

Ա. ԲԱՅԵՐԱՆ

ԱՐԵՎԱՐՏԱՆԱՅԵՐԵՆԻ
ԲՈՌԱԿԱԳԱԿՇԱԿՑԱՌՆԵՐԸ

JOSEPH ANN
MICHIGAN RESERVE

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ЯЗЫКА ИМ. Р. АЧАРЯНА

В. А. КОСЯН

СЛОВСОЧЕТАНИЯ В ЗАПАДНОАРМЯНСКОМ ЯЗЫКЕ

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР
ЕРЕВАН 1986

809, 198.

102 ✓

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՀՐ. ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵԶՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Վ. Ա. ԲՈՍՅԱՆ

ԱՐԵՎՄՏԱՀԱՅԵՐԵՆԻ
ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

A II 24129

Տպագրվում է ՀՍՍՀ ԳՍ, Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի գիտական
խորհրդի որոշմամբ

Պատասխանատու խմբագիր՝ Բանասիրական գիտությունների թեկնածու
Պ. Ս. Բեդիրյան

Գիրքը չբառարակության ևն երաշխավորելի գրախոսներ՝ Ն. Արուստյանի անվան պետ-
մանկ. ինստիտուտի Հայոց լեզվի ամբիոնը և Բանասիրական գիտությունների
թեկնածու Հ. Ա. Սմանյանը

Քույան Վ. Ա.

Ք 845 Արևմտահայերենի բառակապակցությունները յ Պատ.
խմբ.՝ Պ. Ս. Բեդիրյան.—Եր.: ՀՍՍՀ ԳՍ, Հրատ., 1986. 251 էջ:
Վերնախորագր՝. ՀՍՍՀ ԳՍ, Հր. Աճառյանի անվ. լեզվի
ին-տ.:

Աշխատությունը նվիրված է արևմտահայ գրական լեզվի բառակապակ-
ցական կաղապարների քննությանը: Հենվելով XIX և XX դարերի արևմտա-
հայ. ինչպես և օփյուրթահայ լավագույն գրողների լեզվի իրողությունների
վրա՝ հեղինակը բացահայտել է գոյականի, ածականի, բայի, մակրայի,
յրացումների շարահյուսական-խմաստային հարաբերությունները: Հետա-
դատվելու են կատարված է համաժամանակյա պլանով:

Նույն աշխատությունը լրացնում է հեղինակի կողմից մշակված բնա-
ղապար, որի վերաբերյալ տպագրված են երեք գիրք («Ժամանակակից հա-
յերենի բառակապակցությունները»— 1975, «Գրաբարի բառակապակցու-
թյունները»— 1980, «Միջին հայերենի բառակապակցությունները»— 1984):

Աշխատությունը օգտակար կարող է լինել Հայոց լեզուն ուսումնասի-
րողների համար:

4602010000

Բ ————— ՃՏ — 57

703 (02) — 86

ԳՄԴ 81. 22

Ե Ր Կ ՈՒ Խ Ո Ս Ք

Սույն ուսումնասիրությունը մի մասն է հայերենի բառակապակցություններին նվիրված մեր շարքի¹։ Փանի որ բառակապակցություններին տեսության հարցերին հանգամանորեն անդրադարձել ենք մեր նախորդ աշխատություններում, ուստի այստեղ դրանց վրա կանգ չենք առնի²։

Անհրաժեշտ է նշել, որ արևելահայերենը և արևմտահայերենը որպես գրական լեզու ձևավորվել են XVIII—XIX դարերում՝ երկար ժամանակ որոշակիորեն շտաբբերակվելով։ Արևմտահայերենի ինֆնուուրյն զարգացումը կապված է XIX դարի 2-րդ կեսի հետ, երբ Արևմտահայաստանի հասարակական-քաղաքական կյանքը բուռն զարգացում ապրեց։ Գրական լեզվի ձևավորումն ու զարգացումն անշուշտ հարթ չեն բերացել։ Եղել են գրական-քաղաքական տարբեր հոսանքներ, որոնք պայմանավորել են նրա զարգացումը մերք գրաբարացման, մերք խիստ բարբառայնության ուղիով։ Այնուամենայնիվ, վերջին 120—130 տարում մշակվեց ու կատարելագործվեց մի գրական լեզու, որով ստեղծվել ու շարունակում է ստեղծվել նոյս ու հարուստ գրականություն։ Արևմտահայերենով գրվել են այնպիսի գոհարներ, ինչպես Պ. Գուրյանի, Մ. Պեշիկպաշյանի, Ս. Տյուսաբի, Հ. Պարոնյանի, Գր. Զոհրապի, Ե. Օռյանի, Մ. Մեմարենցի, Տ. Կամսարականի, Ռ. Սևակի, Լ. Բաշալյանի, Առանձարի, Ռ. Որբեյանի, Ա. Չոպանյանի, Ա. Հարությունյանի, Երոխանի, Վ. Քեֆեյանի, Լ. Շանթի, Մ. Զարիֆյանի, Տ. Զյուլյուրյանի, Զ. Նսայանի, Ռ. Զարգարյանի, Սիամանբոյի և շատ ուրիշների ստեղծագործություններ։

1915 թ. եղեռնից հետո արևմտահայ գրականությունը շարունակեց

¹ Տե՛ս «Ժամանակակից Հայերենի բառակապակցությունները», Երևան, 1975, «Գրաբարի բառակապակցությունները», 1960, «Միջին Հայերենի բառակապակցությունները», 1984,

² Տե՛ս նշվածներից բացի նաև՝ «Ժամանակակից Հայերենի բառակապակցությունները» (Հատվածներ Համանուն մենագրությունից), (Խ. Արովյանի տնվ. մանկ. ինստիտուտի գիտ. աշխատություններ, Հայոց լեզվի բաժին, 2, 1967)։

զարգանալ ինչպես Կ. Պոլսի հայաբնակ պատառիկներում, այնպես էլ Սփյուռքում: Այս շրջանից արևմտահայ գրական լեզուն, բերանալով իր առողջ հունով, մասամբ կրեց օտար լեզուների, փոքր-ինչ նաև՝ մայր հայ-րենիում յորմոցմանոց բայերով հարստացող արևելահայերենի ազդեցությունը: Սփյուռքահայ գրականությունը ավելց այնպիսի գրողներ, ինչպես՝ Հ. Օճականը, Համաստեղը, Վահե Հայկը, Բ. Նուրիկյանը, Արամ Հայկազը, Զարեհ Որբունին, Վ. Շուշանյանը, Շ. Շահնաւը, Լեոն Զ. Սյուրմեկյանը, Մուշեղ Իշխանը, Ա. Ծառուկյանը, Վ. Մավյանը, Օ. Զիֆթե Սահաֆը, Ս. Սիմոնյանը և ուրիշներ: Նույնչափ հարուստ գրականություն ստեղծվեց Կ. Պոլսում (Հ. Մեծուրի, Ե. Ալվազյան, Զահրատ, Զ. Խրախունի, Գ. Սևան և ուրիշներ):

Սակայն կառուցվածքով և բառային կազմով արևմտահայերենը շարունակում է մնալ իբրև մաքուր հայերեն, որի օրինաչափություններին և հմլիրված է սույն մենագրությունը:

Նյութի ուսումնասիրությունը կատարվել է հետազոտական այն եղանակներով, որոնք գործադրված են մեր աշխատություններում: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ բառակապակցությունների զարգացմանը հմլիրվելու է առանձին ուսումնասիրություն, այստեղ չենք զբաղվում արևմտահայերենի և արևելահայերենի, ինչպես և զբաբարի ու միջին հայերենի կառուցվածքային աղբյուրների բացահայտմամբ:

Գ Լ Ո Ւ Ն Ա Ռ Ա Զ Ի Ն

ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Արևմտահայերենում գոյականը լրացումներ է ստանում գոյականով, ածականով, թվականով, դերանուններով, դերբայներով, մակբայով, կապաչին կառույցներով: Ընդ որում դերանուններով արտահայտված լրացումները քիչ են տարբերվում հարաբերակից խոսքի մասերով զրկած լրացումներից: Այստեղ յուրահատուկ են սա, դա, նա ցուցականներով արտահայտված լրացումները:

1. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԳՈՅԱԿԱՆՈՎ

Գոյականը լրացում դառնում է ուղղական, սեռական, մյուս թեք հոլովներով, ինչպես և կապաչին կառույցներով: Գոյական լրացումներից չենք տարբերում գոյականին հարաբերակից դերանուն լրացումները, ուստի քննություն ժամանակ այդ երկու խոսքի մասերով արտահայտված լրացումները նշում ենք հավասարապես:

1. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄԸ ՈՒՂԱԿԱՆՈՎ

Գոյականի ուղղական հոլովը գոյականի լրացում դառնում է իր հատկանշաչին իմաստով, ընդ որում այն կատարում է չհամաձայնվող որոշչի պաշտոն: Ուղղականով լրացումը երկու տեսակի է. սովորական որոշիչ և մակդիր որոշիչ:

Սովորական որոշիչ կարող են դառնալ առաջին հերթին անձնանունները, տեղանունները հասարակ գոյականի մաս:

Օրինակներ՝ Պիսմաբ Իշխանին խօսքին սա կը հասկցուի (ՀՊԵԺ, 4, 182): Մենք Արարատ գերեզմանատուն մը ունինք Ֆրեդնոյի մօտ (ՎՀՀՄ, 20): Ատոմ վաւրդապետը շատ պատճառներ ունի ինձմէ վախճալիք (ԵՅԵԺ,

1, 172): Այդ առաւօտ կարծէք Արագած լեւր Լու կանուխ արթնցած էր (ՍՍԱԸ, 141): Արշարունի պատրիարքը մեր տունն էր յաճախ (ԳՍԱՄԻՃ, 362): Աշխէն մայրիկին տղան Ամեթիկա մեկնեցաւ (ՀԳՄՆ, 105): Բոլորովին տարբեր քաղաք մ'էր 1142 Քրիստոսի թուականին Կոստանդնուպոլիս քաղաքը (ՄԵ, 5): Այսպէս մութը կոխեց, երբ անցաւ Թուխայ գետը (Ն. տ., 243): Նա է՝ Գուրգէն իշխանն է (Ն. տ., 244): Բայց զու, Կարապետ եղբայր, զրուցէ թէ գիւղին մէջ իշխաններ հիւր եկա՞ն (Ն. տ., 244): Յիսուս մանուկը իր մօր գրկին մէջն էր (ՀԵԱԳԱ, 154):

Երբեմն որոշելը կարող է ընկենել անճանաչման բաղադրիչների միջև: Օրինակ՝ Հոս ծնած է գերապատիւ Մատթէոս Եպիսկոպոս Իգմիւրեան (ՀՊԵԺ, 3, 119):

Անճանաչունը կարող է լրացում գտնաւորւում, մականուն բառերին և-զրանց հետ կատարել այլ գոյականի որոշչի գեր:

Օրինակներ՝ «Թաճմահալ բալտսը» Թարայ անուն բարձրի մը սեփականութիւնն է (ԵՅԵԺ, 4, 343): Բռնուողներուն մէջ կը գտնուէր Սիմոն անուն քնկեր մը (ԵՅԵԺ, 1, 304):

Հասարակ անունները կարող են գտնաւորւում անճանաչունների, տեղանունների լրացում:

Օրինակներ՝ Քեոի Օնանը ունի մէկ ձեռք հագուստ (ՍՍԱԸ, 22): Երբեք բենկակիր Օնանը շիրից բեռը շուկայ իջած որեւէ կնոջ (Ն. տ., 24): Մեր կնեհաւար Պետրոսը, սոնահաւար Պետրոսը ի՞նչ կ'ընեն, լա՞ւ են (ՄԵ, 245): Հոս կը բնակի նաեւ աղջալին երեսփոխան և «Հայրենիքի» խմբագիր՝ պարոն Մկրտիչ Մելիքեան (ՀՊԵԺ, 119):

Հասարակ անունները ավելի հաճախ գտնում են հասարակ անունների լրացում՝ ցույց տալով կոչում, զբաղմունք, ազգութիւն, տեղացիութիւն, փոխհարաբերութիւն և այլն:

Օրինակներ՝ Բնաւ չպիտի մոռնամ այն պատասխանն, որ այսօր տուաւ քաւառացի հայ մը, պոլսեցի հայու մը (ՀՊԵԺ, 4, 123): Էրիկ մարդիկ այսպէս են, բարիք չեն ճանչնար (ՀՊԵԺ, 5, 38): Իր ձկնորս բաւեկամներ հիմակ չպիտի ճանչնային զինքը (ԵԵ, 332): Վերջի եռամսեայ քննութեան ատեն զերօ մը տուած էր քաղեցի ունեւորի մը տղուն (ԵՅԵԺ, 1, 254): Էրիկ մարդ ծագաներուն հետ պէտք չէ որ խօսքի բռնուիս (ԳԶԵԺ, 1, 6): Վաճառատան համար ձգողութեան պատճառ մը եղաւ այս պատահի մարդը (Ն. տ., 55): Տանիկ դրացիս շուսահատութեան մէջ ընկղմուած է (ՄՍԵ, 147): Իսկ օրիւնք իր լոյրը կը լսէ, կը խնդալ (ԼՇԸՆ, 50): Փրիստովալ կամ ընկերական կին գրողներ իսկ ունինք (ԱՀԳԸ, 288): Դուն բացիր սիրտդ ամբողջ, առաւ բարի ժողովուրդ (ԳԱՊՎ, 67): Նորջուղա-

լեցի էր մեր վարժարանին տեսուչ Հայր Սուրբբ այն ատեն (ՎՄԶԲ, 125): Զուղայի Բահաճայ հայրերէն մէկն է յատնապէս (ն. տ., 127): Հովերը կը սիրէին բանութ Թովմասին հետ կատակել (ՀԵԱԳԱ, 334): Միջո մոռցաւ յոպոպ քոշունը (ն. տ., 31): Այնպէս լսած կ'ըլլայ թէ՛ վարդապետ տագր իր մէկէ աւելի տուներն ու խանութները ամբողջութեամբ անոնց նուիրած է (ԹԲԱ, 100): Քահաճայ ամուսինն ալ որեւէ փափկանկատ մտածումով անհազորդ կը պահէ իր գիտցած ու զգացածներէն (ն. տ., 100):

Լայնորեն տարածված են լրացում ունեցող ուղղականով կաղմված բառակապակցութիւնները: Ընդ որում լրացումը և ուղղականն ունեն բարդ բառի արժեք, ինչպես՝ արժարի գոյն մաղեր—արժարագոյն մաղեր:

Օրինակներ՝ եթէ քոյլ բերան ու ապուշ մաղ մ'ըլլայի (ՀՊԵԺ, 3, 318): Երկու տող համակով մը փրկիչ զրկելու է ուրեմն զինքը (ն. տ., 406): Խնչ պինդ երես մաղիկ են եղեր սա սերվիացիներն ու զարտաղցիները (ՀՊԵԺ, 4, 34): Աւելի գոյն մագեր իր ուտերէն աւելի անցորդին աչերը կը շոյէին (ՌՍԵ, 187): Մեծ գլուխ երկխաներն անգամ լացին անոր զարիւլի տաղերուն կսկիծին տակ (ՀՅԵ, 152): Նայեցաւ խոր խոնկի գոյն այդ խաղաղութեան (ն. տ., 272): Պինդ գլուխ մարդու ձեւեր առաւ (ԳՁԵԺ, 1, 258): Վարդն իր վաղի գոյն շրջագգեստն է հագեր, և շուշանն իր շուշանի գոյն Բողն է վրան առեր (ԱԶԵ, 151): Պատշգամին եղերը կարգաւ դրուած են թաղարներ, որոնցմէ դուրս կը կախուին զանգակի ձեւ ծաղիկներ (ՇՇ, 1, 199): Կապոյտ միօրինակ գոյն փետուրներ ունէր վրան (ՀԵԱԳԱ, 179): Անձեկն այս անգամ ճամբու եղերը շարուած հեռագրի ձողին վրայ է ու քիռլի ձեւ պոչը կը շարժէ (ՀԵԱԳԱ, 269): Դեղին տերեւները կ'ալէր ու կը լեցնէր խոշոր տուփի ձեւ կաւի մը մէջ (ն. տ., 329): Ռնգունքը միւրը-ձեւով անոր ցարենի հասկ մագերուն մէջ՝ կը շշնջար (ՍՎՄ, 14):

Սրանցից տարբեր են այն կառուցները, որոնցում ուղղականի հետ դրված բառը ենթակայի կամ պարագայի արժեք ունի:

Օրինակներ՝ Նոյնիսկ նիտերնին ոսկի նշանուած աղջիկները հօբքուր էին (ՀՅԵ, 116): Տակաւին, քանի քանի խելքը գլուխը հայեր թրքական հիւպատոսարաններու դռները ափ կ'առնեն (ԵԺԺ, 158): Այս աղջիկը կ'ըսէ թե դուք խելքը գլուխը մարդ էք (ՇՇ, 1, 358):

Առանձին պետք է նշել այն բառակապակցութիւնները, որոնցում ուղղականով լրացումը կատարում է անականի կամ գոյականի թիւը հոլովածի դեր: Ընդ որում երբեմն լրացումը երկանգամ է լինում, նաև դարձվածքի արժեքով:

Օրինակներ՝ Գօտիէն արծաթ շղթայ մը կախուած էր (ԵՆ, 48): Ուրար խաղերով մեղմեցնելով ձմեռ իրիկուններուն տաղաւերը՝ շատ մը բնակչութիւններու հետ կը խորհէր իր օժիտը պատրաստելու մեծ պէտքին (20Ե, 24): Ու միտքով կ'երթամ հա, գեպի տղայ օրերը (Կ. տ., 29): Ատենօք բահանայութիւնը շէնք շնորհմ գործ էր (ԵՅԵԺ, 1, 8): Յոյն քերքերը խնդիրը կը զրկէ մանրամասնօրէն (ԵՅԵԺ, 4, 425): Երբեք շարատահիր որ ամառ գիշերները տաքէն նկուրիք (Կ. տ., 471): Մեր միակ սեփականութիւնը թէյի թիթեղէ գաւաթներն էին և պղինձ դրամները (ԱԾՄՁՄ, 10): Ու օրերը կապար գրան հագած կու դան (ԲԲԱ, 27): Ու Տեր-Ջօրի մէջ թաղուած հայ աճիւնները անգամ Հաւառ հողմէն քշուելով պիտի հոգիդ մէջ հանդիմն (ԱԲԲ, 56): Կը վարձատրուէր ոսպ ապուրով կամ թանով (2ԵԱԳԱ, 71): Ես չեմ կրնար բաւականանալ կտորտանք զգացումներով (ԼՇԼԵ, 92): Այս ձեւ դիմումը առաջին անգամն է (ԵՅԵԺ, 1, 198): Կը չիշէ առանց կրակի անցուած ձմեռ գիշերները (ԱԶԵ, 131):

Երբեմն էլ ուղղականը գերբայի արժեք ունի:

Օրինակներ՝ Գօտիին հետ կապ դանակը դողալէն յանձնեց հօրը (20Ե, 114): Ես կը փափաքեմ ձեր լուսանկար պատկերը բաշխել (2ՊԵԺ, 3, 49): Ծովակին ափունքին վրայ առկայ լոյս մը կը դողդղայ (ԲԶԶ, 169): Շատեր այն կողմը՝ Բուն աշխարհով աղօթք մը կ'երթան կատարել (ԲԲԱ, 77):

Այսպիսի գործածութիւնն ունեցող բառերը երբեմն կարող են ամականին բնորոշ լրացում էլ ունենալ:

Օրինակներ՝ Երկու ամենէն հայ գրքերը, որ ունինք (ԱԶԵ, 319): Դեպի գանգուր մաղերու խարոյկ մը կը բոցաւառի... և ոսկիէ շրջանակ մը կը շինէ յաւետ խնդում դէմքին շուրջը (ՕԶԵ, 269):

Յուրահատուկ են այն բառակապակցութիւնները, որոնց ուղղականով լրացումը շրջաւած ստորոգելիական վերագրի արժեք ունի: Այսպիսի բառակապակցութիւնները բնագրից դուրս չեն դործածվում:

Օրինակներ՝ Անագորոյն մահն գեղեցկութեան տիպար կնիկ մը հափշտակեց մեր ձեռքէն (2ՊԵԺ, 5, 93): Իր մէջ չէին պակսեր հզօր երեսակայութեան տէր մարդիկ (ԵՅԵԺ, 1, 286): Տասնեակներով գիրքերու հեղինակ գրագէտը ինչո՞ւ երկու խօսք չէր գտած մեղի բսելիք (ԱԾՄՁՄ, 53): Խոշոր ծրար մը թեկն տակ բարձրացաւ 89 քիւ հանրակառք (ՇՇ, 1, 277): Կը տեսնես, կը զգաս ընկեր հոգիի մը մեծութիւնն ու ջերմութիւնը (ԲՆԿԶ, 230):

Լրացցալի շափը ցուցց տվող ուղղականով որոշիչը սովորաբար լրացմամբ է հանդես գալիս:

Օրինակներ՝ Կը խնդրեմ որ կտոր մը հաց տաք ինձի (2ՊԵԺ, 219):

եւ ինչէ. նիւթական յողնութիւնը այն հոգեկան տագնապնդումն քով՝ զորս այդ Բանի մը երես գրուածքը պատճառած է գրողին (ՄԵ, 452): Քու փըրկութեան փարոսներէդ կարիլ մը լոյս տուր ինծի (ՄԸԵ, 239): Ծերերուն կողքին ոտք մը տեղ կը ճարէր (ՀՕԵ, 186): Կը լսէր ժամ մը տեղէ թըշնամիին շշուկը (Ն. տ., 269): Տասը յարկ շէնքի մը բոլոր բարձրութենէն վար իյնող մէկը այնչափ տակնուվրայ չպիտի ըլլար (ԳԶԵԺ, 1, 199): Ոսկի մազերդ ավի մը ձիւնի պիտի փոխուին (ԱԶԵ, 45): Դէզ մը գործաւորներ կա՛շխատին (Ն. տ., 199): Օ, արցունք է, դիտեմ նեղեղ մ'արցունք է Զոր հոգիս կը թափէ (ՄԶԵ, 54): Եւ զուրկ մը սէր աչքի մէջ՝ տեսնել աշխարհ մը երկինք (ԳԱՊՎ, 18): Զեռերուն մէջ խոշոր կոյտ մը արմաւ կար (ԱՄՄԶՄ, 80):

Ուղղականով լրացման երկրորդ տեսակը մակդիր որոշիչն է, որն ծածուկած է արտահայտչականութեամբ: Մակդիր դառնում են բաղմաթիվ գոյականներ, ինչպէս՝ ոսկի, արծաթ, հոտ, ծով և այլն:

Օրինակներ՝ Որ ձիւն մարմինն իր կը թրթռար Իբրեւ քնար (ՄԶԵ, 149): Առօրեան սակայն, իր աքցան կամֆովը կը շարշարէ իմ մտածումս (ԳԱԱՓ, 47): Միայն լեռ տանջանք, միայն ծով կարիք — Խեղճ ժողովրդիդ սև րածին մնաց (ԿՍԼ, 98): Արշալոյսի մեղկ ճառագայթ մը կը համբուրէր իր կնոջական կար ծոծրակը (Ն. տ., 531): Բոլլ մը նայումս, փունջ մը ժպիտ՝ Քուրայ մը խօսք դիւթեց իմ սիրտ (ՊԴՏ, 28): Լոկ հուր աչեր, ժպիտ, արցունք տեսի նախ (Ն. տ.): Գոհար աչեր, վարդ այտ, այլ ինքն էր թախիծ (Ն. տ., 33): Մեր մէջը այդ տեսակ շունշանորդի մարդիկ շատ կան (ԵՕԵԺ, 357):

2. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ՍԵՌԱԿԱՆ ՀՈՂՈՎՈՎ

Սեռական հոլովով դրվող լրացումները լրացալի մոտ կատարում են հատկացուցչի և որոշչի պաշտոններ՝ արտահայտելով բաղմաղան իմաստներ: Ելնելով հոլովական իմաստների և հոլովածեի պաշտոնների փոխհարաբերության մեր ըմբռնումից՝ այստեղ ևս մի շարք իմաստներ ներկայացնում ենք հատկացուցչի, մյուսները՝ որոշչի պաշտոններով:

Ինչպէս հայերենի մյուս զրսևորումներում է, արևմտահայերենում ևս բաղմաթիվ դեպքերում լրացումները, տվյալ դեպքում սեռականով դրված լրացումները, կարող են մեկնաբանվել մեկից ավելի իմաստներով: Այս հանգամանքը հաշվի է առնված նկարագրության ժամանակ:

Նկատելի է նաև մի հանգամանք. նույն լրացումը մեկից ավելի լրացումների մոտ կարող է մեկնաբանվել տարբեր իմաստներով: Այսպէս,

պալատականներու հեռացում և փախուստ բառակապակցութեան մէջ պալատականներու կարող է մեկնաբանվել խնդրային իմաստով հեռացում բառի մոտ (պալատականները հեռացնել) և ենթակայական իմաստով փախուստ գոյականի մոտ (պալատականները փախան):

ա. ՀԱՏԿԱՏՈՒՅԻՉ-ՀԱՏԿԱՅՅԱԼ ԿԱՊԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ստացական սեռականով կապակցութուններ.— էրացումը զարնում են ամենարագմտեան իմաստի գոյականներ:

Օրինակներ՝ Շատ անգամ աղբափն խրճիթը կը մտնէ, որբերուն արցունքը կը սրբէ (ՀՊՆԺ, 1, 194): Սափրիչի մը խանութը ածիլուկու վրայ եւ (ՀՊՆԺ, 6, 38): Ամէն մարդ գիտէ որ Հարսնիթի նրկաշարքի օրը հարսին սնտուկը մօրը տունէն հարսին Լաւէն փեսին ստունը կը զրկեն (ն. տ., 88): Դէմքին գեղեցկութիւնները կնկան մը շուրջառն է (ՀՊՆԺ, 5, 113): Հեռաբերիչներու հարիւրաւոր նտակներ պաշարեցին շոգենաւը (ԵՅՆԺ, 87): Հովուի վրանն ալ արդէն օտար չէր (ԼՇՐՆ, 17): Յանկարծ աչք լուսեան մէջ մոնեալիկն զօրակոչի շարադոյժ բմբուկը կը թնդացնէ օդը (ԶԳՀ, 162): Եղբայրութիւն բարոգող Մակարի հրապանի փողէն աւելի անգթօրէն կ'արձակուէր կրակը (ՍՍԼԺ, 156):

Ստացական սեռականը կարող է գործածվել փոխաբերաբար:

Օրինակներ՝ Հովին մոռական վրձնը դժադրեց զմալկի համաշինեկարը սպիտակ անհոնութեան (ՕԶՆ, 126): Այս մարդը Քրիստոսի հօտին դայլն է (ՌՍՆ, 95):

Մագման սեռականով կապակցութուններ.— Էրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից ծագում է լրացչալով արտահայտված առարկան: Էրացում և լրացչալ դառնում են բազմազան իմաստային խմբերի գոյականներ:

Օրինակներ՝ Աստղերուն ու լուսնկային ցուրտ ցոլքը կի՛նայ բարձիւրն վրայ (ՎՇԵՀ, 248): Կը տժգունի ժայռին վրայ փառոսին լոյսը աւար (ՍՍՆ, 38): Ոչ միայն սեռեակը, այլ ամբողջ տունը եւ նոյնիսկ փողոցը լիցուած է վարդի բուռն և թափանցող հոտով (ԶԵՆ, 159): Քաղցր է այն ատեն հովանին հսկայ մայրիկն (ՎՄՀԲ, 167): Շունչիս մէջ զեռ պառոյի հոտը կար (ՀԵՍԳՍ, 39): Արեւի լոյսն աւելի կը տաքնար (ՀԵՍԳՍ, 215): Գլանիկներու ծովը բարձրացաւ (ՇՇՆ, 230): Սխախտուած ծովը քուլտչ-քուլտչ կը բարձրանայ (ՎՇԵՀ, 193): Զաւոյէն յետոյ այս անգամ հացին հոտը առնողը կուզ մուրացիկն էր (ՀԵՍԳՍ, 48): Մարդն իր Էր-տինէին դադջ հոտը կը խառնէր մէքենային իւղին (ԲՆԿՀ, 52): Մոմի լոյսը տարօրինակ պատկերներ կը գծէր գետնին վրայ (ԳՍՍԳ, 16):

Մագման սեռականը գեղարվեստական խոսքում կարող է գործած-
վել փոխարկաբար:

Օրինակներ՝ Քեղեցկութեան աւերակ մ'է, և իրբև հնութիւն հնագէտ-
ներու միայն ուշադրութիւնն կը հրաւիրէ (ՀՊԵԺ, 269): Իր շֆելդութեանց
բոլոր այս փխտակները մատնելովը կը շօշափէր հիմակ (ԵՆ, 118): Ճան-
կարծ յոյսի նառագայք մը փալկեցաւ իր մտքին մէջ (ԵՕԵԺ, 1, 351):
Յոգնութենէն շիկնած արեւը տեսակ մը նաւինջի նառագայքներ միայն
կը թափէր շեղակի ձորի բերնէն վար (ԼՇԸՆ, 169): Եւ ալ հսկէր տենչան-
քիս յոյսը անշէջ Հեշտափաստակ քնիզ վրայ անխող (ՎԹԵ, 126): Մինչ
հողմերուն հետ կը զգաս բոլրը նոր օրուան երկունքին (ԲԹԱ, 77): Եւ
նաւի ծառեր զիմբիւթ միայնութեանց բնդմէջէն Կ'արտածորեն մուշկի
բոլրեր ու ժպիտներ ալ բոսոր (ՄՄԵԺ, 35):

Հեղինակութեան սեռականով կապակցություններ.— Սրանցում լրա-
ցումը ցույց է տալիս այն անձը, որի ստեղծագործությունն արտահայտ-
ված է լրացյալով:

Օրինակներ՝ Թուլքոյի հատորը միութեան զիծ մը կ'ըլլայ մէջեր-
նիս (ՈԶԵ, 166): Գուրեանի տաղերուն վրայ դրածներս, լի խորին զմայ-
լանքով, անշուշտ պահած եմ անփոփոխ (ԱԶՊԴԿԳ, 10): Երբեմն Հայր
Սրսէնի ֆերուածները կարգալու կը զրազէր (ՀՊԵԺ, 2, 53): Քանի մը
օրէն հրապարակ կ'էլէր Սուրենին առաջին հատորը (ՇՇ, 1, 148):

Պատմաւի, ազգակի սեռականով կապակցություններ.— Կրացումը
ցույց է տալիս այն առարկան, որի ազդեցութեամբ երևան է եկել լրաց-
յալով արտահայտված առարկան: Բառակապակցության բաղադրիչների
գերում հանդիս են գալիս տարբեր իմաստացին խմբերի գոյականներ:

Օրինակներ՝ Իրեն համար ալ ճիշդ էր ստեղծում:ն սա հրաշքը (ՀՕԵ,
415): Այսչափ զօրաւոր են կնիկան մը ցեղեցկութեան հրապուրիչ (ԾԵ,
22): Մի'թէ կրնամ համրիւ խներութեան օգուտները (ՀՊԵԺ, 5, 139): Զա-
փաղանցեալ ու անհեթեթ համարեցաւ ձերբակալման վախերը (ԵՕԵԺ, 1,
305): Ուրախութեան և հրճուանքի մեծունջ մը բարձրացաւ ամբողջ սրա-
հին մէջ (ԵՕԵԺ, 4, 245): Եւ սակայն, ջարդի երկիւղները հետզհետէ կը
սաստկանային (Ն. տ., 511): Բանտի ցողը բռնի էր ամէնքն ալ (ՌԶԶ,
149): Երբեմն արցունք մը ցալի Զիս վրդովեց խողովքով (ՄՄԵԺ, 186):
Հիմա սպասումի անձուկը կ'ոտէ զիս (ՏԶՎ, 149): Մահու վտանգն իսկ
կը զիմաւորէի ժպտելով (ԶԵԵ, 549): Թուրք հպատակութեան փորձաւե՛ն
էր որ կը վերստէր (ԼԲԸԵ, 256): Զբկումի ցալէն լացս եկաւ (ԱԶԵ, 377):
Յաղքանակի հրճուանքս կարճ տևեց սակայն (ԱՄՄԶՄ, 13): Կը զգայինք
իրական զգուանքը Պօղոսին վերհերուն ու հոտերուն (Ն. տ., 23): Այդ մի-

չալայրին մէջ կը մոռնայ օտարութեան վիշտն ու տառապանքը (ԳՊՍՄ, 143):

Փոխհարաբերության սեռականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս աչն անձը, որի հետ ազգակցական կամ ալ կարգի հարաբերության մեջ է լրացվալով արտահայտված անձը: Սովորաբար լրացումը և լրացվալը անձ ցույց տվող բառեր են լինում:

Օրինակներ՝ Ամուսնութենէ վերջը հինգցող տիկնաց բժիշկին ծախսը աղջկանը հօրը կողմէն տրուելիքն ալ նշանաւորի օրը պիտի որոշեն (ՀՊԵԺ, 6, 177): Դասատուներն ազգին ծառաները համարուած են (ՀՊԵԺ, 2, 77): Պատուաւոր մարդու մը անպատիւ կինն յոյնի մը հետ սիրոյ բանակցութիւն կ'ընէր (ՀՊԵԺ, 4, 473): Իր գերդաստանին միակ արու շահաւիղն էի ևս (ՕԶԵ, 149): Ես իրենց պարգեւեցի հետոսի և հաճատակի հարազատները ըլլալու փառքն ու պատիւը (ՍՍԼՃ, 322): Մեռելին տւերերը Խորհրդարանին մէջ պատուոյ տեղը բազմեր էին (ԳԶԵԺ, 1, 117):

Փոխհարաբերության սեռականը կարող է գործածվել փոխաբերաբար:

Օրինակներ՝ Դէղերուն տակ կը պառկի աշխատութեան գաւակը (ՌԶՅ, 294): Այսպէս ապրեցան, ու այսպէս կ'ապրին բոլոր որդիները Արեւելին (ՌՍԵ, 132):

Ենթակայական սեռականով կապակցություններ.— Սրանցում լրացումը ցույց է տալիս լրացվալով արտահայտված տոարկաւացած գործողութիւն կատարող առարկա:

Օրինակներ՝ Կիներուն բամբասանքը հոս քիչ է (ՀՊԵԺ, 3, 188): Սա դրամներուն ընթացքը կարգին չգրուեցաւ գնաց (ՀՊԵԺ, 4, 175): Կարողիկոսին հրամանին չի հնազանդեցաւ մեր իշխանը (ԾԵ, 114): Տղուն դիտողութիւնը ընդհանուր ծիծաղ մը յառաջ բերաւ (ԵՕԵԺ, 255): Աշուտի ցորեկուան մտմտումը կամաց կամաց ցրուեր էր (ն. տ., 266): Ղարխլներու դարձին առնեն էր (ՌԶՅ, 70): Ու լսէի ևս ցայգուն, Քովը կրակին ճարհատուն՝ Երգն իրիկուան եկուտիւն (ՄՄԵԺ, 111): Աղջկան առաջին զգացումը վախի պէս բան մը եղաւ (ԼՇԸԵ, 186): Երէկուան իրենց ընկերական հաւաքոյթին՝ Հրաչ կնոջ մերկ պատկեր ցուցուց (ՇՇ, 1, 92): Ճերմակի և բաց կապոյտի ներդաշնակութիւն մըն է (ԶԳԶ, 110): Մտիկ ըրի, երբ կարդացին պատմութիւնը Պետրոսին ուրացման ու Յովայիին համբոյրին ու մատնութեան (ՎՄԶԲ, 229):

Երբեմն սեռականը կարող է մեկնաբանվել և՛ իբրեւ ենթակալական, և՛ իբրեւ անշատման սեռական: Օրինակ՝ Աղանիին բաժանման թողած:

վէրբը փոխանակ ստիանալու, հետզհետէ աւելի կսկծելի կը դառնայ իր սրտին (ԹԲԱ, 338):

Խնդրային սեռականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որը լրացյալով արտահայտված առարկայացած գործողության խնդիրն է: Լրացյալ դառնում են բայանունները:

Օրինակներ՝ Մեր նպատակը միայն սա քրիստոնէից վիճակին բարւոյն է (ՀՊԵԺ, 4, 254): Ծիծաղելու համար ոչ եղանակի կարօտութիւն ունիմ ե ոչ դաշնակի (ն. տ., 375): Այս մարդը կտաւի վաճառական մ'է (ն. տ., 412): Այն ատեն դադափար յղացայ կանոնաւոր քերթի մը հրատարակութեան (ԵՕԵԺ, 4, 291): Եգիպտական կառավարութիւնը ամենախիստ կերպով արգելած է հաշիշի մշակութիւնը կամ ներածութիւնը եգիպտոսի մէջ (ն. տ., 434): Ոնրագործին ձերբակալումը արդարեւ անակընկալ մըն էր (ն. տ., 440): Դարեր ի վեր ժողովուրդները տգիտութեան գոհերն են (ԳԶԵԺ, 1, 159): Զուրկ կը մնային այդ պարի մասնակցութենէն (ՏԿՎԱ, 97): Դանակի գողը մարդասպան է (ՌԶՅ, 180): Քսոմենիկի վտանգիմ գիտակցութիւնը դինք շի խռովեր (ն. տ., 324): Ատիկա քաղաքավարութեան պատասխանն էր. ինծի ճշմարիտ պատասխանը տուէք դուք (ԼՇԸՆ, 170): Երբեմն իրենց անձին վտանգով կը կազմակերպէին բժրոտական շարժումներ (ԶԵՆ, 491): Լրագիրներու ընթերցումով դրողած էի (ԼԲԸՆ, 258): Ամառն անցաւ, ու սիրոյ ծառաւ անյող մնաց միշտ (ՎԹԵ, 104): Փոտոնցի այս գիշեր հանդիպում մը դիպումս (ն. տ., 130): Խոտերուն չ կ'երգէին գովմն Աստղիկին (ն. տ., 255): Պատերազմ էր հաւատի : Հայրենեաց փրկութեան (ն. տ., 390): Միջակութեան կուտին պաշտատմէր միահեծան կը տիրապետէ (ԱՀԳՃ, 319): Մարդը դրամին սիրովը աղնծէր (ՎՀՀԾ, 27): Նամակի մը փնտաւումի կարօտէն տաքում՝ բուցեր եմ մոռցումս դարակ մը (ԶԳՀ, 171):

Երբ մն լրացումը կարող է մեկնաբանվել ե՛րբ իրեն խնդրային, ե՛րբ եւ ակայական սեռական:

Օրինակներ՝ Աստուծոյ ալ դասատուներու փոփոխութիւնը շատ կը սիրեն (ՀԳԵՆ, 3, 223): Երեսի ծամածուրքիւններ տեսնելու էիր (ԼՇԸՆ, 167): Կուսակցական համար քարտինալի զլխարկ մը կարել տաս հայերու միացման քղթովը (ն. տ., 466):

Արտացումն, վերադարձն սեռականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որն արտացոլված է լրացյալով արտահայտված առարկայի մէջ: Լրացումը կարող է գործածվել ե՛րբ, ե՛րբ փոխանակական առումներով:

Օրինակներ՝ Ապագայ գիտնականին անուշ հեռապատկերը ամէն ար-

դիւր կը վերցնէր (ԵՆ, 81): Դիմացի բլուրներուն սեւ ուռուականը հազիւ թէ կ'անջատուէր երկնքին գորշ յատակին վրայ (Ն. տ., 204): Ածուներուն գծագրութիւնը դեռ կը մնար հեռուն (Ն. տ., 213): Հերիք է որ այդ գրահատրներուն պատկերները քաշել տան (ՀՊԵԺ, 4, 419): Խանութին Տէրը մօտեցած էր մեղր՝ գերագոյն արհամարհանքի կերպարանով մը (ԵՕՆԺ, 4, 165): Անմիջական ջարդի տեսիլքը ունեցայ այդ պատկերին հանդէպ (Ն. տ., 515): Ու կ'ունենամ անդրադարձումը կեանքիս (ՄՄԵԺ, 183): Նդիշէ նպիսկոպոս համեստութեան տիպարն է (Ն. տ., 259): Այս ամէնը իրականութիւն էին, կամ իրականութեան երազը (ՏՉՎ, 139): Ամէն ինչ, բնութեան տեսարանը, մարդկային զգացումը, քաղաքին սիլուէթը, կը խառնուին իրարու (ՋԵՆ, 137): Քեզ միասին կ'ուզեմ տանիլ, որպէս նմոյշ պարզապէս, հայութեան նմոյշ (ՎՄՀԲ, 18): Մօտալուտ բշտառութեան մը ուռուականը դեռ կը տանջէր այդ կնոջ խախտած երեւակայութիւնը (ԵՆ, 291): Կը նկարէ ժամանակիս պատկերն (ՀՊԵԺ, 226): Սեւի և գորշ կա՛նաչի զմայլելի նկար մըն է այս (ՋԳՀ, 111): Ամէնուն նայուածքն հառած է աստուածամօր պատկերին վրայ (ԹԲԱ, 398): Պարզուած տեսարանը ջարդի կատարեալ մանրանկար մըն էր (Ն. տ., 516): Անագորոյն մահն զնեցկութեան տիպար կնիկ մը յափշտակեց մեր ձեռքէն (ՀՊԵԺ, 5, 93): Մօտալուտ սենեակէ մը եկող գրամեքենային աղմուկը երեւակայած զընդակահարումի մէկ տեսիլքս կ'ամբողջացնէ (ՇՇ, 1, 155): Դուն Հայաստան երկրին անմեղ արձանն ես վառ ու կենդանի (ՍԲ, 271):

Մասնական սեռականով կապակցութիւններ.— Լրացումը ցույց է տալիս առարկա կամ առարկաների ամբողջութիւն, որի մի մասն արտահայտուած է լրացալով:

Օրինակներ՝ Որին մէկը յանկարծ իր կեանքը յեղաշրջուեցաւ (ԵՆ, 523): Յետոյ ճերմակ ամպերու ծովներ երկինքին լուրթ բեհեկին վրայ երեւցան (ԳՋԵԺ, 1, 113): Օր մը հին կօշիկները տանք պարտէզին մէկ անկիւնը տնկեց (ՀՊԵԺ, 1, 86): Հիմակուան երիտասարդներուն շատր այս ցաւէն շնն ազատիր (ՀՊԵԺ, 1, 149): Հարուստ կնկան մէկը օր մը երկու մուշտակազորք կը կանչէ (ՀՊԵԺ, 44, 96): Ասկից ետքը այս ազատութեանց երկուքն ալ պիտի ունենաք (Ն. տ., 125): Մեր գրագէտներուն ամենէն հարուստը վարժուած է սրան օր անօթի մնալու (Ն. տ., 417): Յովնան, երեք եղբայրներու երկուրդը, խօսք առաւ իր կարգին (ԵՕՆԺ, 4, 546): Օր մը այդ բնակիչներուն երիտասարդները կը հաւարուին (Ն. տ., 636): Մաշտան կատարելութեան տիպարն է և մայրերուն լաւագոյնը (ՄՏՆ, 73): Գանձապահը միսի շերտեր, հաւի զիւտեր կլափէն վար կ'իջեցնէր լոխի մնջիկ (ԵՆ, 136): Այս քառասուն ոսկիին քսանը եկեղեցիէն կը

վճարուի (ՀՊԵԺ, 3, 191): Իրիկուան ճաշի սեղանին վրայ, երբ աշխատանքի խորհուրդ մը ըլլար, վէճի վերանա՞ մը չէր իշնար (ՎՀԶԾ, 190): Հին, մոտցում մեղեդիներու պատասխիկներ ահա կը ծաղկէին մօթին մէջ (ՍՎՄ, 211): Այն ատեն նախակրթարանի երրորդ կամ չորրորդ դասարանի լաճ մըն էր (ՍՍԼՃ, 182): Ահանին խորք, սեղաններէն մէկուն ծալրը, երկու հոգի նստած են (ԵԾԵԺ, 1, 433): Երգնկալի մեր երկրորդ օրը, առանձինն վերադարձեր էի պանդոկ (ՍՍԼՃ, 419): Այս տարի, ձմեռուան առաջին երեք ամիսները, հրաշալի աշունի մը երկարատեւ վերջաւորութիւնը միայն ունեցանք (ԱԶԵ, 126):

Երբեմն լրացումը կարող է մեկնաբանվել և՛ իբրեւ մասնական, և՛ իբրեւ ենթակայական սեռական: Օրինակ՝ Հորիզոնէն վար լոյսի պար մը կ'իջնէ (ՄՄԵԺ, 172):

Հատկութիւնը կրողի սեռականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որի արտաքին կամ ներքին առարկայացած հատկանիշն արտահայտված է լրացվալով:

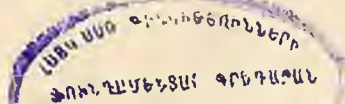
Օրինակներ՝ Այսչափ գորատը ևն կնկան մը գեղեցկութեան հրապուրբը (ՄԵ, 34): Թագուկ տուտուն իր ձեռագործին անմահ կատարելութիւնով կը խորխտայ (ԳԶԵԺ, 1, 247): Այս հաճոյալից դադափարը Տիգրանի երեսակայութեան ծնունդն էր (ԳԶԵԺ, 2, 10): Դաշտի մարդուն բախտն ու երջանկութիւնը ամէն վայրկեան մաղի մը թևէն կախուած է (ԽԶՅ, 11): Անոր նիւթը արհիւնի կարմիր գոյնով կը խոտլի (Ն. տ., 195): Պզտիկ ապարանքի մը երեսուրբն ունի անիկա (ՎՈԿ, 189): Կը սիրէի ձեւերուդ բնականութիւնը աղտոր (ՎԹԵ, 40):

Երբեմն լրացումը կարող է մեկնաբանվել և՛ իբրեւ հատկութիւն կըրողին, և՛ իբրեւ ենթակայական սեռական:

Օրինակներ՝ Ասով Օգսնը կենդանութեան նշան տուաւ և ներկայ եղողներուն առամութիւնն ուրախութեան փոխեց (ՀՊԵԺ, 2, 248): Կը ոմբակոծէր իր դպրոցականի գաղափարները ամէն առթիւ (ԵԾԵԺ, 348): Պօլսոյ թերթերը լեցունեցան միպոմովը անոր բմբիշի Բազագործութիւններուն (ԵԾԵԺ, 1, 558):

Փոխարինութեան սեռականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որին փոխարինում է հատկացվալով արտահայտված առարկան: Այս կառուցներում լրացվալ լինում են սահմանափակ թվով գոյականներ (վարձ, վրէժ, գին, արժէք և այլն):

Օրինակներ՝ Ոսկի մը տուէք կառքի վարձք (ՀՊԵԺ, 1, 183): Այն հացը, զոր ձեր առջեւ նետեցին, Մեր քշուառութեան և մեր տառապանքին վարձատրութեան արժէքն էր անգութ (ՍԸԵ, 54): Մեր յամառութեան պա-

աիծր րաշենր հիմա (ՀՊԵԺ, 4, 130): Հագին զինր հիմակուրնէ նորէն տասր փարայ վրայ գրաւ (ն. տ., 224): Այգելութեան վարձքը կ'ընդունի (ն. տ., 423): Իր աշխատութեանց արդար վարձքն է առածը (ԵՅԵԺ, 1, 101): Հաճողից լուպէ մի անմանութեան արժէքն ունի (ԳՁԵԺ, 2, 158): Պահանջեցէք անկէ իմ հօրս արեան զինը (ՌՁՅ, 183): Մեծ նախանձողն իր ուղիւն վրէժի անէծքը դոռաց (ՌՈՆ, 147): Այս պաղ վերաբերմունքը ցոյց մըն է, իմ երեք օրուան բացակայութեանս վրէժը (ԼՇԸՆ, 91): Ուսկից պիտի հասցընէ Բաբելոնի դրամ (ՀԵՍԳԱ, 335): Գիգօն բաժնուեցաւ Վարդանէն շնորհակալութեամբ, ստանալով իր շորս ժամուայ աշխատանքին վարձը (ՀԵՍԳԱ, 128):

Բ. ՈՐՈՇԻՉ-ՈՐՈՇՅԱԼ ԿԱՊԱՆՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Նյութի սեռականով կապակցություններ.— Լրացումը ցոյց է տալիս այն առարկան, որից պատրաստված է լրացյալով արտահայտված առարկան: Այսպիսի լրացումները, համարժեք լինելով հարաբերական ածականներին, օժտված են առավել արտահայտչականությամբ:

Օրինակներ՝ Քանի մը օր բռնեմի ապուրով անցուցէր (ՀՊԵԺ, 4, 260): Մսին խորովածը ախորժանօք կերան (ՄԵ, 77): Զէնքերը և սպառազինութիւնը թէպէտ երկաթեայ՝ բայց ունէին իրենց զարդերն ոսկոյ և արծաթի (ն. տ., 217): Համբուրին հետ շիր մ'զգացի արտաւտաց (ՊԳՏ, 11): Այսօր վարդի անուշ կը պատրաստեն (ԶԵՆ, 158): Վաղը նախնիքի ջուր կու տան քեզի (ՊՄՏՀԳ, 214):

Բաղկացության սեռականով կապակցություններ.— Լրացումը ցոյց է տալիս առարկաների այն ամբողջությունը, որոնցից զոյացել է լրացյալով արտահայտված առարկան իբրեւ մի ամբողջություն:

Օրինակներ՝ Միժառնեւրուն կը սուրայ լուռ կաւաւանը փութով (ՌՍԵ, 87): Տես այբերու և կիներու բազմութիւնը (ՀՊԵԺ, 3, 117): Գալրականներու հոսանքը կը շարունակուէր (ԵՅԵԺ, 4, 462): Զինուորներու սեփականքը փողոցէն կ'անցնէին (ն. տ., 503): Այդ խոսքան տեղէն հպարտամբօյս մը կ'անցնէր, հետո երկիրներէ Լիոզ հաւանութեան խուման մը (ՌՁՅ, 167): Զորիներու կաւաւանը կը տանէր ուտելիքի ու իմելիքի անսպառ պաշար (ն. տ., 186): Խառն խուրձը բարձրացաւ (ՄՄԵԺ, 156): Բիւզանդական Լիկոկեցական պատկերներու հաւաքածոյ մը կազմէր Լմ (ԶԵՆ, 167): Կիսաշխարհիկ կիներու ամբողջ լէգէոն մը կայ (ՇՇ, 1, 17): Տեսաւ կրակներու ու ծովներու բուրցերը (ՍՍԼՃ, 341): Կառաշարը օրօ-

րոցներու երկար, հսկայ շղթայ մըն է հիմա (ԳՍԱՄԻՃ, 207): Սանդուխ-
ներէն վար իջաւ, իր ետեւ ձգելով հաւերու երամ մը (ՀԵԱԳԱ, 61):

Երբեմն լրացումը կարող է մեկնաբանվել *և՛* իբրեւ բաղկացութեան,
և՛ իբրեւ նյութի սեռական: Օրինակ՝ Աշերս տեսան արցունքներու լոկ եր-
կինք (ՊԴՏ, 11):

Երբեմն սեռականը կարող է գործածվել փոխաբերաբար: Օրինակ՝
Առետուրի փողոցներուն մէջ մարդերու գետ մը կը շարժէր իջնող ձիւ-
նի խաղաղութեան տակ (ՀԵԱԳԱ, 336):

Պարունակութեան սեռականով կապակցութիւններ. — Լրացումը *ցույց*
է տալիս այն առարկան, որը պարունակվում է լրացյալով արտահայտված
առարկայի մէջ:

Օրինակներ՝ Կէս գիշերէ վերջ մըն էր, խոնաւ գիշեր մ'անձրեւի (ՌՍԵ,
99): Յեխի յորդ գետ մը թաղամասը կ'ողողէր (ԵԺԺԾ, 50): Կարօտի ծով
մը կ'ըլլայ գինով հոգիս իմ արդէն (ԳԱՊՎ, 102): Հալի պնակի վրայ ծնած
է (ԵՅԵԺ, 1, 433): Ամէնքս միասին գացինք վրաններու դաշտը (ն. տ., 4,
100): Հետզհետէ կու կու տար ուխտիի գաւաթները (ն. տ., 452): Նստաւ
իր քլէին բաժակին առջևը (ԼՇԸԵ, 131): Հոս տակաւին ձիւնի օրեր սկսած
չեն (ՏԶՎ, 22): Աշերս գոհարի տուփեր են մէյմէկ (ՎԹԵ, 13): Տանիմ
պարտէզ մ'անծանօթ Մաղիկներու կիսաբաց (ԱՀԳՃ, 20): Վերադառնալով
Վարուժանին, պիտի բռնէր թե ոսկիի ճօխ հանք մըն է (ն. տ., 273): Զար-
մաշը պատմութիւններու գիրք մը կը կարդար (ԱԶԵ, 115): Հագիւ ճանչցեր
էր մեր արեւին և աստղերուն աղուոր աշխարհը (ՎՀՀՄ, 295): Կը հանէր
լուսանկարներու ծրարները (ՍՍԼՃ, 12):

Պարունակութեան սեռականը գործածվում է նաեւ փոխաբերաբար:

Օրինակներ՝ Եւ դեռ մեղքի բաժակիս տակ կը գտնեմ հիմա գայն
(ՎԹԵ, 1404): Մինչ յոգնութեան տուրակը դեռ կոնակին, Հողագործը,
գուրսը նստած իր հիւրին, Տրեխներուն կը թոթուէ հողն յամբօրէն (ԱՀԳՃ,
72): Ծարաւիս դէմ դտայ սիրոյ հազար աղբիւր (ԳԱՊՎ, 47): Մինչեւ ցարդ
կանանց նկատմամբ աշխատութեան դաշտ մի չի բացուեցաւ (ՄՏԵ, 41):

Երբեմն լրացումը կարող է մեկնաբանվել *և՛* պարունակութեան, *և՛*
մասնական իմաստներով: Օրինակ՝ Ոսկիի երակներ որոնելու համար
սառույցներ պեղեցինք (ՎՀՀՄ, 217):

Կարող են համատեղվել պարունակութեան և բաղկացութեան իմաստ-
ները: Օրինակ՝ Արցունքի հեղեղներ կը հոսէին (ՕԶԵ, 250):

Երբեմն էլ համատեղվում են պարունակութեան, բաղկացութեան և
ստացական իմաստները: Օրինակ՝ Յունիսի պայծառ օր մը մեկնեցայ
Աստուծոյնէն շրջանը (ՍՍԼՃ, 126):

վերաբերության սեռականով կապակցություններ. — Լրացումը սո-
վորաբար գրվում է ասացական, իմացական բայերից ծագած գոյական-
ների մոտ՝ յուրյց տալով այն առարկան, որին վերաբերում է լրացյալով
արտահայտված առարկան:

Օրինակներ՝ Նրբ գործին բիշ մը խորը քննենք՝ կր տեսնենք որ մէ-
ջէն կամ ազարակի խնդիր՝ կ'ենէ կամ ժառանգութեան դատ (ՀՊՆԺ, 1,
144): Հրեհնի նշան կր տրուի միշտ այս լեռնէն (ն. տ., 3, 22): Պատե-
ազմի խօսի՝ մը ընէք (ն. տ., 4, 67): Անցնող ամէն իրիկուան հաշիւը
կ'տոնէին մանրամասն (ՀՅՆ, 197): Հաշտութեան զրոյցները մեծ տպու-
ւորութիւն ըրին (ՀՊՆԺ, 4, 131): Շնորհք բրաւ հացի խնդիրը կարգադրե-
լու (ն. տ., 133): Սահմանագրութիւնը բարեկարգութեանց երաշխաւո-
րութիւն չկրնար համարուիլ (ն. տ., 204): Ասանկ փափուկ խնդիրներու
մէջ յեղաշրջման օրէնքը գործածելու չէ (ն. տ., 324): Սիրոյ դաշնադրու-
թիւնները հոն կը կնքուին նախ (ն. տ., 469): Այս կառուածին լուրն այ
հկաւ (ՄՆ, 163): Ամիս մը Լտրը պատրիարքը կ'ընդունի ամենախորին
շնորհակալութեան զիր մը Դաւիթ Վարդապետի մասին (ՆՕՆԺ, 1, 572):
Պակուած ազակիներու պատմութիւնը շարադրելու վրայ էի (ն. տ., 4,
497): Վազր պիտի պատրաստենք այդ հաւատարմութեան քուղքը (ն. տ.,
592): Վարքի բարքի խրատներ տուաւ (ԳԶՆԺ, 1, 6): Բնութեան բոլոր
գաղտնիքները Աստուծոյ գաղափարովը կը բացատրէր (ն. տ., 67):
Տղաս սկսեր է կռուի գործերը հասկնալ (ԼՇԼՆ, 350): Ես քեզի պիտի
պատմեմ հեքիաքը իմ աշխարհին ու կեանքին (ՀՆԱԳԱ, 393): Այսպէս
մէկ անգամէն շահ-վնասի մտմտութենէն ազատուելէ Լտրը, մօտ երկու
տարիէ ի վեր սունն փակուած արձակուրդ կ'ընէի (ԹԲԱ, 495): Շրմորած
մնացած էր այս մուտքի նառին տպաւորութեան տակ (ն. տ., 538):

Որոշ կառույցներում լրացումը կարող է մեկնաբանվել և՛ վերաբե-
րության, և՛ ենթակայական իմաստներով:

Օրինակներ՝ Թաղականի կոիւները հոս սլակաս չեն (ՀՊՆԺ, 3, 137):
Այս երկու զիպացիներուն պատմութեան մէջ՝ իրենց զիպերուն ամբողջ
նկարագիրը խտացած է (ԼԹԼՆ, 189):

Կարող են համասեղվել վերաբերության և խնդրային իմաստները:

Օրինակներ՝ Վերահաս խեղճության մտածումը կատեցուց իրենց այդ
արհամարհական ժեստը (ՆՆ, 295): Այդ եպիսկոպոսին պատիժը մենք
ամէնքս պիտի քաշենք (ՄՆ, 114): Նոանդուն սրտեր կը ստուցնէր իր
խոհեմութեան Բարոյներով (ՄՆ, 142): Բնկերները քահ քահ խնդուրով
մը ողջունեցին խեղճ տղուն այս փափկանկատ զգուշաւորութեան պա-
տուէրը (ՆՆ, 184): Խաղաղութեան յոյսերու սովը տիրել սկսաւ (ՀՊՆԺ, 4,

224): Հայերէնի դասախօսութիւնն այլևս իւր ծրագրէն դուրս թողած էր (ՏԿՎԱ, 40):

Վերաբերության իմաստը կարող է համատեղվել արտացոլման իմաստի հետ:

Օրինակներ՝ Մեր հայրենիքի երազը կրկին, տխուր կը ցնդի (ՄԲ, 158): Հայրենիքի մը գաղափարը շատ անգամ հերոս մըն է (ՇՇ, 1, 92):

Կարող են համատեղվել վերաբերության և պարունակության իմաստները:

Օրինակներ՝ Այլ բամբասանքի լուրեր չէր բերեր (ԵՕԵԺ, 1, 416): Բնութեան զիբքն այնչափ ընդարձակ է (ԳՁԵԺ, 2, 149): Գանգատի մը բառ չկաւ բերնէն (ԳՁԵԺ, 1, 18):

Համեմատության և գերազուրջյան սեռականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որի համեմատությամբ առաջիկ է լրացյալով արտահայտված առարկան: Կառուցյի բաղադրիչներ կարող են լինել և՛ գոյականները, և՛ գոյականաբար դործածված ածականները: Սովորաբար լրացումը և լրացյալը նույն բառով են արտահայտվում:

Օրինակներ՝ Տկարներուն դէմ երկաթեայ զէնքերով կռուիլը վատութեանց վատութիւն է (ՀՊԵԺ, 4, 45): Տեսէք այս իշխանաց իշխանը (ՄԵ, 142): Կ'ուզէի այգեկույթի օրերուն ճերմակ վրանն ըլլալ ու նստիլ այգիին մէջ, շրջապատուած գաշտային գեղեցկութիւններուն վերջին գեղեցիկներովը (ՌՁՑ, 279): Ատիկա է, տտիկա. ունայնութիւններուն ունայնութիւնը (ԼՇԸՆ, 226): Մոռցիր արեւն ու իր ծագումը, որ ծագի քեզի ծագումներուն ծագումը, որ արեւէ քեզի արեւներուն արեւը (ն. տ., 279): Իր պաշտած սրբութիւններուն գերագոյնը հօրս ձին էր (ՍՍԼԺ, 182): Պատանիի աչքերուն մէջ նկարուող գեղեցկութեանց գեղեցկութիւնն էիք դուք (ԲԹԱ, 57):

Պարագայական սեռականով կապակցություններ.— Սեռականով լրացումներն արտահայտում են պարագայական բաղմամբով իմաստներ՝ տարածական, ժամանակային, չափի, նպատակի և այլն: Ընդ որում պարագայական իմաստ ունեցող լրացումները մի գեղայնում գրվում են բացանման, մյուս դեպքում՝ այլ գոյականների մատ:

ա. Տեղի սեռականով կապակցություններ.— Առաջին հերթին լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որտեղ առկա է լրացյալով արտահայտված առարկայացած դործողությունը:

Օրինակներ՝ Շաբաթ երեկոները կ'երթայինք փողոցի ցոյցի (ՎՇԵԶ, 351): Ներսի ազադակները աւելի կը բարձրանային (ՄԵ, 92): Պօլսոյ

դէպքերը արդէն իմացուած են (ԵՕԵԺ, 4, 87): Դուք դժգոհ էք ձեր վանքի կեանքէն (ԼՇՐԵ, 169): Տիրան իր բնկերոջ պատմեց ժամ ու կէս առաջուան պանդոկի դէպքը (ՇՇ, 1, 242): Զարմանքով դիտվեց այդ մէծ տունին անցողարձը (ՎՀՀՄ, 107): Իզմիրի ջարդէն վերջ ապաստանէր են Յունաստան (ՎՄՀԲ, 38): Քուն կը մտնէր հանդի դատէն իր դարձին (ԿՍԼ, 67): Նաւապետն հիմա կը պատմէ մեզ իր յիշատակներէն հատուածներ, իր Ափրիկէի ուղեւորութեանց նկարագրութիւնը (ԲԲԱ, 374):

Տեղի սեռականի լրացյալ կարող են լինել նաեւ ոչ-բայանունները՝ ցույց տալով աչն առարկան, որ տարածական-որոշչալին հարաբերության մէջ է լրացման հետ:

Օրինակներ՝ Քաղաքներու կը պլպլայ լոյսն հեռուն (ՈՍԵ, 21): Լինին ճամբայէն յայնուեցաւ գեղին հարուստը իր ձիովը (ՀՕԵ, 246): Բարդէն իր լեռներուն գարունը կը յիշէր (ՄԵ, 44): Կը ջանար հասկնալ իր շուրջի բոլոր նիւթերը (ԳԶԵԺ, 1, 56): Տորթորը իմ դէմի սենեակիս վարձակալն էր (ն. տ., 74): Հաւաի հողմը կու գար կը հասնէր ուժղին (ԳԶԵԺ, 1, 371): Կը շարունակեմ կարգալ շուրջի քուղքերս (ն. տ., 2, 382): Մովեգրի սենեակը Տիգրանի աշխատութեան սենեակն էր (ն. տ., 2, 99): Ինչո՞ք մարդուն բախտն ու երջանկութիւնը ամէն վայրկեան մաղի մը թելէն կախուած է (ՌԶՅ, 115): Արուսեակը ծայր կուտայ դիմացի գիւղին վրայ (ն. տ., 170): Մինչ յոգնութեան տուրակը՝ զեռ կոնակին, Հողագործը դուրսը նստած իր հիւղին, Տրեխներուն կը թօթուէ հողն յամբօրէն (ԱՀԳԺ, 72): Աջ կողմի դրացիս վաթսուներկու տարեկան պտուիկ մարդ մըն է (ՇՇ, 1, 243): Բայց դարձեր ես արդէն հեքիաթի ապարանք (ՄԲ, 203): Այս բոլորը կը հայթայթէին իրեն Մոտացի երոպական գաղութի կիները (ԶԳՀ, 64): Մեր գիւղերը դալով կը վաճառէին իրենց շաւակի մանր-մունր ապարանքները (ԳՊՍՄ, 179):

Ներքին լրացումը կարող է համատեղել տեղի և պատճառի իմաստներու Օրինակ՝ Կը ծծեմ լեզի սաւառիկն իր համբուն (ՄՄԵԺ, 47):

Կարող են համատեղվել տեղի և ենթակայական իմաստները: Օրինակ՝ Փլխու տնտօրը ցաւ մը կը դգար (ԽՄՇՄԱ, 179):

բ. Ուղղության սեռականով կապակցութիւններ.— Լրացումը ցույց է տալիս աչն առարկայացված տեղը, զեպի ուր ուղղված է կամ որից ուղղված է լրացյալով արտահայտված առարկան:

Լրացյալ դառնում են սովորաբար սահմանափակ թվով գոյականներ (հաճապարհ, ուղի, կառք և այլն):

Օրինակներ՝ Շատ մը պաշտօնեաներ կան, որոնք ազգային պաշտօններու շնորհիւ իրենց Հնդկաստանի նամբան ապահոված են (ՀՊԵԺ, 1,

27), Լիճին համբայէն յայտնուեցաւ գեղին հարուստը իր ձիովը (20Ե, 246): Գատողութիւնը փորձառական դասեր կը ստանայ նշմարողութեան ուղիներու ճանաչումով (ԳՊՄՄ, 95): Մծէ արցունքդ ու դարձիր ևս աչգ համբայէն կորուստի (ՎՈԿ, 39): Վանառանցիս նամբան սորված էր ամիսներ առաջ դատական գործի մը առթիւ (ԹԲԱՆ, 478): Քանի մը մահուկներ ցոյց տուին Գասպար էմիին տան ուղղութիւնը (ՀՆԱԳԱ, 123):

գ. Ժամանակի սեռականով կապակցութիւններ.— Լրացումը ցույց է տալիս այն ժամանակը, որի ընթացքում առկա է լրացյալով արտահայտված առարկան: Լրացում դառնում են սովորաբար ժամանակ ցույց տվող գոյականները: Այսպիսի կառուցները երկու տեսակ են լինում: Առաջին դեպքում լրացյալը բացանուն է:

Օրինակներ՝ Իմ այսօրուան կառնիս աչն է, որ անհնար է մարդու մը նկարագրին վրայ կատարելաւ գաղափար ունենալ՝ առանց նախապէս գիտնալու աչգ անձին արհեստը (ՀՊՆԺ, 2, 235): Թող մեր այսօրուան Բայլերը վաղուան կռիւին մէջ անոնց քայլերը որոշեն (ՍԸՆ, 37): Մենք հիմա կաշերու դ'շերուան մը քաղցր հաճույքէն զրկուած, պարտաւորուած ենք մեր մէջ միջերում դաբերու զգայութիւնները օգտագործել (20Ե, 416): Աշտի ցարեկուան մտմտութիւն կամայ կամայ ցրուել էր (ՆՕՆԺ, 1, 266): Գեղին մէջ գայրոցի շէնքին վիճակը օրուան խօսակցութեան նիւթն էր (Ն. տ., 328): Խառնութիւն մէջ հին օրերու վաստակին տասնեւորորդը անգամ շունէր (ԳԶՆԺ, 1, 64): Ու լուի ևս ցայտուն, բովը կրակին հարձատուն՝ երդն իրիկուան Եկուտին (ՄՄՆԺ, 111): Նրէկուան իրենց ընկերական հաւաքոյթին՝ Հրաշ կնոջ մերկ պատկեր ցուցուց (ՇՇ, 1, 98): Հիմա ինք ալ էր զարմանար քիչ առաջու իր սպուշ խնդովին վրայ (ՄՎՄ, 143): Եւսօրուան նաշը անցաւ շատ զուարթ միջոցորտին մէջ (ՎՄՀԲ, 120): Ամառուան առձակութիւն վերադարձած ևմ արդեն (ՎՄՀԲ, 225):

Երկրորդ դեպքում լրացյալը բացանուն չէ, և այսպիսի կապակցութիւններն ալիկի շատ են գործածվում:

Օրինակներ՝ Դարու օրիորդները առէլ նորութիւններու կը սիրահարին, բան թէ երիտասարդներու (ՀՊՆԺ, 1, 126): Հիմակուան երիտասարդները ամէն բան ունին (Ն. տ., 6, 176): Ազգային վարժարանի տղաքները, խեղճուկ ու ամէկոտ, կարօտի նախաւորներ կ'ուղղէին երէկի իրենց այդ բնկերներուն (ՆՆ, 77): Յոբէկուան սեղսեղ պատրաստ էր (Ն. տ., 135): Վայրկեան դուրս ելաւ շնչելու համար առաւան օդը (ՎՇՆԶ, 54): Յարգանք կ'ողջունէր զինքը առջի օրուան մարդը (ՄՆ, 22): Նրէկուան ստուկները այսօր բմրոտներ եղած են (ՆՕՆԺ, 4, 418): Այս արդուդարը հին

օրերու տառազը անփոփոխ ու անաշխարհ կը պահէ (ԳՁԵԺ, 1, 246): Ամէն Չորերշաբթի և Ուրբաթ միջօրէի կառախումբով է որ կը հասնի նա (ՏԿՎԱ, 284): Կ'ուզէի այդեկոթի օրերուն ճերմակ վրանն ըլլալ (ՌՁՅ, 279): Կեանքին համար բովանդակ՝ կաթեցուր սէր սրտին մէջ Զօրաւորին աշտօրում, զօրաւորին ալ վաղուան (ՎԹԵ, 197): Մեծապէս կը փափաքէի տեսնել պատերազմի օրերու Վերնաւը (ԱՁԵ, 514):

Երբեմն էլ սեռականը լրացցալի մօտ կարող է մեկնաբանվել նշված երկու ձևով էլ:

Օրինակներ՝ Յորեկումն տեսաւանները կրկնուեցան (ԵՆ, 310): Կ'աշկեղծին տարփոս ձայներն իրիկուան (ՄՄԵԺ, 72): Տուր ինձ ազուոր երազներս անցեալին (ՌՈՆ, 83):

Սեռականով լրացումը կարող է համատեղել ժամանակի և փոխհարաբերութեան իմաստներ: Օրինակ՝ Սե օրերու զաւակ մըն էր Արսեն (ՎՀՀՄ, 84):

Կարող են համատեղվել ժամանակի և արտացոլման իմաստները: Օրինակ՝ Այս իրիկուան պատկերը իր դաժան երեսներով մղձաւանջի մը պէս սրտիս հատակը մնաց (ՎՀՀՄ, 62):

Համատեղվում են նաև ժամանակի և վերաբերութեան իմաստները: Օրինակ՝ Գացած էր հոն՝ փնտռելու իր մանկութեան լիշատակները (ԶԳԶ, 87):

Համատեղվում են ժամանակի, վերաբերութեան և խնդրային իմաստները: Օրինակ՝ Գալիք օրերու հաւատքի բաշալերանք կ'ըլլաք ինձի (ԶՈՆԵՄ, 106):

դ. Չափի սեռականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որը չափանիշ է ծառայում լրացցալով արտահայտված առարկայի համար: Սովորաբար լրացումն ունենում է անբաժան լրացում՝ արտահայտված թվականով կամ այլ խոսքի մասով:

Չափը լինում է ժամանակային, տարածական, ծավալային, կշռային և այլ կարգի:

Այսպիսի, հետեւյալ օրինակներում առկա է ժամանակային չափի սեռականը: Ես քուկին Բաւն տաւումն յանախորդդ եմ (ՀՊԵԺ 3, 281): Կը դգամ թէ վաղեկանի մը դեղեւումը անդունդ պիտի տանի զիս (ՄՁԵ, 226): Արդէն երկաւ տաւներու փոքնառութեամբ իւրաքանչիւրը աշնափ լաւ սերտած է իր դերը (ԹԲԱԵ, 549): Վանայ մէջ երեսուն տաւու տղայ մը ծնաւ (ՀՊԵԺ, 4, 478): Իւր մեծ կօշիկներն կու տայ իւր վեց տաւումն զաւկին (Ն. տ., 325): Հրաման գացած էր Բանի մը օրումն պաշար հասցնելու բանակին (ԾԵ, 98): Երկու ամսումն շփումը այդ վաճառականներուն

Հետ քառական հղեր էր զինքը անոնց աստիճանին կատարելադէս հաւասարեցնելու (ԵԾԵԺ, 1, 361): Ես ալ որոշեցի Պօլիս վերադառնալ տասներկու տարուան բացակայութենէ մը հտքը (ն. տ., 4, 463): Խորհուրդը շատ հակառակեցաւ այս երեք շաբթուան յետաձգման դէմ (ՏԿՎԱ, 221): Եստ, աւելի բան խօսած էինք իրարու քան շատ տարիներու բարեկամներ (ՕԶԵ, 290): Ամիսներու խնայողութիւն կար այդ տետրակին մէջ (ԱԾԿՁՄ, 182): Եւրաքուան մը աշխատանք կար հոն մեկ համար (ՀՄԿԼ, 133): Այդ մէկէ յետոյ կ'աշխատէի յաղարք իր լատին էր (ՌԲԱԵ, 347): Դաշտի աշխատողներուն կէս օրուայ հաց պիտի տարուի (ՀԵԱԳԱ, 170):

Տարածական չափի սեռականը ես ընկենում է անբաժան լրացում:

Օրինակներ՝ Քաղցր է այն ատեն հովանին հսկայ մայրիին, որ հասկէ կ'առնէ բակին սիրտէն երկու գիրկի լայն ունեցող իր բռնով (ՎՄՀԲ, 167): Տասնութ օրուան նամբայ էին կտրելը (ՌԶՅ, 186): Տակաւն ջաբարներու նամապարն ունէինք կտրելիք (ՎՀՀՄ, 218): Երկու ժամուան նամապարն քառորդի մը մէջ առնել կ'ուզէի (ՀՊԵԺ, 5, 169):

Ծափալային, կշռային, արժերի և այլ կարգի չափի սեռականով կառուցներ կան հետեւյալ նախադասութիւններում:

Չորս մարդու գործ էր ստանձնէր ու քան մարդու գործ կը տեսնէր (ԳԶԵԺ, 2, 25): Երեք հարիւր ոսկիի գումար մը անցաւ Արշակի ձեռքը (ԵԵ, 258): Կաթնածաճար գոտի էր արդէն Յակոբ էֆենդին՝ իւր Եօրանաուն և հինգ հազար ոսկիի ազարակի կորստեան հարուածին, տակ (ՏԿՎԱ, 282): Դիմացը նստած էր էրիկ մարդ մը, հագիւ բառասունհինգ տարու (ԵԵ, 447):

Ե. Նպատակի սեռականով կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկայացած գործողութիւնը կամ առարկան, որը լրացւալով արտահայտւած առարկայի նպատակն է: Այսպիսի կառուցներում լրացումը դերբայ կամ բայանուն է և կամ ենթադրում է որեւէ զեղչւած դերբայ: Այսպէս, որսի քոչուն կապակցութեան մէջ որսի բայանուն է, խորհելու ազատութիւն կապակցութեան մէջ խորհելու դերբայ է, իսկ կեանքի ձգիւ կապակցութեան մէջ ենթադրում է համար մղված դերբայ (կեանքի համար մղում կոչու):

Օրինակներ՝ Երախային ծննդեան շորրորդ օրն մկրտութեան հանդէսը կը կատարուէր եկեղեցոյ մէջ (ՀՊԵԺ, 1, 178): Ազգիկ մը կամ կնիկ մը որսի քոչուն մ'է (ն. տ., 6, 118): Մի գուշէ իւր սիրուելուն աստիճանը փորձելու միջոց մ'ըլլաց իւր այս վարմունքը (ն. տ., 2, 242): Ահոնք վիրաւորուելու կամ մեռնելու դիտաւորութեամբ չեն երթար պատերազմելու (ն. տ., 4, 172): Մինչև այսօր խորհելու ազատութիւն ունէինք, բայց

խօսելու ազատութիւն չունէինք (ն. տ., 125): Պօլսոյ հայերն այսօր ունին... չորս հազար ծրար խաղի բոլոք (ն. տ., 407): Գանգատի նիւթ ամենեւին չունի (ՄԵ, 22): Իսկոյն բարի գալուստի այցելութեան եկաւ մեղի (ԵՅԵԺ, 4, 352): Անգամ մըն ալ բանախօսները անաբարութեան սիւնին գամեցին բուն իրական ոճրագործները (ն. տ., 445): Զանազան թաղերու հոգաբարձութիւններէ նամակներ կը տեղային դասախօսութեան հրաւիրանօ՞ (ՏԿՎԱ, 35): Թող օրհնուած ըլլայ կեանքի կոնիւր (ԼՇԼԵ, 275): Պատե-րազմ էր հաւատքի և հայրենեաց փրկութեան (ՎԹԵ, 390): Որ կը թափի, ինչպէս ցող մը մաքրագործման և ինչպէս անձրեւ մը օրհնութեան (ԱԶԵ, 108): Մնաք-բարովի համբոյրներ ու արցունքներ իրար կը խառնուէին (ՕԶԵ, 32): Կարգ մը ձախողութիւններ պատճառ դարձան, որ վերջ դրուի թուրքի արշաւներուն (ԱԾՄԶՄ, 81): Դադրած էր հացի կոնիւր (ն. տ., 85): Կը դիտէր բաշխումի գործողութիւնը (ն. տ., 129): Դադարեցուցէք ձեր անքուն մեքենաները կարի (ՍՐ, 155):

Նպատակի իմաստը կարող է համատեղվել ենթակայականին: Օրի-նակ՝ Թաղական, հոգաբարձուի կոնի շրջալէն հտըը արքայութիւնդ քանի՞ փարայի կ'առնէս (ԵՅԵԺ, 1, 568):

Կարող են համատեղվել նպատակի և խնդրային իմաստները: Օրի-նակ՝ Իմաստութեան յորդորը էն մեծ ոճիրն է իմինիս պէս սիրոյ մը դէմ (ՏԶՎ, 131):

Համատեղվում են նաև նպատակի և պարունակութեան իմաստները: Օրինակ՝ Գնահատումի խօսքեր ունէր յաճախ անոնց մասին (ՕԶԵ, 87):

Բաղական շատ են այն կառույցները, որոնցում սեռականը համա-տեղում է նպատակի և վերաբերութեան իմաստները:

Օրինակներ՝ Կը տեսնենք, որ մէջէն կամ ազարակի խնդիր կ'ելնէ կամ ժառանգութեան դատ (ՀՊԵԺ, 1, 144): Վերահաս խեղճութեան մտա-ծումը կասեցուց իրենց այդ արհամարհական ծիստը (ԵԵ, 295): Օր մը մեկ երկուրիս առաջնորդեցին Ս. Խաչի վարժարանը, որուն մուսքի բուզ-քերը հայրս գացեր առեր էր տնօրէնէն (ԶԵԵ, 491): Զուրերդ երգեցին նուագ մը սիրոյ և օրհնութեան (ԱԶԵ, 177):

Համատեղվում են նպատակի և տեղի իմաստները: Օրինակ՝ Մոցի տետրակ մը անցաւ ձեռքս (ԹԲԱԵ, 493):

Կարող են համատեղվել նաև նպատակի և ուղղութեան իմաստները: Օրինակներ՝ Հիմակ ալ փախուստի նամբայ չկար (ԵՅԵԺ, 1, 375): Ուղղուեցաւ դէպի ելքի մեծ դուռը (ՇՇ, 1, 40):

գ. Հատկացման սեռականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որին հատկացված, որի համար ստեղծված է

չլացցյալով արտահայտված առարկան: Իմաստով մոտ լինելով նպատակի սեռականին, սա այն յուրահատկությունն ունի, որ բայանուններով չի արտահայտվում:

Օրինակներ՝ Մուսայի մ'օրականն հիւսնի մ'օրականէն աւելի չէ այժմ (ՀՊԵԺ, 3, 36): Իր սուգի հանդերձանքներովը կը ծածկուէր (ԵՆ, 118): Կ'Լրելի որ պատմութեան դասերը կանոնաւոր կերպով չեն աւանդուիր ազգային վարժարանաց մէջ (ՀՊԵԺ, 4, 295): Կային հազուագիւտ աշխատատերեր՝ գործի հագուստներով (ՎՇԵՀ, 270): Պօլսոյ հայերն այսօր ունին երեք հազար շորս հարկը գինետուն, երեք գրավանաւի խանութ (ՀՊԵԺ, 4, 412): Հազցուր անոնց պարահանդէսի զգեստ (Ն. տ., 5, 133): Դեղին մէջ դպրոցի շէնքին վիճակը օրուան խօսակցութեան նիւթն է (ԵՅԵԺ, 1, 328): Նոյնիսկ դատարանի ու ոստիկանի պաշտօն կը կատարէինք (Ն. տ., 4, 422): Փակուած են հաս նորոյքի կամ արդուարդի խանութները (Ն. տ., 473): Աղէկ բան չըրի բու մոմիդ դրամը կարկանդակին տալով (ԱԶԵ, 121): Երբեմն խոշոր ու ապրանքի շոգենաւեր կու գան, կ'անցնին (ՕԶԵ, 122): Այսօր սեղան ևս հացի (ԱԹԲ, 8): Ու կը հանէր Լրկիւղած՝ օրուան հացի ձևը լուծման Հայ հաւատքի անյատակ զանաւակին նկատելու (ՍԲ, 207): Հեղի, խոտի ամիս էր (ՀՄԿԼ, 173): Երաժշտութեան և մասնատրտալէս դաշնակի դասեր վերցուց (ՎՀՀՄ, 159): Կինը դարգասեղանէն վերցուց եղունգներու խաւողը (ՍԹՍ, 187):

Հատկացման սեռականը կարող է գործածվել փոխարկարար:

Օրինակներ՝ Ես չեմ յէնած հիմա միայն զգացումի անբացւալին, Մտածումի սիւնին անխախտ՝ զիս կը պահեն ընդմիշտ կանգուն (ԳԱՊՎ, 22): Պիտի խնդրեմ աշխարհէն սիրոյ սնունդս օրական (ՎԹԵ, 392):

Որոշ կառուցներում կարող են համատեղվել հատկացման և նպատակի իմաստները:

Օրինակներ՝ Նամակի քուղը մը քաշեց առջին (ԵՆ, 24): Փորձեց բարկութեան և բնդվզումի պիւնձները հնչեցնել (ՍԼԵ, 128): Խոտներամ բազմութիւն մը լեցուած էր սպասման մեծ սրահը (ԵՅԵԺ, 4, 506): Իր գրօսանքի, հանոյքի կեանքը անխափան կը շարունակէր (ԳԶԵԺ, 1, 93): Յանկարծ երեք ուսի շուներ կ'ընէին մերձակայ մացառներու արահետէն (ՏԿՎԱ, 290): Խրախնամքի օրեր էին որ կը հասնէին (ԽԶՅ, 70): Կերակուրի վառարանը ատենը մէկ կը լեցնէինք անտառներու ծանր փայտով (ՎՀՀՄ, 215): Այս վառարանի սնտուկները ալ բոլորուին ցուրտ կը թողուն զիս (ԹԲԱ, 348):

Կարող են համատեղվել հատկացման և պարունակության իմաստները:

Օրինակներ՝ Արդարեւ գարունն իւր վարկը կը կոտրէ եթէ օդի գա-
ւաթէն մեկնի և անմեղ կուսին շրթանցը հպի (ՀՊԵԺ, 6, 268): Կը ցուց-
նէր ցարենի շտեմարանները, գէնֆերու մքերանդոցները (ՄԵ, 167): Դուրս
կը տանէին կերակուրներուն ամանները (ԽԶՅ, 179): Առտուն կանաչե-
ղենի շուկան գնաց (ՀԳՄՆ, 166):

Համասեղովում են հուս հատկացման և վերաբերութեան իմաստները:
Օրինակ՝ Արգէն ապագայի պատրաստութիւնները տեսեր էր (ԳԶԵԺ, 2,
17):

Կարող են համասեղովել հատկացման և ժամանակի իմաստները:

Օրինակներ՝ Առաջինը իր ձմեռուան փայտն ու ածուխը Յուլիս ամ-
սին կ'առնէր (ԵՕԵԺ, 4, 546): Հիմա կը մնայ որոշենք բանի մը վերջին
վալսիեանի հարցեր (ԼՇԸԵ, 398):

Է. Համապատասխանութեան սեռականով կապակցութիւններ.—
Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որին, իբրեւ չափանիշի, համա-
պատասխանում է լրացչալով արտահայտւած առարկան:

Օրինակներ՝ Ինքէնս բնաւ չէր անդրադառնար թէ ինք այդ գործին
մարդը չէր բնաւ (ԵՕԵԺ, 4, 43): Այդ օրուան ստացած ապսպրանքին
ապրանքները գնեց (ՎՀՀՄ, 235): Գետինը թափած բշիկ մը ջուրը լնակի
մը ճամբատութիւնը ունէր (ԵՕԵԺ, 4, 433):

Լրացումը կարող է մեկնաբանվել և՛ համապատասխանութեան, և՛
ենթակայական իմաստներով: Օրինակ՝ Ձեռնարկուած հանգանակութիւնը
օգուտ մը չունի և պարզապէս տղու գործ է (ԹԲԱԵ, 550):

Միջոցի սեռականով կապակցութիւններ.— Լրացումը ցույց է տա-
լիս այն առարկան, որի միջոցով ստեղծվել է, գոյութիւն ունի լրացչա-
լով արտահայտւած առարկան:

Օրինակներ՝ Կեանքիս մէջ բնաւ ճերմակ ձիու կառքը նստած չէի
(ՀՊԵԺ, 6, 160): Անշուշտ, այս բաները հաստատելը, այս մանրակրկիտ
հաւաստումներուն զրպովոր տառապանք մը եղաւ (ԵԵ, 353): Իր պատ-
մութիւնը կ'ընէ նոյն բառերով, խորովածի ու օդի նոյն ընդմիջումներով
(ՀՕԵ, 170): Ի՞նչ է մահուան պատժէն արտադրուած արդիւնքն ընկերու-
թեան համար (ԳԶԵԺ, 2, 159): Գրչի աշխատութիւն ու գրականութիւն այն
տարրերն են՝ որ հիմնաքարը կը կազմեն այդ զարգացման (ԱՀԳՃ, 213):
Ապա ասելի սրսկումէն ետք, Վերան աթոռ բերաւ ու առաջարկեց Մար-
մարին (ՍՍԼՃ, 380): Մեր ժողովուրդին 90 տոկոսէն աւելին գիւղացիներն
ու ձեռքի աշխատատեղերն են (ԳՍՍՄՆՄ, 160): Ձեռքի կատակներ կ'ընէի
Ժաննին (ՇՇԵ, 116):

Որոշ կառույցներում միջոցի իմաստը համատեղվում է ենթակալա-
կանին:

Օրինակներ՝ Մահուան սպառնալիք կը տեսնես անընդհատ (ԳՁԵԺ, 2, 160): Մտածումիս աղջկան շատ յարմար էր այդ սրինգին երգը (ՏՉՎ, 137): Ամիրան իր վերջին բողբոջներուն՝ իր թոռան գուարթ նիշերուն մխի-
րաւանքը ունեցաւ (ԵԵ, 34): Անոնց աչքերը կը վառէր գերերկրային հրա-
շափառ տեսիլներու շլացումովը (ԹԲԱԵ, 420):

Համատեղվում են նաև միջոցի ու խնդրային իմաստները:

Օրինակներ՝ Ու ցրուեցան՝ գլխու սպառնալից օրօրումներով (ԵԵ, 184): Թղթի խաղը կը շարունակուէր (ՀՊԵԺ, 3, 299): Մտերմական բա-
րենները գլխու հարեանցի շարժումներու փոխուեցան (ԳՁԵԺ, 1, 224):
Իմ աչքիս դիմացը մեռնիլ ուզեր էր. իր արեւանը դատապարտութեամբը
պատժելու համար դիս (ԹԲԱԵ, 331):

Կարող են համատեղվել միջոցի և նյութի իմաստները: Օրինակ՝
Գանձապահը միսի շերտեր, հաւի վիստեր կրլափէն վար կ'իշեցնէր լոխի
մնջիկ, ֆշալուլ, մշկաբոյր զինիի ոռոգումներով (ԵԵ, 136):

Միջոցի իմաստը կարող է համատեղվել բաղկացութեանը: Օրինակ՝
Իսկ ինչ ընկու է այժմ, առանց աղօթքի կամուրջին (ՀԱՀԹ, 315):

Միջոցի և պարունակութեան իմաստները ևս կարող են համատեղվել:
Օրինակ՝ Եղան օրեր, ուր ձիւնի խիստ փոքորիկներ քիչ մնաց խեղդէին
գինքը (ՀՈԵ, 40):

Սահմանափակման սեռականով կապակցություններ.— Լրացումը
ցույց է տալիս այն առարկան, որի մեջ սահմանափակվում է լրացյալով
արտահայտված առարկայադաս հատկանիշը:

Օրինակներ՝ Ատամնաբուծութեան արուեստը գրեթե նորէն հնարեց
(ՀՊԵԺ, 1, 195): Անգղիերէն սորվելու աղեկ կոչում ունէր, բայց հաւ-
կրնալու յարմարութիւն չունէր (Ն. տ., 2, 249): Առիկա իր հակառակորդն
էր, իր սիրոյ մրցակիցը (ԵԵ, 222): Ու անոնք հեգեղեցիին համարյոքն հե-
րոսը (ՌՍԵ, 197): Արթանահանները պատեազմի հարուստներ են (ԵՅԵԺ,
1, 35): Իշխանը լեզվաբանութեան հմտութիւն չունէր (Ն. տ., 4, 184):
Կերուխումի լաւագոյն բնկերն էր (ԳՁԵԺ, 1, 327): Կուզեմ բսկ ոչ թէ
ախորի բնկերներ, այլ դառնանք պայքարի բնկերներ (ՉԵԵ, 146): Գու-
շակութեան այս կարողութիւնը մեծ արժանիք մը չէ (ԼԲԸԵ, 136): Կար
լուացքի մայրիկը, ճաշի մայրիկը, անկողիններու և ներմակեղէններու
մայրիկը (ԱՄՄՉՄ, 28): Օտար ծանօթներու և բարեկամներու թիւը կը
շատնար ասեղի և կարի իրենց առօրեայ գործերուն հետեանքով (ՎՀՀՄ,
192): Լեզուի դժուարութիւնները կրկնապէս կը նեղէին գինքը (ՇՇԵ, 89):

Զէիր ուղեր վարպետ մ'ըլլալ արձանի (ՍԲ, 57): Ճիւղբէի շուրջը բուրդի լաւ գործ կայ (ԹԲԱՆ, 496):

Մի շարք կառույցներում համատեղվում են սահմանափակման և խնդրային իմաստները:

Օրինակներ՝ Ամիրախորեան մեծ փափաք ունէր (ՀՊՆԺ, 2, 20): Հարկ եղաւ կտաի վաճառականի մը բոլ գրադրութեան պաշտօն վարել (ՀՊՆԺ, 1, 198): Տնտեսագիտութեան ուսումն տարտեց հոն (ն. տ., 2, 244): Խոհեմութիւն ըրած էր զգուշանալ ամէն ընդդիմութեան ու հակառակութեան փորձերէ (ԳՁՆԺ, 2, 22): Մեր մարգանքի ուսուցիչը առաջնորդեց զիս դէպի նաւահանգիստ (ՎՄԱՍ, 114):

Կարող են համատեղվել սահմանափակման և վերաբերութեան իմաստները:

Օրինակներ՝ Տնտեսագիտութեան դաս ալ կու տայ իւր աշակերտներուն (ՀՊՆԺ, 1, 172): Փարիզէն նոր դարձած էր բժշկութեան վկայագիրն ի ծոցին (ԳՁՆԺ, 1, 325): Ամենէն առաջ քաղաքական լուրերու հիւանդութիւնն ունի (ԱՀԳՃ, 104): Ատոնց մէջէն ինծի համար ամենէն կարեւորը հայերուն տրուած երբեմեկի ազատութիւնն էր (ԹԲԱՆ, 495):

Սահմանափակման իմաստը կարող է համատեղվել տեղի իմաստին:

Օրինակներ՝ Նոյն օրը մեր տունը եկաւ Զատուշեան Սարգիսը, որ շուկայի դրացիս և ամենամօտ բարեկամներէս էր (ԹԲԱՆ, 496): Հինգ տարի առաջուան մեր պատուհանի մտերմութիւնը կը բաւէր յանկարծ բոլը հրթալու (ԳՁՆԺ, 1, 211): Զմեռուան եղանակին կու դար, երբ ազարակին գործերը աւարտուած էին (ԵՕՆԺ, 1, 506): Նույնն է մեր բախան, իմ ախտի մտերիմ (ՌՈՆ, 82):

Կարող են համատեղվել սահմանափակման և ժամանակի իմաստները:

Օրինակներ՝ Գրացին մարդուն ցաւակիցն ու նեղ օրերու ընկերն է (ՌԶՑ, 130): Հատիկ հատիկ կ'ողջունեմ մանկութեան ընկերս և միտքի, ու դրշի ընկերներս (ԲՆԿՀ, 211):

Համատեղվում են սահմանափակման և միջոցի իմաստները: Օրինակ՝ Գիտես որ Սրբուհին բոյր մըն է ինծի համար, ճակատագրի բոյր մը (ԶՈՆԵՄ, 133):

Ներգործող խնդրի սեռականով կապակցութիւններ.— Լրացումը յուլայ է տալիս այն առարկան, որից ուղղվում, ելնում է լրացալով արտահայտված առարկան:

Օրինակներ՝ Վեց տէրութեանց դեսպանները քիչ օրէն նորէն մայրաքաղաքս պիտի գան Լոկեր (ՀՊՆԺ, 4, 220): Իրաւ ալ պատեհագովմն ահու-

դողին քով այգիէն բաժանումը շատ կը թեթեւնար ծերունիին աչքին (ՎՀԶԾ, 75): Երբոր ինքն ալ կարգաց նորայրին քղքիկը, այս անգամ կնոջը հետ սկսաւ հարցումներու տարաւի մը տեղացնել եփրաքսէ հանրմին վրայ (ՇՇ, 1, 88): Ինչո՞ւ երկուքն ալ իրարու սուտ ընդունելով կը զուարճանան (ն. տ., 46): Ուժգնօրէն պատուեց պահարանը, որուն մէջէն դուրս ելաւ Թադէոս աղային աղեսագիրը (ԵԵ, 26):

Որակի սեռականով կապակցութիւններ.— Կրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որը լրացյալի որակական հատկանիշն է նշում: Այս լրացումն ունի մի քանի տարատեսակ:

ա. Հատկանշային որակի սեռականը կարող է գործածուիլ կա՛մ միայնակ, կա՛մ անբաժան լրացումով:

Հետեւյալ օրինակներում լրացումը գործածուած է միայնակ: Ստիպուեցաւ կրել այն ազգասիրութեան դիմակն մինչև մօտ ատեններս (ՀՊԵԺ, 1, 180): Մանկավարժին շուրթերուն վրայ երանութեան ժպիտ մը թրթռաց (ԵԵ, 53): Կ'ստեմ սենեակի ու գրքի մարդիկը (ՇՇԵՀ, 76): Զիս հրաւիրած էին վերստին ձեռք առնել գրագէտի գրիչս (ԹԲԱԵ, 592): Խենդի խօսքէ՞ր կ'ընէ (ՀՊԵԺ, 4, 504): Իր բուն գործի մարդու արժանիքը ասոր մէջն էր (ԵՕԵԺ, 1, 347): Ապագայ սերունդը քեզի ներսի տիտղոսը պիտի տայ (ն. տ., 401): Կարգի կանոնի մարդիկ էին հոն եղողները (ԳԶԵԺ, 1, 182): Ուրիշները շփուրի աշխով չէին նայեր իրենց (ԻԶՑ, 130): Զէնքի մարդիկը կը խմբես աւելի մօտիկ (ԼՇԸԵ, 382): Յանցաւորի ամաչկոտութիւն մը ունէի սենեակէն ներս մտած ատենս (ԱԶԵ, 398): Տակախն միսի երիտասարդութիւն մը կայ վրան (ՇՇ, 1, 199):

Որակի սեռականը հաճախ անբաժան լրացում է ունենում:

Օրինակներ՝ Քանի որ ձեռ աստիճանի մարդերը իրենց պատկերները հանել տուած են, ձեղի ալ կը վայլէ որ անոնց պէս ընէք (ՀՊԵԺ, 2, 55): Երկուքդ ալ առաջին կարգի սո՛նկաներ էք (ԵՕԵԺ, 1, 217): Անոնք ալ միայն ստորին դասակարգի մարդիկ են (ն. տ., 4, 357): Մեզի բամբասողները քանի՞ փառայի մարդիկ են (ն. տ., 4, 624): Սուտ պարկեշտութիւններու, կեղծաւոր կարմրութիւններու կին չէր այն կինը (ԳԶԵԺ, 1, 92): Այդ կարգի բնօրէնութիւնները փոխադարձ կ'ըլլան միշտ (ԼՇԸԵ, 338): Հին խելքի հալեւէն գատ ամէնքը մեզի հետ են (ԼՇԸԵ, 444): Կարծեմ թէ ծախ ձեռքի ամուսնութիւն առաջարկողներ ալ պակաս չեղան (ՕԶԵ, 83): Ի՞նչ տեսակի հայեր պիտի գտնէի դիմացս (ԿՓԶ, 209):

բ. Ամականին փոխարինող սեռականը (վերացականը թանձրացականի փոխարեն) սովորաբար ածականից ծագած գոյական է լինում:

Օրինակներ՝ Դառնութեան բաժակի վերջին կաթիլը դեռ ըմպած չէր

ան (ԵՆ, 34): Ձուարքութեան աւելի նորէն փաշտեցաւ անոր խնդուն երեսին վրայ (ԳՁԵԺ, 2, 58): Նարեկացին, հմտութեան մարդ մը ըլլալով հանդերձ, զգայնութեան մարդ է ամէն բանէ առաջ (ԱՁԵ, 273):

գ. Որակական-արդյունաւիճի սեռականը ցույց է տալիս այն առարկան, որի ստեղծմանը, առաջացմանն է ծառայում լրացյալով արտահայտված առարկան: Լրացումով արտահայտված առարկան ստեղծվում է իբրեւ լրացյալով արտահայտված առարկայի արդյունք՝ նրա հատկանիշը ցույց տալով:

Օրինակներ՝ Շերամի որդի ութ օր անգամ մը կը քնանայ (ՀՊԵԺ, 6, 47): Վարդին քով դպումի ծաղիկ շէս ուղեր տեսնել (Ն. տ., 5, 43): Կեանքի վարդենիքն ինծի ցուցուցիր (ՄՄԵԺ, 200): Հայաստան, Սպասման մեծ լեռնացում... Ճակատագրի մարիկներէն հողմակոծ Սիրանի ծառ Հաստաբաժատ (ՍԲ, 210): Ուսկից վրէժի և բոստիլիսեան սերմեր պիտ ծնին (ՍԲ, 252):

Որոշ կառույցներում սեռականը կարող է մեկնաբանվել և որակական արդյունքային, և՛ ծագման իմաստներով: Օրինակ՝ Բուրմունքներու հաշիշն հոգույս մէջ կը ցանէ հեշտանք մը թոյլ (ՄՄԵԺ, 36):

դ. Ձևի որակական սեռականը ցույց է տալիս այն առարկան, ուր լրացյալի ձև-որակն է արտահայտում:

Օրինակներ՝ Նրկու ճաթուտած ու տաբեր ձեւի բաժակներով թէյը արդէն փայտէ անծածկ սեղանին վրայ էր (ԼՇԸԵ, 139): Ահա կրկեցաւ Բարթող աղային կիճնի գլուխը (ԵՆ, 111):

Որոշ կառույցներում սեռականը համատեղում է որակի և ստացական իմաստները:

Օրինակներ՝ Քանի մը ձկնորսի նաւեր կային ծովուն վրայ (ՄԵ, 38): Էր բեռնակիրի պարանք կը գարնէ պատերուն (ՍՍԼՃ, 22):

Համատեղվում են նաև որակական և ենթակայական իմաստները: Օրինակ՝ Բարեկամական խրատներ կու տար ինծի, հնազանդ աղախնի ու սրտի մօտ անձի խրատներ (ԳՁԵԺ, 1, 33):

Ավելի շատ հանդիպում են այն կառույցները, որոնցում սեռականը համատեղում է որակական և տեղի իմաստները:

Օրինակներ՝ Կասկառալի ձուկ կ'ապսպրէ (ՀՊԵԺ, 3, 80): Փողոցի աղջիկ մը մեղ կեցուց սովորական բառերով (ՎՇԵՂ, 186): Այս գեղի աղջիկը գործով և սիրով անսպառ գանձեր ունէր սակայն իր սրտին խորը (ԳՁԵԺ, 1, 58): Փոթորկալի ծովը կը տանջէր այդ ցամաքի մարդիկը (ԼԲԸԵ, 137):

Կարող են համատեղվել որակի և սահմանափակման իմաստները: Օրինակ՝ Չունի գովեստի զործ ամենևին (ՀՊԵԺ, 2, 184):

Լրացում-լրացյալի անմիջական կապի խզումով կազմված կառույցներ. — Արեւմտահայերէնում բավական շատ են գործածվում այնպիսի բառակապակցութիւններ, որոնցում լրացումը անմիջապէս լրացյալին չի վերաբերում, այլ եղել է վերջինիս ղեղաված լրացման լրացում և դրա հետեանքով կապակցվել նրա հետ: Այսպէս, երբ ասում ենք ոչխարի խորոված, ապա ոչխարի բառակը անմիջապէս չի վերաբերում խորովածին: Անմիջական կապակցութիւնը կլինի ոչխարի միսի խորոված: Հաճախ էլ լրացյալը բարդ բառ է, որի առաջին բաղադրիչն է բուն լրացյալը: Այսպէս, երբ ասում ենք սենեակի վարձակալ, ապա սենեակի բառակն անմիջական լրացյալը վարձի բառն է, սակայն այն բարդութիւն է կազմել, որի հետեանքով կազմվել է տվյալ կառույցը:

Անմիջական կապի խզումով կազմված բառակապակցութիւններից են հետեւյալները: Այլ չուղեց տեսնել մարդերը, դոր նկատեց իր դժբախտութիւններուն պատասխանատուն (ԵԵ, 35): Հայոց առաջնորդարանը շարունակեց չբաւոր ուղեւորներու նախապահածախսը վճարել (ԵՕԵԺ, 4, 461): Տորթորը իմ դէմի սենեակիս վարձակալն էր (ԳՂԵԺ, 1, 74): Խորենացին կը յիշէ Անահիտի ուխտագնացութիւնը (ԼԲԸԵ, 169): Զիւր բռնկամութիւնը, աշխիւն՝ ձիասէններու բարեկամութիւնը շատ ամուր կ'ըլլայ (ՍՄԼԸ, 182): Կերտ խոզի սքանչելի խորոված (ԵՔԺԵ, 59): Կը ճանչընար ներմակեղէնի խանութպանը (ԲԲԱԵ, 321):

Որոշ կառույցներում լրացումը կարող է մեկնաբանվել և՛ իբրի ստացական, և՛ անմիջական կապ չունեցող սեռական: Օրինակ՝ Բժշկին դէպերը ունէ նպատաւոր արդիւնք չունեցան (ԵԵ, 317):

Անմիջական կապ չունեցող սեռականը կարող է համատեղվել հատկացման սեռականի հետ: Օրինակ՝ Որո՞ւ ուրիմն տամ օրեակի տոմսակներն (ՀՊԵԺ, 3, 86):

3. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ՄՅՈՒՍ ԹԵՔ ՀՈՒՈՎՆԵՐՈՎ

Արեւմտահայերէնում գոյականը լրացումների կարող է ստանալ նաեւ մյուս քեր հոլովներով՝ տրականով, բացառականով, գործիականով, ինչպէս և ոչ թեր հոլովով՝ հայցականով¹: Այդ հոլովներով գրված լրացում-

¹ Արեւմտահայերէնում հայցականը ուղղականին նման է բոլոր գեղերում, ուստի և թեր հոլով չի կոչվում:

ները միատեսակ չեն: Մի դեպքում գործ ունենք բաշանունների և ածականական ծագմամբ գոյականների՝ թեք հոլովածներով արտահայտված լրացումների, մյուս դեպքում ոչ-բաշանունների և ոչ-ածականական ծագմամբ գոյականների լրացումների հետ:

Թեք հոլովներով լրացումները հանդես են գալիս ինչպես վերնագրային-անվանողական կառույցներում, այնպես էլ դիմավոր նախադասութուններում: Սակայն այդ տարբերակումը չենք կատարում: Թեք հոլովով լրացումները բաշանունների և ածականական ծագմամբ գոյականների մոտ արտահայտում են խնդրային և պարագայական բազմազան հարաբերություններ, որոնց քննութունը այս բաժնում չենք կատարում:

ա. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ՏՐԱԿԱՆ ՀՈՒՎՈՎ

Տրական հոլովով լրացումները ավելի շատ գործածվում են բաշանունների հետ:

Օրինակներ՝ Ժամուն նուիրումը շատ հաղուադէպ պարագայ մըն է գեղերուն մէջ (206, 113): Սրտաշարժ բան էր տեսնել այդ երկու խղճուկ ու թառամած էակներու միմեանց հանդիպումէն առաջ եկած վայրկենական ոգևորութիւնն ու վազանցուկ տագնապը (56, 372): Դառնութիւն չի կար իր խօսքերուն մէջ, այլ պարզ համակերպութիւն մը նակատագրին (ԳՋԵԺ, 2, 176): Պատմել տուաւ ինչ որ վարժապետն ըսած էր՝ Աստղիկի տուած նախապատուութիւնն Արամին (ՏԿՎԱ, 119): Կը դիտէի անոր անվերջ գալաւումներն ու եռանքը ժայռերու գրկին (ԼՇԸՆ, 62): Կ'ուզէնք որ մեր ամբողջ կեանքը ըլլայ ոգևորութիւն ու նուիրում մեր ժողովուրդի բարձրացման և մարդկութեան (ն. ա., 110): Դեռ երկար կը լսուէր զգալներուն բուրսաւոր բամաններու շառակին (ԱԾՄՁՄ, 16): Բոլոր դիմումներս մալրիկին, մնացին ասպարդին (ն. ա., 17): Տեսած էին մեր ալցիլութիւնը հսկիչին (ն. ա., 59): Երբ կը զգար անոր անմեղ ինքնամատուցումը իր բեւերուն, սինաթոսի կ'ըլլար (ՍՎՄ, 218): Ատով ալ վերջ գտաւ անոր մասնակցութիւնը հայկական շարժումներուն (ԳՊՍՄ, 139): Յաճախ կը տեսնէի Խրիստոյին նայումքը մեր պատուհաններուն (ԳՍԱՄԻՃ, 361): Լուսցած պնակներու իրաւու բախումը ծնծղաներու պէս ուրախ կը հընչէին (ՁԵՆ, 578): Ու դուրը վրայէս կղպեց, իր կնոջ հասցէին լուտանքներու եւ հաչոյանքներու գոսում-գոշումով (ԹԲԱՆ, 472):

Տրականով լրացումները կարող են գործածվել նաև ածականական ծագմամբ գոյականների հետ:

Օրինակներ՝ մեր ըրածին կ'ըսեն պարզապէս ժողովուրդի ըմբռնում-

ներում յարմարում (ԼՇԸԵ, 183): Տրեյֆուսի աշխարհաշուշակ խնդիրին իր հիմնական նմանութիւնովը կը շահագորդէր զինքը (ՕԶԵ, 43): Կասկածելի մեղանկումներ կ'ունենային իրենց ապրանքին (ԱՅՄՉՄ, 35): Իր անգրագիտութիւնը կու գար լեռներէն, գրապաշտութիւնը՝ իր գիւղին մօտիկութենէն Մեսրոպ Մաշտոցի ծննդավայրին և Թարգմանչաց վանքին (ՍՍԼՃ, 191): Վարդան այդ շան բարեկամին ոչ մէկ նմանութիւն ունէր (ՀԵԱԳԱ, 134):

Տրականով լրացումը կարող է գրվել նաև ոչ-բայանունների և ոչ-ածականական ծագում ունեցող գոյականների մոտ:

Օրինակներ՝ Շատ սիրելի ու խելի գլխին մարդ մըն է (ԼՇԸԵ, 51): Չէր հաստատար որ եւշիկը Մանոյին հետ էր քի բարեկամ է դարձեր (ՀԵԱԳԱ, 170):

բ. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ՀԱՅՅԱԿԱՆ ՀՈՒՎՈՎ

Հայցական հոլովով լրացումները հիմնականում գրվում են բայանունների մոտ: Հայցականով լրացումները մի դեպքում գրվում են լրացյալից հետո: Լրացումներն ավելի շատ տեղի իմաստ ունեն:

Օրինակներ՝ Սկսու իր այցելութիւնները վաճառականներու գրասենեակը (ԵՈԵԺ, 1, 428): Մոնկոլ բարեկամներուն շարժումները հիւսիս միայն խորհանք ևն Լոկը (ԵՔԺՇ, 155): Կը յիշէի մանկութեան ուխտագնացութիւնը Աղթամարի կղզին (ԼՇԸԵ, 103): Լուսաշող ակոսում մը, յետոյ՝ ընկուզում մը մեծ գիշերին խորը (ԱՀԳՃ, 254): Կանուխէն սկսաւ բռնելու փոխադրութիւնը կալարան (ԱՅՄՉՄ, 149):

Հայցականով լրացումները հալատարապէս ունեն նաև նախադաս գործածութիւն ինչպէս տեղի, այնպէս էլ ուրիշ իմաստներով:

Օրինակներ՝ Մերկերեան լիովի տեղեկութիւններ բերաւ թէ ինչպէս կը կատարուէր բժշկական վարժարան մուտքը (ԵՆ, 127): Պօլիս վերադարձիս բառական խնամուած աշխարհագրական փորձիկ ուսումնասիրութիւն մը գրեցի Անտիոքի վրայ (ԵՈԵԺ, 4, 20): Որ իրիկունը դարձին՝ հետք պնակ մը տար ապուր բերած կ'ըլլար (ՌԶՑ, 10): Մէքէլ ուխտագնացութիւնը անիմաստ է (ԵՔԺՇ, 163): Իր Փարիզ այցելութիւնը տեղի ունեցաւ բոլորովին տարբեր պարագաներու տակ (ՇՇ, 1, 199): Ռուբինին Կիպրոս մեկնումը շատ դառն Լոյս իրեն համար (ՍՎՄ, 200): Զինք անձամբ ճանչցած էի նախորդ Թեհրան այցելութեան (ՎՄԱՅ, 179): Միայն անոր աղբիւր երբուդարձին էր, որ կը տեսնէի (ԳՊՍՄ, 210): Տանը նախկին կարասիներուն կրկին իրենց տեղերը գետեղումը, մարբութիւնը, ամէն բան մեղմէ (ԳՍՍԾՆՄ, 199):

Բացառականով լրացումները երկու կարգի են: Մի գեպրում գրանք լրացում են դառնում բաշանունների և ածականական ծագմամբ գույն-կանների մոտ՝ արտահայտելով խնդրային և պարագայական բաղմագան հարաբերություններ:

Այսպես, հետևյալ օրինակներում առկա են բացառական-բաշանուն կառույցները (լրացումը նախագաս):

Իր պերճանքին խորոխտ կառարէն այս գահաւէժ քաւալումը նախ ահեղապէս ցնցած էր ամիրային աղջիկը (ԵՆ, 33): Երբոր տեսնալին փողոցներէն անոր տաժանքոտ անցիլ՝ ահագին զամբիւղին տակ կբած, միամիտներ կը գտնուէին զինքը մեղքցող (Ն. տ., 46): Օր մը, պտղալէ վերադարձիս, պանդոկապետը զիս սա խօսքերով զիմաւորեց (ՄՍՆ, 197): Կէս գիշերին գործէն դարձին մտաւ իր կի՛նջ սենեակը (ՀՅՆ, 223): Երկու մեծ կրակներու պէս կը տեսնէր իր միսիւքէն անոնց քափանցումը (Ն. տ., 352): Օտար երկրէ ամէն վերադարձի ևս կը համբուրեմ զայն (ՎՇԵՀ, 298): Աշխարհիկ արդուագրդէ ու վալելչութենէ այս խուսափումին մէջ այս երիտասարդ կինը սփոփանք մը, գոհացում մը կը գտնէր (ԳԶԵԺ, 1, 30): Որ մինչև ևտքը էրիկ մարդոցմէ իր հեռացումը պահեր էր (Ն. տ., 249): Ամէն ինչ խառնիխառն է այդ և զիւղագնացութենէ վերադարձի մը հետքը կը կրէ (ՏԿՎԱ, 300): Ահ, այս իրիկուն Սափորն իր ուսին Աղբիւրէն դարձին՝ Սիրոյս անանուն Ջերմ սարսուռներով Կը զողալ սոսին (ՄՄԵԺ, 83): Եւ արինս այդ վերէնէ կը զգամ բխումը զուարթ (ՎԹԵ, 93): Թէ մօրը և թէ տղուն ծանր եկաւ վարժարանէն այս յանկարծական բաժանումը (ԼԲԸՆ, 74): Կեանքը համայնական անէութեան մը ծոցէն դուրս շեղումի թշուառական և անխելք փորձ մըն է (ԱՀԳՃ, 159): Եւ այդ ամէն բանէ զգուանք, ամէն ժպիտէ պատրանք չէ՞ որ դառն մեղրի թունաւոր բազցրութեամբ մը կը լցնէ «Հեծեծմունքին անմոռանալի տողերը (ԿԶԵ, 264): Ու տես մեռելներուն հողէն ժայթքումն յանկարծական (ՍԸԵ, 4): Այգիկն բաժանումը շատ կը թեթեւնար ծերունիին աչքին (ՎՀՀՄ, 75): Ինչ ահաւոր է այդ առանձնութիւնը... նաւակները՝ փայտերէ ալ կառուցուածքները (ԶԳՀ, 110): Զգեստդ և Յունարենէ կատարեալ զխառ-բիւնդ գրեզ չեն մատներ (ՄԵՆ, 36):

Բացառականով լրացումները կարող են նաեւ ետագաս լինել (բաշանուն+բացառական կառույց):

Օրինակներ՝ Ու չտեսաւ նոր բուննող աղոց աղերսարկու զարձը իբ

տունին առջև կամ անոնց երկարումը իր պտոյտներէն (206, 344): Դանիէլ Վարուժան զայն արտայայտած է կարելի ձերբազատմամբ մը զանազան ազդեցութիւններէ (206, 427): Հեռացումը ազգային կեանքէն՝ այնքան կտրուկ և միանգամայն այնքան անձուկ մտքով մը տեղի ունեցած է (ԳՁԵԺ, 1, 400): Սրտէս բխող մեծարանքով մը կ'ողջունէի իր մուտքը իմ սենեակէս (ն. տ., 301): Հապա ի՞նչպէս բացատրես իր մեկուսացումը պուրակէ ու բուրաստանէ (ՌԶՑ, 296): Ատոր համար պէտք է որ կտրուի քու վերստին մուտքը այս պալատի դարպասներէն (ԼՇՐԵ, 495): Վերադարձին Ամայացած համփաներէն՝ Մեր շրթները լուռ մնացին (ՎԹԵ, 32): Կու գամ դատելու գրական ալ տագնապը մեր սերունդին, որուն առաջին արսիոմներէն մէկը գարշանքն էր հոնտորութենէն (206, 443): Ապա թե ոչ ի՞նչպէս բացատրել պարտադիր վերադարձս հեռաւոր սեւեռումներէն (ՍՎՄ, 76): Ամբողջ կեանքը հեռի հեռ վազ մըն էր անոր Լտեւէն (ՍՎՄ, 145): Բաժանումը վաճէն եղիր էր շատ դժուար (ն. տ., 210): Չար հով մը կը պարտադրէ իր անցքը գերեզմանատան նոճիներու արանքէն (ՎՄԶԲ, 166): Մեծ դժուարութիւնով կատարուեցաւ փոխադրութիւնը նաւէն (ԳՊՍՄ, 204):

Բացառականով լրացումները կարող են դրվել բայանունների մոտ՝ հայցականի հետ միաժամանակ:

Օրինակներ՝ Իր երեւմանը տոբթորին հետ կամ հանրմին, նայուածքները կը խոժոռնային, ականջէ ականջ փափստմներու ընկերակցութեամբ (ԵԵ, 296): Իր մուտքը սրանէ մը ներս, միշտ չուզում մը, իրարանցում մը առաջ կը բերէր (ԵՕԵԺ, 1, 501): Իր բանաստեղծի երեւակայութիւնը կը հրճուէր կեանքէ կեանք յաւիտենական համբորդութեան գաղափարով (ԱԶԵ, 382): Կը զգայի որ մեր հերարձակ վազքը հորիզոնէ հորիզոն սաստիկ պիտի գժուարացնէ վերադարձս գէպի բնականոն վիճակ (ՇՇ, 1, 272): Դաւադիր ներխուժումներ կային սահմանագլուխէ սահմանագլուխ, իմ ձեռքերէս գէպի հովը (ն. տ., 272): Ութ ժամուան երկար նամբորդութիւն մըն է երուսաղէմէն Պէյրութ (ՎՄԶԲ, 34): Հասարակութիւնը կը վայելէ դրախտ պատկերներու և քանդակներու տեսարաններ, տունէն գործի և գործէն տուն վերադարձի ճամբաներուն վրայ (ԳՊՍՄ, 201): Խաղաղ ու զոհունակ միտքով ճամբորդի մը համար, ուսանելի դաշտ մը և հաճոյքի աղբիւր մըն է տեղէ տեղ շրջագայութիւն մը (ն. տ., 99): Պարոն Մանուկ ժպտուն և բարեացակամ էր միշտ տունէն դեղատուն երբ ու դարձի ճամբուն վրայ (ՍԹՄ, 164): Կ'իմացնէր իր երեսան վերադարձը Հայրենական պատերազմի հերոսական մարտերէն (ԶՈԵԵՄ, 126): Երկ-

րէ երկիր հաղորդակցութեանը զիժերը խանգարուեր կամ կարեր էին բուրովիւն (Բնկշ, 47):

Բացառականով լրացումները գրվում են նաև ոչ-բաշանունների մոտ. ընդ որում տարբերակվում են մի քանի դեպքեր:

Առաջինն այն է, որ մասնական բացառականը դորժածվում է որևէ լրացյալի հետ (գոյական, դերանուն և այլն), ընդ որում երկուսը միասին կատարում են շարահյուսական մեկ պաշտոն:

Օրինակներ՝ Եղբայրներէն երկուքը խոյս տուած էին Պօլսէն (ԵՆ, 33): Բարսեղեան հրապոյրներէն քանի մը մնացորդներ կը նշմարուին դէմքին վրայ (ՀՊԵԺ, 6, 56): Ընտանի կենդանիներէն կատուն առանց վախենալու շանը կը մօտենայ (ն. տ., 196): Ամէն հասակէ ու ամէն արւելմարդ կար անոնց մէջ (ՀՕՆ, 119): Ամէն անգամ որ ազնուապետական դասէն հիւր մը կը գտնուէր սենեակին մէջ, շորերը փոխելու կը ստիպէր մայրն (ՀՊԵԺ, 1, 159): Մեր ազգայիններէն մէկէն վնաս տեսած է առուտուրին մէջ (ն. տ., 412): Երեսփոխաններէն շատերը ներկայ չէին (ն. տ.): Կիներէն ոմանք կը բարկանան (ն. տ., 5, 103): Այդ տետրակէն հասմըն ալ իմ ձեռքս անցաւ (ԵՕԵԺ, 4, 137): Բայց անոնցմէ ոչ մէկը աղային չափ հարստանալու հնարը կը տեսնէր (ԳՁԵԺ, 1, 269): Տղայ մ'իսկի կը դրէ. Ձեզ ճանչնալէս շատ առաջ Քանիներ ձեր տապէրէն զոյց դիտէի (ՎՌՆ, 333): Ճամբորդներէն զինուոր մը մասնատարարա՛ր՝ զուշահամ էր հալուն ծիծաղին նիւթը (ՇՇ, 1, 243): Ընկերներէս Գապարը, լեղապատառ գտաւ զիս (ԱՄՄՁՄ, 178): Ամուսնացաւ իր դասակարգէն աղջկան մը հետ (ԳՄՄԾՆՄ, 246):

Երկրորդ դեպքում բացառականը որոշչային հարաբերությամբ կապակցվում է գոյականի հետ՝ վերջինիս բուն լրացման զեղչման հետեանքով: Այսպես, երբ ասում ենք գունատը փառել, զարդարանք, ապա պարզ է, որ զարդարանք բառի որոշիչն է եղել ևնթադրյալ պատրաստած կամ այլ բառ, որի զեղչումով և փառել բացառականն ստանձնել է զարդարանք գոյականի որոշիչ դերը: Այսպիսի կառույցները բավականաչափ դորժածական են արևմտահայերէնում:

Օրինակներ՝ Հայ մըն ալ իկաւ շողեհաւ դանազան գունատը փառել, զարդարանքներ բերելով վաճառելու համար (ԵՕԵԺ, 4, 361): Հայն թիկնաթոռի մը վրայ բազմած էր Սահակ էֆենտի՛ իր շուրջն ունենալով թաղականները և ուրիշ մօտակայ գիւղերէ հիւրեր (ն. տ., 1, 322): Մալխի գեղեցիկութիւնն իր հարսանեկան արդուզարգը կ'ընէ, մէջքը կապելով փափկամետաքս կանաչ տերեւներէ գօտին (ՌՁՅ, 291): Հագած էին տեղական կտորէ՛ հագուստ (ԼՇԸՆ, 69): Արքայական արիւնէ՛ մեծ քնտա-

նի՛ր մըն է, որ դուն փճացնել կ'ուզես (ն. տ., 459): Հոն կը շողան բազմերանդ, նառազալքներ զգացումներու և գաղափարներու աշխարհէն (ԱՀԳՃ, 284): Որոնց մէջ ամէն ազգէ տիկիւններ, ամէն արհեստէ պարուներ կան (ՕԶԵ, 239): Պարտէզին պատին տակ կ'երթայ ծխել համառօրէն ստորին տեսակէ ծխախոտ մը (ԶԳՀ, 145): Կ'որոշէ մերժել վերարուժական որեւէ տեսակի միջամտութիւն, ի հարկին աղաչելով, լալով կամ դիմելով Լազաբէն ծանօթներու բարեխօսութեան (ՎՄԱՅ, 25): Ընկերներս ամէնքը դպրոցէն տղաք են (ՍԹՍ, 159):

Երբորդ գեպին այն է, որ սահմանափակման բացառականը դրվում է որեւէ գոյականի վրա: Օրինակ՝ Մանասանդ ի հօրէ կիլիկեցի խմբապետ Տրդատը և ձախ ծայր խաղացող հաթայցի Սուլէյմանը միշտ կը խրախուսէին միասնելը (ԽԱՇՄԱ, 194):

դ. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀՈՒՈՎՈՎ

Գործխական հստովով լրացումները մի քանի տեսակ են լինում: Առաջինը բայանունների լրացումներն են, որոնք կարող են արտահայտել խնդրային և պարագայական բաղմաթիվ իմաստներ:

Օրինակներ՝ Դուրսը մակոյկով պտոյտներուն ատեն, Ոսկեղջիւրի վրայ, հանքմը և Սօֆին պատուոյ տեղը կը բաղմէին քով քովի (ԵՆ, 149): Խեղճ երիտասարդ բերանը վրայ չի գար պատմելով հերուան քաղցրութիւնները, լուսնի լուսով պտոյտներ (ԵՕԵԺ, 4, 560): Ու կը սկսէր նորէն ծեծը, բիրտ, խիստ ու անողոր, միտով, փայտով ու երկաթով ծեծը (ՀՅԵ, 244): Մեծ փողոցին մէջ անոր գաւազանը նոնելով անցողաբձը, դիւնը շտեմնելու դարնելը... շատ իսկ էին դադարման այդ որոշումը արդարացնելու (ԳԶԵԺ, 1, 279): Հաստ ու ճկուն փայտեով գանակոծութիւն՝ տանջանքի սովորական եղանակն է (ՌԶՑ, 553): Գլխի ընկաւ որ մէկ երկու օրով կառնով պտոյտի մասին է խօսքը (ԼՇԸԵ, 100): Իմ կրթութեան մէջ շատ կան օտար գիծեր, օտարով ոգեւորութիւն (ն. տ., 105): Իմ պատկերներս որեւմ յիշողութեամբ ապրումներու արտացոլումն են (ԶԵԵ, 135): Երեկոյին, շոգեւառով վերադարձիս տեսայ հրաշալի վերջալոյսը (ն. տ., 142): Որքան տանջալի ժամաւաճառութիւն էր ջորիով կամ կշով փայտի ու արտօրայքի փոխադրութիւնները (ԳՊՍՄ, 215): Հաճելի մաքուր ոնով խօսակցութիւնը տպաւորեց դիւնը (ՀԳՄՆ, 84): Տեղի պիտի ունենային երգեր, պարեր ու կրթական հախարարի հովանաւորութեամբ մէր վկայականներու բաշխումը (ԳՍԱՄԻՃ, 445): Կողքի սենեակէն կը լսուէր ցած ձայնով խօսակցութեան խուլ աղմուկ (ԶԵԵ, 370): Կը պատահէր, որ շատ

անգամ, դրամի տեղ, կարմիր հաւելիք և կարկանդակ տայինը կառնով պտոյտի մը փոխարէն (ԱՄՆԿ, 135):

Հետաքրքրական է, որ Երբեմն նույն նախադասութեան մէջ լրացալ բայանունն իր հերթին գործիականով դրվելով լրացում է դառնում այլ բայանվան համար: Օրինակ՝ Յորեկտան ճաշը շատ հանդարտ, քաղաքավար... մտերմութիւններու և ձեռքի ուժով սեղմումներով բաժանումի մը մէջ վերջացաւ (ՕԶՆ, 221):

Գործիականով լրացումները կարող են դրվել նաև այլ գոյականների (ոչ-բայանունների) մոտ:

Առաջին հերթին պետք է նշել այն կառույցները, որոնցում գործիականը միայնակ է կատարում որոշի պաշտոն, թեև այլ ղեկավարում կարող է լրացումներ ունենալ:

Օրինակներ՝ Նս մեծ յանցանք մը գործեցի ստակով կնիկ առնելուս (ՀՊՅԺ, 1, 83): Ըսել է թէ համով կերակուր հիւել զիտէր թիշ ծախքով (ն. տ., 5, 324): Գիտէ պատմել ըրած սատանայութիւնները, գողցած պղծտիկ պաշիկները շալվարով անուշիկ աղջիկներէն (ՀՕՆ, 67): Կը ժպտէր, ինչպէս մահուկ մը, որուն ամբողջ շաքար և ծարներով խաղալիք կը խոստանան (ՆՆ, 134): Որուն պատուը վաշխելու էր իր շնորհով մարմինն բոլոր խանդովն ու բոլոր ըզձանքովը (ն. տ., 390): Կինը բացաւ լոնալով սենեակը (ՀՕՆ, 362): Գահիրէի Տէր Մամբրէ բահանան շնորհով հարստութեան մը տէր էր (ՆՕՆԺ, 4, 384): Կամուրջով ձորին հզօրքն էր անոր խրճիթը (ՀՄԿԼ, 77): Գեղին մէջ հացով առնէին կը սկսուի այն մէկը (ԹԲԱՆ, 107): Ընկուզմէջով շոր քուրք նոյնպէս իրենցմէ շատ կ'ուտեն (ն. տ., 175): Հագարներով մարդ և այդ բոլորին մէջ էս, մինակ, ցախս դէմ (ՎՄՀԲ, 191): Մէկի դէմ հիմա հարիւրներով կին ու երախալ սասանկ խաշել կ'ըլլայ հզեր (ՀԱՀԹ, 207):

Երկրորդ ղեկքն այն է, երբ գործիականն ունենում է մէկ կամ մի քանի բառով արտահայտված լրացում կամ լրացումներ:

Օրինակներ՝ Խորեն Եպիսկոպոս միջին հասակով, բարեմէ կազմով գեղեցիկ մարդ մ'է (ՀՊՅԺ, 2, 18): Այդ մեծութեամբ ոչխարի գլուխները երեք ու կէս դահիկանի կրնան գնուիլ այսօր (ն. տ., 94): Եթէ կօշկակար մը հզած ըլլար՝ նաակի մեծութեամբ կօշիկներ պիտի կարէր (ն. տ., 199): Թող դարձեալ ներքն մեղի այդ ալ և ալ պատուաւորներով ներկայացուիչներ (ն. տ., 4, 139): Պատրիարքարան երկու հարիւր ստորագրութեամբ հանրագիր մը հկած է (ն. տ., 360): Չորս հարիւր կարկառանով վերակու մը հագնող վշտանալու չէ, Եթէ ձեր ապառնի փեսան պզտիկ փրով ֆրանսերէն կ'ուզէ (ն. տ., 6, 288): Իրենց խըր-

ճիթին կից տնակին մէջ սեւով աշխերով, քննով քոյս մագերով տասնը-
 քինգ տառու աղջիկ մը կայ (ԵՅ, 438): Լափեր էր հաւիւրաւոր ոսկիներու
 արժեքով զոհարեղէներ (Ն. տ., 516): Ռափիկ կէս մեքր երկայնութեամբ,
 Բառուղ մեքր լայնութեամբ և մէկ մեքր բարձրութեամբ տուփ մը կա-
 խեր էր ճիտէն վար (Ն. տ., 566): Մարութ, անփոշի կոնակով ճամբան
 հաղիւ կը գատուի քարէն (20Ե, 27): Հայու տափ ու աղուոր աշխերով
 մանուկներ կային (ՎՇԵԶ, 168): Ոմանք կը ծխէին գորշ մարմիններով
 ձխամորներ (Ն. տ., 170): Երկար ու հանգուցաւոր ցողուններով մեխակ-
 ներ կը գնէին իրեն համար (Ն. տ., 135): Ունի շատ մեծ քիւով արձան-
 ներ, Բանդակներ (ԵՅԵԺ, 4, 468): Եւեփ հաւիւր օսմանեան ոսկիի ար-
 ժողութեամբ Երկաթուղիի պարտատուներ բերած է (Ն. տ., 558): Դեղ-
 նած դէմքով աղափ կու գային Երեւոյն քաղաքով (ԳԶԵԺ, 1, 108): Կը
 յիշէի ուղտապանին կտրուած ականջներով էջը (ՀԵԱԳԱ, 154):

Երրորդ գեպըն այն է, երբ գործիականը սահմանափակման իմաս-
 տով կապակցվում է գոյականի հետ: Այսպիսի կառույցներում սովորա-
 բար լրացումը միայնակ է հանգես գալիս:

Օրինակներ՝ Խնքն ալ արհեստով վարպետ ձուլիչ մըն էր (ԵՅԵԺ, 4,
 178): Վշտով ու ատելութեամբ կը լցուէր դէպի Էրիկը, որ իր առջի պսա-
 կէն ապրին վրայէ վրայ հաղիւ տարի մը երկուք քովը մնացեր էր, միշտ
 զարիպ գուրպէթ, միշտ հեռուն, միշտ անուցով Էրիկ (ՌԶՑ, 64): Դեղա-
 ցին թէև յոյն էր կրօնով ու ազգութեամբ, սակայն ալպաներէն կը խօսի
 (ԱՀԳԺ, 102): Եւ ահա կը ծնի ազգը՝ ուղեղով Արեւմուտք, ստով Արե-
 վելք (ԱԶԵ, 104):

Պատահում են գեպքեր, երբ գործիականի լրացչալը կարող է մեկ-
 նաբանվել և՛ իբրի բայանուն, և՛ իբրեւ ոչ-բայանուն:

Օրինակներ՝ Ժամ մը վերջը Դանիէլ պատուելիին ամէն դիրքով
 նկարները նորէն պատերը կը ծածկէին (ԳԶԵԺ, 1, 356): Ուժով նկարա-
 ցի մը ազգութենէրը գոյութիւն չունին հոն (ԱՀԳԺ, 297): Ո՛ւր կ'անցնին
 ալդ մէկ անձով եղբարխաղը (ԱԶԵ, 245):

4. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԿԱՊԱՅԻՆ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐՈՎ

Արեւմտահայերէնում գոյականը լրացումներ է ստանում նաեւ կա-
 պային կառույցներով: Կապային լրացումներով կառույցները միատե-
 սակ չեն: Տարբերակվում են, մի կողմից, բայանունների և ածականա-
 կան ծագմամբ գոյականների և, մյուս կողմից, այլ գոյականների լրա-
 ցումներով կառույցները:

Առաջին հերթին պետք է նշել բայանունների կապային լրացումները, որոնք արտահայտում են խնդրային և պարագայական բաղմուղան հարաբերություններ, որոնք սակայն չենք քննարկում, քանի որ դրանք հիմնականում կրկնում են բայի համապատասխան լրացումների իմաստները:

Կապային լրացումները, ինչպես բայանունների, այնպես էլ այլ գոյականների մոտ կատարում են որոշչի պաշտոն:

Բայանունների լրացումները նրանց հետ կապելուն ծառայում են շատ մեծ թվով կապեր, ինչպես՝ առջև, առ, առանց, դեպի, դեպ, դեմ, դուրս, հանգոյն, համար, հանդէպ, հետ, մասին, մէջ, մինչև, միջև, մօտ, նկատմամբ, ներքև, շուրջ, և վեր, ի վար, շափ, վրայ, վերաբերեալ, տակ, պէս, Բով և այլն: Սրանց մեջ առավել շատ գործածվում են դեպի, դէմ, հետ, հանդէպ, մասին, մէջ, միջև, վրայ կապերը:

Օրինակներ՝ Իր շղայութեան ձիարշաները և խաղերը տարեկից աղջկանց հետ կը չէշէր (ՄՆ, 33): Կը սկսի մանրամասնօրէն պատմել իր առաջին հանդիպումը էդուարդին հետ (ՆՕՆԺ, 1, 79): Երկու ամսուան շփումը այդ վաճառականներուն հետ բաւական եղեր էր զինքը անոնց աստիճանին կատարելապէս հաւասարեցնելու (Ն. տ., 361): Անմիջապէս զգացայ իրեն թէ ինչ աստիճան ճշմարիտ էին իր վախերը խաղաղի խաղի՞ն նկատմամբ (Ն. տ., 373): Մարտիրոս աղային հետ խզումի խնդիրը պիտի նկատութեան առնէր (Ն. տ., 375): Իր այս հոգեկան ակարուքիւններուն դէմ ըմբոստացումի շարժումները շատ հազուադէպ եղան (ՆՆ, 220): Մօրը ամէն մէկ պատասխանին տօբթօրը խորհրդաւոր ու մեծ իմաստ «հըմ» մը ունէր, բնկերացած դէպի հիւանդը հայտնաբերի մը (Ն. տ., 229): Արքայի մասին իր դատումներուն կատարելապէս համամիտ էի (ՆՕՆԺ, 4, 211): Այս արարողութիւններուն նպատակն է հողին օգնել դէպի երկինք իր նամբորդութեան մէջ (Ն. տ., 347): Թուրքերին կողմէն տալին, երբ Սուրբին ամբողջ տաւածութեանը վրայ կակաշի պէս աղջիկներուն պարը նկարագրուէր իրենց (20Ն, 182): Ականջները կը լսէին անոնց նարնախներ միջոցն ի վեր (Ն. տ., 324): Ոյժ տուր իմ հօգիթս, որպէսզի կարենայ ան զուլս հանել այս հոսանքն ի վեր քիավարումը (ՄՁՆ, 226): Երկու աղուոր հողիներու ընկրուումը ճակատագրին մութ ջուրերուն տակ չի՞ կսկծացնէր քու խղճմտանքդ (Ն. տ., 226): Ի՞նչ իմաստ ունի անվերջ կոփը նակատագրի դէմ (ԼՇԸՆ, 375): Կը տեսնէի յաղթական Չարին դէմ մեր բնորոշումներուն ողբալի անգորութիւնը (ԱՉՆ, 141): Փշերուն ճամբուն վրայ նշանածին հետ պաշպշուկին ձէնը զեզն է բռնէր (ՀՆԱԳԱ, 308): Նկատեց անոր շատ սիրալիր վերաբերումը էր-

կան հանդէպ (ն. տ., 112): Մանկավարժը արձանագրուած տեղեկութիւններուն վրայ ուշադիր ակնարկէ մը ետքը կը բռնէր տղուն ձեռքէն (ՆՆ, 63): Տգումն հետ իր վերաբերմունքը հոյնը մնաց (ՆՆ, 134): Սօֆի չաճելի չգտաւ հրէշին հետ իր շփումը (ՆՆ, 240): Իր խուցին մէջ անոր հետ առանձնացումները մէկէնիմէկ դադարեցան (ՆՆ, 276): Կը յիշէր իր աւարտական ճառի օրը, իր Հանգիստաւոր երգումը Հիպոկրատի գլուխին վրայ, բնկերներու, դասատուներու ժողովուրդի բազմութեան մը առջեւ (ՕԶՆ, 32): Բայց կ'ուշանայ վերադարձի դէպ ինձի (ԱԹԲՆ, 16): Արդիւնքը եղաւ Պապիկեանի տեղեկագրին փարլամենթի քուղքերուն տակ ծաւումն ու մոռացումը առանց քննութեան (ԶԳԶ, 128): Պիտի դէմը վերջապէտ մը իր բոլոր թափառումներուն և զոռներու առջեւ սպասումներուն (ՍՎՄ, 86): Արգիլեց դրացիներու միջեւ կիւր (ՍՍՄԶ, 154): Այս կարգէ դուրս պատրաստութիւնները կարծեմ բիշ մը կը վհատեցունեն զօրքերը (ՀՊՆԺ, 4, 172): Լրագրի մէջ տենդի վերաբերեալ ճանուցումները կը կարդա՞ր (ն. տ., 298): Նաւային ցոլցի համար զոյցնեալ երթալով կ'երթան և հաստատութիւն իր կը գտնեն (ն. տ., 423): Պաղտօս. առաջուան չափ պաշտում ունէր: անոր վրայ (ՀՈՆ, 22): Առանց պատճառի այս յարձակումը առաջին անգամ կը պատահէր իրեն (ն. տ., 335): Կը վախնայ մահէն, առանց հպատակի այս մահէն (ՎՄԶԲ, 186): Մինչդեռ միւս գիւղացիները բնութեան հետ ամենօրեայ ոգորման մէջ կը փնտռեն իրենց հացը (ԹԲԱՆ, 409):

Բայանման լրացումները կարող են արտահայտուիլ նաև նախորդավոր կառույցներով:

Օրինակներ՝ Գիտէին մանաւանդ որ Ստեփանէի մահուանէն վերջը Մլէհի դարձը ի կիլիկիա և եղբօրն հետ համակամ և միաբան շարժիլը և անոր եղբայրաբար վրիժառու շարժումները անտարբեր չէին երեւցած Թորոսի (ՄՆ, 193): Աշնան մէջ էր, երեկոյ մը Վերադարձիս յիսկիւտաւ, օդը սպարզ էր, հոգմը մեղմիկ (ՊԴՏ, 69): Քառասունէն վերջ, ով տէր, կ'ապաւինինք փոխնիփոխ... բնդ մէջ հոգւոյն և մարմնոյն բախումներուն ահարկու (ՎԹՆ, 209): Տակաւ ի կուժ, ի կարաս փոփոխումի ճամբուն վրայ Դուք սափորներ էք լեցուն գինիներով քաղցր ու զով (ն. տ., 379): Տասը առ հարիւր վարձատրութիւն մը ունէին (ԳՍՍՄՆՄ, 225): Սեպաբանդակ աղօթք մ'է նա առ Աստուած (ՌՈՆ, 92): Մոռցիր էի վաղուց աղօթքն առ Աստուած (ՍԲ, 57): Զանոնք բարոյապէս դիմէի աչն ծանր, անխնայ, ոգի ի բռին ոգորումին համար (ԹԲԱՆ, 449):

Նկատելի է, որ մի շարք բայանուններ ստանում են աշնապիսի լրացումներ, որոնք բնորոշ չեն նույնարմատ բայերին: Այսպէս, եթէ կա-

րելի է գործածել յարգանք կամ պատկառանք մէկի նկատմամբ, բնրացի մի բանի նկատմամբ, ակնաւի դէպի մի բան, համակրութիւն մէկի մա-
սին և այլն, ապա շի կարելի ասել յարգել կամ պատկանել մէկի նկատ-
մամբ, բնրանալ մի բանի նկատմամբ, ակնաւիել դէպի մի բան, հա-
մակրել մէկի մասին և այլն:

Այսպիսի կառուցցները բաժականաշափ տարածված են արեւմտա-
հայերէնում:

Օրինակներ՝ Յարգանքն ու պատկառանքը միւսի ժափի նկատմամբ՝
գրեթէ երկիւղածութեան կը հասնէր ամէնուն բով (ԵՕԵԺ, 1, 416): Սօֆի
կը շրջէր իր սենեակին մէջ, զգուսկան ակնաւիներով դէպի բոլոր առա-
կաները (ԵԵ, 321): Անոր արգուզարդքն իսկ, քալուածքը, նայուածքն
իսկ անհնարին կը դարձնէին սրեւէ մերձեցում իր և անոր միջեւ (ն. տ.,
555): Տեսնելու է մեր թուրք եղբայրներու սէրն ու համակրութիւնը հա-
լերուն մասին (ԵՕԵԺ, 4, 593): Երիտասարդին հանդէպ իր վարմունքին
անկեղծութիւնը Վաղճատէ անոր մտքէն վանեց կասկածանքի յետին
հշոյլները (ԵԵ, 363): Յաղթանակը շահին վրայ կատարեալ է (ԵՔԺԵ,
167): Ամէն նուաստութիւն մարդոց վրայ կը վիրաւորէր իր հոգին (ՎՇԵԶ,
313): Բարի փոխան՝ ելլէ դեմ հաւատք դէպի ներկան մեր կառուցուող
ու չալիքը լուսէ (ՍԲ, 421): Իմացուցեր է իմ սիրահարութիւնս նաւոյին
հետ (ՀՄԿԼ, 144): Իր ունեցած միակ ծանօթութիւնը մեր ժողովուրդին
մասնէն՝ կու գայ ջարդերուն ու որբերուն շուրջ լսածներէն (ՎՄԶԲ, 18):
Արդէն իմ արիւնիս մէջ կայ հայրենիքին հանդէպ նուիրումը (ԳՍՍՄՆՄ,
140): Որ վաղուան վրայ մեր հաւատքէն կու գայ մեզի (ն. տ., 163):
Մենք այդ բոլորին գէմ ունէինք մէկ գէնք... մեր անհուն հաւատքը
հանդէպ մարդուն, մեր պատանեկան անխարդախ սէրը դէպի կեանքը
(ԳՍՍՄԻԺ, 402): Իմ վրաս խոր տպաւորութիւնը քառ ուսուցչիս յուշած
համարումը այդ բանաստեղծութիւնն նկատմամբ (ՋԵԵ, 143): Շաբաթ-
եւեր կը տեւէ անհատասար մարտնչումը կառուցներուն միջեւ (ԳՊՍՄ,
150):

Երկրորդ հերթին պետք է նշել ածականական ծագմամբ զոյական-
ների լրացումները: Այսպիսի կառուցցներ կազմվում են սահմանափակ
թվով կապերով, ինչպիսի՝ հետ, նկատմամբ, չափ, վեր և այլն: Կրողչալ
լինում են տարբեր իմաստի ածականական ծագմամբ զոյականներ:

Օրինակներ՝ Ամէն, ամէն, գոչեց մայրը զող ելլելուն չափ զիրու-
քեամբ հանդարտելով (ԵՕԵԺ, 1, 267): Կին մի հիւանդանոցի մէջ կը փա-
կէն ի սպառիժ իւր անհաւատարմութեան ամուսնոյն նկատմամբ (ԳՋԵԺ,
2, 111): Չէ՞ որ արդէն ինքնին բացառիկ բան մըն էր այդ մտերմու-

քիւնր, մտերմութիւնը դեռաւի աղջկան մը հետ (ՎՇԸԵ, 179): Վաճառահանի մը համար բարոյական վարկը հիւրականին չափ կարեւորութիւն ունի (ԵՕԵԺ, 4, 607): Եթէ տիկին Սահակեանի ամէն կասկածէ վեր սլարկեշտութիւնը չըլլար, պիտի կասկածէր անոնց իր զաւակները ըլլալուն (ՉԵԵ, 56): Կենդանիներու մասին այս բարեացակամութիւնը չափ ու սահման չունի (ԵՕԵԺ, 4, 332): Մահուան հետ մէր բնութանութիւնը, հրեմոն վտանգատը է ու ցաւազին (ՎՇԵԶ, 129): Հիմա կը հասկնաս թէ ուրտեղէն կու գայ իր վստահութիւնը դէպի ինծի (ՎՇԸԵ, 339): Անօրինակ հաւատարմութիւն էր իր կոշումին հանդէպ (ՎՄԶԲ, 125):

Ածականական ծագմամբ գոյականները կարող են ստանալ նաև նախդրավոր կառուցումով լրացում: Օրինակ՝ Կը համոզուէր Թորոսի թեւին զօրութեան և աչքին նշտութեան ի նետաձգութիւն (ԾԵ, 64):

Երբորդ հերթին պետք է նշել այն դեպքը, երբ կապային լրացումները գտնուում են ոչ-բայանունների և ոչ-ածականական ծագմամբ գոյականների լրացում:

Այստեղ գոյականի լրացումները նրա հետ կապակցվում են բազմաթիւ կապերի միջոցով, ինչպէս՝ առ, առանց, դուրս, դէմ, դէպի, հանգոյն, հետ, համար, հանդէպ, մինչև, մէջ, մասին, մօտ, մօտիկ, յանուն, նման, շուրջ, շափ, պէս, վրայ, վերաբերեալ, վեր, վար, տակ, բով և այլն:

Այս կապերով հավասարապես կապակցվում են նաև բայերի լրացումները, սակայն եթէ բայի մօտ լրացումներն արտահայտում են պարագայական, մասամբ և խնդրային հարաբերություն, ապա գոյականի լրացում գտնաւիս դրանք կատարում են որոշէի պաշտոն: Ընդ որում մի դեպքում կապային կառուցը զրկած է գոյականի մօտ որպես նրա անմիջական լրացում:

Օրինակներ՝ Անդին լուսնոյ պէս երիտասարդ մը յափշտակեր է իմ սէրս (ԶՊԵԺ, 1, 127): Ինծի պէս մարդու մը հրեւը ներկելը ճիշդ հին տուններու ճակատը ներկելու կը նմանի (ն. տ., 128): Տասնի չափ աշակերտներ խնդիրը բուէի կը գնեն (ն. տ., 2, 121): Թատրոնը շարունակելու փափարով փիղի չափ քերութիւններն իրեն ճանճի պէս կ'երևան (ն. տ., 254): Բժիշկները բաշակեալու չափ հիւսանդութիւն ալ չկայ մեր աղբին մէջ (ն. տ., 70): Դեռ ասոնց նման շատ առակներ կան, որոց մէջ թշուառներն դատապարտուած են (ն. տ., 5, 130): Որոշեցի որքանոց մը հաստատել, կամ առելի ճիշդ՝ տուն մը, ուր բաւնի չափ որքեր հաւաքէի (ԹԲՍԵ, 449): Հրապարակին գինէն վար գինով իր ապրանքները կը վաճառէր (ՍԵ, 41): Իրիկունները առանց լոյսի իրենց սենեակին մէջ անկողինը բաժնուցաւ (ԶՕԵ, 199): Ցերկը հարիւրի չափ խոշոր դրիճներ

բառական ժամանակ հետեւեցան շոգէնաւին (եօճժ, 4, 316): Բարեկամական խրատներ կու տար ինծի, հնազանդ աղախինի ու սրաք մօտ անձի խրատներ (ԳՁԵԺ, 1, 33): Երեքն ալ առանց բնտանիքի ու առանց ստակի երիտասարդներ էին (ԳՁԵԺ, 2, 8): Պարոն Ստեփանը, քանակնգի շուրջ թաւամագ երիտասարդ մը, յայտնի ճիգով մը կը չափողի ոտքի ելլել (ՂԱՀԹ, 369): Կը համբուրէ բուստ շրթներն, ուսերն հանգոյն մարմարի (ԱԶԵ, 50): Որոշ է որ սովորականէն դուրս բան մը տեղի ունեցած է (ԿՓԶ, 10):

Երկրորդ գեպում գործ ունենր այնպիսի բառակապակցութունների հետ, որոնցում կապալին կառուցքը լրացչայի զեղչված լրացմանն է վերաբերում:

Այսպէս, երբ ասում ենք հնուրեան վերաբերեալ գիրք, ապա ենթադրւում է, որ հնուրեան վերաբերեալ կապալին կառուցքը եղել է ենթադրւալ գրած (գրուած) կամ ալ զերբայի լրացում, որի զեղչումով և կատարել է նրա պաշտօնը (հնուրեան վերաբերեալ (գրած) գիրք — հնուրեան վերաբերեալ գիրք):

Այսպիսի բառակապակցութւոնները լայնորեն դործածական են արեւմտահայերէնում:

Օրինակներ՝ Բն հետզհետէ անոնց ուղեղին մէջ գիմանալը ենթարկուեցաւ իրմէն դուրս ուժերու ազդեցութեան (20Ե, 323): Արտաքին ու Լեզու: դուրս հնարաւորութիւններ պէտք են, որպէսզի կարենաս բարձր ու առոյգ հնչել միշտ (ՎՇԵՀ, 110): Նոյն ինքն Մասրեօ պատմած է եղիպտական հնութիւններուն վերաբերեալ իր գիրքերէն մէկուն մէջ (եօճժ, 4, 467): Պարզեց հայրենասիրական պարտականութեանց մասին իր աշխարհայեացիք (ն. տ., 546): Իր յիշողութիւնը կարծես նոր ախնով զօրացած կը թուէր՝ մարելու մօտ կանքեղի մը վերջին ցոլքին պէս (ԳՁԵԺ, 1, 114): Երկարագործի Բով աշակերտութենէ եկած էր ու կրկպանքներու արուեստը պէտք եղածէն աւելի սորված էր (ն. տ., 234): Աշխարհքէն դուրս ապրող մարդուն նշանածն էլ աշխարհիէն դուրս աւարած մըն էր (ն. տ., 235): Իր կորսուելու մօտ ապրուստին ստրասփը իր միակ մտմտութիւն էր (ն. տ., 235): Մէկը տարիքը առած ու վաշելչատես տիկին մըն էր, թեւակիցը տասնեօրի շուրջ թաւմ ու աղուոր աղբիկ մը (ԼՇԸԵ, 38): Բարձրացիր էին ձուրէն դուրս լեռնադաշտը (ն. տ., 153): Քեզի ի՞նչ գէշութիւն ըրած էինք, քի մեզի պէս փօղ մօղ տեղ մարդոցը գլխուն տասնիկ փորձանք բերիք (ՇՇ, 1, 231): Երկրորդ տոմսակ մը ապահոված էի բարեկամի մը համար՝ որ դէպի Արեւելք նամբուն վրայ, Ամերիկայէն Լիզպոն հասած պիտի ըլլար այս կէսօրէ ետք (ՎՄԱՕ, 147):

Դեղեցիկ էր կինը, իր պարզ, վայելուչ յարգարանքով ու իբր գիշերային զարդ՝ մարգարիտներու միակ շարքով մը վզին շուրջ (ՍԹՍ, 281): Ես կը խորհիմ բոնուբոնին գետնին տակ (ՎԹԵ, 325): Նարեկացին հասած է այն հազուադէպ վիճակին, ուր ալ կտրուած է աշխարհէն, տեսակ մը հողէն վեր, մարմնէն դուրս կեանքի մէջ մտած (ԱԶԵ, 274): Իրիկուն մը խումբով Բերա ելանք, դիտելու համար իր գլխաւոր դերերուն մէջ լուսանկարները (Ն. տ., 376): Մանկութիւնն էր կիսամերկ, բոսիկ ու թշուառ մեր գոյութիւնը սալաբարեւուն վրայ, ցուտին ու անձեւին մէջ (ԱՅՄՁԵ. 4): Կոսկածները, օրէօր, կը խտանային մեր վերիւ, դանդաղօրէն կուտակուող և պայքելու մօտ ամպերու պէս (Ն. տ., 170): Դէպի երեսան էօյն օդանաւին մէջ կը հանդիպինք Հայաստանի խումբ մը մարգիկներուն (ԳՊՍՄ, 201): Չեմ մօռցած դեռ արցունքներդ յանուն պատառ մը հացի (ՎՈԿ, 126):

Կան գեղեր, երբ կապային կառույցի լրացյալը կարող է մեկնաբանվել և՛ իբրեւ բայանուն, և՛ իբրեւ ոչ-բայանուն: Անշուշտ երկու գեղքում էլ կապային կառույցը որոշչի պաշտոնն է կատարում լրացյալի մօտ:

Օրինակներ՝ երեսուն և հինգ հազար ոսկւոյ մօտ պարտք ունիմ (ՀՊԵԺ, 5, 101): Ասոր նման հազար ու մէկ խօսքերով վերջապէս կը յաջողիք դու և գրողիրդ հաւնեցնել տպրանքներդ (Ն. տ., 1, 275): Թող մարդերը հասկնան մարդուն ոնիրը մարդուն դէմ (ՍԸԵ, 152): Ինքը չէր կրնար բժշկուել թէ սիրոյ պէս նուիրական զգացում մը քմահաճոյք համարէին (ՉԵԵ, 41): Մեանող տարուայ այս բերկրապսակ թաղումը հերքումն է Մահու սև ու սուտ դադափարին և շնորհապարտութեան ծիծաղկոտ ողջոյն մը առ Լեանքն անշիջանելի (ԱԶԵ, 184):

II. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄԸ ԱՅԱԿԱՆՈՎ

Արեւմտահայերենում ածականը գոյականի լրացում է դառնում որպէս շհամաձայնվող որոշիչ (Թեև երբեմն այս կամ այն գրողը գրաբարյան համաձայնվող կառույց է գործածում, ինչպես՝ Նա երդում կ'ընէր յանուն Աստուծոյ ամենակարողի և արագիտի (ՄԵ, 82):

Ածական որոշիչները սովորաբար լինում են նախադաս:

Օրինակներ՝ Գիւտնի նորքնափր անդամները միաճերան հրաժարական տուին (ՀՊԵԺ, 4, 412): Որ ամենափոքր ձայնէ կը վախճայ (Ն. տ., 5, 10): Դալինեայ պսակ հիւսելն այնքան դիւրին գործ է (Ն. տ., 24): Այդ փաղաքշտնները շաբաթաւսում քոյներ են (ՌԶՅ, 558): Միօրինակ

նամբան կը շարունակուի (ՎՄՇԲ, 38): Հոգ գովիկ հով մը դէմս կը փութայ (ԼՇԸՆ, 3):

Սակայն ինչպէս չափածո, այնպէս էլ արձակ ստեղծագործութիւններում կրբեմն ամական որոշիչները ետագաս են գործածվում:

Օրինակներ՝ Կը սրբուին թօնուտ աչքերը տխուր (ՄՄՆԺ, 162): Դուք սափորներ էք լեցուն զինիներով քաղցր ու զով (ՎԹԵ, 379): Մանուկ մ'էի Լս անմեղին ու փափուկ (ՌՌՆ, 21): Բաց են թողեր դուռն այսօր դժոխմեներուն բնդերկրեայ (ՎԹԵ, 60): Անոր ձայնը թէ հեկեկահնք մ'է ցափ, Թէ աղօթք մը հեզամբմունջ ու խոնարհ... Թէ հայհոյանք մ'աւտուածներուն անարգար (ՕՓՅ, 50):

Ածական-գոյական բառակապակցութիւնների քննութիւնը ցույց է տալիս, որ զեղարվեստական խոսքում հաւատարմային գործածական են և՛ սովորական, և՛ մակդիր որոշիչները, որոնք արտահայտվում են և՛ որակական, և՛ հարաբերական ամականներով: Այսպէս, հետևյալ նախադասութիւններում տակաւ են սովորական որոշիչները՝ արտահայտված որակական և հարաբերական ամականներով:

Մեծագոյն զազափարհներ կը սնուցանէ և ամենամեծ հպատակներ կ'առաջադրէ (ՀՊՆԺ, 2, 243): Այդ խօսքը շատ իրաւացի խօսք մ'է (Ն. տ., 4, 260): Վեց տէրութիւններն հաւային ցոյց մը բնկ որոշած են (Ն. տ., 408): Չեմ ուզեր նկարագրել զինով երիտասարդներուն, զինով և լկտի կիներուն արարքները (Ն. տ., 5, 40): Վեցարի հաւակ մը Իշխանի կզգիններէն կ'իջնէր (ՄԵ, 6): Քովնտի դուրք բացուեցաւ (ՄԵ, 38): Վեր թռա իր օրօրուն արողէն (ԼՇԸՆ, 81): Հիմա մասամբ կը հաւատամ հախտուն երիտասարդներուն (ՏՉՎ, 24): Հիմա վրան բաց քերք մը կը հրատարակէր (ՇՇ, 1, 18): Յունուար ամսուան մէջ մեր հարիւր վարսունեց խումբէն տասներեք հոգիներ միայն մնացին (ՎՀՀՄ, 217):

Ածական որոշիչը մակդիր նշանակութեամբ է գործածված հետևյալ նախադասութիւններում:

Այս անձն ազգային ժամանակակից կենդանի պատմութիւն մ'է (ՀՊՆԺ, 2, 126): Եկուն մարդու փորձառու խօսքեր էին տառեր (ԵՌՆԺ, 1, 310): Բաց տղ զառնադառն զեղերն ինչպէս պիտի պաշտպանեն քաղցրիկ հոգին մաքմնոյն մէջ (ՏԿՎԱ, 285): Մի բլլար իշալարի մարդ՝ երէկուան պէս, այլ Լզիր մարդավարի էջ (ՌՉՅ, 188): Շանթէ աչքեր, բոցէ քեւեր մտածումիս կ'անցնին բովէն (ՄՄՆԺ, 37): Ափունքներէն լոյսէ ծոպեր կ'իջնան վար (ՎԹԵ, 45): Բիւր փախստեայ աչքեր ինձ կը յառին անթարթ (ՍԲ, 466): Է՛ւ ահա ինչ որ՝ կմախփէ բերաններն այս առաւօտ մոլեկնարար որոտացին (ՍԸՆ, 117):

Արեմտահայերենում նկատելի է բազմաթիվ բայարմատ ածական-
ների որոշիչ գործածությունը, ինչպես՝ զատ, փորձ, վարժ, դաշն, ցան,
զբաղ, կողպ, ծամ և այլն:

Օրինակներ՝ Ի վերջոյ, չորս զատ խումբեր կազմեցինք (ԵՕԵԺ, 1,
327): Հնարքը ու բաջութիւնը կը լծորդէ փորձ ռազմագէտի մը պէս
(ԳՁԵԺ, 1, 100): Կը պահէ իր վարժ ու փորձ հոգեբանի անդորոյթիւնը
(ՏՁՎ, 174): Խոտիկցիւր երազկոս: տարիներուս դաշն ընթաց (ՌՈՆ, 166):
Պիտի երթային ցան արտերուն ճամբէն (ՀՄԿԼ, 28): Կ'երևակայէր թէ,
ահա լուացքի մահնէն զբաղ մէկ պահուն տան էֆենտին կամ իր լակոտը
անասնային նաշուածքներով կը լափէին իր կիներ (ԳՍՍԾՄՄ, 210): Կողպ
դռան մը պէս էր հայրս (ՎՇԵՆ, 296): Բոլոր գեղին բերանը ծամ ձու-
րի պէս կը արորուի Մըլրէի անունը (ԹԲԱՆ, 32): Եւ ձեռքովը առկայժ
կրակիւն վրայ նետեց ածուխին վերջին մնացորդը (ԹԲԱՆ, 518):

Արեմտահայերենում կրկնավոր կազմութեամբ ածականները դառ-
նում են հոգնակի գոյականների լրացում:

Օրինակներ՝ Իմ նպատակս արկածներս պատմել է մինչև իրենց վեր-
ջը, չէ թէ անոնց ամէն մէկու զատ-զատ հետեւանքները (ՕՁԵ, 281):
Իրենց գոյն-գոյն փետուրներուն սարսուռն ահա կը տեսնեմ (ՄՁԵ, 199):
Մերկերեան լիւսլի տեղեկութիւններ բերաւ թէ ինչպէս կը կատարուէր
բժշկական վարժարան մուտքը (ԵՆ, 127): Դանիէլ Վարուժան գայն ար-
տաշատած է կարելի ձերբադատմամբ մը զանազան ազդեցութիւններէ
(ՀՕԵ, 427):

Արեմտահայերենում զգալի է անհոգակապ բարդութիւն ունեցող
ների հաճախակի գործածությունը որոշիչ գերում:

Օրինակներ՝ Այս վերջին խաղաղիկ երգիքին տակ ալ նոյն արիւն-
բերան կնիկը կը մնայ (ԹԳԿ, 30): Աւելի նկնգատոր, աւելի դաւադրական
են այն անուշիկաւ խօսքերը (ՌՁՅ, 557):

Արեմտահայերենում զգալի է որակական ածականների գերադրա-
կանի յորտհատուկ կրկնութեամբ կազմվող ձևի գործածությունը:

Օրինակներ՝ Ու տեսէր, սեփսեւ լաշակին տակէն՝ իր մեղր աշուկ-
ներն աղուոր կը նային (ԱՀԳՃ, 31): Կափ-կանանչ դաշտի մը հանդիպող
անօթի տանակի մը պէս խաշտաց (ՎՀՀԾ, 27): Կտրած անցած էր Եփ-
րատը, իր մաս-մահուր չուրով (ԲՆԿՀ, 13):

Յուրահատուկ են թվականներից— նոց ածանցով կազմված ածա-
կան որոշիչները:

Օրինակներ՝ Տասը հոգիեց իմեաշարժին մէջ զբաւեցի Էտեփ
նստարանին ծայրը (ՎՄԱՕ, 154): Տուրիկ ապա ուրստեմեղ պառաւ կիճ

մըն է (ՊՄՏԶԳ, 115): Յոռնուար ամսուան մէջ մեր հաբիր վարսուննոց խումբէն տասներեք հոգիներ միայն մնացին (ՎԶԶԾ, 217):

Որոշ կառուցներում լրացումը կարող է մեկնաբանվել և՛ իբրեւ ածական, և՛ իբրեւ զոչական (ուղղական կամ այլ հոլոված):

Օրինակներ՝ Ազգային վարժարաններու և բանի մը տուններու մէջ ալցելու դատաւոր ընդունուեցաւ (ՀՊՆԺ, 2, 54): Կ'բառի, թէ աշօքուան համագումար ժողովր որոշած է սուլթանին գահընկեցութիւնը (ՆՕՆԺ, 4, 514): Նոյն օրը նաւամատուցին վրայ կը հանդիպիմ տարւո՞ւ մարդու մը (ԱԶՆ, 205):

Արեւմտահայերէնում ածականները որոշիչ են դառնում նաեւ գոյականաբար գործածված բառերի մօտ: Օրինակ՝ Շրջուն ծախսողներու թափառաւ կանչերը տկանջին մէջ կը թնկային բոսմանկի շառաշներով (ՆՆ, 202):

III. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՑՈՒՄԸ ԹՎԱԿԱՆՈՎ

Արեւմտահայերէնում թվականը զոչականի լրացում է դառնում առանց համաձայնվելու: Որոշիչ թվականի գործածութունը սովորաբար նախադաս է:

Թվականը գործածվում է երկու ձևով: Առաջին հերթին պետք է նըշել թվականի ինքնուրույն գործածութունը որպէս որոշիչ: Այս դերը կատարում են թվականի բոլոր տեսակները՝ բանական, դասական, բաշխական:

Օրինակներ՝ Խարդախութիւնը կանանց առաջին ձիրքն է (ՀՊՆԺ, 1, 149): Երկու տիկիներ օթեակի մը մէջ նստած իրարու հետ կը խօսին (ն. տ., 4, 360): Նոյնիսկ աշօք մէկ մարդու երկու բժիշկ կ'իյնայ (ն. տ., 382): Եթէ գործերնիս չաջողի՝ մէկ աղդին վրայ երկերկու տետրակ կը հրատարակենք (ն. տ., 54): Ամէնքն ալ մէյմէկ քաշկիմակ յափշտակելու կը նային կոր (ն. տ., 230): Զատուած շուրս պարտները տեսակ մը հպարտութեամբ առաջ անցան (ՆՆ, 53): Շէնքին երկուրդ հաւեր լրմ-նըցած էր, և երրորդ չարկն սկսելու համար փայտեայ շուրս հասա սիւներ ցցուած կ'երեւային երկինքին կապոյտ կոնին վրայ (ՆՆ, 420): Կարծես հազար գաղտնիքներ ունին լիճին պատմելու (ՌՍՆ, 34): Ուր անշարժաւու շափ կը խոնուին մօտ հինգ հաբիր աշակերտներ (ՍՎՄ, 29): Ուր աշօք ալ տակաւին կ'ապրին աւելի բան տասներկու հազար հայ գիւղացիներ (ՎՄԶԲ, 126): Բօփալ Սահակ դարձաւ Սասունցիներու առաջին

կապիտալիստը (ՍՍՀՃ, 63): Երկու ծերունիները գրեթէ մարդու կարօտ չմնացին (ն. տ., 121):

Երբեմն երկու թվականների հարադրմամբ արտահայտվում է ոչ որոշակի, մոտավոր թվի իմաստ: Այս դեպքում զույգ թվականները միասին են որոշչի դեր կատարում:

Օրինակներ՝ Որոշուելիք ալ շունի, մինչև որ Անդղիոյ կողմէն երկու երեւ՝ զրահատը Յունաստանի առջև չգան ու չնստին (ՀՊԵԺ, 230): Հոն կալ արդիւնք մը վեց եօքը տարիներու (ՀՊԵ, 423): Հիւնգ վեց հաւակներ ունէի պատասխանելիք (ԼՇԸԵ, 88):

Մեծ թվի իմաստը երբեմն արտահայտվում է նույն թվականի կրկնութեամբ կամ բաղձնական շաղկապով կապակցվող հարադրութեամբ:

Օրինակներ՝ Լուրը իսկոյն կը տարածուէր գեղին մէջ հազար ու մէկ բերաններով (ԳԶԵԺ, 1, 132): Տիգրան սիրտ շունէր անոնց հազար ու մէկ հարցմանց պատասխանելու (ն. տ., 2, 47): Հազար հազար տուն է քանդուէր (ԿՍԼ, 159): Ու կը տեսնէր միլիոն միլիոն պողպատ ձեռքեր (ն. տ., 163):

Երկրորդ հերթին պետք է նշել թվականների գործածությունը չափի միավորների հետ, ընդ որում այստեղ թվականը և չափի միավորը միասին են շարահյուսական մեկ պաշտոն կատարում (որոշչի կամ պարագայի): Չափի միավորները կարող են լինել տարածական, ժամանակային, կշռային, ծավալային, արժեքի կամ այլ տեսակ իմաստ ունեցող: Բոլոր այդ միավորներն ալ առանձնահատկությունն ունեն, որ հանդես են գալիս եղակի:

Օրինակներ՝ Վեց տարուան ղինադադար մը կու տայինք իրեն (ՀՊԵԺ, 4, 54): Մենէ գրեթէ հարիւր մեր հետադարձութեամբ տան մը վրայէն բերնէ բերան տեղեկութիւններ կը հասնէին մեղի (ԵՕԵԺ, 4, 517): Ո՞րն էր հազար տեսակ մահերուն ամենէն քաղցրը (ԳԶԵԺ, 1, 91): Հիմա առանց քաշուելու, երկու տարիէ ի վեր հաստատուած համարձակութեամբ մը կ'ըսէր անոր (ԳԶԵԺ, 1, 108): Հարիւր կտոր կտաի վաճառումէն հարիւր փարայ նուազ պիտի վաստկի (ՀՊԵԺ, 5, 75): Սկսան խորհուրդ ընել երկրորդ օրուան համբորդութեան վրայ (ՄԵ, 51): Երրորդ իրիկունը քմահաճոյք մը ղիս մղեց քաղաքին առաջնակարգ հաշարանը մտնելու (ՕԶԵ, 151): Օր մը քիւ 24 մահակալին մէջ երեսունչորս տարեկան գինով մը զրին (ՇՇ, 1, 197): Ահմետ և Հասան կը դատապարտուին նաեւ տասնական մտրակ ընդունելու իրենց ոտքերուն (ԵՕԵԺ, 4, 423): Ամէն մէկէն քսան կամ երեսուն հազար ոսկի կը պահանջէ (ն. տ., 424): Երկուսնի մէջ տասներկու օր պիտի մնայինք (ՍՍՀՃ.

393): Ինչո՞ւ դուն երեսուն տարի ետք եկար այստեղ (ն. տ.): Անշի օր նախկին պաշտօնակցի մը հանդիպեցայ ճամբան (ՎՄԱՌ, 196):

Նկատելի է, սակայն, որ չափի իմաստով գոյականները երկու և ավելի թվականների հետ զրվում են նաև հոգնակի:

Օրինակներ՝ Ընդամենը 16 էջեր է կը բազկանայ ամբողջ գիրքին իր անունը տուած այս փոքրիկ գրութիւնը (ՅՆՍԳ, 17): Ալիքներէն զիս կը բաժնեն հազիւ յիսուն ֆայլեր (ՇՇ, 1, 194): Անցան այսպէս տապաւառներ (ՍՍԱՃ, 151): Այս պատերազմին հինգ տարիները անցուց տապաւնորով (ն. տ., 160): Յունուար ամսուան մէջ հարիւր վաթսուներեք խումբէն տասներեք եղբիւնք միայն մնացին (ՎՀՀԾ, 217):

IV. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԳՆՐԱՆՈՒՆՆԵՐՈՎ

Արեւմտահայերենում գոյականների լրացում դառնալիս գերանունները զրոտորում են յուրահատկութուններ, որոնք և անհրաժեշտ են համարում նշել:

Ինչպէս արեւելահայերենում է, այստեղ եւ գերանունները զրոտորում են հարաբերակից խոսքի մասերի հատկանիշներ. գոյականներին հարաբերակից գերանունները կատարում են գոյականին հատուկ պաշտոններ, թվականին, ածականին, մակբային հարաբերակից գերանունները կատարում են այդ խոսքի մասերին բնորոշ պաշտոններ: Այսպէս, անձնական գերանունները գոյականի լրացում կարող են դառնալ սեռական հոլովով՝ զրոտորելով իմաստային այն բոլոր հարաբերութունները, որոնք հատուկ են սեռական հոլով զրվող գոյական լրացումներին: Քանի որ այդ լրացումները քննված են համապատասխան հատվածում, այստեղ դրան չենք անդրադառնում:

Գոյականի լրացման գեր կատարում են ցուցական, անորոշ, որոշյալ, հարցա-հարաբերական, փոխադարձ, ժխտական գերանունները:

Ա. Յուցական գերանունները գոյականի լրացում.— Արեւմտահայերենում գործածվում են սա, դա, նա, աս (այս), ադ (այդ, ատ), ան (այն), ասանկ, ատանկ, անանկ, այսպիսի, այդպիսի, այնպիսի, սապէս, սոյն, նոյն, այսօրիմակ, այդօրիմակ, այնօրիմակ, այսչափ (սաչափ), այդչափ, այնչափ, նայնչափ, այսպէս, այդպէս, այնպէս և այլ ցուցական գերանունները: Սրանց մի մասը գոյականի հետ ունեցած հարաբերակցութեամբ շնորհիվ կատարում է նրա պաշտոնները, որոնք այստեղ չենք քննում:

Յուդայական դերանունները գոյականի լրացում դառնում են որպես տրոշիչ, ընդ որում հիմնականում նախադաս գործածությամբ:

Օրինակներ՝ Նթէ շկարենամ ձևոր բերել սա անամօթ սոնկաները (2Պեժ, 1, 192): Վնտեցէր ուրեմն սա համբաւն քիչ մը ատեն (ն. տ., 230): Իր տունը շատ նպաստաւոր դիրք մը ունէր այսօրինակ ուսուցողութեան մը համար (Նե, 43): Շնորհքով ծեծ մը քաշելու է տա մարդուն (Նե, 90): Տահա շմոռցա՞ր առ մարդը (Նե, 124): Այսչափ աշխատութեան փոխարէն չջաջողիր իր նպատակին հասնելու (2Պեժ, 2, 150): Սա իրիկունն ըլլայի եւ (ՄՄՆժ, 108): Շատ կը ցաւիմ, որ այսքան աշխատանքս իդուր կորաւ (ԼՇՆՆ, 351): Աշխարհքի մէջ երբեմն սաանկ աւանշընկալներ կ'ըլլան (Նե, 279): Սիրաս հետեւի նա քոչունին (ՌՌՆ, 46): Կարծեմ այդպէս բան մը չըսի (ՆՅՆժ, 1, 45): Դա պատուանք բացէր (ն. տ., 140): Այս սպանալիքն ընկէ կտքը ինք ալ լոկց (ն. տ., 443): «Տրտունջը»-ի հեղինակին սապլս տողեր... Նարեկացիին շեշտը չէն լիշեցներ (ԱԶՆ, 303): Նոյնչափ գումար մըն ալ ինծի բերել կու տամ (ՕԶՆ, 174): Քարտ-փոսթալի գործ ընկու ծիծաղելի գաղափարը, ալ սաչափ տեղ չունի անշուշտ միտքիս մէջ (ն. տ., 266): Ահա այսպիսի նահանջող ազգակիցներու մէջ ինչու Փիեռ (ՇՇ, 1, 110): Ամէն օր սկսաւ դրաւի գալ սա կամ նա մարգիկին յաղթութեանը ի նպաստ (ն. տ.): Իր ամէն մէկ խօսքը, շարժումըը նոյնքան մեկնութեան նիւթ էին ինծի երբոր առանձնանայի (ԳԶՆժ, 1, 152): Յաւալի է որ այդ մարդը հայր է այդպիսի հրեշտակի (ՄՏՆ, 50): Միեւնոյն ժամանակ հասկցար, թէ սապէս աղջիկ է, նապէս աղջիկ է (ՏԿՎԱ, 103): Կ'երգէր... այնպէս երգ մը որ միմիայն որբութիւնը կը հասկնայ (ՄԸՆ, 213):

Յուդայական դերանունները կարող են որոշիչ դառնալ նաեւ գոյականաբար գործածված բառերի մօտ: Օրինակ՝ Կամ պիտի խենթանաս սա կարգալուն երեսէն (ԲԲԱՆ, 529):

Սրանցից տարբեր են այն դեպքերը, երբ մակբային հարաբերակից ցուցական դերանունները դառնում են բայանունների եւ ածականական ծագմամբ գոյականների լրացում:

Օրինակներ՝ Այրին տուաջին անգամ զգաց էրիկմարդու այսքան մօտութիւնը (2ՅՆ, 363): Ես տարօրինակ գտայ այդքան լռութիւնը (ՄՎՄ, 31):

Բ. Փոխադարձ դերանունները գոյականի լրացում.— Արեւմտահայերէնում փոխադարձ դերանունները՝ զիրար, մէկ(գ)մէկու, միմեանց, գոյականի լրացում դառնում են սեռական հոլովով՝ կատարելով հատ-

կացուցչի պաշտոն: Իմաստալին տեսակետից նրանք չեն տարբերվում գոյականով արտահայտված լրացումներից:

Օրինակներ՝ մէկմէկու նայումմի տակ իրենք իրենց մահը կը տեսնեն (ՍՐՆ, 88): Որք միմեանց արմով հրկիւմ իրարու ցոյց պիտի տալին դինրը (ՏԿՎԱ, 170): Խոժոռ գէմքով տրուած այս լակոնական պատասխանիս վրայ զարմացած իրարու երես նայեցանք (ՌԲԱՆ, 575): Կառքին ձիերը կը խածնէին մէկգմէկու վիզ (ՇՇ, 1, 95): Անմիջապէս չէ որ երկուրը կը պատասխանէին մէկգմէկու խօսքի (ն. տ., 76):

Վ. Հարցական-հարաբերական դերանունները գոյականի լրացում.— Այս դերանունները գոյականի լրացում դառնում են երկու ձևով: Առաջինն այն է, որ դրանց սեռական հոլովածը հատկացուցիչ է դառնում՝ գոյականաբար գործածվելով:

Երկրորդ դեպքում գոյականի որոշիչ են դառնում ինչ, որչափ, ինչ-բան, բանի, ինչպիսի, ինչպէս, որքան դերանունները: Սրանք սովորաբար նախադաս լրացում են լինում:

Օրինակներ՝ Հասարակութիւնը ի՞նչ դրամ գործածէ (ՀՊՆԺ, 1, 438): Դու գիտեցիր բանի աչեւ փոզփոշուն (ՌՌՆ, 22): Առ միւսիս Եղուարդը ի՞նչպէս մարդ է (ԵՕՆԺ, 1, 112): Ո՞ր օրը երթալը չըսաւ (ն. տ., 121): Օ, այս որքան ոչինչ կայ ձեր պայտուակին մէջ (ՍԲ, 363): Պիտի բան ի՞նչպէս բանաստեղծ եմ.— Մտածումի բանաստեղծ եմ (ՍՎՄ, 71): Ինչ սոկեղէն դարազլուխ է այս, և շղթաներու ինչ զայրագին փշրտում (ՍՐՆ, 39): Գեղացիին, է՛հ, բանի փարաճոց մարդիկներ են (ԵՆ, 126):

Երբեմն հանդիպում են զրաբարչան դերանունական ձևեր: Օրինակ՝ Արդեօք բանեա՞ց մեղմեցիր դու վիշտ, ցաւեր (ՌՌՆ, 22):

Վ. Անորոշ դերանունները գոյականի լրացում.— Սրանց մեծ մասը հարաբերակից լինելով գոյականներին, սեռական հոլովով կարող է դառնալ գոյականի լրացում (որը չենք բնութագրում): Անփոփոխ ձևով անորոշ դերանունները հանդես են գալիս նաև որպես գոյականի որոշիչ՝ հիմնականում գործածվելով նախադաս:

Օրինակներ՝ Մայրաքաղաքիս մէջ արծաթ մեծիաթէին կեղծը կը շինեն Լոկր բանի մի րնկերնէր (ՀՊՆԺ, 4, 438): Մէկ բանի կենդանիներ կը համոզուին (ն. տ., 5, 127): Այսինչ կամ այնինչ հարուստէն բան մը չեն սպասեր (ԵՕՆԺ, 1, 326): Ուէ՛ համեղ կերակուր իրեն ճշմարիտ հաճոյք մը կը պատճառէր (ն. տ., 126): Դուցէ առարկիս թէ բրնձ կորուստդ ալլեալ կասկածանաց դրեղ ենթարկէ (ՍՏՆ, 59): Բաց գիտին մը անկարելի կը դարձնէ մարմնական որեւէ հանգստութիւն (ՌԶՅ, 556): Յայտնէ այսինչ Եղբւորիմը (ն. տ., 557): Նկատեց որ ինչ-ինչ հիւանդներ, և ոչ.

միայն ամենածանրերը, անանցանկի փշալարերով են բաժանուած իրենց շրջապատէն (ՇՇ, 1, 377): Քամին վար թափեց մի փանի դեղնած տերեւներ ճիւղած, նիւթաբոստէն (ՉԳԶ, 58): Քանի մը ոսկի դրամ եւ առեր (եՅԵԺ, 1, 172): Նուազ հարուստները կը գոհանան երթալով Կրետէ կամ յունական ուրիշ կղզիներ (եՅԵԺ, 4, 472):

Ե. Որոշյալ դերանունները գոյականի լրացում.— Սրանք գոյականին հարաբերակից լինելով՝ սեռական հոլովով կատարում են գոյականի լրացման պաշտոնն: Դրանից զատ որոշյալ դերանունները դառնում են գոյակոտնի որոշիչ՝ զրովելով նախադաս:

Օրինակներ՝ Իր անուշ ու բաղաքալարական լիզուն միւս բոլոր քերութիւնները կը դոցէ (ՀՊԵԺ, 4, 267): Սկսաւ կարգաւ իւրաքանչիւր կատուածին կանգ առնելով և անոր բերանացի ամփոփումը ընելով ունկընդիր հասարակութեան (եԵ, 104): Ամբողջ իրիկունը նոյն աշխոյժ տրամադրութեան տակ էի (ԼՇԸԵ, 48): Ամբողջ գանձ մըն է այս նամակը, և ամէն բան կրնաս գտնել անոր մէջ, մեր ժողովրդական դասակարգին բոլոր զգացումներն ու բոլոր կրֆերը (ԼՇԸԵ, 108):

Որոշյալ դերանուն է նաեւ ոչ մէկ, որը գոյականի որոշիչ է դառնում: Օրինակներ՝ Աստեղմէ դուրս ոչ մէկ բան կը յիշէր իր ընտանիքէն (ՕԶԵ, 100): Ոչ մէկ մարտի մէջ կուրի շմտայ (ՍԲ, 210):

V. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԳԵՐԲԱՅՆԵՐՈՎ

Արեւմտահայերէնում գոյականի լրացում դառնում են անորոշ, ապառնի, հարակատար և ենթակայական դերբայները: (Բայական դիմաւոր ձևերի որոշիչ կիրառութիւնը պայմանաւորված է դրանց դարձվածքային բնույթով, որ նշանակում է, թէ դրանք ածականի են վերածվել: Օրինակ՝ Ատ առաւ փախաւ շախիւրնին անուրը տալու շէք հիմա (եԵ, 125): Ընդ որում այդ դերբայներն ունեն երկու կարգի գործածութիւն: Մի դեպքում դրանք գործածվում են գոյականաբար և գոյականի լրացում դառնում սեռական հոլովով: Ինչպէս նշել ենք, այսպիսի գործածութիւնը չի տարբերվում լրացումներից և քննութեան ենթակա չէ այս հատվածում:

Այդ դերբայների երկրորդ գործածութիւնն այն է, որ դրանք հենց դերբայական արժեքով են հանդէս գալիս և դառնում գոյականի լրացում:

Ա. Անորոշ դերբայը գոյականի լրացում.— Անորոշ դերբայը գոյականի լրացում դառնում է եւ փոփոխված (հոլովված), եւ անփոփոխ ձևով:

Առաջին դեպքում գործ ունենք անորոշ դերբայի սեռական հոլովի հետ, որն արտաբուստ նման է ապառնի դերբային: Ահա այդ նմանութեան հանգամանքն էլ ստիպում է ալատիզ ցուցադրել անորոշի սեռական հոլովածիւրը և ապառնի դերբայը, ալլապես առաջինը բննարկման առարկա չէ: Անորոշ դերբայի սեռականը կարող է դառնալ ինչպես նախագաս, փնպես էլ ևտադաս լրացում:

Ալսպես, հետևյալ օրինակներում առկա են անորոշի սեռական հոլովածիւրը նախագաս կիրառութեամբ:

Եւ մանաւանդ թէ խնդարու բան մ'ալ չկայ (ՀՊԵԺ, 1, 231): Որովհետեւ շնորհք ունեցող աղջիկ առնելու յոյս չունին (ն. տ., 6, 66): Օր մըն ալ ունեցածը չունեցածը տեսնելու փափաքը ունեցան (ԳՁԵԺ, 1, 247): Յայտնեցի իրեն վանք քաջուելու դիտաւորութիւնս (ՄՏԵ, 96): Վաճառականին փարան տալու միտք չունին (ՕՁԵ, 22): Գլուխը կախեց և անցաւ ննջարան, առանց բառ մը խօսելու փորձին մէջ մտնելու (ՎՀՀՄ, 131): Օր չէր անցներ որ իրարու մօտ չգային ու տամա խաղալու հաճոյքը չապրէին (ՀԵԱԳԱ, 203): Երբ մէկը այգին փորելու պէտք ունենար, Փիլիկ աղբարը կը կանչէր (ն. տ., 70): Արթարի էֆենտի հեռաձայնը պատրուակ մը գտած ըլլալով՝ հեռացաւ (ՇՇ, 1, 93): Որոնք կապուած ըլլալու երեւոյթն ունին (ն. տ., 36): Խաթուն Մամային օճառը գողնալու առիթի մը կը սպասէր (ՀԵԱԳԱ, 51): Մեկնումիս առթիւ անհրաժեշտ դնումներ ընելու պատրուակին տակ նետուեցայ օթորառ և զացի քաղար (ՇՇ, 1, 34): Կարծես թէ դուռը վալրիկան մը առաջ փակելու անհամբերութենէն կը պարէր (ԹԲԱԵ, 568):

Անորոշ դերբայի սեռականը կարող է նաեւ ևտադաս գործածուիլ: Օրինակներ՝ Ժամ է խոստովանելու, որ սա ինքն է ծնունդ տուող հակահաստունեան դատին (ՀՊԵԺ, 1, 190): Ուխտ և երդում ըրած են բնաւ շխնդարու (ն. տ., 4, 376): Բնաւ տպաւորութիւն չունեցայ քոյս աղգակից մը ունեւալու (ՇՇ, 1, 16):

Նտադաս, հազվադեպ և նախագաս գործածուիլիս անորոշ դերբայը սեռականի փոխարեն կարող է հանդիս գալ նաեւ անփոփոխ ձևով:

Օրինակներ՝ Իսկոյն հրաւէր ուղղուեցաւ բողոքի հակայ միթինկ մը գումարել բորսային մէջ (ԵՕԵԺ, 4, 416): Յետոյ քաղաք երթալ պէտք կայ (ՀԵԱԳԱ, 16):

Արեւմտահայերենում գալ բայի անորոշ դերբայի անփոփոխ ձևը նախագաս գործածուելով գոյականի որոշչի դերում՝ վերածուիլ է ածականի:

Օրինակներ՝ Ուստի պետք է, որ հարսները գալ շաքրու ընենք (ՀՊԵԺ,

1, 231): Կը յուսամ, որ գալ տաւի փիլիսոփաներու յորդ առատութիւն մը պիտի տեսնենք (ն.տ., 200): Գալ տաւի կ'աւարտէ բժշկական ուսումը (ՎՄԱՅ, 174): Այս ընթացքով հաւանական է որ գալ տաւում Բարեկենդանը աւելի փառաւոր, ազմկալի և ուրախ կերպով կատարենք (ՀՊԵԺ, 4, 173):

Բ. Ապառնի դերբայը գոյականի լրացում.— Ապառնի դերբայի երկու ձևն էլ կարող են կատարել որոշչի պաշտոն՝ գործածվելով *և՛ նախադաս, և՛ հտադաս*:

Այսպէս, հետեւյալ օրինակներում տուած է իմ վերջավորվող ձևի նախադաս գործածութիւնը:

Վստահ եմ որ ձեզի հաղորդելիք զաղտնիս ձեր բովը պիտի մնայ (ՀՊԵԺ, 1, 395): Վերջին դատաւտանին ներկայացուելիք հաշիւներն ալ հիմակուրնէ կը հաւատարակշոէ (ն. տ., 255): Կը խրատենք զինքը որ մօրութիւնն ամիլուելիք կրօնատուները ասկից ետքը Սեբաստիա զրկէ (ՀՊԵԺ, 4, 126): Իր կնոջը օր մը ընդունելիք ժառանգութիւնը մեծ բաժին ունեցած էր իր ներողամտութեան և համակերպութեան մէջ (ԶԵՆ, 107): Անոնց բոլորին մէկ անուն կու տան՝ կատունն նետուելիք ձուկեր (ՇՇ, 1, 393): Հիմակ ալեւս քալան ըլլալիք հայեր չկային (ՎՀՀԾ, 234): Երկու հարիւրի շտի եղներ են ասոնք, որ վաղը Արմաշ երբալիք սալերուն պիտի լծուին (ԹԲԱՆ, 383):

Ապառնի դերբայի այս ձեր հտադաս որոշիչ է հետեւյալ կառույցներում:

Հինգ վեց նամակներ ունէի պատասխանելիք (ՎՀԸՆ, 88): Այնքան շատ բան կ'ունենար պատմելիք (ՇՇ, 1, 110): Շատ տեղ ունի երբալիք (ն. տ., 266):

Ապառնի դերբայի — ու վերջավորվող ձեր *ևս* գործածվում է *և՛ նախադաս, և՛ հտադաս*:

Հետեւյալ օրինակներում ալ ձեր նախադաս որոշիչ է:

Ո՞վ է ուրեմն սա գետինն տակն անցնելու մարդը (ՀՊԵԺ, 3, 36): Գերասան ըլլալու մարդ *ևս* եղեր (ն. տ., 4, 253): Մեր պալատին մէջ ետրուելու գորգեր չի կան (ԵՕԵԺ, 4, 199): Զորքած արտերուն մէջ ուտելու բան չէր գտներ (ՀԵԱԳԱ, 32):

Գ. Հաւակատար դերբայը գոյականի լրացում.— Այս դերբայն ունի միայն մեկ ձև՝ — ամ վերջավորվող, որը կարող է գոյականի որոշիչ դառնալ *և՛ նախադաս, և՛ վերջադաս* կիրառութեամբ:

Այսպէս, հետեւյալ օրինակներում հարակատար դերբայը նախադաս որոշիչ է:

Ինքնիրմէ անցած ու ցնդած մարդ մը խաբէլը դժուար չէ (ՀՊԵԺ, 1, 335): Ահա մինչև և այսօր տեղի ունեցած հինգ նիստերու արդիւնքը (ն. տ., 4, 312): Ինչո՞ւ ուրեմն խածնուած կենդանիներէն չես զգուշանար (ն. տ., 5, 49): Անոր մայրը արդէն ժամանակին շատ խօսուած կնիկ մըն էր (ն. տ., 413): Որոշեց իր ծննդեան աղամանդեայ տարնգարձր տօնել նմանը շտեմնուած հանդիսաւորութեամբ (ՎՀՀԾ, 146):

Այս գերբայը գործածվում է Լտադաս հետեւյալ օրինակներում:

Հանդիպակաց պատին վրայ կախուած էր մեծագիր պատկեր մը սև շղարշով ծածկուած (ԵԵ, 26): Ես ինծի համար ունէի մասնաւոր տուն մը երկու խոշոր սենեակներէ ու սրահէ մը բաղկացած և պարգօրէն կախաւորուած (ԵՅԵԺ, 4, 117): Հասակին տակ կծկուած՝ մենք կը հառենք, կը խօսինք— Երկու ցեղի զաւակներ դաւձած իրար դօրաւիզ (ՍԲ, 235):

Պ. Ենթակայական դերբայը գոյականի լրացում.— Գոյականի որոշիչ կարող է լինել այս գերբայը և՛ նախադաս, և՛ Լտադաս:

Հետեւյալ օրինակներում առկա է նախադաս գերբայով կառույց:

Սակայն միւս կողմէն ալ իրեն դէմ խօսող դադրած լրագիրներուն հրատարակման կ'աշխատէր (ՀՊԵԺ, 1, 222): Ասդին անդին վագող, ամէն տեսածն ուզող տղու մը կը նմանի (ն. տ., 268): Որովհետև շնորհիւ ունեցող աղջիկ առնելու յոյս չունին (ն. տ., 6, 66): Հանդիպած և՛ իրիկուան հացն մտմտացող ընտանեաց հայրերուն (ն. տ., 5, 265): Ո՛ւր է սկզբունք ու պարտաւորութեան համար ամէն բան զոհող անհատը (ԼՇԸԵ, 49): Հայերեն խօսող պգտիկները կը դիտէի բանի մի վայրկեան (ՎՄՀԲ, 141):

Ենթակայական գերբայը գործածվում է նաև որպէս Լտադաս որոշիչ:

Օրինակներ՝ Ով ծերութեան խորհուրդներ, շատ աւելի խորութեամբ եւ ճշգրտեամբ ալ հիմա, մարդու հոգին դաւմանող ...կը ճաշակեմ ձեզ ահա (ՎԹԵ, 354): Ես ժանեակն և՛ ձիւնագոյն Պենոյ կատարն ալիքին (ԱԶԵ, 52):

VI. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ՄԱԿԻԱՅՈՎ

Արեւմտահայերէնում մակբայը, իր հիմնական կիրառութիւններից բացի (բայի և մասամբ ածականի լրացումներ), կարող է գառնալ գոյականի լրացում:

Ընդ որում տարբերակում ենք երկու հիմնական դեպք: Առաջինն

այն է, որ մակբայը հանդես է գալիս որպես բայանունների և ածականական ծագմամբ գոյականների լրացում: Գոյականի լրացում դառնում են բոլոր տեսակի մակբայները:

Այսպես, հետևյալ օրինակներում չափի մակբայը կատարում է բայական լրացման պաշտոն:

Շատ անգամ իւր խիստ պահանջումներով մահկանացուներն անօթութենէ մեղցնել կ'ուղէ (2Պեժ, 5, 336): Տարտե խիստ պաշարմունքէ մը վերջը անձնատուր եղաւ (Մե, 157): Երբ մէկն ամէն օր շողորթթուի շափազանց գովեստներով (2Պեժ, 5, 24): Ալբուլին ու ծխախոտին շափազանց գործածութենէն դժուարութիւն գոյացած էր (Եե, 263): Դուն ազատեցիր մեր հայ ժողովուրդը ի սպառ ջնջումէն (ԼՇՂե, 358): Այր և կին շատ քիչ հրաւերներ կը ստանային այցելութեան (ՍԲՍ, 70): Անոր հիւանդութիւնն է՝ կուսակալութեան համար շափազանց սէր (2Պեժ, 4, 423): Դժուար է ազատագրել մեր բոմանթիւր թատրոնին սպառնալու կորանքը (20ե, 387):

Բայանունների լրացում են հետևյալ նախադասութիւններում ձևի մակբայները:

Ձգչում կը յայտնէր իր ակամայ յանցանքներուն համար (Ե0եժ, 4, 407): Մեք միասին պտոյաները աչլես վերջացան (ԼՇՂե, 160): Բէ՛ պարզապէս կու լար այդ զրգուած հասարակութեան դիւրին պարտութեան վրայ (Ձեե, 187): Անոր նշանացի հարցումին հաշօ գլխովը չէ կ'ըսէր (Եե, 160): Ջորոնք բնականաբար չէի կրնար տեսած ըլլալ նախորդ հապենպ անցքերու միջոցին (ԱՁե, 266): Կամաց փայլելով բռնեցին ազբիւրին ճամբան (ՎՀՀՄ, 281): Սկսաւ կարդալ, իւրաքանչիւր հատուածին կանգ առնելով և անոր բերանացի ամփոփումը ընկողովունինդիր հասարակութեան (Եե; 104): Միս-մինակ մնացած էր մահուան անողորմ կոյրգիւորալն հերձումին մէջտեղ (Եե, 511): Վարէն հուան անողորմ կոյրգիւորալն հերձումին մէջտեղ (Եե, 511): Վարէն կառքերուն առագ-առագ փախուտը տարտամութիւն մը կը բանար իր տնակնու անկարող աչքերուն առջև (20ե, 89): Ամէն տեղ բեր ու ղէմ վիտնակնու անկարող աչքերուն առջև (Ե0եժ, 4, 163): Սահմանադրութեան հարաւորութիւններ տեղի կ'ունենային (Ե0եժ, 4, 163): Սահմանադրութեան և Ազատութեան առաջին արդիւնքը եղաւ գաղթականներու խումբ խումբ վերադարձը գէպի Պօլիս (ն. տ., 457): Ակնթարթ մը տեւեց միայն այդ հեւիկէ վարումը (ՄՁե, 219): Մտերմական բարեւերը գլխու հարեւանցի շարժումներու փոխուցան (ԳՁեժ, 1, 224): Առաւօտեան հետիտն պտոյտն ամենէն աւելի ախորժելի էր իրենց (ՏԿՎԱ, 130): Ամէն կողմ բացուած անտուկներ և արկղներ ցոյց կու տային հապենպ մէկ-միւսի մը պատրաստութիւնները (Ձեե, 370): Իբ պարին առագ վագի

մէջ իր հետը բաշէր կը տանէր իր պարակիցները (ԼԲԸՆ, 183): Ձեռքի տակ պիտի պահէին նաեւ գաւաղանները, գործածելու համար գիրկընդխառն բախումի մը պարագային (ԱՄՄՁՄ, 107): Բացէիքաց ծառացումը՝ նորութիւն էր (ն. տ., 112): Կը տեսնուէր անոնց ընդոստ ընկերումը (ՇՇ, 1, 340): Սրունքներս ալ յոգնեցան քափառումէն այս ի զուր (ՎՈԿ, 20): Մերենային եկեմենս արշար դանդաղեցաւ (ՀԵԱԳԱ, 123): Դանդաղ բերացնով կը յառաջանային երկուքը (ՇՇՆ, 116):

Ժամանակի մակրացները ևս դառնում են բայանունների լրացում: Օրինակներ՝ եւ ևս արթննամ վաղնջուց Բունէս (ՄՄԵԺ, 22): Մափահարութիւնները ճիշդ ատենին կը հասնին խափանելու համար բարկացած երիտասարդներուն ծաղրական ցոյցերը և կատաղի ոտնահարումները մեր միաժամանակ մեկնումին դէմ (ՕՁԵ, 197): Փողոցին մէջ այդ խումբը տարօրինակ տպաւորութիւն կը թողուր, հին թանգարանի մը պատէն վար տոնուած ու կենդանացած պատկերի մը տպաւորութիւնը, տեսակ մը յարութիւն վաղնջուց փաղափալերութեան մը (ԼԲԸՆ, 215): Ըսելիքներս կը թողում հետեւաբար վաղը իրիկումն (ՎՄՀԲ, 231):

Բայանվան լրացում դառնում են նաեւ տեղի մակբայները:

Օրինակներ՝ Տնտեսը շարունակեց իր վեր վար պտույտը (ԵԵ, 107): Վերսկսաւ իր վեր վար եմմը (ն. տ.): Սկսաւ իր շրջանները, իր ետեւ առաջ կփումներ (ԵՅԵԺ, 1, 488): Կը սկսէր դէմ դիմաց պաղատանքի մը Յիսուսի հետ (ՌՁՅ, 68): Տարակոյս չի կար սակայն, որ տիկին Շաքարեանի հոն երկայութիւնը բոլորովին դիպտածական բան մըն էր (ՕՁԵ, 60): Յաճախակի կ'ըլլար մեր մուտքի հոն (ԳՊՄՄ, 95): Հոտքիկին դէմ դիմաց երկայութիւնը իր ճաղատ գլուխը, ձեռքերուն անհանգստութիւնը բաւական էին որ վարդան մռայլուէր (ՀԵԱԳԱ, 116): Կուզէի քիզի հետ ալ սանկ Բիք Բիքի տեսակցութիւն մը (ԹԲԱՆ, 116):

Բայանվան լրացումներ կարող են դառնալ նաեւ ընդհանրական մակբայները:

Օրինակներ՝ Շաքունակ պատերազմներ հազիւ թէ ժամանակ ձգած էին իրեն իւր ժողովուրդը մեծցնել գողթականութեամբ (ԾԵ, 192): Իրիկն տեսակցութեան մը ակնկալութիւնը զամ զգամ զօրացաւ իր սրտին մէջ (ԳՁԵԺ, 5, 53): Որ վերջէն պիտի երգէ յանախ սպասումը (ՄՄԵԺ, 273): Ես բոլորովին ուրիշ կերպ կ'երեւակայէի մեր վերստին հանդիպումը (ԼՇԸՆ, 90): Ես չեմ կրնար բաւականանալ կոտորածներ գրացումներով և ծանծաղ երեսանց յուզումներով (ն. տ., 92): Բայց կայ և կարծեմ քիչ մը անարդարութիւն ու երեսանց դատողութիւն (ԼՇԸՆ, 150): Բաժնուած ատեննիս կրկին տեսութեան խոստումներ ալ փո-

խանակեցինք (026, 79): Կ'ըմբոստանալ իմ կրկին քախանձանքներու
ու ստիպումներուս դէմ (ն. տ., 292):

Ածականական ծագմամբ գոյականների լրացում ամենից հաճախ
դառնում են չափի մակբայները:

Օրինակներ՝ Յաճախորդները կը գանգատէին այն չափազանց գգուշուրեանէն, զոր իրենցմէ նաւաւարը կը պահանջէր (ԳՁԵԺ, 1, 262): Զափազանց մտերմութիւններ մի մշակեր (ԵՅԵԺ, 4, 587): Պայքարներու մէջէն միայն պիտի վառին Մարդկային նոր գաղափարներն առանձնագնորքեամբ (ՍԲ, 172): Ամէնը շատ գոնութեամբ ընդունեցան այս դադարը (ՄԵ, 77): Թորոս պէյ սովորականէն աւելի քաղաքաւարութեամբ ընդունեց զինք (ՏԿՎԼ, 149): Կը զգայի որ Սրբուհին զէմ մարտընչումս հետզհետէ աւելի մերձեցում մըն էր (ԶՈՆԵՄ, 207): Զափազանց նեղութեան օրերուն ատոնք կարելի էր ծախել (ՀՅԵ, 220): Հոգեւորականներին թուրքերը կը ճաթոնէին չափազանց հասունութեան (ԶՈՆԵՄ, 113):

Մյուս տեսակի մակերաշերտը (ժամանակի, ընդհանրական) և երբևէ կարող են հանդես գալ որպես ածականական ծագմամբ գոյականների լրացում:

Օրինակներ՝ Անգամ մը դռնէ յիշել տուէք ձեր վաղնչոց լուսիններուն երկր մոռցուած (ՄՄԺ, 231): Դուք մի նայիք իմ լանախակի դառնութիւններու ու դաւի ճիշերու (ՎՇՆ, 312):

Երկրորդ դեպքում մակերայները դառնում են այլ գոյականների (ոչ բայանուն և ոչ ածականական ծագման) լրացում: Այս գործածությունն ավելի հաճախ ունեն ձևի, չափի, ժամանակի մակերայները:

Օրինակներ՝ Ամէն մարդ առաւել կամ նուազ բաժին մ'ունի այս քնդ-
հանուր շարժումէն (ՄՏԵ, 59): Ինչ որ երբեք չի տեսաւ երբեմն ստույկ
Հելլադան (ՌՈՆ, 140): Մէկէ աւելի կնիկներու պատիւին հետ խաղցեք
բանդեր է (ՌԶՑ, 53): Զէր ուզեք կարճել մեր վերջին միասին ու առանձին
վայրկեաններ (ԼՇԸԵ, 113): Ամբողջ ուժով կը պոռար Արսէն, իր կրկին
հասակը ունեցող տղու մը հասցէին (ԱԾՄԶՄ, 134): Արագ ունաձայն մը
լսուեցաւ յանկարծ սանդուխին վրայ (ԱԶԵ, 119): Արդէն ամէն ոք առաւել
կամ նուազ բանտարկեալ մըն է (ՇՇ, 1, 197): Մեր տան բարեկամները
առհասարակ մտաւորականներ էին՝ գրողներ, բժիշկներ և հին կառա-
վարութեան օրէն հանգստեան կոչուած, բայց սրտովին հայ պաշտո-
նեաներ (ԶԳԶ, 128): Եւ անշուշտ կիզպոնը Արեւմուտք էր, շատ Արեւմուտք
(ՎՄՀԲ, 148): Աթաթիւրք թիւրք ժողովուրդի Ազգային Հերոսը և հան-
րապետութեան զկեանս նախագահը, դեռ կը շարունակէ դիտել հեռացող

ժողանաւոր (ՍՍԼՃ, 402): Ռամբել տուր ամենէն արագ ձիերը (ԼՇՐՆ, 348):
Ներսը մեկուսի սեղանի մը շուրջը նստանք դէմ դիմաց (ՆՆ, 479):

Կան աշնայիսի կառույցներ, սրտնցում մալբաշի լրացյալը կարող է
մեկնաբանուիլ եւ՝ իբրի բաշանուն, եւ՝ իբրի ոչ-բաշանուն: Այդ հնարա-
վորութիւնը պայմանաւորուած է տվյալ գոյականի բառակազմական
կառուցվածքով: Իհարկէ աշնայիսի գեղերը քիչ են հանդիպում:

Օրինակներ՝ Ան որ հիւանդութիւնն է՝ կուսակալութեան համար շա-
վազանց սէր (ՀՊԵԺ, 4, 423): Իր այս ընթացքով Արփիար ձեռքովը խզած
կ'ըլլար անձին ապահովութեան համար այն լռելեայն պաշմանը զոր
դոյացուցած էինք (ԵՕԵԺ, 4, 390): Կը սկսէր քաղաքին ժխտրալի, հեւի-
հեւ կեանքը (ՏԶՎ, 10): Չէր հաւատար որ Խաչիկը Մանուկին հետ Բիր
քի բաւեկամ է դարձեր (ՀԵԱԳԱ, 170):

ԱԾԱԿԱՆԱԿԱՆ ԲՍՈՒԱԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Արևմտահայերենում ածականը լրացումներ ստանալու տեսակետից՝ յուրահատուկ է։ Ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ որոշ տեսակի լրացումներ (օրինակ՝ համեմատության աստիճանի իմաստ արտահայտող) բնորոշ են բոլոր որակական ածականներին (սակավ բացառություններով), իսկ խնդրային ու պարագայական հարաբերություն արտահայտող լրացումները՝ ոչ բոլորին։

Դիտված է, որ ածականների լրացում ստանալու հատկությունը պայմանավորված է նրանց ծագումով։ Բայական ծագմամբ ածականները (բայածական) ունեն բային բնորոշ լրացումներ՝ խնդիրներ և պարագաներ, մինչդեռ մյուս ածականները այդպիսի լրացում չեն ստանում։ Անշուշտ չպետք է մոռանալ, որ երբեմն դժվար է որոշել մի շարք ածականների ծագումը։ Քիչ չեն այն դեպքերը, երբ այլ ծագում ունեցող ածականները նույնպես ստանում են բայական լրացումներ։

Ածականների լրացումները մասամբ պայմանավորված են նրանց շարահյուսական դերով։ Որոշակի է այն իրողությունը, որ ստորոգելիական վերագրի պաշտոնում ածականներն ավելի շատ են լրացումներ ունենում, քան որոշիչ և պարագա կիրառությունների դեպքում։ Ընդ որում ստորոգելիական վերագրի ածականի մոտ գրված լրացումները հավասարապես կարող են մեկնաբանվել և՛ իբրև ածականին, և՛ իբրև բաղադրյալ ստորոգյալին վերաբերող։

Արևմտահայերենում ածականները լրացումներ են ստանում գոյականով, կապային կառույցներով, մակբայներով, դերանուններով, ածականով, մասամբ թվականով։

Ընդ որում դերանունները լրացական տեսակետից դրսևորում են յուրահատկություն։ Բանն այն է, որ գոյականին հարաբերակից դերանունները լրացում դառնում են գոյականների նման, իսկ մակբայներին, ածականներին, թվականներին, դերբայներին հարաբերակից դերանուն-

ձերը դրսևորում են համապատասխան խոսքի մասերի հատկանիշներ: Նկատի ունենալով այս հանգամանքը՝ գոյական լրացումների, ինչպես և կապալիին լրացումների քննության ժամանակ բերում ենք նաև համապատասխան դերանուն լրացումների օրինակներ՝ իսկ մյուս դեպքերը ներկայացնում ենք առանձին:

1. ԳՐՅԱԿԱՆ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐՈՎ ԲԱՌԱԿԱՊԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ածականի լրացում դառնում են գոյականները հիմնականում թեր հոլովներով՝ տրական, բացառական, գործիական: Երբևէ գոյականը հայցական հոլովով էլ կատարում է այդ պաշտոնը: Ինչ վերաբերում է ուղղական հոլովին, ապա այն որոշ տեսակի կառույցներում կարող է կապակցվել ածականի հետ, սակայն այդ կիրառության մեջ այն լրացում չէ, և այդպիսի բառակապակցությունները ներկայացվում են առանձին:

Կոչական և դերանուն լրացումները տրական հոլովով.— Տրական հոլովով լրացումներ ստանում են շատ մեծ թվով որակական ածականներ: Այդ ածականները տարբեր են իրենց ծագումով, ինչպես և շարահյուսական կիրառությամբ: Այդ լրացումներն արտահայտում են խընդրային և պարագայական բաղմադան հարաբերություններ, որոնց թվաբանությամբ հարմար չէ այն պատճառով, որ կարող է դառնալ համապատասխան բայերի լրացումների արտահայտած հարաբերությունների կրկնություն:

Տրականով լրացումներ ստացող ածականներից են՝ ազատ, անկառող, անխորժի, ակնկառույց, անձնուէր, անատակ, արժանի, արժանավայել, արժանատու, անարժան, անխելի, անտես, անտարբեր, անբնակ, անտեղեկ, անյարմար, բծախնդիր, գիտակ, գիտակից, զժգոն, էնթակալ, բնտանի, բնդունակ, ծանօթ, ծարաւ, ծարաւի, կարօտ, կից, կանգուն, կարող, հաւասար (հասար), հաւատարիմ, համեմատ, հետամուտ, հաւորդ, հմուտ, հյու, յարմար, յատուկ, մօտիկ, մօտակալ, մեծատու, նախանձախնդիր, ներհակ, նման, պատշան, պապակ, պատրաստ, պարտաւոր, սիրելի, վայել, վստահ, տեղեկ, տոկուն, տգէտ, տրամադիր, ուշադիր, ուրախ, օտար և այլն:

Սրանց մեծ մասի լրացումները հանդես են գալիս ածականների շարահյուսական բոլոր կիրառությունների դեպքում:

Այսպես, հետևյալ օրինակներում լրացալ ածականները ստորոգելիական վերադիր են:

Մենք անկառող ենք այդ մարմինը բաժնելու մշտնջենապէս (ՀՊԵԺ,

1, 398): Լեմէն մարդ անգամ մ'ալ պիտի տեսնէ փորձով թէ քանի նախանձախնդիր է Պաղտատար աղբար իւր պատուոյն (ն. տ., 412): Բաւական է որ արդիւնքը մեզի նպատաւաւ ըլլայ (ն. տ., 4, 54): Առաւօտէ մինչեւ երեկոյ թնդանոթ նետելու ազատ է (ն. տ., 362): Մէկ հոգի բաւական չէ այդ ծանր գործը անթերի կատարելու (ն. տ., 363): Որոնց բառերն այնչափ ակոռովի են անմիտ ականջներու (ն. տ., 5, 66): Կը տեսնեմ թէ տոկուն էք աշխատութեան (ԾԵ, 101): Կը պատմէր իր գրուածները ժանկական միամիտ յատիշտակութիւնով՝ առանց տարակուսելու որ քովինները անգիտակ ու անհետաքրքիր են իր աշխարհին (ՀԵԱԳԱ, 146): Բիւրեղէ կաթիլներ կան որոնք իրենց մարտը ցոլացումը կորսնցնելու կարող չեն (ԳԶԵԺ, 1, 172): Դպրոցին մէջ քիչ շատ սուղի անառակն էր, միշտ աւելի խաղի, բան դասերու հետամուտ (ն. տ., 354): Մեզի ամենէն մօտիկ եղող բնակարանը ուրիշ պզտիկ ամառանոց մըն է (ԼՇՆԸ, 37): Յոգնած եմ, ճիգի ու մեծ շարժումներու անկարող (ՏԶՎ, 89): Կուրծքս այս մրնոլորտին անվարժ կ'երևար (ն. տ., 136): Ես խենթ էի ու տգէտ վաղորդալինն տրտմութեան (ՎԹԵ, 35): Վայրկեաններ կան, ուր ստամարանութեան անբնդունակ կ'ըլլայ մարդու միտքը (ՕԶԵ, 262): Կուգէ վստան ըլլալ իր զգացումներուն անկեղծութեան (ՇՇ, 1, 152): Իրեն համար ես միշտ անտաշ ու բաշտող մըն էի՝ կենցաղադրական տարրական օրէնքներու անտեղեակ (ՍՎՄ, 49): Կանանց համար ամէն զոհողութիւն բնելու պատրաստ երեւցող այս մարդն իր հետաքրքրութիւնը շարժեց (ԳԶԵԺ, 2, 82):

Այս կարգի ածականներից շատերը կարող են կատարել նաև որոշչի և պարագայի պաշտոններ:

Այսպէս, հետեւյալ նախադասութիւններում լրացյալ ածականը կատարում է որոշչի դեր:

Այսօրուան օրս ո՞ր բանն է այն, որ իւր անուան մեծութեանն արժանի արգիւնք մը ցոյց տուած ըլլայ (ՀՊԵԺ, 2, 171): Մանկանացունեւոս անձանօք սահմանադրութեամբ կը վարէր իւր պաշտօնը (ն. տ., 174): Ես չեմ կարծեր թէ այդ կարծիքներու համախոն կենդանիներ գտնեն ժողովոյն մէջ (ն. տ., 5, 126): Գիտութեան բնդունակ էակ է մարդ արարածը (ՅՊԴՆՄԱ, 78): Մեր մէջ գործ տեսնողն ալ շտեմնողին հաւասար պատիւ կը վայելէ (ն. տ., 1, 366): Մարդս այս իրարու հակառակ կարծեաց առջև կը շուարի կը մնայ (ն. տ., 6, 213): Ամիս մը ետքը հազարի հասած էր այդ ատու հացի կարօտ մարդոց թիւը (ԵՕԵԺ, 4, 90): Ընկերներս կը ծաղրէին տաւիփիս անպատշաճ այս անմեղութիւնը (ԳԶԵԺ, 1, 77): Երիտասարդը իր շուարումէն կը յամենար բծիշկի վայել հար-

ցումներն սկսելու (ԵՆ, 166): Սերունդներ կան իմաստութեան ծառաւի (ՍՂԵ, 210): Կը թո՛ւի թէ իր արուի իտէպիւն պատշան մարմնական առաւելութիւնները ունիմ (ԳՁԵԺ, 1, 391): Առաջին հանդիպման յատուկ սովորական խօսակցութիւնը վերջ կը գտնէ (ՁԵՆ, 163): Մեզ կը բարեւէին արեւունիքին վայել խոնարհութեամբ (ԼԲԸԵ, 254): Ամէն բանի գիտակ հով մը կայ վրան (ՕՂԵ, 206): Ես մատահ եմ որ ձեր տարիքը ձեր անունին, պատուին, գերդաստանին արժանի բան մը պիտի ըլլայ (ԵՕԵԺ, 1, 35): Այս ալ ոչ նուազ գայթակղութիւն կը պատճառէր խնդրին տեղեւոյ կուսակցականներուն մէջ (Ն. տ., 4, 134): Վարէն կառքերուն արագ-արագ փախուստը տարտամութիւն մը կը բանար իւր տեսնելու անկարող աչքերուն առջև (ՂՕԵ, 89): Ու անցորդները չէին տեսներ այս մեռնելու այնքան մօտիկ տղան (Ն. տ., 94): Ամէն խստութիւններ ի գործ կը դնեն ամէն վաղրկեան փախչելու հետամուտ այս մարդուն դէմ (ԳՁԵԺ, 1, 238): Ռոբերտս ուղղուեցան պատշգամբին կից սանդուխները (ԼՇԸԵ, 52): Թորոսը ի՞նչ կրնայ երեւակայել այդ տեսակ բան մեզի նման բարեկամէն ու զաշնակցէն (Ն. տ., 350): Ստորին դասակարգի աղջիկներուն իրենց վիճակին և կոշտմին յարմար գաստիարակութիւն մը տալու է (ՁԵՆ, 99): Չարուհիին միշտ բերբերում երեւակայութիւնը, դիւրաբորբոր և փոփոխամիտ խառնածոքը զոհացնելու բոլորովին անընդունակ մաբդ էր այդ ամուսինը (Ն. տ., 106): Չոհունելու պատրաստ մարդիկ պէտք են միշտ (ՎՇԵՆՇ, 321): Կ'ըմբռնէին որ Ասիոյ մէջ խրած այդ տարրը եւրոպական տարր մըն է, բաղաճկերբութեան կարող (ԱՂԵ, 309): Երեւոյ իսկ հասանք Տիգրիս գետին մօտիկ գիւղ մը (ՎՄՂԲ, 153): Փողոցի սովորութիւններուն վարժ բանի մը անցորդներ բաւեցին անցան իրենց քովէն (ԳՍՍԾՆՍ, 108): Ինձմէ ծնած, ինձի ոսոխ ուժեր դաժան կը կուտակին հոգիս մէջ կատաղօրէն (ՍԲ, 183):

Այսպիսի լրացում տալով բաղմաթիւլ ածականներ կատարում են պարագայի պաշտոն:

Այդպիսին են հետեւյալ նախադասութիւններում ևղած բառակապակցութիւնները:

Ազգային փետուրներն նախնի աւանդութիւններուն հակառակ պիտի գտնէին (ՂՊԵԺ, 5, 10): Վայ անոնց որ իրենց վիճակին անգէտ՝ զաշնադրութեան ելած են ինձի հետ (ՄԵ, 99): Երկու ձեռքերը պորտին վրայ՝ կը կենար հոն, այդ կոշիկն բոլորովին անպատրաստ (ԵՆ, 138): Արթաթի, իր շուրջը յարուցած յուզումին անտարբեր խօսքը առաջ տարաւ (ԵՕԵԺ, 4, 243): Այլ ժպտալու անկարող, ան կը դողայ, կը մըսի (ՌՍԵ, 23):

Հելլենոհիները, ամէն տառն աղէկ հագուելու հետամուտ, իր զգեստներուն տարազը օրինակել կը ջանային (ԳՁԵԺ, 1, 158): Կալատեղիին մօտիկ, դէպերուն տակ կամ անոնց գազաթիւն վրայ փռուած կը պառկի աշխատութեան զաւակը (ՌՁՑ, 294): Դրացիներն՝ անոր անհանգուրժելի բնատուրեան տեղեակ՝ չէին տեսնուիր հետը (ԳՁԵԺ, 1, 338): Անիկա կ'առաջանար զլուսը բարձր և տուրևոյթ անտարբեր շուրջը անցած դարձածին (ՁԵՆ, 190): Ահ, իմ տղաս, որ կ'ապրէր ատեն մ'այնքան ինձ մօտիկ (ՌՈՆ, 185): Գուցէ պատասխանս գտաւ անիմաստ, անտեղի, օրուան, ժամուն, իր տրամադրութիւններուն անյարմար վերջապէս (ՎՇԵՀ, 322): Զիս մի կարծեր անգութ, հմայիղ անզգայ (ԱՍՆ, 25): Ամէն խենթութեան պատրաստակամ կը զգամ ինքզինքս (ՕՁԵ, 276): Կը տառապիմ արտասուելու անկարող (ՍԲ, 259): Հրդեհով պաշարուած տունի մը պատշգամբ կ'անցնի ամենէն վտանգաւոր կէտին վրայ կոխած ըլլալուն անզիտակ (ՎՀՀԾ, 252): Անդարձ կ'երթաս մահուան օրէնքին հլու (ԱՍՆԿ, 44): Անոնք հայ բանաստեղծը կը դասեն իրենց մեծագոյններուն համահաւասար (ԿՓԶ, 24): Սօֆի իր սենեակին մէջ փակուած մնաց մինչև իրիկուն, իր ցափն և իր յուսահատութեան անձնատուր (ԵՆ, 286): Ժամի ու աղոթքի արամաղիւր գտաւ զինքը (ՀՁԵ, 186): Այս անգամ ան պիտի երթայ հեշտութեամբ, քաղցրութեամբ, հրճուանքով, զիտակից իր հանապարհին, զիտակից իր նպատակակետին (ՇՇ, 1, 154): Քալեցի միշտ շորս կողմերուս ուղաղիր (ՎՀՀԾ, 261):

Կան, սակայն, որոշ բայածականներ, որոնք հիմնականում արականով լրացում են ստանում ստորոգելիական վերադիր կիրառութեան զեպքում, այն էլ տրոհված լինելիս: Իհարկէ տրոհված պարագայ գործածութեանը բնորոշ է նաև ուրիշ ածականների՝ բառակապակցութեան գերազատ անգամի ֆունկցիայով:

Սակայն խոսքը վերաբերում է այն բայածականներին, որոնց խընդրառութեանը առավել ցայտուն դրսևորվում է տրոհված պարագայի գերում:

Այգպիսի կառուցյունը կան հետևյալ օրինակներում:

Եւ մենք ուժասպառ՝ գաւազաննուս յեց՝ Եղին հետրովը կ'երթանք միշտ առաջ (ԼՇՐՆ, 7): Կ'իյնամ նորէն տրտմութեամբ երազիս սեւ պաւին յեց (ՎՇԵՀ, 49): Աչքերս ալ զինով՝ անհունին սեւեռ, Ու զեկը հաւիս փշրած կամովին, Կ'երթամ անծանօթ նոր հորիզոններ (ՍԲ, 243): Մեծ երազին հետապինդ մաքառումին քու համար, Ու մեր վրայ բանալիք հովանիիդ ի հաշիւ, Ահա սիրով մենք կ'ուզենք տալ արեւներ անհամար (ՍԲ, 325): Մեր ժողովուրդին փճացման ահռելի դրուագներուն ական-

ջալուր՝ դսպեցի արցունքս ու ճիշերս (ԳՊՍՄ, 13): Մերթ աստղերուն ծրն-
րադիր, կը հալցեմ ես ջերմօրէն Պատկերն իմ խօլ երազին (ՍԲ, 243):

Երբեմն, սակայն, բայաժականը կարող է չտրոհված լրացում լի-
նել: Օրինակ՝ Պիտի Լըթամ դիմաւոր Առագաստին հայրենի (ՍԲ, 94): Կը
փնշացնէ, ինչպէս բերժէն նապաստակին հետապինդ (ՇՇ, 1, 359): Բա-
նաստեղծական զգայնութեան հազիւ հալոող բերթողութիւններ մենք վե-
րածեցինք անզուգական բանաստեղծութիւններու (206, 443):

Ֆուլական լրացումը հալցական հոլովով. — Ածականը շատ քիչ դեպ
բերում է հալցականով լրացում ստանում: Նկատելի է, որ առհասարակ
խնդրային իմաստով լրացումներ քիչ են դրվում ածականների մօտ: Մի
բանի օրինակներում հանդիպում է պարտադասական (ժամանակի, շափի,
տեղի) հալցականի գործածութիւն որոշ որակական ածականներէ մօտ:

Օրինակներ՝ Իրենց սպիտակութիւնը, ուրիշ ամէն առէն ծաղերիկ.
հիմա սպառնական ու ահարկու բան մը կը նշանակէ (ԳԶԵԺ, 1, 72):
Շահին ամբողջ «սիր» մը ունի իբ մարին խորը պատրաստ (ԱԶԵ, 481):
Հայն է կ'անցնի անիրաւուած բոլորէն, Հալածական, քափառական ամէն
յի (ՕՓՅ, 50): Որոնց մէջ իր պատառ մը տնէ խորդուող իրանը գոր-
տի մը մարմինը կը յիշեցնէր (ԵՆ, 450): Օր մը անօրի, օր մը կաշտ. ան
ապրեցաւ անտարբերութեան մէջ (206, 176): Պիտի փրկէ լուներէն,
աբաւներէն, թուրքերէն, ներքին ցեղերէն ամէն օր հալածական էր զրժ-
բախտ ժողովուրդը (206, 399): Առէնը անգամ մը քունաւորիչ՝ դէպքեր
երկու երիտասարդները իրարմէ բաժնեցին (ՇՇ, 1, 137): Այս ձերու-
նին ունեցիր էր լաւ անցեալ, չարքաշ աշխատանք և ամէն օր վաղելու
տրամապիւր ոտքեր (ՎՀՀԾ, 102):

Որոշ բայածականների մօտ հանդիպում է նաև խնդրային հալցա-
կանի գործածութիւն: Օրինակ՝ Քառասունը հազիւ անցուկ, գիրտիկ,
ուժեղ, էրկներէ դժգոհ, զեղանի խարտիշուհի մ'էր (ԳԶԵԺ, 1, 333):

Առանձին պէտք է նշել կէս բառով կազմված բառակապակցութիւ-
նը, որը բարդութեան արժեք ունի: Այսպէս, երբ ասում ենք կէս խելա-
գար, ապա դա համարժեք է կիսախելագար ձևին:

Այսպիսի բառակապակցութիւնները յայնորեն պործածական են:

Նոյնիսկ կէս բաց զոներէ Երեսոց գիրկընդխառնումներ... Սօֆիին
ցոյց տաին անոնց չարաբերութիւններուն ամբողջ խաղբութիւնը (ԵՆ
354): Ամբողջ գիշերը կոպը կոպին վրայ չէ կրցած դնել, ուժասպառ իր
ցաւէն կէս խելագար (ԿՓԶ, 26): Կէս խնդուն, կէս տխուր սկսաւ լալ
(206, 88): Կէս մը լուսաւոր ժամուն մէջ բազմութիւնը կ'էփէր էնիկնե-
րուն ու ազգիկներուն (Ն. ա., 119):

Սրանցից փոքր-ինչ տարբերվում են այն բառակապակցությունները, որոնցում հայցականը կատարում է կապալին կառույցի դեր: Այսպես, ձիւն ներմակ նշանակում է ձիւնի պէս ներմակ: Օրինակ՝ Ու միշտ սիրել պիտի չուղէ իմ դասն հոգին Կարմիր ու ձիւն ներմակ վարդերն սրբախաբեր (ՄՄՆԺ, 163):

Գալական և գերանուն լրացումները բացառական հոլովով.— Բացառական հոլովով գրվող լրացումները լինում են մի քանի տեսակ: Դրանցից առաջինը համեմատության և գերադրության բացառականն է, որ կարող է գրվել բոլոր սրական (և իբրև այդպիսին գործածվող) ածականների մոտ ցույց տալով այն առարկան, որի համեմատությամբ առավել կամ պակաս է լրացվելով արտահայտված հատկանիշը: Ընդ որում այսպիսի ածականները կարող են զուգահեռաբար ունենալ մակբայով կամ ցուցական գերանվամբ արտահայտված աստիճանի պարագա կամ չունենալ:

Այսպես, հետևյալ օրինակներում համեմատության և գերադրության բացառականը ածականի լրացում է դարձել առանց աստիճան ցույց տվող այլ լրացման:

Ամենէն նշանաւոր հեղինակներուն գործերն ուշի ուշով կարգացած և ըզկզին մէկ անկիւնը զետեղած է (ԶՊՆԺ, 1, 48): Չոր միշտ թաղային միւս վարժարաններէն բարձր դիրքի մը մէջ պահուլու յաջողած է (ն. տ., 122): Այսօր երկէլ աղէկ կը փորէ, վաղը այսօրէ աղէկ պիտի գծէ (ն. տ., 2, 214): Վեց ամիսէն Բէջ ժամանակի մէջ շինուեցաւ (ն. տ., 228): Հոս կը բնակին տղոյն ամենէն երեւելի բժիշկներն (ն. տ., 3, 137): Յիշեալ կառավարութեան ներքին գործերու պաշտօնեան՝ որոշուած զնէն բարձր դնով ուտելիք ծախուցներուն ականջը կտրած է (ն. տ., 4, 410): Կրնար ամենէն համբերատար բժիշկին անգամ կատաղութեան մղել (ՆՅՆԺ, 1, 506): Մարդոց համար ամենէն հետաքրքրական հարցումը մէջտեղ նետուեցաւ չանկարծ (ԳԶՆԺ, 1, 91): Բանջարանոցը պատուած է թթենիի պարսէլէն բանձր, ինքնահիւս ցանկով մը (ԶՅՆ, 47): Իր հարիւր տարիներու կեանքին մէջ արևմտահայ գրականութիւնը ապրած է իրարմէ հզօր, իրարմէ գերազանց սարսուռներ (ԶՅՆ, 388): Նիկողոս աղան աղդէն մէկզմէկէ ալուր երկու դակի հայր էր (ԳԶՆԺ, 1, 200): Օր մը կախաղանէն լաւագոյն բան մը հնարեց (ԳԶՆԺ, 1, 356): Ինծմէ վոք չորս քոյր ու եղբայր ունիմ (ԼՇՐՆ, 138): Ընտրած էր ձորի ամենէն ժայռոտ ու ամենէն սեւ շափոյններէն մէկը (ն. տ., 151): Խորեւէն խոր ուղիքաններ գատեցինք, բարձրեւէն բարձր լեռան կատար ընտրեցինք (ՍԲ, 432): Հաւարուած էին յայտնապէս բարձր դասի մարդիկ իրենց ամենէն պաշ-

տօնական հանդերձանքով և կարելի զերագոյն շրջութեամբ (ՄՍԼՃ, 307): Վարդէն սիրաւն քիզ հարսնցու կը բերեմ (ԿՍԼ, 76):

Քիչ չեն այն դեպքերը, երբ սովորական ածականի համեմատութեան այս կամ այն աստիճանը կազմվում է համեմատութեան բացառականի և աստիճանի մակբայի զուգադրմամբ:

Այգալիսին ևն հետեյալ նախադասութիւններում եղած բառակապակցութիւնները:

Վերջապէս արժեթուղթը այսօր սրբազան Պապէն աւելի անսխալ է իւր վարդապետութեանցը մէջ (ՀՊԵԺ, 4, 221): Եւրոպացի կիներէ խիստ շափազանց ազնիւ ձիւղերու տէր կանայք ունինք (ն. տ., 6, 227): Երեւակայեցէր սպէտ մը որ իրմէ աւելի տղէտներէ շրջապատուած է (ԵՕՆԺ, 1, 453): Կը տեսնէր շուան մը, հողէն աւելի քովս, որ շորս հինգ անգամ մը ոլորած էր անոր մէջքին շուրջը (ԵԵ, 426): Երեք զանգակներ կախուած են իրարմէ համեմատաբար պստիկ (ԵԵ, 455): Ամուսինը կնոջմէն աւելի մարդախոյս կ'երևար (ԳԶՆԺ, 1, 156): Թերեւս ճիշդ ատոր համար ուրիշէ մը աւելի մահկանացու ըլլալու էր (ն. տ., 178): Սիրոյ համար ձանձորոյլ աւելի մահացու բան չկալ (ն. տ., 285): Հեղհեղէն կու դամ այն եղրակացութեան որ ոչ միայն իրմէն, այլև շատ աւելի ինձմէ հասուն իր նկարիչ եղբորմէն՝ ևս զգալի կերպով բարձր ևմ հողկալէս (ԼՇԸԵ, 50): Այս տոհմասիրական բերթուածները շատ վատ են սիրայիններէն (ՄԶԵ, 244): Արշալոյսի այս զիցուհին զիշերներէն աւելի սև անցուց իր բաժանումի օրերը (ԶԳԶ, 47): Իր հողիէն շատ խորունկ՝ Վարդիկ նորահարսն իր սիրեց (ԿՍԼ, 31): Ինծի դարձար առաջուրնէ աւելի գոճաւ (ՄԹՄ, 271): Ինձմէ շատ աւելի վաշելուք կը հագուէին (ԳՍԱՄԻԺ, 405):

Բացառական+ածական կառուցի երկրորդ խումբը կազմում են այն բառակապակցութիւնները, որոնցում լրացումն աբտահայտում է խնդրային կամ պարագայական հարաբերութիւններ: Ընդ որում լրացյալ լինում են ամենից շատ բացածականները, թեև այլ ծագման ածականների մոտ նույնպես կարող են զրվել այգալիսի լրացումներ:

Այսպես, հետեյալ նախադասութիւններում առկա են անշատման, պակասութեան, խուսափման, հանգման հարաբերութեամբ կապակցված լրացումներ:

Ամէն փորձանքներէ ազատ պահէ (ՀՊԵԺ, 3, 28): Մէկ մասն զուրկ ստեղծելու օժիտէ՝ փալլուն գոյականներով և հրապուրիչ ածականներով կը զարդարէ իր լեզուն (ն. տ., 5, 227): Կը շարէր զանոնք իրարմէ անշատ (ԵԵ, 42): Քանի մը վայրկեան ուշ մնացի, բայց կամէս անկախ պատճառներով (ԵՕՆԺ, 1, 655): Երբեք խորհած էինք թէ ձերինէն տար-

բեր եղանակով մը պէտք է տարիլ (ԵՆ, 251): Իր աղօթքները յղացուեցան գրական որակէ յետին մտքէ զերծ ոգիով (20Ե, 405): Ամէն անհատականութենէ զուրկ աշս մարդը զոհ էր այսպէս ըլլալուն համար (ԴԶԵԺ, 1, 196): Մարտիրոս աղան այսպէս էր ամէն առտու, անպակաս եկեղեցիէն, իր ներկայութեամբ սպասուելով եկեղեցիին բոլոր ծիսն ու արարողութեանց կանոնաորոշիչներն (Ն. տ., 268): Տասը տարի առաջ Գում Գաբուի նոգեկէն փախստական՝ հոս եկեր մնացեր էին (Ն. տ., 351): Եղբօրը քեւէն միշտ անբաժան կը կատակէր (ԼՇԸԵ, 89): Կարծես ինձմէ անկախ և ճակատագրական բան մը կայ իմ մէջ (ԶԵԵ, 157): Տանիքի փոքրիկներէն՝ թաղտած Հրմօն իր վզէն կախ թիթեկէ խոշոր կտոր մը կը թակեր (ՀԵԱ.ԳԱ, 259): Քանի անգամ զարծաւ ետ, սուրբ յաշերէ անմէկին (ՌՈՆ, 147): Ժամերով կը լսէ իր ժամանակաւոր բախտակիցներուն նոյնիսկ մղձաւանջէն անբաժան տնքոցը (ՇՇ, 1, 387): Հարազատներդ բու տարագիր, Լօթ ծովերով Բեզմէ բաժան... Քու վերելքիդ հաւատաւոր՝ Քու բարբառովդ օրհնեցին քեզ (ՍԲ, 298): Կը նուազէր սիրտս հեշտիւ ամէն վայրկեան ինչպէս հովէն տափդ մ'առնակախ (ՎԹԵ, 30): Ու առաջին անգամ ըլլալով տեսայ ևս զինք, փետրարափ՝ իր բռնաստեղծի, կիրթ մարդու, սիրողի բոլոր փետուրներէն (ՍՎՄ, 34): Մնաց իր եղերական մահուան յիշատակը, պըրկուած չուանէ մը առկախ օրօրումին սրտաճմրկի պատկերը (ՍՍԼԸ, 460): Լաւ է Երբեմն այսպէս, ժխտուելէ ձերբազատ, Իջնէ հոգեւոյդ մտերիմ ներքնասենեակն առանձին (ՎՈԿ, 102):

Բացառականով լրացումներն արտահայտում են նաեւ խնդրային ու պարագայական մի շարք իմաստներու Ընդ որում այդպիսի լրացումներ ստանում են և՛ բայածականները, և՛ այլ ծագման տծականներ:

Այսպէս, հետեւյալ օրինակներում առկա է ներգործող խնդրի իմաստ: Խարուկներ վառուած էին, որոնց կարմիր բոցերը, հովէն տարուբեր, ու շորս կողմը տարածուած խաւարին մէջ փալիւրուն, տեսակ մը ահաբեկիչ հրապույճ կու տային մեր առջեւ պարզուած մեծ ու վայրայ տեսարանին (ԵՈԵԺ, 1, 495): Ու Կեանքէն անցան առանց յուզելու Անոր մութ յատակը աչքի, անուս (ՌՍԵ, 132): Ականջիս Սերաֆիթան, ինձմէ ուրիշին աննշմարելի, դէպի ինձի ծած, կամաց մը շնորհակալութիւն կը յայտնէր (ԴԶԵԺ, 1, 191): Զեմ հատար որ անոնք եղած ըլլան աեղղայ ու անհաղորդ տրամութեան, քանի որ մարդ էին և մահէն հալածական (ՌԶՑ, 264): Մնացեր էին նախկին շքեղ շաւերու, գեղեցիկ կապերաներու, թանկագին բեհեզներու փռոկտուած և ցեցերէ ծակոտէն աննշան բեկորներ (ԶԵԵ, 461): Կերթան պատի մը առջեւ, ժամանակէն կիսաւեր (ՌՈՆ, 158): Կասուցեր են դայն այնտեղ, որպէս հարազատ մէկ արտայայտութիւն հայ

հոգիին, ժամանակէն անկախ, ժամանակէն աննուաճ (ՎՄՀԲ, 124): Ինչ ազուտոր էր գարունը, փափուկ հովիւն օրօրուն (ՌՍԵ, 23): Դաջի անծանօթ և յդի կածաններէ, ուրախութեան մեծ բնով մը կ'իլուն (ՎՇԵՀ, 66):

Բազմաթիւ ածականներ լրացումն արտահայտում է սահմանափակման իմաստ: Այդպիսին են հետեւյալ օրինակներում եղած կառույցները:

Ամէնեւին իրմէ պակաս շէին ի քաջութենէ (ԾԵ, 169): Տորթոր Շաւարշը ամէն կողմանէ քեզի յարմար ամուսին մըն է (ԵՅԵԺ, 1, 659): Խումայէ կարօտ աղբատն մէկ վայրկեանի մէջ կը հարստանայ (ՀՊԵԺ, 5, 265): Կրնանք տղան ի հօրէ և ի մօրէ որք հոս փոխադրել և հիւանդանոցի որբանոցը դնել (ԵՅԵԺ, 4, 586): Սովորաբար խօսքէ ժլատ այդ մըթնոլորտի մէջ... հարուետ կրակէն գունաւորուած նուիրական բառը անմիջապէս կը հասնէր իր հասցէին (ՀՅԵ, 208): Անոր ետեւէն երկու ձեռքեր ամուր կապուած, շորս հոգիի հակողութեան տակը, ոտերը բոկիկ, լաթերը պատառ-պատառ, նակտէն ու մագերէն վիրաւոր կը քալէր հարսներուն ամենէն ազուտորը (ն. տ., 246): Զէ՞ որ զրկուած մը, կեանքէն ու վաշխումէն նոյնքան անբախտ մըն ալ միւսը՝ պանդուխտն էր (ՌԶԳ, 65): Մօրմէն արգէն որք, երբ որ միս-միսակ մնաց առանց գրաւի, ասկէջ տարիներ առաջ վարժուհիութեան սկսաւ (ՕԶԵ, 45): Գլխարկաւոր, երկու քովէն մօրուօք, Անգլիացիի դէմքով ցուրտ մարդ մըն էր (ԹԲԱԵ, 282):

Երբեմն ածականի լրացումն արտահայտում է նյութի-միջոցի իմաստ: Օրինակ՝ Կր տանիմ սիրտս նորէն երկու ձեռքիս մէջ բռնած, Իբրեւ բաժակ մը զողողոջ, Լեցուն յոյսի աղբիւրէն (ՎԹԵ, 342):

Երբեմն էլ լրացումը կարող է մեկնաբանուիլ միջոցի-ներգործող խնդրի խառն իմաստով: Օրինակ՝ Ու ես առեջներ գիտեմ, որ իրենց բեղմնափողիլ բեռնաւոր և հպարտ գլուխները՝ կը ծռեն խոնարհութեամբ իգայինի վրայ (ՎՇԵՀ, 68):

Որոշ կառույցներում բացատրականով լրացումը կարող է մեկնաբանուիլ վերաբերութեան իմաստով:

Օրինակներ՝ Տղան միշտ գպրոցը կը մնար, ամէն բանէ անգիտակ (ՕԶԵ, 26): Կր սպասէր քիչ մը, հեռուն, իբրեւ թէ անտարբեր և անցուղարձէն անտեղեակ (ԱՄՄԶՄ, 113): Ինկեր բնացեր էին իրարմէ գրեթէ անգիտակ (ՎՀՀՄ, 264):

Բազմաթիւ կառույցներում բացատրականը մեկնաբանում է պատճառի կամ պատճիւ ներգործութեան իմաստներով: Ընդ որում մեծ մաս

սամբ աշգպիսի բառակապակցութեաններ լրացյալը նախադասութեան մէջ հանդես է գալիս որպէս տրոհված անդամ:

Օրինակներ՝ Այս տեսարանէն անաբել, ներս վաղեց Թորոս (ՄԵ, 172): Վերադարձայ գրասենեակ յուզումէս դողահար (ԵՕԵԺ, 4, 580): Մաման, սորթորին անսովոր յապաղումէն անհանգիստ, անձամբ եկաւ անոր սենեակին դուռը բանալ (ԵԵ, 162): Գրէթէ ինքնամոտաց, աշգ զիւթիւ մարմնին տեսիլն ու բոյրէն զինով, տիրական շարժմամբ մը բռնալ տուաւ աղջկան ուսերը (Ն. տ., 167): Այգ շէնքին վիթխարի փռածքը կը դնէր, սաուեր մը, սիլուէթ մը տեսնելու խենթութենէն շնչասպառ (Ն. տ., 223): Գառնիկ, երջանկութենէ զաղղոջուն, ոսկեղօծ երազներու մէջ լողալով, հագաւ իր ամենէն մաքուր հագուստը (Ն. տ., 424): Այժմ ձեր նողկանքէն փակ աչքերս թող բանամ (ՍԸԵ, 75): Կեանքէ վաստակաբէկ ու անտարբեր դարձած կնոջ երկույթը ունի (ԳԶԵԺ, 1, 149): Ծովուն մէջ առջի ձեռքին դիպած փայտից կը կապուի և չի յամարձակիր զայն թողու՝ միշտ խեղդուելու վտանգէն սառաւախահար (Ն. տ., 2, 142): Ներքողներէն արբշիտ համոզուիւ էր թէ ինք հանձար մ'էր ստուգիւ (ՏԿՎԱ, 38): Արեւելիի առաջին երեսը կը կարդար, իր ընթերցումէն շատ զոն անձի մը հտաւորբորութեամբ (ԼԲԸԵ, 57): Ողջոյն ուրեմն նորաստեղծեալ հեթանոսական ծիրանի հանձարին, ողջոյն ցնծութենէ արտասուարոր աչքերով (ԱԶԳԺ, 270): Անգամ մը եւս արուեստական մանէ մը գունաքափ իր գէմըը ժպտով մը ոգեւորելով, մատներուն ծայրովը համբոյրներ պիտի բաշխէր մեզի (ԱԶԵ, 368): Քաղցր երազը քաղցր զինիի պէս թրմութիւն և ապա րուն բերաւ երկին Արթինի սպասումէ խոնջ մարմինին (ՍՍԼՃ, 33): Եբբ վերադառնաւ կոպերդ ցափ արցունքէն կարմիր (ԿՍԼ, 125): Ետ տուէր, ետ, — կը պոռամ պաղատանքէն պարտասուն (ՎՈԿ, 19): Երեւակայեցէր երախայ մը, մէկը միւսէն աւելի հրապուրիչ զանազան պտուղներով բռնաւորուած սեղանի մը առջեւ՝ տառնցմէ մէկնու-մէկը բնութիւն կաշկանդումէն շուարուն (ԹԲԱԵ, 535): Շատ անգամ կրածս բարոյական տառապանքներէն ուժարափ, բանի մը օր անկողին ինկած եմ (Ն. տ., 549): Հովին խորհուրդէն դեռ կանգուն հասկերը անգամ մըն ալ զիրար կը համբուրեն (ՍԸԵ, 59):

Երբեմն բացառականը լրացյալ ածականի մօտ կարող է մեկնաբանուիլ եւ՝ պատճառի, եւ՝ ներդրածով խնդրի իմաստներով: Օրինակ՝ Տղայ, նամակդ ստացայ: — Ամէն բանէ յուսախար ես քիչ մը դեռ կը հատամ Սիրոյ ուժին, բարիքին (ՎԻԵ, 416):

Երբեմն էլ բացառականը կարող է մեկնաբանուիլ պատասիվ ներգործութեան կամ պատճառի և վերաբերութեան իմաստներով: Օրինակ՝ Պիթ-

լիսցիները իրենք իրենցմէ դժգոհ բայց զարգացումի հետամուտ մարդիկ են (ԿՓԶ, 73):

Կարող են համատեղվել պատճառի և համեմատութեան իմաստները: Օրինակ՝ եւ իմ խինդէս վարարուն խնդայ անոր ալ հոգին (ԳԱՊՎ, 109):

Որոշ կառուցներում ածականի լրացումն արտահայտում է տեղի իմաստ:

Օրինակներ՝ Քառասուն տարի, հին սերունդն իր ոսկորներն աւաղին խառնեց մինչեւ նոյն հասաւ նախնիքներուն իր Լրկիր, Տառապանքով մաքրուած, բաղձանքներով կաթոգին, Այնքան տառն սիրական հայրենիքէն տարազիր (ՌՈՆ, 146): Իրենց հայրենի հարազատ գնդերէն ցիրուցան՝ ծնունդ տուին անոնք բազմաթիւ հայ գաղութներու (ՀԱՀԹ, 333):

Որոշ դեպքերում բացառականով լրացումը կարող է մեկնաբանվել և՛ տեղի, և՛ սահմանափակման իմաստներով:

Օրինակներ՝ Մօրէն տեղեակ էի (ՆՕՆԺ, 4, 137): Կորիւնի պէս բան մըն էր. գոռոզ առատ մազեր ունէր, երկու կողմէն ուռուցիկ ճակատով (ԼԲԸՆ, 241): Անիկա վտիտ, կապոյտ ու Երազուն աշքերով տղայ մըն էր, զլուխը քիչ մը հակ մէկ կողմէն (ԶՆՆ, 544):

Երբեմն բացառականը կարող է մեկնաբանվել և՛ տեղի, և՛ խնդրային որեւէ իմաստով:

Օրինակներ՝ Պատէն կախ մեծ բանալին կ'առնէ ու կը շահէ ներս (ՀՕՆ, 110): Դռուղ կախ բոյնն աւերուն՝ Լըման օրրան հովերուն, Հոգիս, կարօտն ունիս դեռ Անվերադարձ թևերուն (ՍԲ, 88): Առաստաղէն առկախ կաղէ կապտաբոց ցալգալումսը կ'արձակէր իր թռչաւոր շողերը (ՇՇ, 1, 342):

Բացառականն ածականի մոտ կարող է արտահայտել նաեւ ժամանակի իմաստ: Օրինակ՝ Մանկութենէ, հօրմէ ու մօրմէ որբ. Բաղուհին հոգեկալակ էր Բերա քնտանիքի մը մէջ (ԳՋՆԺ, 1, 250):

Բացառականով լրացումը կարող է համատեղել ժամանակի և պատճառի իմաստներ: Օրինակ՝ Երբ աչս անցեալէին հիւանդ՝ ներկայովր զբաղուիլ ուզեցի, տեսայ որ... (ԼԲԸՆ, 238):

Վոյախան կամ դերանուն լրացումները գործիական հոլովով.— Ածականի լրացումները գործիական հոլովով արտահայտում են հիմնականում խնդրային հարաբերութիւններ: Ընդ որում ածականները հիմնականում ստանում են սահմանափակման խնդիր: Աչս լրացումը տեսականորեն բնորոշ է բոլոր որակական ածականներին:

Այսպէս, հետեւյալ օրինակներում առկա են սահմանափակման գործիականով բառակապակցութիւններ:

Օրինակներ՝ Չամուրճեան հասկնով՝ կգալով երկար, համբաւով և իրով մեծ, գոյնով և մագերով ներմակ, աշխով կապոյտ, բաշառողջ մարդ մ'է (ՀՊԵԺ, 2, 50): Թաղիս մէջ դրամով հարուստ ազգային շկալ, բայց սրտով ամէնն ալ հարուստ են (ն. տ., 3, 240): Ստակով հօգօր, խելով անգօր երկու եղբարբ... տան մը մէջ առանձնացած հանդիստ ու երջանիկ կեանք կը վարէին (ն. տ., 6, 84): Զոր Միլթոն, աշխով կոյր, հոգով արքուն, Իշխան հռչակեց յաղթուած Մարդուն (ՌՍԵ, 142): Նոյնիսկ խելով քեքեւ եղողներուն համար իր սիրտը բոխ էր (206, 104) Հոգիով վախկոտ աչդ տղան իջաւ իր բուն դասակարգին (ն. տ., 221): Իրմէ տաւրիով պղտիկ եղբայր մը ամուսնացեր էր (ԳԶԵԺ, 1, 185): Կ'երեւակայէր անմիջապէս լսակով քեքեւ, յոյսով հարուստ, դուարթ, լքեալ, անէր ու անհոգ էակ մը (ն. տ., 2, 7): Կը յիշէր անոր պղնձագոյն ցովներով առատ մագերն ու գեղեցիկ ձեռքերը (ԶԵՆ, 39): Անոր մութ կապոյտ աշքերուն մէջ նշմարած էր այն գէշ նայուածքը, որ իր նշտաւիրութեամբ մով հոգիին մէկ բոցն էր (ն. տ., 92): Գոյնով ու արտայայտութեամբ վնիտ իր աշքերուն մէջէն իր գեղեցիկ հոգին յստակօրէն կ'երեւար (ԱԶԵ, 370): Յանկարծ մտով իրապէս խղնալի երիտասարդ մը քսաւ (ՇՇ, 1, 302): Մովն ոտքի կ'լած բանակ մ'է դմէ, Հոյնով գերշուղեալ, շառաշմամբ հնչուն (ՍԲ, 292): Փոքրիկ և հաւնդերձանով ալ այնքան խոնարհ սեռեակին ամենէն շատ մեծարուած հիւրն էր Հայկ նահապեալը (ՎԶԶԾ, 13): Դժուար էր իրենց համաձայնիլ անծանօթ միջավայրի մը հետ զաղափարներով, զգացումներով ու ապրելակերպով բոլորովին տարբեր իրենցմէ (ՍԹՍ, 66):

Բազմաթիւ կառուցներում գործիականով լրացումն արտահայտում է միջոցի հարաբերութիւն: Ընդ որում դա առկա է ոչ միայն բայածականների, այլև ուրիշ ծագմամբ ածականների դեպքում:

Այսպէս, հետեւյալ օրինակներում գործիականով լրացումն ունի միջոցի իմաստ:

Պօլիս նեաեր էր ինքզինքը՝ ուստահայ մանկավարժի մորթին տակ, պատուող, շլացնող ծագիրներով բեռնաւոր (ԵՆ, 52): Խրիսթոյի միտքը կը ձգէն անուշ յիշատակներ, Յունիսի և Յուլիսի արեւովր տափով (ԵՈՅԺ, 4, 560): Աւելի անդին գլխարկներ, քոշումներով կամ ծաղիկներով զարդարուն (ԳԶԵԺ, 1, 57): Յաշաղկոտութեան փայլակներով չլի բիրերովը դիտեց իր պալովի խանութն ու հանդիպակաց խանութը (ԵՆ, 194): Եւ յանձնեցի քեզի ոսկիներուն ցոլով լուսաւոր զոյգ մը ձերմակ, զոյգ մը

կլոր ծաղիկներ (ՀՕԵ, 287): Իրեն ահգամ մը մօտեցողները տարվաճնով ավտացնալ ու վարակեալ կը հեռանային (ԳԶԵԺ, 1, 287): Նստած էին ծնողաց քով՝ իբարմով ուրախ (ՏԿՎԱ, 56): Իր աշքերը մեղմօրէն սահեցան ձիւնով ներմալ լեռնակողերուն վրայ (ԶԵՆ, 369): Ուրբան հրապուրիչ և տրտում գեղեցկութեամբ մը գեղեցիկ է աշունը (ԱՀԳՃ, 122): Գրքկեմ արեւն արարիչ՝ կեանքի սիրով պատահում (ՎՈՊ, 21): Ու գիտնար թէ հեր հայրենեաց Կաթողովր ևս կիսայրեաց, Կը միսամ հոս ու կը գնամ ի թաց հող (ՌՈՆ, 61): Անոր քովն է սեղանը ձեռագրով, կաշեկազմ գրեմով, բոլորումս մագաղաքներով ու քանի մի փոքր նկարներով ծանրաբեռն (ՏԶՎ, 36): Որոնք մեզ կը դարձնեն ալի մարդոց անվերծանելի իրականութիւնը իրենց չիղերով, սէրերով, տուներով, մեծ ու սղոթիկ վիշտերով պայմանաւոր կենցաղը (ՀՕԵ, 417): Իր որոնումովը մտազբալ՝ քայլերը դանդաղեցուցեր էր ակամայ (ՇՇ, 1, 104): Խանդավառ ժողովրդիս խեղաներովը, փնտռելի հանգրուան մը (ԶԳՀ, 177): Չափազանց փայլուն կօշիկներով նախշուն, կապտորակ ցուցափեղկը դրաւեր է ալի դրան կէսէն աւելին (ՍՎՄ, 133):

Շատ կառուցներում գործիականը համատեղում է միջոցի և սահմանափակման իմաստները: Այդպիսին են հետեւյալ օրինակներում առկա կառուցները:

Իւրաքանչիւրը իր յաւերժահարսը ունէր, մօրմինով ու հոգիով անօտ, թեբևս շատ նման դէմքով և ձեռով (ԷՆ, 553): Պիտի դար տուն մտնել յոյսերով՝ զեղուն ու գաղափարներով բեղուն (ՏԿՎԱ, 41): Կեանքը ինչո՞ւ է մեղաւոր, եթէ մարդիկ փոքր են, հոգիով դաճած ու նակատագրով զանցառելի (ՎՇԵՀ, 310): Ախտավարակ անձնականութեան ունայնութիւններովը հիւանդ հոգիներ, անկեղծօրէն կ'ատեմ ձեզ (ԱՀԳՃ, 94): Ու կը հանգիստանան իր ուշիմութեամբն ու բանիմացութեամբը հանրածանոթ գրողի մը գիմազծութեան (Ի. տ., 307): Մեծատրանչ յադիութեան լուստափիւռ կամար մը կը յօրինեն, մութին մէջ պահուրտած ու լուսաբաշակներով տեղ տեղ ներառակ (ՕԶԵ, 78): Տեսարանէն զուարթ թափօրէր անցան խաբէսպատիր գաղափարներով հպարտ (ՎՀՀՇ, 221):

Թեև գործիականի մեջ միջոցի իմաստը շատ հստակօրէն չի տարբերվում նշույթի իմաստից, այնուամենայնիւ որոշ ածականների մոտ լրացումը մեկնաբանվում է նշույթի իմաստով:

Այդպիսին են հետեւյալ նախադասութիւնների մեջ եղած կառուցները:

Պահ մը արցունքով ողորուն գլուխը վեր առաւ (ԵՕԵԺ, 1, 513): Գիշերն անուշ է, գիշերն հեշտագին, Հաշիշով օծուն ու պալատաւով (ՄՄԵԺ,

23): Ծագիկներէն յուշիկ թերթիւ կը թափէ Բուրումներով օծուն հովիկն իրիկուան (ն. տ., 33): Եւ ափերը պտուղներով լեցուն, աղջիկը իր պտույտը կը շարունակէ (ԱԶԵ, 194): Հայրենիքի սիրովն ու հոտովը առիւ երիտասարդ մըն էր Վարուժանը (ԶԳՀ, 129): Սիրտը հազարամէկ կ'սկսածներով լեցուն, Պետիկ աղան կը նայէր կնոջը (ՍԹՍ, 92): Ոսկիով լիքը պարէին մը մէջ ափիւս մէջ պինդ կը սեղմեմ զանձը (ԶԵՆ, 135): Երբ գիշերները անկողնիս վարդով բուրումնաւիտ սաւաններու մէջ կ'զգաւած, վերմակս կը բարձրացնէի (ն. տ., 137): Ուղեց կարմիրով ու կանաչով նախշուն ազաւնիներէն մէկը ծախել (ՀԵԱԳԱ, 126): Քաղցր են այդ համբոյրները, սիրով զեղուն (ԳՍԱՄԻԺ, 410): Ու ճակատար սուրբ մնաց օծուն անմահ միտունով (ՌՌՆ, 164):

Ավելի շատ են այն կառույցները, որոնցում ածականի լրացումը համատեղում է միջոցի և նյութի իմաստները: Ընդ որում դրանցում լրացյալը կարող է լինել ինչպիսի բաժանական, այնպէս էլ ուրիշ ծագմամբ ածական: Այսպէս, հետևյալ նախադասութիւններում գործիականն ունի նյութի և միջոցի իմաստներ:

Ճամբայ կ'իլլէր, կիներն ալ միասին՝ նոյն մշակական գործիքներով զարդաւուն (ԵՅՆԺ, 1, 477): Իրենց շրթունքները զգայուն էին և Լաղրուրեամբ քարաւուն (ՌԶՑ, 220): Սուրբին ծաղիկ մեղեդիներով ակաղձուն, Սա իրիկսունն ըլլայի ևս (ՄՄՆԺ, 109): Աջ ու ձախ կը բացուէին մերժ ընդարձակ սրահներ շփեղծիւններով զեղուն (ԱԶԵ, 145): Եւ կը մնամ բեզմով անկուշտ, բեզմով անյագ (ՍԲ, 213): Անուշ աշքերդ քաղցր երազով քարաւուն՝ Ծաղկոցն երթանք, իմ անդին (ԿՍԼ, 132): Նոր յոյսերով վառ՝ միտքդ է խաղաղ (ԱՄՆԿ, 37): Օրիորդը դրասանգներով զարդաւուն քորսածին տակէն նամակ մը դուրս հանեց (ԵՆ, 400): Գարնան գիշերուան երկինքն է պայծառ Լուսնով ոսկեզօծ մառախուղին մէջ (ԱՀԳՃ, 55): Անոր հայելիին մթութեանը մէջ տարտամօրէն տեսայ ինքզինքս Բշտիկնով վալլուն և անճանաչելի (ՇՇ, 1, 15):

Որոշ կառույցներում գործիականը մեկնաբանվում է միջոցի և հանգման իմաստներով: Բանն այն է, որ այդ իմաստներն իրարից բաժանական հեռու են, սակայն որոշ ածականներ դրսևորում են այդ երկու լրացումներն ստանալու հատկութիւն:

Այսպիսին է գործիականը հետևյալ կառույցներում:

Իր էլոր և ճիրմակ դէմքը շրջանակուած էր դեղինով խառն սև մօրութէ մը (ՀՊՆԺ, 3, 68): Առջի մանկուհիները չէին, այլ խելահաս պատանուհիներ կ'էսնարի վայելքի արդար ու անմեղ ըղձամեքներով, ակնկա-

լուրիւններով ծառաւի (ԳՁԵԺ, 1, 82): Պաղատանքով խառն յանդիմանութիւն մը դիմաւորեց զինքը ամիրային տան մէջ (ԵՆ, 121):

Երբեմն ածականի լրացումն արտահայտում է միջոցի և ներգործող խնդրի իմաստների համատեղում: Օրինակ՝ Այսպէս, վարդազուն երազներով օրօրուն, գացի Սրբուհիին (ԶՈՆԵՄ, 148):

Դործիականով լրացումները կարող են արտահայտել նաև պարագայական որոշ իմաստներ:

Այսպես, հետևյալ օրինակներում լրացումն արտահայտում է չափի հարաբերութիւն:

Ուղած ձևովը կը վարէ սա պղտիկ դիւղին կիսով կենդանի մանուկները (ՇՇ, 1, 84): Անդադար դարձաւ սննեակին մէջ, ակնարկը սեղանին մը ալի բաց, ամբողջութեամբ բաց սիրտին (ն. տ., 100): Բոլորը միասին վաղեցին գէպի տաճարին կից, կիսով խաբխով շէնքի մը կռնակին կպած համեստ դուռը (ՎՄԱՍ, 160): Պարեց ամբողջութեամբ մերկ (ՇՇ, 1, 131):

Դործիականը որոշ կառույցներում կարող է ունենալ ձեւի իմաստ, թեև պետք է ասել, որ ձեւը շատ էլ հստակորեն չի տարբերվում միջոցից: Այսպիսին է լրացումը հետևյալ կառույցներում:

Դիմացը նստած էր էրիկ մարդ մը, հագիւ քառասունհինգ տարու, հերթափ դանդը մարմարին յվուրեամբ փալլուն (ԵՆ, 447): Դրանը մէջ կը կենար ան, կողոպտիչը, անթերի հագուածքով... զեղին պէխերը խրոխտ զալարուածով մը շուրթներուն վրայ համբարձիկ (ԵՆ, 286): Տեսայ... կեանքը փրփուր, շառաշով հոսուն, լայն գետ մը պղտոր (ՕՓՑ, 44):

Բազմաթիւ կառույցներում դործիականը կարող է մեկնաբանվել ձեւ-միջոցի խառն իմաստներով: Այստեղ եւ լրացյալ դառնում են ավելի շատ բայածականները, թեև կան նաև ուրիշ ծագում ունեցող լրացյալներ:

Այդպիսիք են հետևյալ նախադասութիւններում եղած բառակապակցութիւնները:

Կոստանեան, հեռուէն, կը վայելէր մարդկային շողորորթութեան այդ անբացատրելիօրէն խեղկատակ տեսարանը, աչքերը մուգին դոհունակութեան և ծագրանքի նշոյլներով ցոլաճակ (ԵՆ, 74): Ինքը... ակունները սեղմած, նախաճի կայծերով աշտերն ատրաշէկ, կը դիտէր զանոնք (ԵՆ, 494): Այս գերզգայութիւնը բնաւ անոր անունը կախարհութեամբ պակասաւոր (ԶՈՆ, 269): Լի երգովը թռչուններուն, մատղերուն, Ու տարբերուն աղաղակովը տրոփում՝ Սա իրիկունն ըլլայի եւ (ՄՄԵԺ, 108): Վիզս ծուռ ու սիրտս անդնդային յուզումներով դողողուն բեմ անցայ

(ԻՌՆ, 180): Իր հիւանդ մարդու նուազկատ հոգին բոլորովին ողորդած էր այդ կեանքով ու հեշտանքով բարախում աղջկան սիրովը (ԶԵՆ, 64): Հայտուն աշրերը, գրեթէ հեզնութեամբ կայծկլտուն, պահ մը սևեռեց Զերբէղեանին (ն. տ., 145): Ինչպէ՞ս չը յիշեմ թու ձայնդ հպարտութեամբ ու վստահութեամբ քերտուն (ՎՇԵՂ, 245): Ասիկա ճշմարիտ բանաստեղծ մըն է: Խորին և մարդկային անկեղծութեամբ մը բարախում (ԱՀԳՃ, 249): Եկան ու ահեցան առեւնեւով ու աստղերով բարախում Լրկեքի մը տակէն (ՎՀՀՄ, 334): Ողորմութիւն ստացող մէկու մը կրած ստորացումներովն ու սարսուռներովը իր հոգին քերտուն, լացեր ու լացուցեր էր սեղանի հիւրերը (ԶԳՀ, 77): Խաղաղայրը լեցուած էր աղմուկովը՝ իրենց զպրօցական մաքուր համազգեստներուն մէջ կենդանութեամբ յարդուն փոքրիկներուն (ՎՄՀԲ, 140):

Գործիականը կարող է ածականի լրացում դառնալ նաև ժամանակի իմաստով: Օրինակ՝ Ատենով հարուստ, յետոյ չբաւորութեան մատնուած հօր մը զաւակն էր (ԳԶԵԺ, 1, 69):

Ածականի լրացումները կապալին կառուցներով.— Կապային կառուցները արտահայտում են բաղմազան հարաբերություններ: Առաջին հերթին պետք է նշել այն կառուցները, որոնք ծառայում են լրացալ որակական (կամ իբրև աչգայիսին զիտակցւող) ածականի համեմատութեան այս կամ այն աստիճանի ձևավորմանը: Այսպէս, չափ, պէս, նման, աստիճան, զերբ և այլ կապերով կառուցները կաղմում են որակական ածականների համասարական համեմատութեան աստիճանը:

Աչգայիսիք են հետևյալ նախադասություններում եղած կապային կառուցները:

Վարդի պէս կարմիր այտեր և ածուխի պէս սև յօնքեր ու մուգեր ունի (ՀՊԵԺ, 2, 39): Ուրիշէ ծախու առնուած համբալին պէս անարգ բան չկայ (ն. տ., 229): Պարապ բան է Եւրոպայի բժիշկներու չափ նարաւար բժիշկներ յուսալ (ն. տ., 3, 71): Բայց հաւատացողներուն ալ հաւատարմ հերժէլու չափ զօրաւոր փոստեր չունինք (ն. տ., 115): Այս յունական խնդիրը թէպէտ և յունական էրին պէս վալիուկ է, բայց անոր չափ պրզալի չէ կարծենք (ն. տ., 4, 312): Մինչև որ քուրհերուն չափ բազմաքիւ ըլլանք՝ հարստահարութենէ խալսելիք չունինք (ն. տ., 315): Մեզի պէս աղքատ մարդոց համար հիւանդութիւնն ամօթ է (ն. տ., 5, 321): Զեզի չափ ազնիւ, ձեզի չափ հանճարեղ, ձեզի չափ քաղաքավար և ձեզի չափ զեղեցիկ տիկին մը բնաւ անսած չունիմ (ն. տ., 6, 137): Զեր կարծեր որ կապելու աստիճան խենք մը ըլլայ (ԵՕԵԺ, 1, 377): Քրէական յանցանքի մը չափ անաւոր բան մը նկատեց աղջիկ մը սիրելը (ԵՆ, 187): Մեղորա-

լուսինն անցած էր մեղրի պէս անուշ, բայց անոր պէս ալ վաղանցիկ (ՅԵ, 401): Իր ածուխի կտորուածքի պէս փայլոտ մազերուն մէջ ճերմակ թելեր սարդած են (ԳՁԵԺ, 1, 309): Ճպուռի մը պէս շտտախօս, թռչնայ մը պէս երգող ու անոր պէս անհաստատ, աղջկան մը պէս քննուշ, սատանայի չափ խելացի պատանեակ մ'էր (Ն. տ., 2, 11): Պատկի արարողութիւնն սկսաւ, մահուան ոգրերու նման տխուր երաժշտութեամբ մը (Ն. տ., 27): Զինական կռուի մը նման գոհարագարդ, աշունի ծառերուն ու ծաղիկներուն մէջ, երկրի մը չափ բնդարձակ ագարակի մը տէր հզած էր Յակոբ Էֆենտին (ՏԿՆԱ, 74): Սև օր մ'է, տնկացոց սրտին նման սև (Ն. տ., 318): Դաշա դարտաւնդ եւ լեռներուն ալ կատարին Զիւնը մաքուր գնդը ազամանդ կը կրեն հետքն տնոնց հիւանդ, Ծանր քայլին (ՎԹԵ, 257): Օգր գաղջ է ալս գիշեր՝ առագաստի մը նման (Ն. տ., 274): Տեսալ անոր հանգարտ, մաքուր և մասունքի պէս նուիրական երեսը (ԶԳԶ, 160):

Կապային կառուցը լրացյալից կարող է նաև տրոհվել: Օրինակ՝ Նուրբ, ինչպէս ձող մը սաթի և ինչպէս մուշկը՝ բուրեան, Մարմինն ամբողջ հոգի էր և աշուրներն՝ ամբողջ շունչ (ՎԹԵ, 35):

Կապային կառուցներով արտահայտվում է նաև սահմանափակման իմաստ: Ընդ որում աշգպիսի լրացումները կարող են ձևավորվել համար, մէջ, հետ, դէպի, մասին, վրայ և այլ կապերի միջոցով:

Օրինակներ՝ Անձն արոսին համար շատ լերել և պզտիկ պիտի երկւէր (ԶՊԵԺ, 5, 10): Սմբատ փոքրոցի մէկն էր, լաջողութեան մէջ մեծամիա (ԾԵ, 112): Հպարտ ու ամբարտաւան իրմէ տկարներուն հետ՝ Տ. Մկրտիչ ամենէն գետնաբարձ սողոսկումներն ունէր հարուստներուն դիմացը (ԵՕԵԺ, 1, 366): Մալքը մխիթարութեան ներողամտութեան բառեր շտպեց, իրենց ուսկուրեան մէջ հօգը ու ազգու (ԵԵ, 295): Լուս աշքիրը շիտակ նետելու համար իսկ տկար՝ կը մոմտար գլուխը կախ (ԶՕԵ, 91): Խոսքովի պէս գրամի կարօտ ու պատուոյ մասին ներողամիտ անձ էր միայն անոր տմուսին կրնար լինել (ԳՁԵԺ, 2, 67): Ես կը հասնիմ անկասկած Քու պերճ կայրիդ՝ հէր իրերուն համար անհաւ (ՄՄԵԺ, 125): Հոգեւորականներու ձեռքը հիմա շատ քիչ բան կայ կենսական, աշխինքն՝ իսկապէս ժողովրդի համար անհրաժեշտ (ԼՇԸԵ, 182): Իմ հերքին և ինձ համար իսկ անըմբռնելի ներդաշնակութիւնը կը փորձէր արտաշատել (ԶԵԵ, 157): Իրենց գիտութեան վրայ անհաստատ տղաքը առաջուց թիւերին կը բարձրացնէին և վահանի պէս կը պաշտպանէին իրենց գլուխը (Ն. տ., 489): Բուկիններդ առողջ ու կալտառ են և հստանօրէն դասերնուն

մէջ ալ առաջադէմ (ՕԶԵ, 132): Գոնէ ինծի համար անծանօթ անուն մըն էր բարդին վրա երեւցողը (ՎՄԱՕ, 216):

Երբեմն կապալանի կառուցքը կարող է մեկնաբանուիլ սահմանափակման և վերաբերություն խառն իմաստով:

Օրինակներ՝ Կարծիքներու մասին աղբատ չէ ինք (ՀՊԵԺ, 2, 55): Թաղեցոյն մեծ մասն անհոգ է Եկեղեցւոյ և վարժարանի մասին (Կ. տ., 241):

Երբեմն կապալանի կառուցքը կարող է արտահայտել սահմանափակման և նպատակի իմաստ:

Յրինակներ՝ Իր սիրտը, գորովանքի և խանդաղատանքի համար պատրաստ, բնաւ չէր թրթռացած գերագոյն ցատուը և հաճույքովը (ՋԵՆ. 41): Հիմա կը սպասեն, մինչև որ կարենան զոյացնել մնացեալ աշխատանքի համար անհրաժեշտ գումարը (ՎՄԱՕ, 191):

Կապալանի կառուցքները կարող են արտահայտել նաև հանգման շարաբերություն:

Օրինակներ՝ Մեր հին պատմաբաններուն քով առասպելները և ճշմարտանմանը խառն են եղելուրեանց ու իսկական ղէպներու հետ (ՌԶՅ, 494): Ճակատագրին հետ հաշտ, շարուքեան ղէմ անգօր, ալլես ցերեկներն ալ կը մնար իր խոնաւ խշտեակին վրայ (ԱՄՄԶՄ, 24): Մնողները, իրենց սրտաններու երջանկութեանը նուիրուած մարդիկ, բարեկիրթ ու պաշտօնական իրարու նկատմամբ, իրենց կարելին բերել էին անոնց բոլոր շքեղ յարդարելու համար (ՍԹՍ, 163): Իմ սրտին հետ անհաշտ բան մը կար, խրամատ մը (ԳՍԱՄԻՃ, 439): Մետաքսի թիւ մըն է. փոխնիփոխ գոչն նետող, հովին ղէմ վկայութուն (ՀՕՆ, 286): Յատուկ անուններ, գիցաբանական ակնարկութիւններ, հեթանոս անցեալին հետ զուգորդ գգայութիւններ ու պատկերներ անոր երկրորդ հատորը կը ձգեն պաշտօն բարեխառնութեան մը տակ (ՀՕՆ, 437):

Կապալանի կառուցքներով կարող են արտահայտուիլ նաև պարագայական բազմադան իմաստներ:

Այսպէս, հետեւյալ նախադասութիւններում լրացումն ունի տեղի իմաստ:

Իր քիկնարոսին մէջ մարմնակոծման կ'ունենդէր քեզի (ԳԶԵԺ, 1, 107): Որ յաջողեր էր տակաւ ստեղծել աշխարհ մը՝ երազի և իրականութեան միջև օրօրուն (ՎՈԿ, 184): Հեր առաջաստանաւը միայն հորիզոնին վրայ միեւնոյն տեղն է մահուան ու կեանքին միջև տարութիւն (ԼԲԸԵ, 146): Բժիշկը, պատուհանի քով կանգուն, սկսաւ մտածել (Կ. տ., 83): Երբ մարեցան մեր յոյսերը քիւրաւոր խաբկանքներու քառսին մէջ միգա-

առյգ (ՌՌԵ, 113): Գոգնոցին տակ պահ ամանովը կ'երթար մինչև գերեզ-
մանին դուռը ու ետ կը դառնար (20Ե, 351): Հոգուս խորանին առջև
ձնադիր Ալժմ կ'աղօթեմ քու փառքիդ համար (ՍԲ, 61): Նրբ բաղարի
փուրջներուն մէջ քափառ՝ Թշուառութեան ու զրկանքին անհամար Հա-
ռաշանքներն ու բողոքներն անընդմէջ Աշերիովս կը հաւարեմ հոգուս
մէջ (ն. ա., 249):

Տեղի և սահմանափակման իմաստներով է մեկնարանվում կապա-
լին կառուցքը հետևյալ նախադասութիւններում:

Սրահը, արձանացած, մազնիսացած, այդ փոթորիկին ոլորանեաւ
մէջ ցնորաբէկ, մտիկ կ'ընէր (ԵՆ, 57): Խարոցներ վառուած էին, որոնց
կարմիր բոցերը, հովէն տարուբեր ու չորս կողմը տարածուած խաւարին
մէջ փալվիւն, տեսակ մը ահաբեկիչ հրապոյր կու տային մեր առջևը
պարզուած մեծ ու վաշտազ տեսարանին (ԵՅԵԺ, 1, 495): Կը յիշէր մա-
նաւանդ անոր լաջն ու վճիտ աշտերները, իրենց սևորակ սպիտակուցին
մէջ տարօրէն իմն մեկամաղձիկ (ԼԲԸՆ, 83):

Հետևյալ նախադասութիւններում կապալին կառուցներով արտա-
հայտված է ժամանակի իմաստ:

Իր մարմինը ծանրացաւ, հրաշալի սլացէն վերջ կրկնապէս ախտը
(ՇՇ, 1, 303): Որոնք Արեւելի մէջ կազմուելէ ետք պիտի բացուէին,
քաջ սրահէին, մինչ այդ իրենց օտար կեանքի մը հետ (ՎՄՍՕ, 175): Ու
տարիք պատցնելու մինչ այդ ինձի անձանօր հեռաւոր վաշտեր (ՍԹՍ, 277):

Կապալին կառուցներով արտահայտվում է նաև վիճակի իմաստը:
Օրինակներ՝ Հաւարեց դիակներուն մէջքէն գողօնք ու դարձուց տե-
րերուն դեռ զմայլագին սարսափի մէջ շփոքանար (20Ե, 263): Հովէն,
հողէն ու երկինքէն հոն կը խուժեն երամ երամ, Պանդխտութեան մէջ
քափառիկ հին հոգիներն արմենաղարմ (ՍԲ, 189): Մոռողը լուր էր այս
վաւերական գաղափարին առջև՝ պարկեշտ գեղջուկի ամօթխածութեանը
մէջ վիրաւոր (ՍԹՍ, 33):

Որք կառուցներ կարող են համատեղել վիճակի և տեղի իմաստ-
ներ:

Այդպիսին են հետևյալ նախադասութիւններում եղած բառակա-
պակցութիւնները:

Մառնու շշուկին տակ քափառուն՝ կը մոռնամ, կը հանդստանամ
կարծես (ԼՇԸՆ, 148): Թերեւս հաճոյք զգաց հանդիպելով այդ տետրակին
մէջ հայ երիտասարդի մը անունին, որ տաւուբեք իր գնացքներուն մէջ.
հոգ ալ ինկած է... իր կարճ բաց ամենէն սրտաբուխ ապաւորութիւնը
թողած է հոն (ՕՁԵ, 230): Խաղաղապէս լեցուած էր ազմուկովը՝ իրենց

դպրոցական մաքուր համազգեստներուն մէջ կենդանութեամբ յորդուն փոքրիկներուն (ՎՂՄԲ, 140): Արիւն քոթիններու մէջ քաքաւուն եղներ կը ջանալին սալերը ամպերուն քսել (ՂԱԶԹ, 239):

Կապալին կառուցցով արտահայտւում է նաև շափի իմաստ:

Օրինակներ՝ Մերթ ընդ մերթ հառաշանք մը եւթ, կուրծքը պատռելու աստիճան լայն, կոկորդէն կը խռսափի ցաւագին երկար «ախ»-ով մը (ԼԲԸԵ, 27): Անոնց լեցուն ու բարակ կերպասներու տակէն բաղցրորէն պինդ կուրծքերէն, մինչև ծունկերը գրեթէ մերկ սրունքներէն կը բարձրանար հեշտութեան և սիրոյ ընդհանրական ու մեծ հրաւեր մը (ՎՇԵԶ, 169): Երջանիկ քաղաքին ծիծաղը կը մեծնայ, կ'ընդլայնի, եւս քան զեւ հնչում ու զուարթ (ԱԶԵ, 185):

Այս դեպքում կապի հետ կարող է նաև գրվել զրաբարջան նախադիր: Օրինակ՝ Խուրէն, — կ'ըսէր, — հօրը ճիշդ զաւակն է, ուժով, թեթեւամիտ, քաջ մինչև ի յանդգնութիւն և ի հրաշագործութիւն ծանր վտանգի մէջ (ՄԵ, 27):

Կապալին կառուցը կարող է մեկնաբանվել և՛ շափի, և՛ համեմատութեան իմաստով: Օրինակ՝ Թաւալող օրերուն մէջ իր փրկաբար տառապանքը կը բերէ դէպք մը, երբեմն աննշմարելի ըլլալու շափ պզտիկ (ՇՇ, 1, 154):

Կապալին կառուցը կարող է համատեղել շափի և ժամանակի իմաստներ: Օրինակ՝ Գեւ մինչև աչն ատեն իրեն անծանօթ խոյանք մը յառնէր իր մէջ (ԵԵ, 359):

Կապալին կառուցը կարող է արտահայտել նաև պատճառի իմաստ:

Օրինակներ՝ Աճէսիրէզը պզտիկ, սիրուն, և իր գրաւած աշխարհագրական դիրքին շնորհիւ կարենաւ ալ քաղաք մըն է (ՎՄԱՌ, 158): Մեր հոգին, այս մանուկը կը քալէ կ'ուն յիշատակներու կամ երազներու բեռին տակ (ՄԶԵ, 158):

Երբեմն կապալին կառուցը կարող է մեկնաբանվել ձեռի և տեղի խառն իմաստով:

Օրինակներ՝ Անցեալն անթիւ դուռներ են՝ իրարու վրայ զոց յաւէտ (ՎԹԵ, 88): Սխրանօք պիտի դիտէ ջրահանին սրարշաւ անցքը՝ կաշմբուն քեւերու վրայ համբարձիկ (ԼԲԸԵ, 75):

Երբեմն կապալին կառուցը կարող է դիտվել և՛ իբրև անականի, և՛ այդ նախադասութեան մէջ եղած գոյականի կամ բայի լրացում:

Օրինակներ՝ Մշուշին պէս գորշ վոշին մեր շունչերը կը սպառէ (ՄԸԵ, 143): Եւ այս բոլորը ըսուած է ինձի համար բոլորովին օտար շեշտով մը (ՂՇԸԵ, 89):

2. ԱՄԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ՄԱԿՐԱՅՈՒԴ

Արեւմտահայերէնում ածականի լրացում դառնում են չափի կամ աստիճանի, ձիւ, ժամանակի և նույնիսկ որոշ բնոյճանրական մակրաւներ:

Չափի մակրայներով և նրանց հարաբերակից ցուցական գերանուններով նախ կազմվում է սրականան ածականների համեմատութեան տպ կամ այն աստիճանը: Այդ գերը կատարում են աւելի, առաւել, ամբողջապէս, առնուազն, ամբողջովին, անեկիօրէն, բոլորովին, բերնէ-յերան, բիւրիցս, բաւական, գերազանցապէս, գերազանցօրէն, գրեթէ, խիստ, կիսովին, կատարելապէս, հազիւ, համակ, հիմնովին, յոյժ, նուազ, շատ, շախազանց, Բիշ և այլ մակրայնէր: Սրանցով կազմվում են մեծ մասամբ առավելական կամ նվազական համեմատականը, ինչպէս և բացարձակ գերազրականը: Բնոյ որում չափի մակրայնների հետ կարող են գործածվել համեմատութեան խնդիրներ կամ շարժածվել:

Այգպիսի կառուցյունը կան հետևյալ նախադասություններում:

Իրմէ աւելի արժանատւո և յաջողակ մէկը շախտի կրնար գտնել (2ՊԵԺ, 2, 43): Վախազանց նշմարտախօս ըլլալուն պատճառաւ Երբեմն կը վիրատւրէր աշակերտները (ն. տ., 70): Վարժարան մը պիտի կանգնէ բոլորովին ազատ կղերական ազդեցութենէ (ն. տ., 144): Չախազանց առատաննոն ըլլալու թերութիւնն ունի (ն. տ., 214): Ատկէ աւելի ծանախօսը չէայ հեղինակի մը համար (ն. տ., 3, 34): Որ շատ կանոնաւոր խնդաութեան մէջ կը հտնուի (ն. տ., 106): Կիսերն աչրերէն աւելի զբարոցասէր և եկեղեցասէր են (ն. տ., 226): Գեղացիին ալ իւր վարժարանէն նուազ խղնալի չէ (ն. տ., 229): Ամենէն Երջանիկներն անոնք են, որ կրթութենէ բոլորովին զուրկ են (ն. տ., 5, 229): Լկտի շարժումները շարունակեց, անեկիօրէն ազել ժպիտ մը շրթունքներուն վրայ (ԵՕԵԺ, 1, 488): Հաւանօրէն նուազ բարեխիղճ գնորդ մը գտած էր (ն. տ., 4, 500): Դուն Բիշ մը տարբեր զաղափաբներ ունիս (ն. տ., 574): Յամարին վրայ առաւօտը ոչ նուազ հիացուցիչ է (ԳՁԵԺ, 1, 113): Մաղերը, գանկին վրայ յոյժ առաւ, թեթեւ գանգրացումով մը ծոծրակին վրայ կը ժողուրուտուէին (ԵԵ, 165): Հրապարակին վրայ ճանչցուի էր իրրեւ յոյժ վստահելի, պարկեշտ ու պատուաւոր վաճառական մը (ԵԵ, 517): Կան պակաս, ամբողջապէս պակաս ծանաճներ (20Ե, 65): Մեր զպրոցներու արդէն կարի խոնարհագոյն վիճակը աւելի ևս ստորնացնելու գաղափարը կը չատագովենը (ԳՁԵԺ, 2, 331): Ես հազիւ բնդնշմարելի և քիչերուն հասկնալի դաշնակութիւնը պիտի ըլլայի (ՌՁՅ, 281): Հոն բակ մը առջիդ կու գայ:

քառակուսի, համակ կանանչ (ՀՔԺՇ, 33): Հագած է գորշագոյն արևիս
երեսը կիսովին բաց (ԼՔԸՆ, 103): Յիշատակովդ, այս դիշեր, կը գդամ
անշափ գիս հաբուստ (ՎԹԵ, 31): Գալով մօրեղբօրս, անոր ալ ուսանո-
ղական խիստ բնթացիկ սուս մը նեռեցի (ՈԶԵ, 180): Թեքեակի գառի-
վար շոքս խոշոր արտեր ունէին անոնք (ՀՄԿԼ, 133): Ըստ Երևոյթին կա-
բուոր, առնուազն խորհրդաւոր խօսակցութիւն մըն էր (ՎՄՀԲ, 87): Հնա-
րաւոր ճամբաներու անծանօթ, զբամական միջոցներէ հիմնովին զուրկ.
այս անոթիկ մայրիկը լալէն ետ գործեր էր տուն (ՊՄՏՀԳ, 210): Քերէկ-
բերան լեցուն տասնութ բռնակիր վագոններ կը թաւալին խօլ, տհաւոր
(ՀԱՀԹ, 181): Վիշտերդ առաւել մեկամաղձային գեղեցկութիւն մի տուած
էն քեզ (ՍՏԵ, 135): Իր հետ միակողմ կը խօսէինք Պայրքնի. Շերքերի
ու քիւրիցս տաւարախտ Պըրնդի վրայ (ՌՈՆ, 179): Բոլորովին անակըն-
կալ օգնութիւն մը բարերախտարար փրկեց մեզ (ԹԲԱԵ, 555):

Որակական տծականների համեմատության աստիճանի կազմու-
թյանը երբեմն մասնակցում են զույգ մակրայններ, ինչպես՝ Բիշ շատ,
Բիշ մը շատ, շատ աւելի. մակրալան կառույցներ (աւելի Բան երբեք)
և այլն:

Օրինակներ՝ Գեռ քանի մը տարի առաջ Բիշ շատ բարեկեցիկ վիճակ
մը ունէր (ԵՕԵԺ, 1, 434): Քիշ շատ հաբուստ թաղի մը մէջ հաստատած
էր իր գործերուն գլխաւոր կեդրոնը (ԵՆ, 395): Եւրոպացի կիներէ խիստ
շափազանց ազնիւ ձրերերու տէր կանայք ունինք (ՀՊԵԺ, 6, 227): Ինձմէ
շատ աւելի վալուշ կը հագուէին (ԳՍԱՄԻՃ, 405): Քիշ մը շատ երկա-
րճացանք (ԶՈՆԵՄ, 204): Քիշ քե շատ գիտակից է ու ինքնախտահ
(ՄՄԵԺ, 272): Պիտի մնայիր աշնան հօգօր արհամարհանքին մէջ աւելի
Բան երբեք ավառալի (ՌԶՅ, 287):

Որակական տծականների համեմատության աստիճանները կազմ-
վում են նաև մակրայնի հարաբերակից ցուցական գերանուններով (այն-
քան, այնչափ, այսչափ, այդքան, նոյնքան, այնպէս, նոյնչափ, նոյնքան
և այլն): Ընդ որում մի գեղքում ցուցական գերանունները ձևական լրա-
ցում են լինում, քանի որ նրանց արտահայտած հարաբերությունը կոնկ-
րետանում է երկրորդական նախադասությամբ:

Օրինակներ՝ Ասիկա այնչափ յայտնի ճշմարտութիւն մ'է որ զնսպան
մ'անդամ չկրնար ուրանալ (ՀՊԵԺ, 260): Միշտ կը շարունակէ իր վար-
ժապետի՝ այնքան նուիրական որքան ապերախս գործը (ԵՕԵԺ, 4, 534):
Ամուսնութենէ ետքը այնչափ քիշ տառն անցուցած էր հետը, այնչափ
մտերմութենէ զուրկ, որ գրեթէ պաշտօնական եղած էին իրենց հարաբե-
րութիւնները (ԳԶԵԺ, 1, 58): Իւր մոսկալի վէրքերէն արիւնն այնչափ յոր-

դառաւ հոսեց, որ նուազեցաւ պատերազմի դաշտին մէջ (ՄՏԵ, 80): Երբեք չեմ կրնար երեւակայել այնքան երջանիկ մեռելներ, որքան աչգ մոռցուած, խղճուկ գիւղին մարդիկը (ՌԶՅ, 272): Այս յաջողութիւնս այնչափ յանկարծական ու պատահական էր, որ տակաւին չէի յուսար թէ պիտի կրնամ շարունակել (ՌԲԱԵ, 595): Օդն այս գիշեր այնպէս գաղչէ, այնպէս փաղցր է ու խաղաղ, Որ աշխարհի վրայ կարծես սէրեր կան չընող (ՎԹԵ, 274): Հոն է ուռնին, որ լնի ամիսը, հովին անտես ճաղատին տակ կը թրթռայ իր նուազը, նոյնքան խորունկ, որքան աստղերուն երգը (ՀՕԵ, 445): Դաշը նոյնքան զուարթ անցաւ, որքան նախորդ իրիկունը (ԵՕԵԺ, 4, 252):

Ցուցական դերանունները ածականի լրացում կարող են դառնալ նաեւ իբրեւ լիարժեք անդամ (սչ ձևական): Այս դեպքում նրանք կազմում են որակական ածականի համեմատութեան այս կամ այն աստիճանը՝ համեմատելով խոսքի նախընթաց մասում եղած նրկէ հատկանշի հետ:

Այգպիսին են հետեւյալ նախադասութիւններում եղած կառույցները:

Որուն դուռը այդքան բիրտ կերպով գոցուեր էր իր երեսին (ԵԵ, 22): Այսքան միամիտ հարցումի մը անշուշտ չէր սպասեր (ն. տ., 131): Զէի կարծեր որ այսչափ ածան պիտի կրնայի աղատիլ (ԵՕԵԺ, 4, 580): Կը կարծէի որ այսքան տարբական բան մը դուն բենէ պիտի մտածէիր (ն. տ., 608): Բարեւակաւն ալ նոյնքան անհրաժեշտ է աղքատ ժողովրդին (ն. տ., 620): Այսպէս կոչս ու մաքուր մնացած էր իր սիրտը, սպասելով հաղուագիտ կերպով հրապուրիչ ու նոյնքան անմատչելի կնոջ մը երևումին (ԳԶԵԺ, 1, 107): Այնքան նոր, այնքան անհնարին, այնքան անիմաստ էին իրեն այս ամէնը (ն. տ., 183): Այնպիսի չընող մարմին մը ի՞նչպէս կրնար այնքան սեւ հոգի մի պարունակել (ՄՏԵ, 135): Տարիները կ'անցնէին այսպէս շփոթ ու փոքրկոտ (ԲԳԿ, 32): Վարժապետը խօսեցաւ այսպէս փրփրալից (ՏԿՎԱ, 113): Ապաշափ այդքան հզօր տղաղակներ հանելու համար մեղքերու նոյնքան ուժգին խածառումը զգաւու է մարդ (ՏԶՎ, 50): Երբեք չպիտի կրնանք գրել նամակ մը այդքան ազդեցիկ ու այդքան անկեղծ, երբեք չպիտի կրնանք այդ ձկնորսին զգացումներն յայտնել նոյնքան վայրագ բնականութեամբ (ԼԲԸԵ, 106): Պէտք չէր մէկ օրուան մէջ փճացնել այնչափ երկար տառնուան արդիւնքը (ն. տ., 153): Ամբողջ գիշեր անցուց այդպէս ցուրտ անհասկին մէջ (ԶԵԵ, 60): Եւ տենչանքներ, շիւղերու պէս կը ծէին, Կանաչ այնպէս, այնպէս անձայն, աննշմար (ՌԶԵ, 77): Ահաւասիկ երևույթ մը՝ այնքան հազուադիւր մէկ (ԱԶԳԺ, 164): Նոյնչափ նակատագրային էր նաեւ խաղի

գիշերս ու դրամական անկումս (096, 281): Նոյնչափ խելօք ու պարկեշտ կեանք մըն ալ իր ուսանողական շրջանին մէջ ունեցած էր (ն. տ., 34):

Որակական ածականների լրացումները կարող են արտահայտվել նաև հարցական գերանուններով:

Օրինակներ՝ Ուրբան սակաւաբիւ եմ այս ճշմարտութիւնը հասկցողները (ՄՏԵ, 131): Ուրբան տխրօրէն հասարակ ու տափակ է այս մարդկութիւնը (ԱՀԳՃ, 213): Անոր մասին ուրբան հիմնովին տարբեր մտապատկեր մըն էր կազմած (ՇՇ, 1, 51): Այս այնքան ընդարձակ, ինչքան անմարդկային հայրենիքին մէջ մարդիկ առանձին ազգ մը կը կազմէին իրենց ներյատուկ աշխարհըմբռնումով, սովորութիւններով ու նիստուկացով (ն. տ., 377):

Որակական ածականների լրացում դառնում են նաև այլ տեսակների մակբայները: Ընդ որում ձևի մակբայները համարյա կատարում են շափի մակբայի գեր՝ կազմելով համեմատութան որևէ աստիճան կամ սահմանափակման իմաստ տալիս: Այդպիսի գեր կատարում են անբացատրելիօրէն, անհեղօրէն, անհունօրէն, անհունապէս, անհեղօրէն, առնչուն, բարոյապէս, բացառաբար, զիսակցօրէն, դառնօրէն, եղբրապէս, եղեւնօրէն, ծալբանեղօրէն, իրապէս, ի բնէ, կատարելապէս, հիմարաբար, ծուլօրէն, նակատագրապէս, տարօրինապէս, տիեզերականօրէն, ուժգնօրէն, սխալելապէս, սովորաբար, քաղցրօրէն, ֆիզիքապէս և այլ մակբայներ:

Օրինակներ՝ Կոստանեան, հեռուէն, կը վայելէ՛ մարդկային շոշորթութեան այդ անբացատրելիօրէն խեղկատակ տեսարանը (ԵԵ, 74): Իմացանք որ լրբօրէն անհնազանդ գտնուած է շատ մը հոգաբարձութիւններու (ԵԾԵԺ, 1, 558): Այդ վարձատրութեան շատ ցանցառօրէն արժանի կ'ըլլայի (ն. տ., 4, 9): Փողոցը անհունօրէն երկար կ'երևար աչքիս (ն. տ., 4, 433): Զինորսութիւնն ալ առնչուն պատրաստ դրօսանք մըն է (ն. տ., 449): Ո՛ր գտնելու է կատարելապէս առաջինի մարդը (ն. տ., 586): Ինքզինքը անձնատուր բրաւ այդ դառնօրէն քաղցր վիճակին (ԵԵ, 185): Աշուրները հրացայտ էին, տարօրինապէս ազդեցիկ (ն. տ., 385): Կը փափաքէր որ ճամբան անհունապէս երկար ըլլար (ն. տ., 296): Ո՛վ գերադոյն եղբայրներ, առաւօտը քաղցրօրէն քաղցր է (ՍԸԵ, 75): Մենք դարաւոր մեր մահացումն այս գիշեր Պիտի պահենք եղեւնօրէն շէն, խեղատ (ՌՍԵ, 108): Եղբրապէս գեղեցիկ էր մարդոց այդ խորհուրդը (ՀԾԵ, 200): Զունինք գրագէտ մը՝ այդ անունին իրապէս արժանի, որ ըլլայ ազդուած սա ահաւոր մղձաւանջէն (ն. տ., 432): Իր էրկանը ընդդիմութիւնն անոր ի բնէ պատեհազմասէր ոգին արթնցուց (ԳԶԵԺ, 2, 70): Այն տառն

այս խմբադիրը՝ սովորաբար պտտափախու ու ցուցի համար ապրող ճար-
 ար... փղձկեցաւ (ն. տ., 114): Հոն բերած էին սփանջելապէս գեղեցիկ
 շերքէս պատանուհի մը (ՄՏԵ, 21): Ստաւուրապէս աղբաւ շրջանակի մը:
 Հիացումը դանոնը կը կասեցնէ (ՏՁՎ, 77): Շուշանը կը տեսնեմ հրաշէկ
 կոպերուս առջեւ, հպարտ ու գեղեցկօրէն վալբի (ն. տ., 91): Կը կարծես
 որ ինծի պէս կիմարաբար զուարթ կին մը չկրնար դժբախտ ըլլալ (ՁԵՆ,
 113): Վերադարձը էր աննանաչ ֆիզիկապէս և բարոյապէս (ն. տ., 517):
 Հոսնական ու լրբենի բան մը կայ այդ կիներուն վրայ, գէշ շարքուած
 աշտերուն, ծայրայեղօրէն կարմիր շրթունքներուն (ԼԲԸՆ, 158): Կը դի-
 տեմ այս պատկերը, այս խօստն ամպը, Յայտնութեան դրքէն ահեղօ-
 րէն կենդանի գրուած մը (ն. տ., 160): Ժամ մըն է որ նստած էմ հոս.
 բացառաբար գեղեցիկ վերջալոյսի մը հետ մինակ (ՄՁԵ, 222): Պատկած
 ևս յուլօրէն հարուստ ու նորադարձ աւիշի տակ (ՎՇԵՆ, 214): Մենք զայն
 կ'ունենանք նակատագրապէս շողջողուն կամ անփաղ (ՍՀԳԾ, 129):
 Մտքի աշխատութիւնը իբօք լուրջ, կիւրքի գիտակցօրէն օգտակար հա-
 ճոյք մըն է (ն. տ., 212): Ուժգնօրէն անկախ և տարակաշնոն անձնակա-
 նութիւն մըն է ինքը (ն. տ., 258): Որոնց ետ անհատական է այնքան,
 որքան տիեզերականօրէն մարդկային (ն. տ., 290):

Երբեմն որակական ածականի համեմատութեան տատիճանը կազմ-
 վում է միաժամանակ չափի և ձևի մակբայներով: Օրինակ՝ Յարաբերա-
 բար աւելի հաշիվական բնդհանուր մթնոլորտը աշտեղ կ'ուրախացնէ մեզ
 բոլորս (ՎՄԱՕ, 192):

Ժամանակի բազմաթիւ մակբայներ ևս կարող են դառնալ բայածա-
 կանների կամ ալ ծագմամբ ածականների լրացումներ, ինչպէս՝ այլեւս,
 արդէն, դեռ, երբեմնի, միշտ, մշտնջենապէս, յաւիտեան, յաւիտենապէս,
 տակաւին և այլն:

Օրինակներ՝ Ամիրան, իր այլեւս ինքնամփոփ կեանքին մէջ, ամէն
 ներկայացող մարդու տկանջ չկախեց (ԵՆ, 34): Հիմա, միշտ հանդարտ և
 միշտ խորհրդաւոր ճառախօսը գրպանէն տուփ մը կը հանէր (ն. տ., 60):
 Իբ մշտնջենապէս կրտուրական գերին մէջ գաւառացի հայ կինը գանդա-
 տելու անգամ զօրութիւն չունի (ԳՁԵԺ, 1, 59): Ամէն տոտու իր այդ յաւի-
 տենապէս միօրինակ կերպարանքովը, շարժումովը, բալուածքովն ու ոտ-
 նամաններովը, կը դառնար փողոցին անկիւնէն (ԵՆ, 371): Կը շտապին
 բաժնել նոր տպագրուած և դեռ խոնաւ օրաթերթերը (ՁԵՆ, 20): Իսկա-
 պէս վայելուչ ձև և բալուածք ունի անիկա իր ձերմակ, տակաւին առատ
 և թեթեւ մը գանգուր մաղերով (ն. տ., 163): Իմ ցանկալի այլ յաւիտեան
 անմատոյց սէր, Բաժանումի հնչեց վայրկեանն եղերական (ՍԲ, 297):

Կեղեցիկ արդուպարզ մը տուաւ իր արդէն հրապուրիչ երևույթին (ՎՀՀԾ, 161): Իւրաքանչիւր մեկնողի հետ քիչ աւելի պարպուած է երբեմնի շէն կեանքը գիւղին (ՎՄԱՕ, 188): Կը նստինք արդէն պատրաստ սեղանին առջեւ (ՄՍԼՃ, 132): Մոցերնին լեցուն է դեռ խակ ողկոյններով (ԲՆԿՀ, 215): Մեռաւ արդէն հիւանդկախ իր մօրեղիթայրը (ՕԶԵ, 147): Ու դուն հոգ կեցիք միշտ անհպելի (ԱՀԳՃ, 17):

Երբեմն ժամանակի երկու մակբայ կարող են միասին գրվել ածականի վրա: Օրինակ՝ Ինձ թուեցաւ, որ կը վերադառնամ ինձ արդէն շառունց ծանօթ բազար մը (ԶԵՆ, 506):

Ընդհանրական մակբայները եւ կարող են դառնալ որակական ածականների լրացում:

Օրինակներ՝ Միշտ թացուկ, առանց փոշիի, շարունակ զով ճամբեկ մըն է ա՜ն (ՀՅԵ, 46): Իր ալդ բաղդատարար երջանիկ վիճակին մէջ, եթէ իրեն մտահոգութիւն պատճառող բան մը կար, այն ալ իր աշակերտաց հետգնեալէ յանդուզն է ապերաստան վարմունքն էր (ԼԲԸԵ, 16): Իրենց լանախ անպէխ շրթունքներէն կախուած են նոյնքան ծիծաղելի ծիւաւոր-ճէր (ՎՇԵՀ, 270): Որոնք գիշերին մէջ մխրճուելու համար կը հագնին շղարշներ՝ հետգնեալէ աւելի անբաւական (ՇՇ, 1, 265):

3. ԱՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԱՅԱԿԱՆՈՎ

Արեւմտահայերէնում մի շարք ածականներ կարող են կատարել մակբայի դեր՝ գրվելով որակական ածականների վրա և կազմելով համեմատութեան այս կամ այն աստիճանը: Այդպիսի ածականներից են գոց, կարելի, քերել, մափուր, միօրինակ, մուգ, ջերմ, տարբեր և այլն:

Օրինակներ՝ Հեղուկեղէն գուրս կու գան տասնեօթը հոգի, բանի մը ատը բռնակիրի հագուստով, ուրիշներ հին ու մին լավեր հագած ու երկուքը՝ մափուր սեւազգեստ ու պիտակաւոր (ԵՅԵԺ, 4, 84): Հոն ամէն բան ճերմակ էր ալ, միօրինակ մեծ ու մափուր ներմակ մը (ՀՅԵ, 91): Բոկապէս վաչկուշ ձու ու քալուածք ունի ա՜նիկա իր ճերմակ, տակաւին առատ և քերել մը զանգուր մազերով (ԶԵՆ, 163): Աձիւում մօրուքը քերել իմն կանաչորակ սպիտակութիւն մը թողած է (ԼԲԸԵ, 102): Այդ կեւէն գուրս երեք կողմերուն վրայ որեւէ կեւտէ մը լճակին տեսքը իրեւ պեղեցիկ է, առտուն տարբեր գեղեցիկ է (ՕԶԵ, 111): Ի՞նչ ընենք, ի՞նչ վնաս, — պատասխանեց տղան անսովոր համարձակ շեշտով մը (ԼՇԸԵ, 174): Էլիզապէթ, որ ձեռք անցուցած էր թանկագին ժապաւէն մը, ջերմ կարմիր, օայն կապեց Ֆրանսուայի մազերուն (ՇՇ, 1, 311): Բարեգոր-

ծական հաստատութեան մուգ կապոյտ համազգեստով մը կը տնկուի մեր հիւանդասենեակի դրան մէջ (ն. տ., 375): Ու այնքան նուրբ էր, աղջկային փաղցր, որ հեռուէն կը թուէր թէ պզտիկ կոյսի մը ձայնն է (ՍԲ, 138): Կապոյտ են անոնք, խիստ գեղեցիկ, զոց կապոյտ մը (ՇՇ, 1, 83): Հաւաքուած էին յայտնապէս բարձր դասի մարդիկ իրենց ամենէն պաշտօնական հանդերձանքով և կարեւի՛ր գերագոյն շքեղութեամբ (ՍՍԼՃ, 307): Բաց խառնեալ մաղերը՝ փղոսկրեայ ճակատին շուրջ կը կազմեն բնորոշ պոսակ մը (ՎՇՆՇ, 191):

Ի վերջո պետք է նշել մի կառույց, որը ձևով չի տարբերվում ածական + բացառական հոլովածից: Բանն այն է, որ դրաբարչան — եայ, — է մասնիկներում ածականը, որը, կազմվում է գոյականից (մետաֆ — սեայ — մետաֆսէ. մորթեայ — մորթէ, կաշեայ — կաշէ և այլն) ձևով նույնացել է բացառական հոլովածին, որը նույնպես կարող է որոշիչ դեր կատարել: Այսպիսով, կապուտ չոխայէ հագուստ, սեւ սատափէ թիկնաթոռ, հաստ շուանէ կապանք, սեւ քալիշէ վերարկու, սպիտակ քաղիփէ հողաթափ և նման կառույցները կարող են երկու մեկնաբանություն ունենալ: Առաջինն այն է, որ չոխայէ, սատափէ, շուանէ, քալիշէ, քաղիփէ ձևերը բացառական հոլովածն են, իսկ նրանց մոտ դրած ածականը՝ նրանց որոշիչը: Երկրորդն այն է, որ չոխայէ, սատափէ, շուանէ, քալիշէ, քաղիփէ ձևերը գոյականից կազմված ածականն են, իսկ կապոյտ, սեւ, հաստ, սպիտակ ածականները՝ նրանց գոյականական հիմքի որոշիչը (ինչպես արեւելահայերենում է մեկնաբանվում, բանի որ բացառականը — է-ով չի կազմվում):

4. ԱՄԱԿԱՆԻ ԼՐԱՑՈՒՄԸ ԹՎԱԿԱՆՈՎ

Արեւմտահայերենում չափի միավորի հետ գործածվող թվականը նրա հետ կարող է հանդիս գալ նաեւ այդ միավորից ածական կազմվելու դեպքում: Այսպես, վեց ամիս գոյականական բառակապակցութունից կազմվում է վեց ամսեայ ածականական բառակապակցութուն:

Թվական լրացում + ածական կառույցն է առկա հետևյալ նախադասութիւններում:

Ռուսիա չի բարեհաճեր մեր վեց ամսեայ նուէրն ընդունելու (ՀՊԵԺ, 4, 54): Մէկը տեսաչ երէկ, որ հաբիւր ոսկինոց ձիւ մը վրայ հեծած Ղալաթիայէն կ'անցնէր (ն. տ., 333): Այդ հինգ սենեակնոց տան մէջ միամիկակ՝ չի ձանձրանալ բնաւ (ՇՇ, 1, 213): Վականիլի երկու հոգինոց չարկաբաժինի մը մէջ տեղաւորուած էինք ևս և գերման գանկաբան բարեկամս (ՍՍԼՃ, 416): Զի՞շտ է թէ չորս հաբիւր ոսկինոց խաղալիկներ

առեր է Արամիկին (ԳՍՍԾՆՄ, 199): Յիսուն յարկանի շէնքերուն ներքեւ աշխատեցար (ՀԳՄՆ, 77): Եկեղեցիին սենեակներուն մէջ հինգ վից հոգինոց տեղ մը քսան հոգի խոնուած, նոյն տեսարանը (ԹԲԱՆ, 385):

Ի վերջոյ պետք է նշել ածականի այն լրացումները, որոնք կազմովում են թվականով և չափի միավորով (տաւի, անգամ, մետր, թիւ և այլն):

Այսպիսի կառուցներ կան հետեյալ նախադասութիւններում:

Ես քելմէ տասն անգամ աղէի ևմ (ԳԶԵԺ, 1, 283): Գերեզմանը հազար անգամ հեշտ վիճակ մը կը հաւատայ իրեն համար (ԹԳԿ, 32): Երիտասարդ ևղաժ էր զեղին բոլոր տղոցը նման... Երեք թիւ լայն, փորն ու կուրծքը զոցող գօտիովը (ՀՅՆ, 171): Մեր եկեղեցիին հաճատակները երկու անգամ սուրբ ևն (ԱԶԵ, 271): Հայ բերթովեան ու հայ ժողովուրդի կողմէն սուգի և յարգանքի բանի մը խօսք այդ հազար անգամ ողբալի մահուան հանդէպ պարտք է արտասանել (ԱԶԵ, 506):

Այս դեպքում չափի միավորը կարող է գործածվել նաև թեք հոլովով:

Օրինակներ՝ Որքան ալ երիտասարդ էր զինք զմաւորողը, թերեւս հազիւ շորս հինգ տարու մեծ իրմէ (ԳՍՍԾՆՄ, 67): Քոյրս տասը տարուան մեծ էր ինծմէ (ԲԵԿԶ, 194):

Այսպիսի կառուցներում թվականի փոխարեն կարող է հանդէս գալ նաև անորոշ դերանուն: Օրինակ՝ Տղան աղջիկէն քանի մը տարու մեծ էր (ԵՆ, 183):

5. ԱԾԱԿԱՆԻ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ՝ ՆԱԽԱԴԱՍԻՐԹՅԱՆ

ԿԱՌՈՒՅՎԱԾՔՈՎ՝ ԱՌԱՆՅ ՍՏՈՐՈԳՄԱՆ

Արեւմտահայերէնում շատ հաճախ ածականը կապակցվում է ուղղական հոլովածի հետ՝ դիտվելով որպէս ստորոգյալ: Այս դեպքում ուղղական — ածական բառակապակցութիւնը ըստ էութեան նախադասութիւն է՝ առանց ստորոգման: Այսպիսի բառակապակցութիւնները նման են դերբայական դարձվածներին:

Պետք է նշել, որ սրանք հանդէս ևն գալիս և՛ երկրադարիչ (ուղղական + ածական), և՛ եռաբաղադրիչ (ուղղական + ածական + այլ ձև) ածականի լրացում, և՛ բաղմաբաղադրիչ (ուղղական + ածական + լրացում + լրացում և այլն) տեսքով:

Սրանց մեջ շատերը դարձվածքային բնույթի կառուցներ ևն, որոնք չենք տարբերակում:

Հետեւալ օրինակներում առկա է ուղղական + ածական կառուցը:

Հոս արուստ և փոքր կուշտ մարդ չկայ շատ (ՀՊԵԺ, 3, 170): Գայ-

մագամն իրողութիւնը կ'իմանայ, ականջը ծակ մէկն բլլալ կը թուի (Ն. տ., 4, 307): Բսենը որ բախտը յաջող երիտասարդ մ'ես (Ն. տ., 3, 81): Միշտ գրպանը լեցուն կու գար (ԵՕԵԺ, 4, 196): Այլ հոսանքն ի վար քշուցաւ, աշխերը գոց, վառանգներուն անգիտակ (ԵՆ, 185): Հրանդ ոտքի ելաւ, աշխերն արիւնացալաւ, բուններն ուժգնարալիս (Ն. տ., 436): Ուրեհինքն բուլիկ, ու իրենց ձեռքերն արծաթէ խնկամաններ բռնած ... դէպի փրկարար Սիստը ճամբալ կ'ելլեն (ՍԸԵ, 89): Քրիստոնէական: Խոնարհութեամբ մը միայն կենջը քով եկած կեղած կը թուէր, ճաղատ գլուխը բաց (ԳԶԵԺ, 1, 148): Դէմքերնին լուրջ ու խոժոռ. ակնարկնին շրջուն ու մոլորեալ, ձայներնին ցած ու հաւնդարտ, այս մարդիկը նորեկ ալցելուն աշքին կարծես ծանր ու դժուարին խնդրոյ մը համար խորհրդակցութեան մէջ են (Ն. տ., 2, 31): Այն ատեն կը վերադառնային պանդոկ՝ իրենանց ձեռները փնջալից, ու զլիսարկները ծաղկազեղ (ՏԿՎԼ, 131): Միշտ հակառակ բաց կը խօսէր (Ն. տ., 279): Դժուար է ծալք պակաս դուռակը (ԼՇԸԵ, 324): Հոգիս լեցուն ու հպարտ կու դամ բու դէմը (Ն. տ., 358): Այս մարդը իր կմախքը պատուարացած էր ամէն մուտք կաշեղի ննջասենեակներու մէջ (ԶԵՆ, 54): Անիկա կ'առաջանար գլուխը բարձր (Ն. տ., 190): Անոնք Բերայի «Պոն Մարշէ»-էն գնում, անդամները շարժուն և աշքերը բացափող պուպրիկներ էին (Ն. տ., 483): Այն իրիկունը կաղանդ էր, իրեն հոգը չէր թէ ի՞նչպէս պիտի անցընէր զայն ալգպէս գրպանը պարալ (ԼԲԸԵ, 221): Աշխերս պայծառ կը նայիմ հետուն (ՎՇԵՆ, 108): Առաւօտը պիտի արթննալ, բերանը դառն, գլուխը ծանր (Ն. տ., 193): Սիրտը կակուղ մարդ մըն է թերեւ (ՍԲՍ, 223): Խոժոռագէմ ու փրք տափակ երիտասարդ մըն էր ան (ԳՍՍՄՆՄ, 102): Արմեն կը քալէր աշխերը բաց և միտքը արքուն (ԲՆԿԶ, 29):

Երբեմն մեկից ավելի այսպիսի կառուցներ միասնութիւն կազմած են գործածվում: Օրինակ՝ Իմ ծննդավայրս մէկը մեծ միւսը վաճէր զոյգ գիւղերէ կը բաղկանար (ՀՄԿԼ, 128):

Նախադասութիւն կառուցվածք ունեցող բառակապակցութիւններ կարող են կազմվել նաեւ ուղղական + ալ հոլոված (կամ ալ խոսքի մաս) + ածական կադուպարով: Դրանց մեջ շատ են հանդիպում ուղղական + ածական + գործիական կադուպարով կառուցները:

Ալգպիսիք ևն հետեւյալ նախադասութիւնների բառակապակցութիւնները:

Դէմքը պայծառացած, աշուրները փառասիրութեան յեղակարծ վարթնումին շողիմներովը աղի, կը ժպտէր (ԵՆ, 134): Իր սենեակը ելաւ տժգունած, հակառակ որհասական քոտիմներով ողողուն (Ն. տ., 132):

Իրպանը պաննոտով լեցուն վաճառականը լուռ ու մունջ կը մնայ (ԵԾԵԺ, 4, 613): Զոր խեղճ կէներ առաւ աշխեր արցունքներով լեցուն (ԵՆ, 262): Ամէն անգամ, որ մեծ ողբերգուին ներկայացումներուն մէկէն կը դառնայինք սրտեմբիս *Լիւքարական* դողով մը բաբախուն, *Կ'ըսէինք իրարու* (ԱԶԵ, 367): Հեռուէն անցնող *օթօպիւս* մը, մէջը աղշիկներով լեցուն, կը հրահրէր մեր զգացումները (ԳՍԱՄԻՃ, 428): Յետոյ նստան նորէն անանկ իրարու բով, իւրաքանչիւրը իր տխուր խոհերովը աւլցուն (ԵՆ, 340): Սպասուհին քներ բեռնաւոր կանայքի հագուստներով մտաւ դիմացի դռնէն (ԶԵՆ, 370): Ակնաւոր, դարմանքի, վախի ու անօրինակ լուսահատութեան մը զգացումներովը բոցավառ, Թիւն միջոց մը անխօս շարունակէր էր մնալ ամուսնին դէմ (ՍԲՍ, 71): Սիրտս սիրովդ, հոգիս երազովդ արբշիտ քեզ կը խորհիմ միայն (ն. տ., 281):

Երբեմն գործածվում է ուղղական + գործիական + կապալին կառույց + ւածական կաղապարը: Թրինակ՝ Դրանք մէջ կը կենար ան, կողոպտիչը, անթերի հագուածքով... զեղին պէիներ խորխոր գալարուածքով մը շարքներուն վրայ համբարձիկ (ԵՆ, 286):

Բաղականաշաղի գործածականն ևն ուղղական + ւածական + բացառական կաղապարի բառակազմակցութիւնները:

Թրինակներ՝ Զեռնս պարապ քու ձեռքերէդ, սեւերովս քեզ կ'երագեմ (ՍԲԵ, 193): Յից քարի մը ծայրը, ոտները դատարկութենէն կախ, ուռած աչքերով մարդ մը նստած անդունդն ի վար կը դիտէ (ԲԶՅ, 324): Մեծցար և դուն, պօրացար, սիրտի անսուտ բարեկամ, Շուրջ շուրջս անբաժան (ՎՈՎ, 73): Կատուն փութաց քովը, մոլորուր կախ մոռնէն (ԶԵՆ, 355): Տախդն առկախ իրենց ուտէն՝ կ'երթային Դիպէ ի գիւղ, դուարթ, անհոյ. աներկիւղ (ՎԹԵ, 255):

Գործածականն է ուղղական + բացառական + մակբայ + ւածական կաղապարը:

Թրինակներ՝ Ինք ներշնչուած, քիչ մըն ալ օղիէն զլուխ տաք, կը պատմէր ու կը պատմէր անընդհատ (ԵԾԵԺ, 1, 410): Այդ գրքին յաջորդեցին համաշխարհային զրականութեան ծանօթ անուններէն մէկը միւսէն աւելի խոռովիչ երկեր (ԳՍԱՄԻՃ, 417): Կարգով իրար հաջորդեցին մէկը միւսէն աւելի յոխոր ու տարօրինակ ինքնակենսագրական պատմութիւններ (ԲԲԱԵ, 512): Անիկա վտիտ, կապոյտ ու երազուն աչքերով տղայ մըն էր, զլուխ քիչ մըն հակ մէկ կողմէն (ԶԵՆ, 544):

Բաղական շատ է գործածվում ուղղական + տրական + ւածական կաղապարը:

Թրինակներ՝ Բանի մը խոշոր գառնուկներ ալ հետեւեցան զազաղին՝

ու բրգոտ շուներ, թաւաւել պոչերնին կախ, դունչերնին հողին աղբերքեր և ծանրաբայլ (ՏՁԿ, 168): Կր սպասեն, աշներնին քառուղիին ամէն կողմին ուշադիր (ՕՁԵ, 139): Ծառ, կը նստիմ թեւերու յոգնադողդոջ շուքին տակ, ճակատս՝ ափիս, ու թիկունքս անդաւաճան բունիդ յեց (ՎՈԿ, 91):

Գործածական է նաև ուղղական+գործիական+տրական+ածական կադապարը: Օրինակ՝ երիտասարդ հարսեր ու փեսաներ են թովոացեր իրենց ծերերուն շուրջ՝ իւրաքանչիւր լռութեամբ իր պաշտօնին գիտակից (ՍԹՍ, 74):

Գործածվում է ուղղական+հայցական+ածական կադապար: Օրինակ՝ Կը պտտէր սենեակին մէջ, ձեռնամած, աշուրները գետինը քափառում, ահեղ կսկիծէ մը զգետնուածի պէս (ԵԵ, 131):

Կա նաև ուղղական+մակբայ+ածական կադապար:

Օրինակներ՝ Աշները յուսանատօրէն սեւեռում, տեսակ մը հաճոյամոլութեան անձնատուր, իր կացութեան կսկիծին մէջ կը թաղուէր (ԵԵ, 220): Չբաշուցան անոնք վրան շատ բաց հոգածութեան լպիրշ ցոյցերէ (ԵԵ, 354): Գաւազան մըն ալ ունէր՝ ծայրը քերելակի կոր և ձեռաց շփումէն աղտոտած (ն. տ., 370): Աշներս գոց ամբողջովին Կը նշմարեն մեծ լուսնկան Մշուշապատ այն գիշերուան՝ Ուր ևս լացի, ափը ծովին, Աշներս գոց ամբողջովին (ՄՁԵ, 39): Անիկա հանգարտ ու պտակառելի նստած էր իր գիմաց, դեմքին գիծերը շտկուած և աշները միայն դեռ մոլորում (ՁԵԵ, 70): Հագած է գորշապոյն տրեխ՝ երեսը կիսովին բաց (ԼԲԸԵ, 103):

Հազվադեպ գործածվում է ուղղական+ուղղական+ածական կադապար:

Օրինակ՝ Ուռած ամպեր հեծկտալով խուժէին, Ծոցերնին լի փալլակ, շող (ԲՈԵ, 59):

ԲԱՅԱԿԱՆ ԲԱՌԱԿԱՎԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Արևմտահայերենում բայը լրացումներ է ստանում գոյականով (եթեքվող մյուս խոսքի մասերով, այդ թվում դերանուններով), մակբայով (և նրան հարաբերակից դերանուններով), ածականով, դերբայներով: Ընդ որում գոյականը հանդես է գալիս մի դեպքում թեք հոլովածներով, մյուս դեպքում կառավարյալ կառույցներով: Մյուս խոսքի մասերից թվականը առանձին զեպրերում կարող է բայի լրացում դառնալ հատուկ կառույցներում:

Օրինակներ՝ Առջի տեսնելուն կանգ առած էր այդ աիկնոջ քով (ԴՁԵԺ, 1, 275): Առաջին լսելուս բան մը չկրցի խորհիլ (ԹԳԿ, 28): Երբ քեզ հետ խօսին՝ տասը լսէ, մէկ պատասխան տուր (ՌԶՑ, 176): Ամիրխաս աշքերը շուրս բացած և ականջները տասնշուրս, կը լսէր այդ ձայնը (Է. ա., 183): Մեկ շաբեցին շուրս-շուրս (ԱԾՄԶՄ, 77): Կը քալեն անոնք Երկու, երեկ-երեկ (ՎՄԶԲ, 182):

1. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԳՈՅԱԿԱՆՈՎ ԵՎ ՀՈԼՈՎԱԾ ԱՅԼ ԲԱՌԵՐՈՎ

Ա. ԲԱՅԻ ԽԵՐԲԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գոյականը բայի լրացում դառնում է տրական, հալցական, բացառական և գործիական հոլովներով:

Արևմտահայերենում սեռական հոլովով հաղվադեպ կարող է գրվել ենթակայական դերբայի լրացումը:

Օրինակներ՝ Սամուէլ կարծելով թէ կինը կամ աղջիկն է դրան զարնողը, կատաղած դէմքով եկաւ բանալու (ԶԵՆ, 381): Պէտք պիտի ըլլար, որ երկարօրէն գովէինք զինքը, իբրև արդի աշխարհաբարին մէջ ռաւնաւորի լաւագոյն քաղցմանողը (ԱԶԳԾ, 208): Կ'երթան անոնք, տրտում ու լուռ ու խոհուն ... Չարի ծառանգ, այլ բարիքի սերմանող (ՎՈԿ, 88): Դուք ճշմարտութեան քաղաղը էք ձեր սահմանին մէջ (ԶՊԵԺ, 5, 61):

Հաղվադեպ՝ սեռականով կարող է լրացումը գրվել նաև անորոշ և հարակատար գերբայների մոտ:

Օրինակներ՝ Սիրաբեան ամբողջ օրումն քափառելէն յոգնած՝ վերադարձաւ ևտ (ԼՇԸՆ, 139): Կը խնդար այն ատենուան ունեցած դադափարներուն վրալ (ԵՅԵԺ, 1, 348):

Բայի խնդրառութիւնը արեւմտահայերէնում երբեմն հետեւողական է: Բանն այն է, որ մի շարք բայեր զրոտորում են մերթ տրականով, մերթ հայցականով խնդրառութիւն: Այդ բայերից են երագել, զարնել, խնայել, ցանկալ, քափանցել, տիրապետել, նայիլ, սկսիլ, նմանիլ, փափաքիլ, կարենալ. աշխատիլ. մտածել, կարօտնալ, մեղմնալ. ունկնդրել. սպասել և այլն:

Այսպես, հետեւյալ նախադասութիւններում այս կարգի բայերը տրականով են խնդիր ստացել:

Ես ատանկ բաներու չեմ նայիր (ՀՊԵԺ, 3, 9): Մարդիկ, սկսեցէլ ապաշխարելու (ն. տ., 4, 228): Համբերելու ստիպում ե (ն. տ., 468): Կը փափաքին գերապատիւ թարգմանչին հայերէն ու ֆրանսերէն գործը բննադատելու (ն. տ., 505): Աղջիկներէն ոմանք կը նմանին վարպետ մրգավաճառներուն (ն. տ., 5, 104): Ստակ տալու են, որ կարենան ալ լրագրին մէջ մտնելու (ն. տ., 227): Մէկ մեծ մասն ալ միայն հարստութիւնն աւելացնելու կ'աշխատի (ն. տ., 231): Ուժի կաշտարեալ դիտակցութիւնով սկսեւ էր բանաստեղծական վերբնումներուն (ՄՄԵԺ, 271): Հիմա ալ կը մտածէր երկարաշունչ վէպի մը (ՕԶԵ, 58): Հիմապտան աղջիկները ատանկ բաներու կը սպասեն (ՀՊԵԺ, 6, 153): Փառքերու աստուածացումին ունկնդրեց (ՍԸՆ, 7): Օ, այն վանդակին կ'երագեմ յաճախ (ն. տ., 106): Կը ցանկան վիեննայի հուրիներուն (ԵՔԺՇ, 10): Զայն վճարելու համար խելքի կը կարօտիմ (ն. տ., 5, 101): Մենք ձեր ազատութեան, ձեր կենաց խնայեցինք (ՄԵ, 82): Երբեք չէի սպասեւ այս անակնկալին (ԵՅԵԺ, 1, 64): Պէտք է քափանցել իր ամբափակ ներքին կեանքին (ԶԵՆ, 141): Եկեղեցիին սլաքը դէպի վեր կը ցայտէ, դարերու հաւատքին ու կրօնական յափշտակութեանց այդ լրումը զանգուածին տիրապետելով (ԼԲԸՆ, 122): Կը մեղմնաւ անոր, գուցէ մեր կեանքին ալ (ՌՈՆ, 53):

Այս բայերը հայցականով են խնդիր ստացել հետեւյալ նախադասութիւններում:

Սկսաւ սնտուկները կապել (ՀՊԵԺ, 3, 100): Անասուն կը նմանի (ն. տ., 299): Երկինք նայեցէք (ն. տ. 4, 174): Կառավարելու համար եւրոպայէն ժողովուրդներ բերել պիտի ստիպուինք (ն. տ., 423): Ստիպուե-

չայ մէկէն ի մէկ կանգ առնել (ն. տ., 544): Անոնց վերանալը կը վա-
ժաւիմ աշխարհիս վրայ (ՀՊԵԺ, 4, 461): Աղջիկներն սեխ կը նմանին
(ն. տ. 5, 86): Գերմանեան Ժէ դարուն է միայն, որ կը սկսի ողբերգու-
թեան իր նախափորձերը (ՌԶՅ, 476): Շատեր կը մեղման հարսնցուն
(ԵՅԵԺ, 1, 207): Կը խրատէր որ կերակուր ու հագուստ չմտածեն (ն. տ.,
533): Կ'ունկնդրէի հարձակումներն հողիւր (ՌՍԵ, 52): Ան իր զաւակը
ոչնչացուց այդ Աննայի սիրուն, իշխանուհի՞ս պիտի խնայէ, թէ ինծի ու
բեղի (ԼՇՐԵ, 362): Մահն ամէն տեղ կը զարնէ կեանքը իբրեւ աշնան հով
(ՌՌԵ, 151): Կ'երազէի մերթ անտառներ անշաւիդ (ն. տ., 89): Հայրենա-
բաղձ Լեւոնաւորն իսկ տարագիր՝ Հայաստանը կը ցանկալ (ԱՍԵ, 40):
Լու բախանցէ իր գաղափարները (ն. տ., 389): Ու ահա այդ բոլոր ծալ-
ներն ու երգերը արապետող հզօր ու աղուոր ձայն մը կը լսուի պիշերին
մէջէն (ՕԶԵ, 114): Կարօցած եմ Արեւելքը, Արեւելքին կոխը նոյնիսկ
(ՎՄԶԵ, 157): Պարոն Մարտիրոս ժամերով սպասած էր վաճառականը
գանձուծի համար (ՀԳՄԵ, 19):

Խոսքը չի վերաբերում այն դեպքերին, երբ նույն բայը տրականով
և հայցականով տարիմաստ լրացումներ է ունենում:

Օրինակներ՝ Զիս Հայաստան պիտի դրկես (ԳՍԱՄԻԺ, 297): Ղրկէ
ինծի, վատ յիշատակ թող չմնայ ինձմէ այս երկրին վրայ (ն. տ., 298):
Ինչ բանի կը սպասեն, ուրկէ ինչ կը սպասեն (ԳՍԱԿ, 22): Մերը ինչու
չի եկեր, բեղի եկեր է (ՀՄԿԼ, 187):

Հարադրական բայերի խնդրառարկունը.— Արեւմտահայերէնում հա-
րադրական բայերի խնդրառարկունը խալտարդետ պատկեր ունի: Բանն
այն է, որ այդպիսի բայերը մի դեպքում լրացում են ստանում բայական
բաղադրիչի պահանջով կամ համարանությամբ, մյուս դեպքում անվա-
նական բաղադրիչի պահանջով, երրորդ դեպքում այլ կարգով:

Հարադրական բայերը խնդիր ստանում են տրական, հայցական,
բացառական հոլովներով, կապային կառույցներով:

Տրականով խնդիր են ստանում ականատես ըլլալ, ունկն դնել,
ականջ տալ, ականջ կախել, անձնատուր բնել, դէմ դնել, դէմ տալ, զարկ
տալ, ծնրադիր իյնալ, քոյլատու ըլլալ, խաղ խաղալ, խելք բնել, հետա-
խուզութիւն բնել, հոգ տանիլ, հուպ տալ, ձեռք վերցնել, լանձնառու
ըլլալ, սէր ունենալ և այլ բայեր:

Սրանց մի մասի բայական բաղադրիչը ազատ գործածութեան դեպ-
քում տրականով խնդիր է ստանում (տալ, տանել, բնել), մյուսների ան-
վանական բաղադրիչն է պահանջում նման խնդիր (դէմ, լանձնառու):

Այսպիսի կառույցներ են պարունակում հետևյալ նախադասութիւններում:

Այնպիսի խաղեր պիտի խաղամ անոր (2ՊԵԺ, 1, 303): Աքիլէս միայն կրնայ ղէմ զնել անոր հարուածներուն (ն. տ., 2, 62): Իբարու սիրտ շկտորելու համար ամենամեծ զոհողութիւններու յանձնառու կ'ըլլան (ն. տ., 144): Ձեռք վերցուցին աստղերուն, Սէր ուխտեցինք իրարու (ՊԴՏ, 35): Ու վաբիրներուդ իյնամ ծնեաղիբ (ՄՄԵԺ, 21): Աղջկանց դաստիարակութեանը բնու հոգ շտանիբ (2ՊԵԺ, 6, 269): Սարսալով ականատես եղեր էր աչն վայրագ ու շնական ներանքին (ԵԵ, 285): Բնաւ ականք շէր կախեր իրեն եղած առաջարկներուն (ԵԵ, 398): Իբ շողորոր-թական նկարագրին մեծ զարկ տուած էր (ն. տ., 528): Ամպի թեթեւ ծուկները՝ հովին տարուած անդադրում՝ Յածէն կ'անցնին հուպ տալով սարին, ծափն, լնակին (ՌՍԵ, 34): Վարը Ազատը ժայռերու գլխին, Դէմ կու տայ առնոց քարէ գգուանքին (ԼՇԸԵ, 4): Պարտալ խօսներու և ապա-զաներու ականք շեմ կախեր (ն. տ., 470): Անմիջապէս խելք բռնեմ ձեզի դիմելու (ԼԲԸԵ, 80): Յաւակնութիւն շունիմ հետախուզութիւն բնել աչն բարեշրջութեան՝ որուն կրնայ հետեւած ըլլալ իր սկիզբէն ի վեր (ԱԶԳԺ, 294): Պիտի խնդրեմ որ ընթերցողներա ըլլաւոր ըլլան բացատրութեան մը (ն. տ., 308): Ականատես եղաւ ահեղ տեսարաններու (ԱԶԵ, 308): Կը մեռայ երկար ... գիտելով խաղաղօրէն ծփուն հեղուկ դաշտը, և ականք տալով անոր մեղմ մեծունքին (ԱԾՄԶՄ, 163): Եւ հեշտ Բնին ամէնքն բրաւ անձնատուր (ԿԱԼ, 67): Եւ երջանիկ կը դնէ ունկ Անգրաշխարհէն ևկող ձայնին (ՄՄԵԺ, 147):

Հայցականով խնդիր են պահանջում՝ աշխէ անցնել, ափ առնել, գլուխ Բանել, դող հանել, դողի մատնել, ժուտ զալ, խաղի բերել, կրակի զար-նել, ի յայտ բերել, հազ բնել, հարկաղիբ բնել, ձեռք անցրնել, մախուրի առնել, մուտք ունենալ, մտիկ բնել, նշանի բռնել, ցունց հանել և ալլ բաշեր: Սրանց մի մասի բայական բաղադրիչը առանձին կիրառութեամբ էլ հայցական է պահանջում (առնել, բռնել, հանել, ունենալ, մատնել, զարնել, բերել), իսկ մյուսների մոտ հայցականը պայմանավորված է հարադրութեան սեռով:

Այսպիսի բառակապակցութիւններ կան հետևյալ նախադասու-թիւններում:

Սերվիացիք հրացան նետելու վարժուելու համար կարծես Աւստրիոյ շոգեմանները նշանի կը բռնեն կոր (2ՊԵԺ, 4, 123): Հայաստանի մէջ մարդահամար ընելն անկարելի ըլլալով՝ ինքը տունները համարելով զլուխ հանած է ալլ դժուարին գործը (ն. տ., 433): Դուն գրութեանքս

մախուրի աղիւր (ՏԿՎԱ, 28): Համտին քաղաքն ամբողջ կրակի զարկեր՝
կը վառէր. (ՌԶՅ, 149): Երգեհոնի ձայն մը ցունց կը հանէ սիրտս ախուր
(ՄՄԵԺ, 173): Սուտ համբաւէ մը կարթուած կու գային ափ առնել կեղծ
բժիշկին դուր (ԵԵ, 241): Մեծ հրճուանքով ու անբացատրելի հաճոյքով
Վտիկ կ'ընէր կատաղի երածշաուրիւնը ալեկոծ ծովին, հովին ահարկու
պայքումները (ն. տ., 410): Աշխարհքը մուտք չունի այս կղզին (ԼՇԸԵ,
201): Մտածումն իսկ զիս դողի կը մատնէ (ՏԶՎ, 126): Հագ չեմ քնեք
գեղացիները (ԶԵՆ, 509): Եւ այս փափաքը ինչպէս դող կը հանէ իմ հո-
գիս (ՎԹԵ, 352): Տառապանքն է որ ի յայտ կը բերէ ուժը թաքուն (ԱԶԵ,
75): Երբեք չի կրցայ օրիորդը ձեռք անցընել միմեկ (ՕԶԵ, 272): Անմիտ-
ները և պարզամիտները խաղի կը բերես (ՇՇ, 1, 166): Կը կարմրէի, կը
բրտնէի, Լորր աչիքէ կ'անցընէի բոլոր ստորագրածներս (ԳՍԱՄԻՃ, 418):
Սկսանք ժուռ գալ ծովեզեր (ԵՕԵԺ, 4, 64):

Երբեմն հարկադրական բայն ունենում է տրական և հայցական
միաժամանակ: Օրինակ՝ Գործի կեանքը, ապրիլու պայմանները, մեզի
անխուսափելի կերպով հարկադիր բրած են այս փութկոտութիւնը
(ԱԶԳՃ, 237):

Բացառականով լրացում պահանջում են դադար առնել, խաբ տալ,
խապրիկ մը հարցնել, խոյս տալ, ծնունդ առնել, կախում ունենալ, որք
մնալ, տարբերութիւն ունենալ, տեղեկութիւն բերել, տեղեկութիւն ունե-
նալ, փոխառութիւն քնել և այլ հարադրական բայեր: Մրանց մի մասի
մտտ բացառականը պայմանավորված է բայական բաղադրիչի խնդրառու-
թյամբ (հարցնել), մշտանքի մտտ՝ անվանական բաղադրիչի բայտնվա-
նական խնդրառությամբ (ծնունդ, խոյս, կախում, որք, տարբերութիւն,
տեղեկութիւն, փոխառութիւն):

Այսպիսի խնդիրներ կան հետևյալ օրինակներում:

Աւատրիս շունկի բնիացիքը պարագաներէն կախում ունի (ՀՊԵԺ,
4, 259): Խեղճ ժողովուրդը բանէ մը տեղեկութիւն չունի (ն. տ., 276):
Զինքը երկինքէն դադար կ'առնէր (ՌԶՅ, 13): Քնարեղծութիւնը ծնունդ
առած է հին ազգերու ամենավաղնշական կրօնական երգերէն (ն. տ.,
468): Թող փոխառութիւն քնէ իւր մէկ բարեկամէն (ՀՊԵԺ, 6, 269): ՄԼԵր
աշխարհէն խապրիկ մը կը հարցնէ կոռնիկին (ԵԵ, 472): Տարի մը կայ
որ Համարն ալ խաբ կուտայ իր ողջ մնացած քնկերներէն (ՀՕԵ, 182): Զի
թանկագին յատկութիւններ Խնձմէ կու տան խոյս օրէօր (ԱԶԳՃ, 39):
Իրենց տարազով, իրենց սովորութիւններով, աւանդութիւններով շեշ-
տուած տարբերութիւններ ունին շուրջի յոյն գիւղերէն (ն. տ., 102): Լիճն
ու Էրկինքն որք մնացին աստղերէն (ԿՍԼ, 90):

Որոշ հարադրական բայերի բացառականով խնդիրն էլ չի բխում քաղաքիչներից, այլ վերաբերում է ողջ բարդությանը՝ պալմանափորված լինելով նրա բառաչին ընդհանուր իմաստով: Օրինակ՝ Ան Քէն բրած էր նաև մանուկներին (ՀՅԱԳԱ, 52):

Կապալին կառույցներով լրացում պահանջում են բաղմաթիվ հարադրական բայեր, ինչպես՝ արտայայտությունն են, ախտաճանֆի հանել, գործվանք ունենալ, քափանցում կատարել, խօսակցութեան մտնել, լուր հարցնել, լաբաբերություն ունենալ, հոգ բնել, յոյս դնել, ման գալ, վերաբերում ունենալ, փախուստ տալ և այլն: Սրանց մի մասի առիվանական բաղադրիչի բայանուն լինելով է պալմանափորված կապալին լրացումը (լաբաբերություն, վերաբերում, խօսակցություն, հոգ, քափանցում, ախտաճանֆ, փախուստ), մյուսներն էլ բայական բաղադրիչի խնդրառության շնորհիվ ունեն կապալին լրացում:

Այսպիսի կառույցներով բառակապակցություններ կան հետևյալ օրինակներում:

Պիտի չիշատակեմ միայն այն դէպքերն որք մեծ հօռս հետ չարաբերություն մ'ունին (ՄՏԵ, 80): Բնաւ համարձակած չէր սիրոյ արտայայտութիւն մը բնելու առ Աստղիկ (ՏԿՎԱ, 54): Մարդ մարդու վրայ յոյս չէր կրնար դնել (ՌԶՑ, 116): Նոյնքան և ասկի անգիտակից, անուշադիր վերաբերում մը ունեցաւ մայրագ խզումին համար (ԵԵ, 281): Լուր կը հարցնէր ամբիկունիին մասին (ԵԵ, 475): Անմիջապէս ուղեց մտերմական խօսակցութեան մտնել Ատոմին հետ (ՉԵԵ, 381): Երբեք խորունկ գործվանք մը ունեցած չէր կեանքի իր բնկերոյքը նկատմամբ (ՕՉԵ, 78): Մեծապէս հոգ պիտի բնեն իրենց բացակայութեանը մասին (Կ. տ., 79): Չկրցանք քափանցում կատարել անոնց կալուածէն ներս (ԱԵՄՉՄ, 77): Ու մտթ հագուչս մէջ կու գաս ման (ՄԲ, 130): Փախուստ տուի դէպի զաշտեւ, անսահման գիրկն անտառներուն (Կ. տ., 263): Մաման նոր ախտաճանֆի մը հանեցին դէպի հեռաւոր և անճանաչ քաղաքներ (ՎՀՀՍ, 186):

Իհարկէ հարադրական բայերի խնդրառությունը չի սահմանափակվում այստեղ ներկայացրածով. այն ունի շատ բարդ պատկեր: Այս հարցի մասին այսքանը բավական է պատկերացում կազմելու այդ բարդության մասին:

Պատճառական բայերի խնդրառությունը. — Արեւմտահայերենում պատճառական բայերը կազմվում են սկզբնառիպ ներգործական և չեզոք սեռերի բայերից: Որպես կանոն, սկզբնառիպ չեզոքից կազմված պատճառականները վերածվում են ներգործական սեռի և ստանում են ուղիղ խնդիր: Այսպես են ապրեցնել, բարկացնել, գինովցնել, զարմացնել,

գրադեցնել, խնդացնել, խօսեցնել, կարծրացնել, կարմրեցնել, յոգնեցնել, հեռացնել. ձանձրացնել, մեռցնել (մեռնել տալ), նմանեցնել, ուրախացնել, սարսափեցնել, սնուցանել, վազցնել, տառապեցնել, ցայցնել, քնացնել և այլ բայեր, որոնք ստանում են հայցականով ուղիղ խնդիր:

Օրինակներ՝ Սա պաշտօնական գրութեանց մէջ անանկ ձևեր կը գործածուին, որ մարդս տարի մը շարունակ կը խնդացունեն (ՀՊԵԺ, 4, 114): Սա օրերս կարծես ամէնքը միացեր են զիս բարկացնելու (ն. տ., 327): Պարզապէս կը նշանակէ թէ մենք աշխարհ եկած ենք յատկապէս մեր արժանապատիւ միաբաններն սնուցանելու համար (ն. տ., 343): Ժողովուրդը ժամանակ չունի ծոյլերը ապրեցնելու (ն. տ., 344): Ամէն ատու իւր երեսը կը կարմրցունէ (ն. տ., 379): Իսկոյն հեռացուց իր բովէն վտանգատուր զօշակը (ԵՕԵԺ, 4, 383): Երազն անդամ շլացուց Յանկութեան սիրտը անլագ (ՌԼԵ, 156): Ընկերացողներն ձանձրացնելու վախով աշտափով կը շտտանանք (ՀՊԵԺ, 6, 215): Կրած հոգեկան այդ չեղակարծ ու անսովոր պանջանքը կը զարմացնէր զինքը (ԵԵ, 170): Աղբարիկը յաճախողները սպասցուց (20Ե, 161): Երբեմն կը խօսեցնեն ձեզ առկի Ժօտէն նաւեցողները (ՎՇԵԶ, 40): Կեսնքը շատ կը յոգնեցնէ զիս (ն. տ., 70): Յացուցած եմ բազմաթիւ մարդիկ (ԳԱԱԲ, 17): Գաղափարն իսկ կը սարսափեցնէ զիս (ն. տ., 65): Մէկն իր ձայնին նուագով Զիս քնացուց, արքնցուց (ՎԹԵ, 218): Աչք մը՝ սուզուած աչքիս մէջ՝ ձեռք մը ձեռքիս մէջ թողուած, Կը վազցնէր հեւիհեւ սանձակոտոր սիրտս յանկարծ (ն. տ., 221): Իրենց անձը կը տառապեցնեն (ՇՇ, 1, 155): Դուն կ'առնես գառագանք և կը ջանաս նմանցնել պատկերին յոգնած որունքներուն շարժումները (ԶԳԶ, 167): Առանց նորանոր հարցումներով ձանձրացնելու մասնագետը, երկուքը մէկ գուրս ելան (ՍՍԼԺ, 81): Յարաբերարար առկի հայկական ընդհանուր մթնոլորտը այստեղ կ'ուրախացնէ ինքը բոլորս (ՎՄԱՍ, 192): Տառապանքը Սող կարծրացնէ անոնց հոգին (ԳՍԱՄԻԺ, 302): Դրախտային բուրում մը կը զինովցնէ զիս (ԲՆԿԶ, 121): Ծառերը վարագուրը նեւեղին Աշտը զրադեցնող պատկերներուն վրայ (ԶՌԵԵՄ, 276): Ես չեմ կրնար սիրել աչի մարդիկը, որ կը լացնեն իմ մամա (ԵԱՇՄԱ, 153):

Տեղի հայցական ստացող շեղորից կազմված պատճառական բայերն ունենում են երկու հայցական, որոնցից մեկը ուղիղ խնդիրն է, մյուսը՝ սկզբնաձևի տեղի հայցականը: Օրինակ՝ Իրարու հաւել զիրար գետինը կ'անցունեն, իսկ երբ գէտ առ գէտ գան՝ զիրար երկինք կը բարձրացունեն (ՀՊԵԺ, 3, 146):

Սրանց հետ չպետք է շփոթել այն դեպքը, երբ վերացական բայից կազմված պատճառականի մոտ հայցականին զուգահեռ կա նաև ուղղական (նույն ձևը): Օրինակ՝ Ամէնքն ալ խօսեցան անթիւ պատմութիւններ, և յետոյ մահը ծանօթացուցին ինծի իր սարսափելի կերպարանքով և մտերիմներ դարձուցին զմեզ (ՎՀԾԾ, 261): Այստեղ մտերիմներ հայցական չէ, այլ ուղղական, և ոչ էլ խնդիր է:

Սկզբնատիպ ներդրածականից կազմված պատճառականներն ունեն և՛ հայցականով ուղիղ խնդիր, որը նրանց սկզբնատիպ բայի խնդիրն է, և՛ տրականով միջնորդական խնդիր, որը գրվում է պատճառականութեան շնորհիվ: Այդպիսի բայերից են խմցնել, քափել տալ, բնել տալ, հիմնադատակ բնել տալ, նանչցնել, մոռցնել, սորվեցնել, ուսուցանել, կարդացնել և այլն:

Օրինակներ՝ Ուսուցին մեզի Լըջանկութեան հետքեր բոլոր հեքիաթներուն մէջ (ՌԶՑ, 225): Մինչև անգամ ինծի սորվեցուց շուտով Էպիսկոպոս դառնալու գաղտնիքը (ԼՇԸԵ, 152): Իմ սկսա յիմարութիւն կը խմցնէ ինծի (ՏԶՎ, 129): Հոգիս իմս է և աշօք կը մտածեմ թէ հա՛րկ էր Ձայն այս չափով ալ միտքն անցորդներուն նանչցնել (ՎԹԵ, 178): Մոնկոլները ժողովուրդին հիմնադատակ բնել տուին քաղաքին պարսպները (ԵԺԺՇ, 161): Քեզ զօրութեան վերածելու համար որքան Պէտք է արցունք քափել տալ մարդը մարդերուն (ՎԹԵ, 181): Անոր կը ծանօթացնէի զիստոր վարձածները (ԱԶԵ, 160): Խենթ բաներ բնել կու տաս անոնց (ՇՇ, 1, 166): Սորվեցուր ինծի մայր լեզուս (ԽԱՇԾԱ, 160): Ո՛վ մոռցնել պիտի տար ինձ այդ գիշերն հիւանդոտ (ՌՍԵ, 48): Մասնաւոր վարժարան մը կայ հոս, որ աշակերաններուն Հայոց պատմութիւն միայն կը կարդացունէ (ՀՊԵԺ, 3, 128):

Սրանցից տարբերվում են պատճառական բայ+տրական+հայցական կաղապար ունեցող այն բայերը, որոնք սկզբնատիպ չկողք լինելով պահպանում են իրենց տրական խնդիրը և պատճառականութեան շնորհիվ ստանում հայցական ուղիղ խնդիր: Այդ բայերից են ծանօթացնել, հանդիպցնել, վարժեցնել և այլն:

Օրինակներ՝ Դիպումար մեզ օր մ'իւրաւու հանդրպացուց (ԱԶԵ, 28): Մտքի մարգանքներուն վարժեցուց ինքզինքն (ՎՀՀԾ, 94): Ամէնքն ալ խօսեցան անթիւ պատմութիւններ, և յետոյ մանր ծանօթացուցին ինծի իր սա սարսափելի կերպարանքով (ն. տ., 261):

Որոշ պատճառական բայեր ունենում են զուգահեռ խնդրառնություն: Այսպէս, հազցնել բայը մի դեպքում ստանում է տրական և բացա-

ռական խնդիրներ: Օրինակ՝ Անուր հագցուցին տաք ու հաստ կերպասներէն (206, 234):

Նույն բայը կարող է ստանալ հայցական և գործիական: Օրինակ՝ Նոսի-Նոսր զգեստներով հագուեցուցին և անուշ կերակուրներով կշտացուցին Արսէնը (ՎՀՀԾ, 93):

Երբեմն էլ այդ բայն ունենում է միայն հայցականով խնդիր: Օրինակ՝ Պղտիկ հարսիկը հագուեցուց զին՛ր (ՀՄԿԼ, 30):

Երբեմն հայցական պաշանջող բայերի մոտ չի գործածվում հայցականով խնդիրը, և բայն ունենում է միայն տրականով խնդիր:

Օրինակներ՝ Քեզի շե՞ն սովեցուցե՛ր, ինձի սովեցուցին (ԼՇԸԵ, 305): Այս նախորնտրութիւնը քիչ մտածել տուած է ինձի (ՍՍԼՃ, 16): Միւս միաբաններուն կերցնելու շէն (ՀՊԵԺ, 4, 333):

Երբեմն էլ ուղիղ խնդիրը արտահայտվում է երկրորդական նախադասութեամբ: Օրինակ՝ Հաւատացնէ՛ր մէկն ինձի, թէ կայ՞ծ մը, թո՞ւած ի՞մ արտէս, Զինք վառած է (ՎԹԵ, 356):

Բ. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒԹՆԵՐԸ ՏՐԱԿԱՆ ՀԱՐԱՎՈՒՄ

Արեւմտահայերէնում տրականը իմաստային և կիրառական լայն ոլորտ ունի: Այդ հարկով արտահայտվում են բազմաթիւ խնդրային և պարագայական հարաբերութեաներ: Քննութեան ընդհանուր կազմաւորին հաժաւարիմ մնալով՝ տրականով արտահայտված լրացումները (ինչպէս և մյուս հոլովներով դրված լրացումները) բաժանում ենք երկու խմբի՝ խնդրային և պարագայական: Ելնելով այն իրողութեանից, որ այդ դեպքում էլ տուկա են բազմաթիւ երկակի մեկնաբանութեան ունեցող կառույցներ, դրանք աեղադրում ենք համապատասխան իմաստների մէջ:

Խնդրային տրականով բառակապակցություններ

1. Հանգման տրականով կապակցություններ.— Հանգման տրականով ցույց է արվում այն առարկան, որին հանգում է գործողությունը: Սա բովանդակաւ լայն իմաստ է, և արեւմտահայերէնում շատ են լրացյալ դարձող բայերը, ինչպէս՝ ապալինիլ, ամրացնել, բարձրանալ, բախիլ, զամել, դիմանալ, դիմել, ենթարկուիլ, դաշիլ, զարնել (զարնուիլ), երկբազգել, լծուիլ, կապել (կապուիլ), կառչել, լծողել, խառնուիլ, հանդիպիլ, համակերպիլ, հսկել, հանդուրժել, հակառակիլ, համակրել, հաւնիլ, հետեւիլ, հպիլ, հնազանդիլ, հաւատալ, յանգիլ, ընդհատիլ, յաջոր-

դել, ներկայացնել, պատրաստել, նախանձիլ, մասնակցիլ. սպասել, փրահարիլ, պլլուիլ, փարիլ, փակիլ, փարքուիլ *և այլն*:

Այսպիսի բառակապակցութիւններ կան հետեւյալ նախադասութիւններում:

Վանդակէն դուրս ելնելուն պէս որսորդներու կը հանդիպի (ՀՊԵԺ, 6, 118): Երազիդ մէջ սատանայ տեսնելու ըլլաւ նէ՝ քանի մ'օրէն փոփոխամիտ աղջկան մը պիտի սիրահարիս (ն. տ., 140): Հիմակուան աղջիկները ասանկ բաներու կը սպասեն, որ ուրիշները բամբասեն (ն. տ., 153): Էրածիդ կը հաւնի՞ս (ն. տ., 1, 79): Երիտասարդներէն շատեր ալ անոնց օրհակին հետեւեցան (ն. տ., 6, 168): Մի խառնութիւն փոխանորդիդ գործերուն (ն. տ., 1, 333): Տղայական խաղերու բնաւ չէր մասնակցեր (ն. տ., 2, 19): Իւր կարճ, բայց ազդու հասակովն ամիւրայութեան բարձրանալ կ'ուզէր (ն. տ., 20): Տիկին Մարկոսեան համակրեցաւ այդ հմայքոտ ու հեղ աղջկան (են, 205): Մաման հակառակեցաւ ֆապրիբային վաճառմանը (ն. տ., 290): Պէտք է, որ բնութեան ուժերուն ... հակազդովի իմացական անհատը (ՇՇ, 1, 154): Պշտոր ջուր ծախելը Հասունեանի հացին եղ խել է (ՀՊԵԺ, 2, 82): Զարկ, թէն գիտեմ որ հերոսները հերոսներու միայն կրնան ընդհարուիլ (ՍԸՆ, 41): Մեր գաւաղները պղտիկ հասակէն վարժեցնելու է այդ արուեստներու (ՀՊԵԺ, 2, 193): Երկաթեայ ականջ ունենալու է մէկը, որ դիմանայ անոր ատենաբանութիւններուն (ն. տ., 204): Ահ, ևս որչափ նախանձեցայ իմ գրացի վիրատուիս (ՍԸՆ, 153): Երեկոյեան իջնէ ստուերը քնքուշ, Մեղմ կը հայի լեռան ջուրին մարմանդին (ՌՍՆ, 19): Բոլորովին արամաբանութեան ապաւինեցաւ (ՀՊԵԺ, 2, 251): Ամբարներու յաջորդեցին մուկերը (ն. տ., 3, 212): Սկսած է իր ճաշակները, գաղափարներն ու սէրերը պարտադրել ինծի (ՎՇԵԶ, 180): Քանի մը հարուստներու դիմեցի (ՀՊԵԺ, 5, 45): Այս օրէնքին շէն հնազանդիւր (ն. տ., 67): Ընտանիքը սալ մ'է, որուն լծուելու են յօժարակամ աչքն և կիներն (ն. տ., 244): Հնդիկները երբեք կ'ենդանեն: շէն ղպշիւր (ԵՕՆԺ, 4, 326): Կը հաւատան մահուրնէ հարը վարձատրութեան կամ պատմի (ն. տ., 344): Կապուած էի քեզի այն միակ սիրով (ԳԶԵԺ, 2, 20): Անձիդ արուած հարուածը միայն քեզի չպիտի զարնէ (ն. տ., 21): Ու երգի քուզ մը կու գայ պլլուած իր գօտիին (ՄՄԵԺ, 90): Ամէն մէկ բլրակ՝ իր կանանչ հակտին Կը կապէ երփնած ծաղիկէ նարօտ (ն. տ., 128): Ամէն յոյսեր մեծ պարապին կը յանգին (ն. տ., 170): Խընդաց և իսկոյն եղբայրն ու ինծի իրարու ներկայացուց (ՎՇԸՆ, 46): Հուր-գոնին անփալ լուսին մըն է փակել (ՎԹՆ, 144): Աստուծոյ բարութեան գաղափարին փարքուեցաւ (ԱԶՆ, 387): Ան կը հսկէ դաշտին կանանչ

արտերուն (ՀՍԿԼ, 19): Ամպակոչտերը բախեցան մէկգմէկու (ԶՈՆԵՄ, 287):

Որոշ կառույցներում տրականը կարող է մեկնաբանվել հանգման և միջոցի համատեղ իմաստով:

Օրինակներ՝ Այս իւրաքանչեւումնեւումն ոչ որ կը հետաքրքրուէր (ԵՅ, 292): Գաւերուն կը պարապէր (ՀՊԵԺ, 2, 97): Ամէն մարդ իր զործին զբաղելու երեսոյն ունէր (ԵՕԵԺ, 4, 496): Թաքխեցի ձեռքերս շուրին (ՎՈԿ, 182): Տաք խօսակցութեան մը կը բռնուինք (ՕՉԵ, 166): Պարտիւպանին էշն իր վիզն անընդհատ ծառին կը քերէր (ՀԵԱԳԱ, 13): Փէհլիւանի հաստ կապին մէկ ծայրը ծառին կապեցին (Ն. տ., 378):

2. Մատուցման տրականով կապակցութեաններ. — Այսպիսի լրացում պահանջում են տալու, մատուցելու գործողութեան ցույց տալով բացերը, ինչպէս՝ ապ, բաժանել, նուիրել, յատկացնել, յանձնել, ծախել, վաճառել, մատակարարել, փոխադրել, շնայել, դարձնել, վերադարձնել և այլն:

Այսպիսի բառակապակցութեաններ կան հետեւյալ նախադասութեաններում:

Այն թուականին Պօլտոյ բնակիչներն ինքզինքնին վիճակահանութեան տուած էին (ՀՊԵԺ, 2, 98): Ու ամբողջ գործովը փոխադրեց պզտիկին (ՀՕԵ, 316): Մերկեր ազան կը մատակարարէ Ղուկաս աղային (ՀՊԵԺ, 3, 316): Անցեալները մարդ մը միեկնոյն բանը երկու հոգիի մէկէն ծախած էր (Ն. տ., 4, 74): Խիզճա շները մէկուկէս ոսկւոյ ուրիշի վաճառել այն ապրանքը, զոր ևս մէկ ոսկւոյ գնած ևմ (Ն. տ., 4, 375): Այս տուգանքէն գոյանալիք հասոյթն ազգօգուտ ընկերութիւններէն մէկուն պիտի նուիրեն (Ն. տ., 474): Վայրկէնին մատանիովը կնքեց և իւր ատենազարին յանձնեց (ԵՅ, 154): Բերրոն հանքմ ալ բոլորովին փարած է աղջիկը աչղ ամերիկացի երիտասարդին տալու գաղափարին (ԵՕԵԺ, 1, 225): Իր խորհուրդներն ու խրատները կը շնայէր ամէնուն (Ն. տ., 321): Զիս դարձուցէ՛հ հին լեռներուն ամէհի (ՈՌՆ, 65): Կը մտածեմ դայն բաժնել երկրի բոլոր խեղներուն (ՎԹԵ, 31): Ոչ, չեմ ուզեր, չեմ կրնար ես դայն յանձնել աշխարհի (Ն. տ., 81): Մեզի յատկացուցին ծայրամասի ցած անակներու շարքը (ԱՅՄՉՄ, 159): Աստղերը ծախեց թէ ջուրեպանին և թէ ոննպերին (ՀԵԱԳԱ, 163):

3. Ուղղութեան տրականով կապակցութեաններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որին ուղղվում է գործողութեանը: Ուղեորութեան (պարագայական) տրականից տարբերվում է նրանով, որ այս դեպքում լրացյալը շարժման բայ չէ: Ուղղութեան տրական պահանջում

են բաղմամբիւ բայեր, ինչպիսի՝ նայիլ, յառել, աշխատել, ուղղել, սեւեռել, ցանկալ, ձգտիլ, կարօտիլ, անծկալ, երկարիլ, երկնցնել, կարկառել, դառնալ, դարձնել, տանիլ, պարգել (պարգուիլ), փափափիլ, բանալ, հանել և այլն:

Երացումը կարող է արտահայտուիլ ն՝ գոյականներով, ն՝ հոլոված ալ բառերով (գերտնուն, գերբայներ և այլն):

Այսպիսի կառույցներ կան հետևյալ նախադասութիւններում:

Ասանկ ջերմեռանդ ցնձ մը բահանալ ձեռնադրելու փափաքով
Եպիսկոպոսը հասցէն մեր գրասենեակը թող գրկէ (ՀՊԵԺ, 6, 43): Դուք
ձեր օրուան հացը նարելու նայեցէք (հ. տ., 291): Ձեռքը նակտին տա-
րալ (ԵԵ, 53): Դառնանք մեր խնդրոյն (ՀՊԵԺ, 1, 311): Բարձրացուր
ձեռքերդ և զանոնք գիշերուան կապոյտներուն կամարին կարկառէ (ՄԼԵ,
27): Սարսափներուն յառեցաւ ձեր մարտը հայեացքը (հ. տ., 52): Ինծի
կարկառէ ձեռքդ և ուղղէ նայուածքդ տառապալիս նայուածքիս (հ. տ.,
127): Ամբոխը սկիզբ իւր բարոյքին կ'երկնցնէ (ՀՊԵԺ, 2, 218): Աշխարհ
կը սեւեռէս վաճառատանդ դրան (հ. տ., 3, 274): Շուն մը կը հաշէ յուսն-
կային (ՎՇԵՆ, 213): Շոտով բերանինս քանիս քանիս քանիս (ԹԲԱԵ,
496): Ձայն վճարելու համար խելի կը կարօտիմ (ՀՊԵԺ, 5, 101): Ազգիկ-
ները պատկի աբարդութեան աշխարհ կը նային, ինչպէս պղծութիւն
ներն անուշեղէնի խանութին (հ. տ., 140): Դարձուր աշխարհ ուրիշ լու-
սաւոր կ'էլի (հ. տ., 238): Երբեմն աշխարհ մը կը ձգէ կապոյցին (ՄԵ, 40):
Ճերմանին թուղթը իրեն ընկերացող ու բովը կ'ընդունէր Երկն-
ցոյց (ԵՅԵԺ, 4, 255): Հայեցումս մ'ուղղեցինք աշխարհակցիկ պարտեզ-
ներուն որք աստիճանաբար կ'իջնան (ՄՏԵ, 119): Կ'անձկամ անոր կուրծ-
քին, դէմքին, շունչին (ՏՉՎ, 130): Բարձունքներուն աշխարհ յառած գիտ-
թիւն կ'ազաշէ (ԱԶԵ, 281): Դեռ աշխարհներ կան խաւար, Ձեռքեր պար-
գաւած երկնքի (ԱԹԲ, 9): Զոր ասպետի մ'երպումին կը ցանկալ ծոցն իր
փափուկ (ՄԲ, 181): Կը ձգտինք օրուան ըզնանքին, կ'աշխատինք նշմա-
րելի նպատակին (ՇՇ, 1, 154): Ինչո՞ւ բանտարկեցին համալսարանա-
կան իմ բարեկամը, որ կը սիրէր ու կը ցանկար մարդոց բարօրութեան
(ԳՍԱՄԻՃ, 441): Եղջիւր կը բռնէր իրեն շատ մօտեցող աղտոտ շուններուն
(ՀԵԱԳԱ, 13): Մարտը հանկուց մատանին ու մօրը երկարեց (հ. տ., 312):
Ամուլ կ'իյնէ, որ զանկի կ'ըզնայ, մայրն, որ աղջկան համար փետալ մը կը
խնդրէ ... ամէնքն ալ Արմաշ կը գիմեն (ԹԲԱԵ, 392):

4. Հաղորդման տրակաւով կապակցուրիւններ.— Երացումը ցուց
է տալիս աշխարհը կամ առարկան, որին մի բան է հաղորդվում, ասվում:
Մեծ մասամբ լրացում գտնում են անձ ցուց ավել բառերը: Երացալ

դառնում են առաջին հերթին ասացական բայերը, ինչպես՝ լսել, խօսիլ, յայտնել, աղաչել, երգել, գրուցել, հարցնել, պատասխանել, մաղթել, պատուիրել, գրել, գովաբանել, կարդալ (ասել իմաստով) և այլն:

Այնպիսի բառակապակցություններ կան հետևյալ նախադասություններում:

Իր բոլոր բարեկամներուն և ծանօթներուն կրօնիս չափազանց գովաբանել աչն տիկինը (ՀՊԵԺ, 6, 136): Կ'ուզե՞ս որ լսածդ իսկոյն ուրիշի մը գրուցես (ն. տ., 51): Ես ամէնուն ալ պատասխանեցի (ն. տ., 4, 18): Ջեր աղախնոյն կ'ապապրէք որ ներս չընդունի զիս (ն. տ., 308): Մեր աշխարհէն խաարիկ մը կը հարցնէ կոունկին (ԵՆ, 472): Բարկութեանդ մէջ լեզուիդ իշխէ, ականջներուդ չամբերութիւն մաղրէ (ՀՊԵԺ, 2, 39): Ժամացոյցին կը պատուիրէ որ չբանի, կամ զիշերին կ'աղաչէ որ չլուսնայ (ՀՊԵԺ, 2, 242): Երբեմն աչնպիսի պարագաներ կ'ըլլան որ մարդս երանի կը կարդայ անասուններուն (ն. տ., 401): Հին աստուածներու շեմքէն է որ կը խօսիմ քեզի (ՎՇԸՆ, 200): Եւ աշխարհի չյայտնեմ. թե բեզ ինչպէս սիրեցի (ՎԺՆ, 81): Պիտի պատասխանե՞՞նամակիս, պիտի գրե՞ որբանոցի վարչութեան (ԱՄՄՁՄ, 165): Հեռախօսէ բանի մի սղոց (ԿՓԶ, 68): Շատ մը պատմիչներու հարցոյցին (ՀՊԵԺ, 2, 247): Միտքս անդադար պատճառներու կը կանչէ (ՄՄՆԺ, 153): Կար ամու շատ անգամ անոնց ճրդարայի թուղթ կամ թուրն կը հարցնէր (ՀՆԱԳԱ, 147):

Որոշ բայեր հագորդման տրական են ստանում՝ փոխաբերաբար ասացական իմաստ ունենալով:

Օրինակներ՝ Մինչդեռ չարաշուր խուժանը վարէն, թերեւ, մահ պիտի որոտալ զազափարի զոներուդ (ՍԸՆ, 68): Դեռ անցեալ օրը երկու կին իրարու բաական հայհոյութիւններ ուղղեցին (ՀՊԵԺ, 3, 160): Պրտակեցաւ երկրէ երկիր և զանազան բազաքներ, իր նորանոր արկածներուն ալ պատմութիւնները տեղեկագրելով ինծի հաւատարմօրէն (ՕԶՆ, 147):

Երբեմն էլ ասացական բայի՝ տրականով լրացումը սոսկ ձևականորեն է հագորդման խնդիր. իրականում աչն ուղիղ խնդիր է:

Օրինակներ՝ Ծըմակ կ'ըսեն բլուրներու փեշին փաթթուած պզտիկ չարթ գետիկներուն (ԶՕՆ, 45): Սեբաստիայի դէպքին ինչ կ'ըսէք (ՀՊԵԺ, 4, 126): Այս արդար դատաստանին ըսելիք ունի՞ք (ն. տ., 378):

Երբեմն բայի լրացումը կարող է մեկնաբանվել հագորդման և ուղղութեան խառն իմաստով: Օրինակ՝ Քանի մը լիբբ երիտասարդներ աչս ընտանիքին անվայել խօսքեր կ'ուղղեն (ՀՊԵԺ, 6, 119):

5. Շանի (և վնասի) տրականով կապակցութիւններ. — Կրացումը այն առարկան է ցույց տալիս, որի օգտին կամ ի վնաս որի տեղի է ունենում գործողութիւնը: Այսպիսի լրացում ստանում են բաղմադան իմաստային խմբերի բաշեր, ինչպէս՝ բանալ, դառնալ, գալ, գոնել, խօսիլ, ծառայել, ժպտիլ, կանգնել, խմել, կփել, պատրաստել, պատնասել, վնասել, պարպել, հոգ տանիլ, կոտրել, շինել, փաղել և այլն: Կրացում կարող են դառնալ ն' սննդ, ն' առարկա ցույց տվող բառերը:

Օրինակներ՝ Մեր բնականիֆն երջանկութիւն մը կը պատրաստուի (ՀՊԵԺ, 1, 224): Ես ամէն մարդու գաղտնիք չեմ բանար (ն. տ., 305): Անոր քիչ պարտք ունենայն մեզի երջանկութիւն կը համարէին (ն. տ., 2, 26): Ազգին շահը իւր շահուն չգոհեաւ (ն. տ., 28): Կրթական գործի մը ծառայեցուցած էր զայն (ն. տ., 157): Իւր գործողութիւններովն ազգին և ընդհանուր կղերին շատ վնասած է (ն. տ., 184): Կենդանի լանդիմանութիւն մը կը դառնայ այն անձանց, որք իրենց բառին ազգին զխէն վեր կը բռնեն (ն. տ., 242): Մերով մը հոն սուրճ կ'եփէր ուզողներուն (ՀՈՆ, 225): Մէյ մ'ալ դուռ չեմ բանար այդ անառակին (ՀՊԵԺ, 3, 346): Անիկա բաժակ մը գինի պարպեց մեր գրականութեան (ՀՈՆ, 414): Ասիկա ցաւ չափաի պատնառէ ոչ ձեզի, ոչ ալ ինծի (ՎՇԵԶ, 325): Հայ կապալաւորի մը հաշուին խիճ կը կոտրեմ (ն. տ., 401): Այս գիրն ալ հպատատուր խօսելով ամբաստանեալին՝ կ'եզրակացնէ (ՀՊԵԺ, 5, 106): Մօլը շատ աղէկ եկաւ ինծի (ն. տ., 7, 86): Ամէն գիշեր հազար աչքով դուռ կը ծրպտիս տիեզերքին (ԳԱՊՎ, 83): Զիս պայքարին կը կանչէ կեանքին բացառող ամէն ծիւ (ն. տ., 109): Արձան կանգնելու և ստանկ բարեհաճութիւն (ԵՈՆԺ, 1, 329): Ամբոխը համբալ բացաւ արքայական ընտանիքը բերող կառնեուն (ն. տ., 4, 182): Յետոյ տիկին Մաղլըմեանի կեանքին խմեց (ԳՋԵԺ, 2, 158): Վահան մի շինեալ բու հաստ կաշին ուրիշին (ԼՇԸՆ, 342): Այդ պահուն ամէն բան կը մերժուի մալիս (ՏՉՎ, 122): Պատրանքն առած ինծի ընկեր ու հախտն, Կասկածի մօլթ ուղիներէ բաղեցի (ՌՈՆ, 70): Այս խաւարչուտ տողերէն դուրս ձեզ շող մը ծագի (ՎԹԵ, 335): Ուրախութիւն կը սարքէ իր բարեկամներուն (ՕՉՆ, 120): Այդ օրուրնէ սկսած կ'ըբաճայր Կալուստենց պիտի փաղէին (ՀՄԿԼ, 133):

Երբեմն շահի խնդիրը սոսկ ձեռնարկ լրացում է: Օրինակ՝ Տուրիկ ապլտ դրան առջև հասած կ'ըսէ կ'ընէ ապուրի պառկին (ՊՄՏԶԳ, 115):

Որոշ բաշերի մօտ արականը կարող է մեկնարանովէ շահի և հոնդման խառն իմաստով: Օրինակ՝ Ո՞վ կը նպաստէ ինկած քշուտին (ԵՔԺՇ, 65):

Կարող են համատեղվել շահի և մատուցման իմաստները:

Օրինակներ՝ հեղճ էրիկն ամէն Շարաթ ոսկիներ կը համբէր դեր-
ձակներուն (ՀՊԵԺ, 6, 283): Պէտք է նաև՝ ուսման նիւթերն ու հրահանգ-
ները պատշաճօրէն հայրալիրութիւն տալուն (ԱՍՆԿ, 86): Մարաշ իր հօրը
հայ կը տանէր (ՀԵԱԳԱ, 302):

Տրակտըր կարող է համատեղել շահի և հաղորդման խմաստներ:

Օրինակներ՝ Երգի մեզի հին օրերու հին յուշեր (ՍՐԵ, 108): Վաճա-
ռական քերթեցողներու նորանոր նենգութիւններ կը բարեմաղրեն:
(ՀՊԵԺ, 4, 499): Իրարու հայկոյցիցին (ԼՐԸ, 150): Բո թարմութիւնդ
իմծի խոտացուեցաւ լուկիայն (ՎԹԵ, 129):

6. Վերածման տրակտով կապակցութիւններ.— Լրացումը ցույց
է տալիս այն առարկան, որին վերածվում, փոխարկվում է մի բան:

Այսպիսի լրացում ստանում են սահմանափակ թվով բայեր, որոնք
վերածման, փոխարկման դործողութիւնն են ցույց տալիս, ինչպիսի՝ փո-
խել, փոխարկել, փոխակերպել, վերածել, կիսել, քաղցմանել, նեղել,
կտրել, բաժնել, դառնալ, դարձնել, ծալլել և այլն:

Այսպիսի բառակապակցութիւններ կան հետևյալ նախադասու-
թիւններում:

Մարդն ալ իր ոսկիները այն ապրանքին կը փոխէ (ՀՊԵԺ, 6, 15):
Տրամաբանութեան ուժով խնդիրը կոտորակի պէս իր ամենապարզ ձևին
վերածեցին (Ն. տ., 202): Աչ բազումին տակ կը սեղմէր լաթի թանձր
կտոր մը՝ չորսի ծալլած (ԵԵ, 370): Պատասխանեց թէ թիկնոցը գրաբա-
րէն աշխատեալաբար դարձուց (ՀՊԵԺ, 2, 54): Մարդս եթէ յարատեւի իւր
սխալին մէջ, այդ սխալն ուղիղի կը կերպարանափոխուի (Ն. տ., 91):
Զուարթութիւնն իսկոյն բարկութեան կ'ալլափոխուի (Ն. տ., 166): Թա-
ղին ջրհանկրաց խումբը երկու մասի բաժնուեցաւ (ԵԵ, 554): Եւ բազ-
մահազար տղրիւրները, իրենց հեծեծանքը՝ հովիւներուն հետ՝ երգերու
պիտի փոխեն (ՍՐԵ, 136): Հակահաստեաններն իրենց մէջ երկուքի
բաժնուեցան (ՀՊԵԺ, 2, 184): Անոր ժամգն ոսկույ փոխարկեց (Ն. տ.,
239): Աստուած ըստ որպէսզի անհատտին հովիւները գերեզմաններու
վերածեմ (ՍՐԵ, 169): Ծառերուն շարքը կանոնաւոր ձևերու կը խօրե-
ր, կը փոխէ, կը կտրէ, երպէս թէ մեծաբոյժ շրջապատ մը ձևելու ելլէր
(ՀՊԵ, 21): Զօրապետաց և գնդապետաց վարմանքը բոլորովին ալլալու-
րեան դարձաւ (ՍԵ, 148): Ինչպէ՞ս սակայն իր խանդավառ սէրը հեքայ-
բական շոթովանաց փոխակերպեւ էր (ԳԶԵԺ, 2, 61): Բաղմութիւնը ե-
րկուքի կը նեղուի (ԼՐԸ, 514): Ժիւղադային համեմատութիւններով աճած
ու բազմացած մեր գաղափարը կիսուեցաւ երկուքի (ԱՄՄԶՄ, 175): Կը
խնդրէ որ ըսելիքը քաղցմանեն հայերէնի (ՎՄԱՕ, 133):

Երբեմն տրականով լրացումը կարելի է մեկնաբանել վերածման և նյութի իմաստներով (ընդ որում նյութի տրականը առանձին իմաստ չէ): Օրինակ՝ Կարմիր մարախներու սոսկալի տարափ մը թափեցաւ մեր շուրջը, վայրկենապէս կարմիրի ներկելով ամբողջ ծառերը, պարտէզը (ԵՕԵԺ, 4, 354):

7. Փոխադարձ կապի արականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս աչն առարկան, որի հետ փոխադարձ կապի մեջ է գրանդվում մի ալլ առարկա: Բնականաբար այսպիսի լրացում ստանում են աչն բայերը, որոնք ցույց են տալիս փոխադարձ գործուղություն, ինչպես՝ բնկերանալ, բնկերակցիլ, ծանօթանալ, բշնամանալ, հաղորդակցիլ, դաշնակցիլ, բնտանենալ, ձայնակցիլ, նշանել (նշանովիլ) և այլն: Լրացում դառնում են մեծ մասամբ անձ ցույց տվող բառերը:

Օրինակներ՝ Բուռն ուժով կը մերժեմ Մարգարը, որ բռնութեամբ ինձի նշանեցին (2ՊԵԺ, 1, 107): Կամաց կամաց բնտանեցամ եմ մարդուն (ն. տ., 6, 196): Երիտասարդ մը փափաք յայտներ է ձեզ ձեր աղջկանը նշանուելու (ն. տ., 287): Այս բոլորն իմ երջանիկ երգերուս քոքովումին կը ձայնակցեին (ՍԸԵ, 112): Կ'ընկերահայ Աբիսողոմ աղալին (2ՊԵԺ, 2, 101): Ինձի կ'ընկերահայ ամէնուրեք (ՎՇԵԶ, 37): Պահակազօրքին գնդապետը և բանի մի ուրիշ պաշտօնեաներ բշնամացամ էին առքորին (ԹԲԱԵ, 517): Իրեն ծանօթանալու ամէն ջանքերս անտես միացին (ԳՁԵԺ, 1, 157): Իր կնոջ կատակներ քաւ (ն. տ., 2, 78): Կարծես նոր կը ծանօթանալիմ իւրաւ (ԼՇԸԵ, 95): Շէնքին բոլոր բաժանմունքները իւրաւ կը հաղորդակցին (ն. տ., 463): Գալով յանկարծ բովէ բով, դաշնակցուեցան իւրաւ (ՎԹԵ, 353): Այ տուլի իւրաւ կը մտերմանան բնականաբար (ԼՇԸԵ, 63): Մայրերն ալ գաւակներուն միացան, անոնց լացերուն բնկերացան (ԵԵ, 81):

Երբեմն տրականը կարող է մեկնաբանվել փոխադարձ կապի և հանգման խառն իմաստով: Օրինակ՝ Ու թող ցանուցիր գաւկնեբուս ամբոխներն հայկական Իւրաւ գանգուածուին, Լոբալահան, հանուին (ՍԸԵ, 30):

8. Համապատասխանություններ արականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս աչն առարկան, որին համապատասխանում, նմանվում է մի ալլ առարկա: Սովորաբար սա ածականի լրացում է, և պատահական չէ, որ այսպիսի լրացում ստանում են ածականական ծագման բայերը, ինչպես՝ հաւասարիլ, համապատասխանել, պատշանիլ, վայելել, համակերպիլ, յարմարիլ, նմանիլ, բաղդատուիլ, համեմատուիլ և այլն:

կրացում կարող են դառնալ ցանկացած բառերը:

Այսպիսի բառակապակցություններ կան հետևյալ նախադասություններում:

Մարդկային միտքը սեղանաւորներու և վանառականներու կը նմանի (ՀՊԵԺ, 6, 108): Զկայ մէկը որ զրկող վայելցնէ ինծի (ն. տ., 1, 321): Տոբբորը այդ նամբողութեան համակերպեր էր (ԵՆ, 293): Հագուստը պարտաւոր է մաքրուս յարմարիլ և ոչ թէ մարդս հագուստին (ՀՊԵԺ, 2, 50): Ուղեկոս կը նմանի բիմիական մեծ գործանոցի (ՎՇԵՀ, 182): Երկու տանուան չփութը այդ վաճառականներուն հետ բաւական եղեր էր զինքը աշխատեց աւտիմանին կատարելապէս հաւասարցնելու (ԵՈՆԺ, 1, 361): Կ'երեւայ որ այդտեղի սովորութիւններուն կը պաշտանի (ն. տ., 4, 622): Կնոջ ընդունած դաստիարակութիւնն ո՞ր նպատակի կը համապատասխանէ (ՄՏԵ, 104): Կը վայլէ՞ տոբկա: պաշտօնակից, սրտակից ու նպատակակից րնկերներու (ԼՇԸՆ, 188): Կը լսէի պարագաներու յարմարող խօսքեր (ն. տ., 506): Ասուպի մը նմանեցաւ Միսաբ Մեծարենց (ԱՀԳԺ, 254): Անկից առաջ ոչ մէկը ունինք անոր բաղդատուելու (ԱԶՆ, 302):

Զ. Սահմանափակման տրականով կապակցութիւններ.-- Կրացումը ցույց է տալիս այն առարկայացած հատկանիշը, որի մեջ սահմանափակվում է լրացցալի արտահայտած գործողութիւնը: Այսպիսի կրացում պահանջում են բաղմապիսի իմաստ ունեցող բայեր, ինչպէս՝ համոզուիլ, աշխատիլ, հմտանալ, յուսալ, քերանալ և այլն:

Սահմանափակման տրականով բառակապակցություններ կան հետևյալ նախադասություններում:

Այս նշմարաւորեան շին ուղեր համոզուիլ մեր հարապատներն ումանք (ՀՊԵԺ, 4, 461): Մարդս պետք չէ որ քերանայ իր աղղային պարտականութիւններուն (ԵՈՆԺ, 1, 309): Այդ սրբապրութեան գործին պիտի աշխատեիմ միասին (ն. տ., 4, 184): Համոզուած է այդ գործերուն օգտակարութեան (ն. տ., 605): Անոր համար կ'ըսեմ որ շատ աշխատեցնես աղաքը հայերէնի (ՏԿՎԱ, 85): Սկսայ համար լեզուի մը հմտանալ (ՏԶՎ, 39): Ու յուսացի յաւերժութեան պսակին (ՌՈՆ, 70): Անկարելի էր մերժել այդքան անկեղծ ու քաջայարմար հրաւեր մը, առանց քերանալու բաղաբաղարական պահանջներուն (ՕԶՆ, 79):

Երբեմն տրականը կարող է մեկնարանվել սահմանափակման և հանգման խառն իմաստով: Օրինակ՝ Հոն Լարուպեան լեզուներու աշխատած ժամանակը ըմբռնար նաև ուսանելու տաճկերէն լեզուն (ՀՊԵԺ, 2, 170):

Սահմանափակման, հանգման և միջոցի իմաստներն են միահայտարարում հետևյալ նախադասություններում:

Ամէն բանի կը հետաքրքրուի և ամէն ճիշդէ ալ կը կարդայ (ԹՔԱԵ, 536): Ամէն անհատ պարտաւոր է, իր շափովը և իր կրած եղանակովը, հետաքրքրուիլ հանրային գործին (ԱԶԵ, 402): Գործին հետաքրքրուելով՝ երկար քարակ տեսնուեցաւ մանկավարժին հետ (ԵՆ, 55):

10. Փոխաբերական տրականով կապակցություններ. — Կրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որի փոխարեն կատարվում է գործողությունը: Այսպիսի լրացում ստանում են սակավաթիվ բայեր, ինչպես՝ տալ, փոխել, շահիլ, վնասել, բերել, հանել, պատասխանել և այլն:

Այսպիսի բառակապակցություններ կան հետևյալ նախադասություններում:

Ես ձեզի հաբիր աղջիկի շնմ փոխեալ (ՀՊԵԺ, 6, 116): Կոտրած ակռաները դիրտութեամբ կը հանն, եղեր մէկ հասար կէս ոսկիի (Ն. տ., 116): Վաստկած ստակներդ քաւորոնի կու տաս (Ն. տ., 1, 111): Ի՞նչ պիտի պատասխանէ՞ք առաջարկութեանս (Ն. տ., 337): Մերունին բերած սոխը երկու տասնոցի կու տայ մէկու մը (ՀԶԵ, 58): Այդ համբոյրին ոչ մէկ համբոյր կը փոխեմ (ՄԶԵ, 26): Խօսք կու տանք որ հաւիւրին բան մը պիտի վնասուի (ՀՊԵԺ, 4, 352): Տեսնենք այսուհետեւ ով պատասխանատու պիտի ըլլայ մեր սխալ բայերուն (Ն. տ., 448): Դուն փառք տալու ևս որ հիւանդութեան տալիք ստակդ պարահանդէսի կու տաս (Ն. տ., 5, 38): Դուն ատիկա մատդ փարբելով քու քրածնեւորդ հայէ (ԵՅԵԺ, 1, 57): Իր աղջկանը շէին փոխեալ դիմեր (ԳԶԵԺ, 1, 70): Երկու հաւան երդուեալ եմ երկու հատ (ԼՀԸԵ, 287): Չեղածէն կը կտրենք պարտքին ու առկոսին կու տանք (ՎՀՀՄ, 15): Օրը միայն օրօմբիլի քսանըհինգ երեսուն ոսկի կը ծախսէ կոր (ԵՅԵԺ, 223):

11. Վերաբերական տրականով կապակցություններ. — Կրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որին վերաբերում է գործողությունը: Կրացւոյ դառնում են սակավաթիվ իմացական և աստղական բայեր, ինչպես՝ մտածել, խորհիլ, հոգալ, հոգ տանել, երազել, պատմութիւն բնել, խօսիլ, խոկալ, տեղեկանալ, ակնարկել և այլն:

Այսպիսի բառակապակցություններ կան հետևյալ նախադասություններում:

Աղջկանց դաստիարակութեանը բնաւ հոգ չտանիր (ՀՊԵԺ, 6, 269): Օ, այն վաղդակին կ'երազեմ յաճախ (ՄԸԵ, 106): Մնացածին կ'արժէ՞ր մտածել (ՀԶԵ, 151): Ոսկիին մէջտեղէն վերնալուն կը զանգաղին (ՀՊԵԺ, 4, 48): Այդ իրիկուն կ'ակնարկէք (ՎՀԵԶ, 43): Դուն ալ քու բոյր հաճոյանքներուդ և տենդերուդ մէջ մտածեցիր իմ հոգիիս (Ն. տ., 106): Դեռ ժամանակ չէր ունեցած տեղեկանալու օրուան լուրերուն (ԵՅԵԺ,

1. 364): Առջի օրուան կորուստին կը խորհէր պահ մըն ալ (ԳՁԵԺ, 1, 102): Երբեմն պզտիկ ակնարկութիւններ կ'ընէր մեր հաւանական բաժանումին (ն. տ., 143): Սիրտս յուզուած է, միտքս կը խոկայ նեկզորքիններուդ, դաւերուդ անլուր (ՄՄԵԺ, 179): Անմիջապէս ընդունեցի, առանց մտածելու ճամբորդութեան բոլոր վտանգներուն (ԼԲԸԵ, 249): Կ'երագեմ իմ մերկաւոր ճակատագրիս (ԱՉԳՃ, 132): Դեղադործը խօսեցաւ Ադամիին (ՇՇ, 1, 189): Մենք մեզի հոգանք (ԵՕԵԺ, 4, 581):

12. Ընկալման տրականով կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն շտապի, որին ունենցում է մի ալլ առարկա: Այսպիսի լրացում պահանջում են ընկալման գործողութիւնն ցույց տալով սահմանափակ բաշխը, ինչպէս՝ լսել, ունկն դնել, ունկնդրել, անսալ, ականջ դնել, ականջ կախել, մտադիր լինիլ և այլն:

Այսպիսի բառակապակցութիւններ կան հետեւյալ նախադասութիւններում:

Փառքերու աստուածացումին ունկնդրեցիք (ՍԸԵ, 7): Վարէն, ահեղաւոր եփրատին կ'ունկնդրէի (ն. տ., 105): Պէտք է անասաւ հրամանիս (ն. տ., 157): Ատենօք հանդիսականներն մտադիր կը լինէին տտեհախօսի հատին (ՀՊԵԺ, 5, 14): Մեծ դուարճութեամբ ականջ կը դնէին մեր խօսակցութեան (ԹԲԱԵ, 572): Անոնց խորհուրդներուն կ'անսալ (ԵՕԵԺ, 1, 62): Շարլաթաններու խօսքին ականջ մի կախէր (ն. տ., 4, 581): Աստուած խօսէ է, չի լսեր բոլոր սրտակէզ հառաչին (ԲՈՆԵ, 160): Կալի աղմբիկոտ աշխատանքին կ'ունկնդրէր (ՀԵԱԳԱ, 60):

13. Ուղիւ խնդրի տրականով կապակցութիւններ. — Արեւմտահայերէնում ուղիւ խնդրի ստիսրաբար հայցականով է գրւում: Սակայն բաղմաթիւ բաշխի մոտ մտածմբ գրաբարյան ավանդույթով, մասամբ արեւելահայերէնի ազդեցութեամբ ուղիւ խնդրի կարող է գրւել նաեւ տրականով: Այդ բաշխից են՝ քողով, իշխել, տիրել, տիրապետել, գիւտակցիլ, տանիլ, ներկայացնել, համոզել, բնորոշիլ, կապել, բաշխել, յիշել, յարգել, խառնել, դող հանել, համբուրել, հիւրընկալել, բժշկել, կանչել և այլն:

Օրինակներ՝ Բարկութեանդ մէջ լեզուիդ իշխէ (ՀՊԵԺ, 2, 39): Գնաց տիրեց եկեղեցիներուն (ն. տ., 182): Իմ կեանքս կարճ եղաւ ամբողջ Աշխարհի տիրապետելու համար (ԵԶԺԵ, 170): Ազգը կը գիտակցի իր բնաջնջումը սարքով, զայն ստանութեամբ հետապնդող բազմակալութեան (ՀՈՆ, 288): Նորա բնատուրեան և ամէն կողմէ վարմունքներուն ազախնարար կը տանէր (ՍԵ, 116): Անցեալ օր տեսայ թէ ինչպէս քիթքիթ տուած կը խօսէին,— կ'աւելացնէր, շատերուն ծանօթ պատուի մը ակ-

նաւելելով (26ԱԳԱ, 94): Այդ որ Թումասին ոչ որ տեսած էր (ն. տ., 257): Ան երբեք չէր կրնար յաղթել իր հապարտութեանը (ՎՇԵԶ, 32): Ահա այդ կինը պէտք է տիրանայ այն բոլոր բաներուն, զոր ունիմ սեռեակիս մէջ (ՇՇ, 1, 87): Միշտ պիտի կրնար տիրանալ այդ քանին (ՕԶԵ, 78): Ես միշտ կը լիջեմ Լեւոն մօբարիս (ԳՍԱՄԻՃ, 278): Ես յարգեցի Լեւոն մօբարիս, սիրեցի զինք (ն. տ.): Զուարթարարոյ Երիտասարդը նեղ պալմաններու յաղթանարած էր մինչեւ վկայական ստանալը (ԶԳՄՆ, 25):

Տրականը կարող է մեկնարանովել ուղիղ և հանգման անուղղակի խնդրի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Կաթօթիւր որ ներս, ընկերոջը յանցանքին (ԶՊԵԺ, 2, 190): Մենք ձեռք ազատութեան, ձեռք կենաց խնայեցինք (ՄԵ, 82): Ստացուցրի ազատութեան կը հսկէր (ն. տ., 192):

Երբեմն տրականը կարող է մեկնարանովել ուղիղ խնդրի և հագորդման խառն իմաստով: Օրինակ՝ Հովուհիներն անոր է որ կը կանչեն (ԿՍԼ, 77):

Տրականը կարող է համատեղել ուղիղ խնդրի և վերաբերութեան իմաստները: Օրինակ՝ Տրամօրէն կ'երազեմ իմ դժբախտ սիրականիս (ՄԶԵ, 205):

14. Միջնորդական խնդրի տրականով կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որը զործողութեան կատարում է մեկի գրգռումով: Սա հիմնականում սկզբնատիպ ներգործականներից կազմված պատճառական բայերի լրացում է, ինչպես՝ սիրցնել, նանչըցնել, սորվեցնել, խմացնել, խմցնել, կերցնել, բնել տալ և այլն:

Լրացում գտնում են հիմնականում անձ ցույց տվող բառերը:

Օրինակներ՝ Քեզի խարդախութեամբ զինովցուցնէր է (ԶՊԵԺ, 1, 171): Ես կրնամ աւղարացնել մեզի (ն. տ., 191): Երկաթադործն իր աշխատութեամբ այն տատիճան ինքզինքը սիրցուց ֆրանսացիին ու անոր կնոջը (ԵՆ, 581): Հանչցուց զինքն բոլոր բարձրաստիճան պաշտօնատարներու (ԶՊԵԺ, 2, 182): Դասատուներ ստեղծած է՝ բժիշկներու սորվեցնելու համար՝ թէ մարդս քանի ժամ կրնայ անօթութեան դիմանալ (ն. տ., 197): Փափկութեամբ կ'իմացունէ, հպարտութիւն ծախողներուն որ ուրիշ տեղ երթան իրենց ապրանքը ծախելու (ն. տ., 233): Իմ մարդիկս ինձի ամէն զիշեք օգի կը խմցունեն (ն. տ., 3, 19): Յաշտած էր ինքզինքը սիրցնել ամէնուն (ԵՕԵԺ, 4, 148): Կառավարութիւնը թոյլ կու տայ որ իրենց մեռելները աշտարակի մէջ գազաթը դետեղեն և զիտը անգղներուն կերցնել տան (ն. տ., 341): Որիորդին ընթերցումներ բնել կու տար (ՕԶԵ, 271): Ես ձեզի ամէն ամսու գլխուն նոր պատրիարք մը պիտի բնաւել տամ

(ՀՊԵԺ, 2, 221): Կոճակ մը, որ փրթած տեսնէր, Արտեմիսին կարել կուտար (ՀԵԱԳԱ, 117):

15. Ներգործող խնդրի տրականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որի գործողությունը կրում է ենթակառուցվածքային լրացում ստանում են կրավորական սեռի բայերը, ինչպես՝ խաբուիլ, տեսնուիլ, յափշտակուիլ, զարնուիլ, տարուիլ, բաշուիլ, նախառնուիլ, զոհուիլ և այլն:

Լրացում կարող են դառնալ նաև անձ, ե՛ր իր ցույց տվող բառերը:

Օրինակներ՝ Աղջիկ մը շատ անգամ չոր հագուստներու կը խաբուի (ՀՊԵԺ, 1, 175): Աս աղջիկն ալ ձեր աշխատանքով յափշտակուած էր (ՀՊԵԺ, 1, 230): Աս ալ ձեր խօսքին զարնուած էր (ն. տ.): Տղան հետզհետէ տարուեցաւ անոնց բնկերութեանը (ԵՆ, 269): Երկրորդ սիկառին հետ Գոլօն կը տարուի մամառուի (ՀՉՈՆ, 52): Տղաքը ձիթաստաններուն քովը բունի կը բաշուին (ն. տ., 255): Շարունակ ինձ պիտի թուի թէ՛ աղջիկս դառնաւ անուրեան նախառնուած է (ՄՏԵ, 131): Բոլորը զոհուեցան քառցիկներուն (ԱՄՄՁՄ, 132): Մովսիսն նիւանդութեան բռնուած էր (ՀԵԱԳԱ, 123): Ես արեւոյս կը տարուիմ աղբիւրներուն երգչիկ (ՍԲ, 328): Ան չմոռն ալ ե՛րբ անանկ թուլ կամ տկար պիտի գտնուէր, որ ան գալլերուն յաղթուէր (ԹԲԱՆ, 106):

16. Պատասխան ներգործության տրականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից ոչ անմիջականորեն ներգործութեամբ է մի առարկա: Այսպիսի լրացում կարող են ստանալ զգացական մի շարք բայեր, ինչպես՝ նիւանալ, գմայլիլ, նեղանալ, զարհուրիլ, սրդողիլ, բարեկանալ և այլն:

Օրինակներ՝ Կը գմայլէր անոր գեղեցկութեան (ԳԱԱՓ, 226): Կը գմայլէր իգական սեռը ներկայացնող սիրուն աղջիկներուն (ն. տ., 281): Ի՞նչ պատճառով մեզի նեղացած էր (ԳՁԵԺ, 1, 70): Ինքնիրեն աւելի Սուրբիկի նեղացաւ բան թէ իր բարեկամին (ն. տ., 2, 98): Գրագիրներուն սրդողեցաւ (ն. տ., 150): Զարհուրեցաւ երկինքին ու գահաւէժ ինչպէս վար (ԲԱՆ, 163): Ինչպէս մարդը իր նմանը չի տեսներ. ինչպէս իր նմանին չի նիւանաւ (ՅՊԴՆՄԱ, 33): Նոյնիսկ առաջին անգամ ըլլալով շնորհացալ իրեն (ՇՇ, 1, 276): Ապշտեմամբ կը խնդար նորեկիս չարգալիք բարեկին (ՁԵՆ, 55):

17. Ստացական տրականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որին պատկանում, վերաբերվում, վերապահվում է մի բան: Այսպիսի լրացում ստանում են սակավաթիվ բայեր,

ինչպես՝ պատկանիլ, վիճակուիլ, վերագրել, վերապանել, լինիլ, կալ և այլն:

Օրինակներ՝ Եթէ օրիորդ Գարագաշեան արական սեռին վերաբերէր՝ բոլոր աղջիկներուն սիրան իրեն պիտի գրաւէր (ՀՊԵԺ, 2, 270): Ամենափոքրիկ տկարութիւն մը անխուսափելիօրէն վերագրեւ եւ մեծ ախտին (ՇՇ, 1, 21): Բացորոշ էր թէ այդ յուղումը ուրիշ նիւթի մը կը պատկանէ (Ն. ա., 53): Այդ դուռը կը պատկանէր պղտիկ սենեակի մը (Ն. ա., 129):

18. Համեմատութեան տրականով կապակցություններ.— Երացումը ցույց է տալիս աչն առարկան, որի համեմատութեամբ առաւել կամ պակաս է մի ալ առաքիտ: Այսպիսի լրացում ստանում են ռակաւաւորիւ բայեր՝ շնորհակտել, գերազանցել, ստորադասել, ստորադրել, ցած դասել և այլն:

19. Խուսափման տրականով կապակցություններ.— Երացումը ցույց է տալիս աչն առաքիտ, որից խուսափում է մի բան: Այս խմատը բնորոշ է բացառական հոլովին, սակայն երբեմն արականը եւս գործածվում է այս նշանակութեամբ: Երացումը դառնում են ձեռք վերցնել, երես դարձնել, կոնակ դարձնել, օտարանալ, զրանալ, աշխատել, ակնհայտ խցել և այլ բայեր:

Օրինակներ՝ Պէտք է որ կոնակ դարձնէր իր կաթսային սերունդներուն և երագներուն (ՎՀՀԾ, 297): Աշակերտութեան հրաժեշտ ապում պէս՝ միաբան գրուցաւ Անտոնեան ուխտին (ՀՊԵԺ, 2, 139): Հետզհետէ կ'օտարանալին՝ ազգային, կրօնական կամ հոգեկան տմէն ապրումի (ՀԱՀԲ, 393): Երանութիւնն համբոյրից ինծի բնգմիշտ զլացար (ՎՈԿ, 123): Աշխատիս գոցելու եմ հակասութիւններուն (ԱՀԳԺ, 125): Ականջները կը խցէ փողոցային ժխտին (ԱԶԵ, 173):

Պարագայական տրականով բառակապակցություններ

1. Նպատակի տրականով կապակցություններ.— Երացումը ցույց է տալիս աչն առարկայական հաճգամները, որի համար կատարվում է գործողութիւնը: Երացումը արտահայտվում է կամ բայանովմը, կամ ենթադրվում է, որ առարկան գործողութեան հետ կապ ունի: Այսպէս, երբ ասում ենք երբալ որսի, ապա որսի նշանակում է որս անելու, որսորդութեամբ զբաղուելու: Երբալ ջրի նշանակում է երթալ ջուր բերելու:

Նպատակի տրական ստանում են առաջին հերթին շարժման, ապա և ալ իմաստի բայերը, ինչպէս՝ երբալ, գալ, բերել, տանիլ, վազել, հանել, կանգնիլ, հալիլ, հրաւիրել, առաջնորդել, աշխատիլ, սահմանել, պատ-

հաստել, ծախսել, մղել, փաշուիլ, հարկադրել, կանչել, դատապարտել և այլն:

Օրինակներ՝ Այդ ձիով նապաստակ որսալու երթալու է (ՀՊԵԺ, 1, 363): Փափկութեամբ կ'իմացունէ հպարտութիւն ծախողներուն, որ ուրիշ տեղ երբան իրենց ապրանքը ծախելու (ն. տ., 233): Շնորհակալ եղաւ իր բիթէն որ զինքը բանաստեղծութեան կոչած էր (ն. տ., 261): Ուրիշ անգամ մէնք ձեզի կը հրաւիրենք՝ հաշի (ն. տ., 3, 82): Ազդիկանսի պիտի երթանք (ն. տ., 98): Դրացիներուն տունը փոխի կ'երթալ (ՀՊԵ, 183): Կան փնտրուած հարուստի տուները, որոնց ծառայութեանը իրապէս կը ծեծկուին վարձուորները (ն. տ., 238): Երիտասարդները դատեցին, որ միասին տանին բազարներու պաշարումին աշխատցնելու (ԵՔԺ, 161): Այդ հրաշտապ եղանակն հանգստութեան սահմանուած է (ՀՊԵԺ, 4, 503): Ես ինքզինքս կը պատրաստեմ մահուան ամէն օր (ՎՇԵՆ, 322): Դարձեալ կը վազէին փափաքով իր տեսութեան (ՄԵ, 34): Ամէնքը նստան կերակուրի (ն. տ., 59): Կարծեցիք թե վախն էր որ զմեզ խաղաղութեան կը յորդուէր (ն. տ., 155): Ի՞նչ բանի կը ծախսուին այդ առաջին հասոյթները (ԵՊԵԺ, 4, 350): Ատոնք շատ անձուկ կերպով կը բաւէին իր ապրուստին (ն. տ., 364): Ապա դատարանը կը փաշուի առանձին խորհրդակցութեան (ՌԶՑ, 579): Երբ հազուադէպ առիթներու հաշի մօրեղբայրս գար մօրը այցելութեան, ամբողջ թաղեցին կը հետաքրքրուէր այդ զէպով (ԶԵՆ, 449): Որ բմբուսացման կը մղես զմեզ (ՎԲԵ, 246): Իր գրական գործունեութեան ինքզինքը կը հարկադրէ մեզ: սխալացման ու յարգանքին (ԱՀԳՆ, 286): Պատրաստ դրամէն հինգ հարիւր ոսկի ծնողքիս կը ձգեմ, յանձնարարելով որ անմիջական պէտքերու գործածեն հոն (ՊԶԵ, 174): Պիտի կանչեմ կոչունքի նոյնիսկ շրջիկ լուսնկան (ՄԲ, 137):

Երբեմն տրականը կարող է համատեղել նպատակի և հանգման իմաստներ: Օրինակ՝ Դոան առջև կարգի կը սպասեն (ԼԲԼԵ, 174):

Կարող են համատեղվել նպատակի, վերաբերութեան և շահի իմաստները: Օրինակ՝ Մեծ հոգ տարաւ վարժարանի բարեկարգութեանը (ՀՊԵԺ, 2, 216):

Կարող են համատեղվել նպատակի և ներդրածող խնդրի իմաստները: Օրինակ՝ Անվաշկ ոճով պաշտպանուած ճշմարտութիւնը միշտ հախաղատու է բանկոնի մը զոհուած ճշմարտութեան (ՀՊԵԺ, 2, 92):

2. Թողնուած տրականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկայական տեղը, ուր ուղղվում է գործողութեանը: Այս իմաստի տրականը լայնորեն գործածական է արեւմտահայերե-

նում: Այսպիսի լրացում պահանջում են շարժման բայերը, ինչպես՝ եր-
բալ, գալ, տանիլ, բերել, զրկել, նետել, դառնալ, վերադառնալ, կանչել,
թռչիլ, սլանալ, խոյանալ, յառաջանալ, փոխադրուիլ և այլն:

Լրացում դառնում են ինչպես անձ, այնպես էլ իր ցույց տվող բա-
ռերը:

Օրինակներ՝ Վազը իրիկուսն մեզի պիտի հրամմեմ (ՀՊԵԺ, 1, 278):
Պառու րոյրը բժշկին վագեց (ԵՆ, 85): Օր մը նպարավանաւի մը դրկուե-
ցաւ (ՀՊԵԺ, 2, 20): Շատ մը կիներ ուխտի կ'երբալին անոր երկարապոչ
առննախօսութիւններուն (ն. տ., 25): Խնչ է այդ պատանքը զոր շորս
հովերուն կ'առագաստեմ (ՍԸԵ, 96): Աշխատողներ՝ բոլորդ մէկ ձեր բա-
րեզութ բնութեանը զրկին եկեմ (ն. տ., 216): Երկու ստուեր կը նետուէին
իրարու (ՌՍԵ, 41): Անձրեւը զանոնք կը նետէ ախտի գործերուն (20Ե,
320): Անոր մարմինէն բազցր տարութիւն մը հոսացաւ պահապանին երե-
սին (ն. տ., 363): Գացեւ էինմ մեր սովորական ժալոյն (ՄԶԵ, 203):
Փոխանակ զողերը բանտ տանելու՝ բանտը աանելու է զողերուն (ՀՊԵԺ,
4, 356): Խնչ խտովիչ է ճամբան, որ մեր արտերուն կը տանի (ՎՇԵՀ,
216): Կը դառնան միջասնէրը իրենց փոքրիկ ծակերուն (ն. տ., 235):
Ձիս կը կանչէ հիմա իրեն (ԳԱՊՎ, 107): Վազը վարժապետը ինծի պիտի
կանչեմ (ՏԿՎԱ, 104): Ու կը րոշիմ հին մանկութեան (ՌՈՆ, 38): Անմա-
հութեան խոյացաւ, միշտ անչղղող ու միշտ վէս (ն. տ., 163): Թող
սլանամ մի րոպէ իմ առաջին մրմունջին (ն. տ., 166): Պէտք չէր որ բեզի
վերադառնային (ՇՇ, 1, 150): Երբեմն ալ զիս տաւիւր կատարին մենա-
ւոր (ՍԲ, 337): Յառաջացանմ ծանօթ փոքր աղբիւրին (ԳՊՍՄ, 199):
Անակնկալօրէն ինրդիները փոխադրուած զգաց հեռաւոր մանկութեան
(ՍԹՍ, 288):

Ուղեորութեան իմաստը կարող է համատեղվել նպատակի իմաստի
հետ:

Օրինակներ՝ Իր առաջադրած նպատակին կը վագեր (ՀՊԵԺ, 2, 191):
ԽԼՆք կ'երբանմ ստույգ Մահուան անսուաղ (ՍԸԵ, 153):

Ուղեորութեան, նպատակի և հանգման իմաստները կարող են հա-
մատեղվել: Օրինակ՝ Եւ մանաւանդ, ինչպիսի քայլերով գաղափարի ոս-
կիաշար խորաններու պաշտամունքին յառաջացանմ (ն. տ., 73):

Ուղեորութեան իմաստը կարող է զուգակցվել մատուցման իմաս-
տին: Օրինակ՝ Ու մատներէս ուղեղիս կ'անցնի կրակը անոնց (ՍԲ, 190):

Ուղեորութեան և հանգման իմաստները կարող են համատեղվել:
Օրինակ՝ Անուշ ջերմութիւն մը կը հոսէր երակներէս ու կը բարձրանար
կռկորդիս (ՎՇԵՀ, 223):

Կարող են համատեղվել նաև ուղեորության և ուղղության իմաստները:

Օրինակներ՝ Կարծես իրենց արժատները մեր սրտերում կ'երկարին (ՍԸԵ, 205): Արարչագործ ձևերդ իմ ուղեղիս երկարէ (ն. տ., 241):

3. (Դադարման) տեղի տրականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս գործողության կատարման առարկայական տեղը: Լրացյալ լինում են և՛ դադարման, և՛ շարժման բաղերը, ինչպես տարածուիլ, պտտիլ, անցրնել, կենալ, զամել, սանիլ, փաշշել, տնկել, գնել, հաստատուիլ, ապրիլ, կախել, քափանցել և այլն: Լրացում դառնում են և՛ անձ, և՛ իր, մեծ մասամբ տեղ ցույց տվող բառերը:

Օրինակներ՝ Մեր հարուստներն իրենց ալիւրի շանմարաններում և ոսկրի սնտուկներում հարկւր փականք կախեցին (ՀՊԵԺ, 2, 92): Ու Բազուկներս որ առնեով չաղթանակներու արեգակին զալարուեցան ... Այսօր ջախջախեա՜մ սրտիս սէրերուն վրայ կը խաշաձուռին (ՍԸԵ, 97): Յետոյ կը տարածուէր ամբողջ զգայական աշխարհին (ՀՈԵ, 318): Թրթռալէն իր մատները կը պտտէին ամանին կափարիչին, եզերքներում (ն. տ., 360): Կը յաջողի կօշիկներն անցրնել իւր յաճախորդին ռափերում (ՀՊԵԺ, 3, 267): Յաճախ ամբողջ ձմեռուան երեք ամիսը մեզի կ'անցրնէր (ԵՈԵԺ, 1, 506): Ի՞նչու գիշերը չի կեցար նշանաձիղ (ԳՁԵԺ, 2, 149): Շատ երկար կը պանէր իւր ձեռքն ափին (ՏԿՎԱ, 136): Իր թագաւորութիւնը կը տարածուէր երկրի վրայ ու աշխարհի շորս ծագերում (ՈՁՅ, 44): Գաղջութիւն մը ճակատէս կը սանի աշտերուս (ՏԶՎ, 91): Անոնց ծովափնեայ կողերում անհամար լոյսեր կը վառուէին (ՁԵԵ, 513): Եկան խուժերն ու ձեռքիդ կապ անցուցին (ԱՁԵ, 94): Իր հնամաշ մոճակները կը փաշշէ հիւանդասենեակի երկայնքին (ՇՇ, 1, 411): Ծիւ տնկես արտիղ ու դառնայ ոսկի (ՍԲ, 226): Քաղաքի ելքին գնեց պղտիկ ջաղացք մը (ՍՎՄ, 197): Գոլթ թերթի մը համարը ձեր ձեռքին (ԳՊՍՄ, 162): Յետոյ հաստատուեալէր այս ափերում (ՀԳՄՂ, 5): Կեանքի կախարդ սանձանին կ'եղբայրանանք իրարու (ՎՈԿ, 91):

Մի շարք կառուցներում, պայմանավորված լրացյալի բառիմաստով, տրականը կարող է մեկնաբանվել և՛ դադարման տեղի, և՛ ուղեորության տեղի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Մխրնուեցաւ հողին (ՀՈԵ, 306): Իր ուղեղը կը քափանցէր մահուան բոլոր ձեւերում (ն. տ., 322): Անդլիական կառավարութիւնը շատ լաւ քափանցած է հնդկ ժողովուրդին հոգեբանութեանը (ԵՈԵԺ, 4, 340): Քիթդ շես խոքեր ուրիշներու գործին (ԼՇԸԵ, 327): Ատոնք

բուրբը կու գային զինքը բարձրացնել հանգրուանի մը (ՇՇ, 1, 158): Դեռ կրնայինք շատ մը բաղդատութեանց մտնել (ՀՊԵԺ, 6, 215): Գաճաճ՝ թուփեր անոնց երեսին վրայ միօրինակ բարձրութեամբ իրար կը գրկեն, իրարու կը մտնեն (ՀՕԵ, 45): Մեր մտածումները, ու մեր սիրտերը շատոնց ի վեր զիրար կը լրտեսէին ու հաղորդակցութեան մտած էին (ՕԶԵ, 49): Հազիւ թէ կրօնական մեծ պահքէն էլանք՝ բաղարական մեծ պահքի մտանք (ՀՊԵԺ, 4, 228): Կը տարածուին երակներուս, կ'առատանան (ՍԲ, 183):

4. Ժամանակի տրականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան առարկայացած ժամանակը: Լրացաւ բայերը իմաստային սահմանափակում չունեն, ինչպէս՝ ելլել, փոխել, երեւնալ, բնել, բացուիլ, բերել, որոշել, ծառայել, ապրիլ, վերադառնալ, երթալ, գալ, ծաղկիլ, տեսնել և այլն:

Լրացում գտնուում են ժամանակ, գործողություն, բնութեան երկ-վույթ ցույց տվող բառերը:

Օրինակներ՝ Շերամի որդր ամեն քննալում շապիկ կը փոխէ աշանկ կ'արթննայ (ՀՊԵԺ, 6, 47): Առաւօտուն ելե՛ր՝ կոխ ընկու պատճառ կը փնտռէ (ն. ա., 1, 83): Ուստի պէտք է որ հարսնիքը գալ շաքբու ընենք (ն. ա., 231): Առաջին արարուածին օթեակիս բովի զոները բացուեցան (ն. ա., 311): Անխուսափելի Թաղեոս աղան երեցաւ իրիկուան (ԵԵ, 171): Ուր ամէն օր կ'երթայ կէսօրին (ՀՊԵԺ, 2, 158): Ես ձեզի ամէն ամսու գլխուն նոր պատրիարք մը պիտի բնտրել տամ (ն. ա., 221): Ամէն կաղանդի կը տեսնէինք անի (ՀՕԵ, 29): Առտուն լուսը շնկգրուած կ'երթայ և իրիկուան մութուն կու գայ (ՀՊԵԺ, 3, 18): Եթէ իմ բացակայութեան ինծի համար: զիրը կամ լրագիր բերելու ըլլան՝ չընդունիր (ն. ա., 4, 432): Ատենաբ բացուելուն նախագահը՝ հետեւեալ յայտարարութիւնը բրաւ (ԵՕԵԺ, 1, 610): Գեղացիք չէին ուզեր որ անոր ողջութեան նոր քնծալացու մը որոշէին (ՌԶՅ, 113): Վերադարձին ինծի այդ աղջրկան պիտի ծանօթացնես (ԼՇԸԵ, 70): Շուշանը հիւանդութեան ծառայեց ինծի (ՏԶՎ, 96): Ո՛ւ չէր ճանչնար Մանօն, աղուքնիկ խաղցնող անօթի Մանօն, որուն մէկ հագալուն՝ դօտին հօթը տեղէ կը փրքէր (ՀԵԱԳԱ, 167): Պատանեկութեանը երկիցս արտաբուած էր Գէորգեան ճեմարանէն (ԵԵ, 51): Քու տարիքիդ ևս կ'ապրէի անոնց հետ (ԼԲԸԵ, 120): Ես ալ տանեցայ միեկոյն ատեն իմ կարգիս (ՕԶԵ, 93): Յորեկին պահողի կը վերադառնամ (ն. ա., 219): Ես ալ զիտեմ, որ քաներորդ դարուն կ'ապրինք (ՇՇ, 1, 227): Մայրս զիս բերաւ ձմրան ամսու մը (ՍԲ, 139): Ու

լուսին կ'ելլեն մի քանի կազմուած խոշոր հատորներ (ՎՄՀԲ, 60): Ամէն գատիկ ստեղծելը ծաղկելին այդ հոգիները մեկուսի (ն. տ., 167):

Երբեմն ժամանակի երկու տրական դառնում են նույն բայի լրացում: Օրինակ՝ Անցեալ շաբթու կէսօրին զնացի զրասնեակս (ՀՊԵԺ, 5, 314):

Տրականը կարող է համատեղել ժամանակի և տեղի իմաստները: Օրինակ՝ Առաջին խումբերուն արձանագրուեցաւ ան (ՎՀՀԾ, 95):

Տրականը կարող է համատեղել ժամանակի և սահմանափակման իմաստները: Օրինակ՝ Կը մոլեզնէր այդ աշխատանքին (ԵԵ, 195):

5. Ձեռն արականով կապակցութիւններ.— Կրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման ձևը: Կրացման այս իմաստը ծագել է մշտնեկի ճիման վրա՝ դարձվածքային կիրառութեամբ: Սակավաթիվ բայեր ունեն ձեռն տրականով լրացում:

Օրինակներ՝ Դուրս ալդբան բիրտ կերպով գոցուեւ էր իր երեսին (ԵԵ, 22): Տունը բիմբերուն կը սարսին երկրաշարժի մը հանգոյն (ՕՁԵ, 119): Կը խնդամ ևս ինծի և կ'իջնեմ ձոր (ՀԱՀԲ, 255):

Ձեռն իմաստն ավելի հաճախ արտահայտվում է տրական+հայցական կառուցքով:

Օրինակներ՝ Երկու դոմէշներ իրարու մօտեցան, եղջիւր եղջիւրի բռնեցին (ՊՄՏՀԳ, 204): Ծիծեռնակները կը սիրուրտին կառոց կառոցի (ՎՇԵՀ, 225): Ահա հոս ևմ, բայց կը լալեմ մագերս հովին (ն. տ., 360):

Երբեմն տրականը կարող է մեկնաբանվել ձեռն և տեղի խառն իմաստով: Օրինակ՝ Դուրս ելլողները կարմիր գոյն մը կ'առնէին Հրանդի աշին (ԵԵ, 436):

Երբեմն տրականը կարող է մեկնաբանվել ձեռն և ժամանակի իմաստներով: Օրինակ՝ Դրացիներու շարքին օր մըն ալ գիւլի քահանան ալցելեց (ՀԵՄԳԱ, 64):

6. Վիճակի տրականով կապակցութիւններ.— Կրացումը ցույց է տալիս ենթակայի կամ գործողութեան առարկայի (խնդրի) վիճակը գործողութեան բնթացքում:

Օրինակներ՝ Ուր վիրաւորներ նայումք նայումքի կը բնանան (ՍՐԵ, 86): Բահանան շուրջաւր ուսին իր ժամերգութիւնը կը շարունակէր (ԳԶԵԺ, 1, 266): Ձեռքը բուլքին, քուլքը սիրտին՝ կ'երագէ (ՄՐԵԺ, 135): Մամուլը իր ծագումին հետ նակառեցաւ շատ նեղ ու անծուկ պայմաններու (ԳՊՍՄ, 161): Կինը ոսքի՝ կը սպասէր (ՇՇ, 1, 87): Այդպէս, ակնարկը պարտապէս, սկսաւ կրկին մտածել շրթունքները անշարժ (ն. տ. 93):

Որոշ կառույցներում վիճակի իմաստը դուգակցվում է ժամանակի իմաստի հետ:

Օրինակներ՝ Աս անձրեւին ո՞ւր պիտի երբանք (ՀՊԵԺ, 1, 201): Ես այդ օրին տեսայ պապուկը (ԵԵ, 373): Իր մէջ դիս կը տեսնեմ այս տա-
րիքին (ՎԹԵ, 396): Տեսե՛ր եմ դաշն իր ցնծութեան ու գայրուքի, կատա-
կի և խանդավառութեան վայրկեաններուն (ԱԶԵ, 216): Որչափ ստիպու-
ղական ըլլալու էր իր գործը որ յանձն կ'առնէր այդ պարծուն օրին վա-
զել իր մաստ լանջի իրանովը (ԵԵ, 433): Այս խօսքներուն իշխանը տխուր
աչքերը գետինը սեւեռած կը մտածէր (ԾԵ, 118):

7. Պատճառի և հիմունքի տրականով կապակցութիւններ.— Էրա-
ցումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման առարկայական պատ-
ճառը կամ հիմունքը: Շատ բայեր կարող են ստանալ այսպիսի լրացում,
որը արտահայտվում է անորոշ դերբայի կամ գոյականի տրականով:

Օրինակներ՝ Թէ որ ամէն մէկ հալոյութեան մէկ ոսկի տուգանք
որոշուէր (ՀՊԵԺ, 6, 57): Ես զղջացայ բեզ հետ կարգուելու (Ն. տ., 1,
131): Քրէական յանցանք մը գործեցի բեզի հետ ամուսնանալու (Ն.
տ., 133): Հազար անգամ զղջացի բեզ կանչել տալու (Ն. տ., 164): Յա-
պա եթէ բարկանա՞յ համակը առնելու (ԵԵ, 25): Խեղճ տղան կ'ալի-
ստսար գաշն գրած ըլլալուն (Ն. տ., 218): Վախկոտ ըլլալուն անխնայ
ձեծ կերա (ՀՊԵ, 30): Երբեք օր մը չը նեղացաւ անոնց որկրամուրթեանը
(Ն. տ., 116): Շատերը գայրակղած էին իրենց զօրավարին յանդուգն
ձեռնարկութեան (ԾԵ, 91): Զբաժն ուր վախճալուդ բանը մը չըսիր (ԵՊԵԺ,
1, 54): Հաւանօրէն յետոյ դուն ալ զղջացած ես այդ գրածներուդ (Ն. տ.,
4, 607): Ինքզինքը վատ կը գտնար բան մը չկարենալ ըսելուն, չկարե-
նալ դաշն պաշտպանելուն արիարար (ԶԵԵ, 53): Անոնց յաջողութեան
սրտանց կը ծախանարէ (ԱԶԵ, 229): Յոյսերու կանչին կը հաւեմ յամառ
(ՄԲ, 248): Ակնթարթ մը կանգ կ'առնէին զարմանքուն (ԼՇԸԵ, 169):
Մինչդեռ զինք լաւ նանչնալու՝ հաստատ գիտէի, որ երկուրէն ոչ մէկին
ալ չէր (ԹԲԱԵ, 515):

Պատճառի և հիմունքի իմաստը կարող է համատեղվել ուղեորու-
թեան իմաստի հետ: Օրինակ՝ Կը վագէր կու գար ձայնիս (ԳԶԵԺ, 1, 32):

Այս իմաստը համատեղվում է վերաբերութեան իմաստին: Օրինակ՝
Զարմանալի է, որ մեր ազգայինները երբ գինեպանի մը բարկանա՞ն՝ բնառ
ուխտ չեն ընէր զինեռանք որք չկոխելու (ՀՊԵԺ, 3, 122):

Կարող են համատեղվել պատճառի և պատճիվ ներգործութեան
իմաստները: Օրինակ՝ Իմ սրտիս մէջ Մասիս կայ, կը ծիծաղիմ եւ մա-
կուան (ՕՓՅ, 56):

Համատեղվել կարող են պատճառի, պատսիվ ներգործության և վերաբերության իմաստները: Օրինակ՝ Ամենէն պարզ շարժունէիս կր հիա-նար (096, 146):

Ճ. Չափի առականով կապակցութիւններ.— Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման տարակայանն չափը: Մեծ մասամբ լրացումը չափի միավորով է արտահայտուիմ, որն ունենում է իվական կամ այլ խոսքի մասով լրացում: Լրացչալ կարող են լինել ինչպես տօրի, վաճառքի, այնպես էլ ուրիշ իմաստի բայեր:

Օրինակներ՝ Կը զգար փարիզէն հետը բերած ըլլալուն աչգ աղջիկը, որ հաւիւրաւոր ոսկիներու նսաւմ էր իրեն (ԵՆ, 360): Այստեղ եղած կրակները Բանիի՞ կ'առնեն (ն. տ., 473): Գաւար մը օդիի շորս կեցցէ ծախու կ'առնուի (ՀՊԵԺ, 2, 172): Կամայ կամայ տասը դուռուշի պիտի բարձրանայ հացին գիւր (ն. տ., 4, 238): Տասը ոսկիի գոհ եղար (ԵՈՆԺ, 1, 213): Թաղական հոգաբարձուի կոխ չըլլալէն հտրը արքայութիւնդ Բանի՞ փարաշի կ'առնեն (ն. տ., 568): Իր պղինձէ փորրիկ ժամացույցը ծախեց Երեսուն դուրշի (ԳՋԵԺ, 1, 85): Կին մը ամսուան մը բաւելու հացը եփեր է տաւուն (ՀՄԿԼ, 20): Յորենը Բանիի՞ կ'երբայ (ՀԵԱ.ԳԱ, 202): Քանիի՞ ափր, Ղուկաս,— հարցուց Ուսաա Ջաբար (ն. տ., 208): Իր աշակերտները այնքան առողջ կազմ մը պիտի ստանային, որ էն բիշը ուրսուն տարու պիտի ապրէին (ԵՆ, 79): 200000 անգլիական ոսկիի սակարկեւ են (ԹԲԱԵ, 515): Ամենէն քիշը Երեմ օրուան տունը կրելիք փայտ պիտի հանէր աչգ ծառերէն (ն. տ., 203): Աչգ մեծութեամբ ոչխարի գլուխները Երեմ ու կէս դանեկանի կրնան գնուիլ աչսօր (ՀՊԵԺ, 2, 94):

Չափի իմաստը կարող է համատեղվել ժամանակի իմաստին:

Օրինակներ՝ Վարսուն տարու կարգուող մէկու մը վրայ ամէն մարդ բերնին եկածը կրնայ ըսել (ՀՊԵԺ, 1, 283): Երիտասարդները լիսուն տարու պիտի կարգուին (ն. տ., 7, 9):

Կարող են համատեղվել չափի և փոխարինութեան իմաստները:

Օրինակներ՝ Խիզճս շներեր մէկուկէս ոսկույ ուրիշի վանաուել այն ապրանքը, զոր ես մէկ ոսկույ գնամ եմ (ՀՊԵԺ, 4, 375): Հայրս ստիպուեցաւ ծախել աչգ ձին. ծախեց ճիշդ հարիւր կարմիր ոսկիի (ՍՍԼԸ, 190):

Գ. ԲԱՅԻ ԼՐԱՏԵՐԻՄԵՐԸ ՀԱՅՏԱՎԱՆ ՀԱՆՎԱԾ

Արեւմտահայերենում հայցական ստանում են և՛ ներգործական, և՛ չեղոր սեռի բայերը: Ներգործական բայերը ստանում են առաջին հերթին ուղիղ խնդիր, ապա կարող են ստանալ նաեւ անուղղակի խնդիր և

պարագա լրացումներ: Ընդ որում մի շարք բայեր կարող են ունենալ կրկնակի հայցականով լրացում, ինչպես՝ բնաբն, գտնել, բերել, կոչել, բողոք, նաեղնալ, ծողվել, նկատել, դրել, տեսնել, բարգմանել, հաւապ, մեծցնել և այլն: Այսպիսի բայերի մոտ առաջին հայցական անպայման ուղիղ խնդիր է, իսկ երկրորդը, չգաղարկելով ուղիղ խնդիր լինելուց, երբեմն արտահայտում է նպատակի իմաստ:

Օրինակներ՝ Իրականութիւնն բնաբն թեղ նպատակ (ՄՏԵ, 17): Այգ օտար կիներ ևօթը ծովերէն դուն ևս բերեա մեր թագաւորին կին (ԼՇԸԵ, 414): Սակայն բախար թշնամի էր ինձ վաղուց... Արաասուէր ինծի բաժին, մաս թողուց (ՌՈՆ, 21): Պիտի երթամ աղբիւսին՝ Աւելցուկնեւ ծողվելու անօթաթևանս զարման (ՎԹԵ, 392): Այն տարին Սիւրբական ճեղիբէէն եղնիկ մը նուէր դրկէր Լին մեղի (ՍՍԼՃ, 475):

Երկրորդ ուղիղ խնդիրը կարող է վիճակի իմաստ ունենալ: Օրինակ՝ Գիւղացիները եկան, հունա, աչգ առուակին բով, ձկնորսն իր սալին հետ բար արծան գտան (ՀԵԱԳԱ, 164):

Իհարկե կրկնակի հայցականները երկուսն էլ կարող են լինել սոսկ ուղիղ խնդիր, առանց լրացուցիչ նրբերանդի:

Օրինակներ՝ Մտածումս ամէն բան պզտիկ գտաւ հողիիս մէջ (ՄՄԵԺ, 229): Ազգականները և ծանօթները տուտու կը կոչէին մեծ մօտս (ՉԵԵ, 394): Կը հասկնամ, չես ճանչնար դուն աչս յոգնած ծերունին, Զոր պա՛մ մը հաչրդ յուսացիր և որ եղբայրդ է միայն (ՎԹԵ, 187): Հաչ համալնաւարներ, որով նաեւ դիս, կը նկատէր գազաններ (ՇՇ, 1, 260): Հաչրդ կը շիկնէր ամօթէն, թէ որ մշակ քեզ տեսնէր (ԿՍԼ, 34): Քու բողոքդ բմբուտութիւն քարգմանած են (ՀԳՄՆ, 74): Գերեզմանը հազար անգամ հեշտ վիճակ մը կը հատաչ իրեն համար (ԹԳԿ, 32): Սկսած էի մարդ նկատել ևս զիս (ԳԱԱՓ, 64): Մեր պապաները մեզ օրինոր մեծցուցին (ՊԱՀԹ, 125):

Պետք է նշել նաեւ մի երևույթ: Բանն այն է, որ որոշ բայերի մոտ նույն ձեւը կարելի է մեկնաբանել և՛ իրրե հայցական (խնդիր), և՛ համարել ուղղական:

Օրինակներ՝ Ես համոզուած եմ թէ մարդս հրէշ չի ծնանիր (ՄՏԵ, 152): Արդէն աչգպէս է հին սերունդը, սոխ եկեր՝ սխտոր կը մեկնի աշխարհէն (ՀԱՀԹ, 128):

Հայցականով զրկած լրացումները ևս արտահայտում են երկու կարգի հարաբերություն՝ խնդրային և պարագայական:

Խնդրալին հայցականով բառակապակցություններ

Խնդրալին հարաբերությունները երկու տեսակ են՝ ուղիղ և անուղիղակի։

Ուղիղ խնդիրը պրոսկորվում է իր տարբերակներով՝ զործողության անմիջական առարկայի, ազդվող առարկայի, հետևանքի և ներքին ուղիղ խնդրի։

1. Խործողության անմիջական առարկայի հայցականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որը կրում է զործողությունը՝ առանց ազդվելու կամ հետևանքի։ Այսպիսի լրացում պահանջում են մեծ թվով բայեր, որոնցից են՝ առնել, առաջնորդել, ազմել, ալրիլ, արտասուել, դիտել, դնել, դաւանանել, զսպել, քօքուել, լրտեսել, լոել, ծրարել, հաւնիլ, համոզել, հոտուրտալ, ձգել, մխիթարել, շնորհաւորել, ոգեկոչել, պատմել, պաղատիլ, սիրել, սրբել, ստանալ, վստահիլ, տալ, ունենալ, փոխադարձել, բննել և այլն։

Լրացում դառնում են և՛ անձ, և՛ իր ցույց տվող բառերը։

Օրինակներ՝ Ոչ ստակներդ կու տամ, ոչ ալ քու խօսքդ մտիկ կ'ընեմ (ՀՊԵԺ, 1, 132)։ Նոյն գիշերը շատերը մէյմէկ դիտակ առած՝ Երկնի երեսը կը դիտէին տեսնելու համար գիսաւորն (Ն. տ., 2, 106)։ Բեռնակիրները դռնէն մտնելով՝ բեռները գետին ձգեցին և սկսան իրենց բռնիքը սրբել (Ն. տ., 3, 16)։ Կը շնորհաստրենք գերապատիւ վանահօր այս փափարն (Ն. տ., 462)։ Նւ կ'երթայ դարաններն, սնտուկներն, պահարաններն բննելու, ինչպէս և սպասաւորն համոզելու թէ արծաթեղէն շունի բնաւ (Ն. տ., 5, 309)։ Տխուր լուծիւն մը կը պատէր մայրն ու որդին (ՏԿՎԱ, 119)։ Ձեռքը ողորմութիւն մը կը դնես (ԵՆ, 153)։ Սպասուհին հիւրերը կ'առաջնորդէ սրահ (ԵՅԵԺ, 1, 225)։ Երկուքս ալ կը լռէինք տիւրեղին և կը զսպէինք անզսպելին (ԼՇԸՆ, 84)։ Այդ մարդը դաւանանեց ասպնջականութիւնը (Ն. տ., 291)։ Հիմա ինք է որ կը փոխադարձեւ ալցելութիւնս (Ն. տ., 468)։ Երկար դիտեցի վանքը արմկով բլուրներու կանաչ կողերը (ՏԶՎ, 136)։ Շարունակ զլոյս կը քօքուեն ուրեշները հաւնելու համար (ՀՅՆ, 136)։ Կը սիրէինք մենք զիրար (ՌՈՆ, 81)։ Ձանգ կ'ոգեկոչեմ, դառնօրէն զձեզ կ'ալրիմ և յուսահատօրէն զձեզ կ'արտասուեմ (ՍԼԵ, 57)։ Ամպերը ծրարէն են գեղ ու լեռներ իրենց մէջ (ԵԺԺԸ, 47)։ Եւսիքը տան նամբան կը հոտուրտալ (ՌԶՅ, 299)։ Հերթաթները մարդը կը մխիթարեն Երբեմն (ԱԶԴԺ, 110)։ Մեր սրտերը շատոնց ի վեր զիրար կը լրտեսէին (ՕԶԵ, 49)։ Մահը կողկողալէն պաղատեցանք ու շտապեցանք զայն (ՍԲ, 140)։ Գրեւորդ ու բողբեղ ինձ վստահեցար (ԶԴԶ, 168)։ Շատ

արտադրելու պէտքը թերեւս տրամադրութիւն չի թողուր իր բաճառանդ-
ծուքիւնն աշխատելու (ԱԶԳՃ, 273):

2. Ազգովոյ, փոփոխովոյ առարկայի հալցականով կապակցութիւն-
ներ.— Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որն ազդելում, փոփոխ-
ւում է գործողութեանց: Այսպիսի լրացում ստանում են ակտիվ ներգոր-
ծութեան արտահայտող բազմաթիւ բայեր, ինչպէս՝ ապտակել, ասորն-
տել, պալասանել, գալարել, բրջել, քաշումել, խաղալել, խառնել, կամ-
նել, կործանել, հարուածել, ներխուժել, հրդեհել, մարել, ողողել, ոչնչաց-
նել, պարպել, սրածել, վախցնել, ցացնել, փորել, փեռնկտել, բանդել և
այլն:

Լրացում գտնուում են ե՛ր անձ, ե՛ր իր ցույց տվող բաները:

Օրինակներ՝ Անոնց Բաակը կը պարպէ (2ՊԵԺ, 1, 126): Ազբառ-
ներն ալ արջի դիմակով թող վախցնեն հաւուսաներ (Ն. տ., 177): Զեր
զուլար ցացուցի (Ն. տ., 259): Դպրոց մը կործանող տնօրէնութիւն մը
հարուածելու համար զպրոց մ'ալ մենք կործանելու ենք եղեր (2ՊԵԺ,
6, 48): Յաւ մը կը ներխուժէ իր գուլիին կեանքի (ԵՆ, 222): Սփոփանքի
չօղարար բառով մը պալասանէր իր վիրաւորուած արիւնհոսած սիրար
(Ն. տ., 294): Լոյսի բիծեր ծիրանի կ'առնէին Բողբոյս (ՄՄԵԺ,
166): Եկուր, տաղտկալից կեանքս խաղաղ (Ն. տ., 199): Ըսաւ որպէս-
զի մանուկներ սրածեմ և սպիտակ կոյսեր կատաղութեամբս քաշա-
մեմ (ՍԸՆ, 169): Կը գալարեն իրենց վիզը երկնաուլայ (ՌՍՆ, 22): Ան իր
գաւակը ոչնչացուց այդ Աննայի սիրուն (ԼՇԸՆ, 362): Շոգենալին կարմիր
կանթեղը միայն կը փեռնկտէ աղջամուղջը իր պլպլան վախկոտ լոյսովը
(ԼԲԸՆ, 138): Կոհակներդ ամէն ավեր կը քրջեն (ՌՌՆ, 60): Սիրոյ արեւն
բոցավառ կը հրդեհէր հորիզոնն (Ն. տ., 155): Մոմը մարէ, դժբախտ
մարդ, և նետուէ վիհը քնին (ՎԹՆ, 74): Թումբերդ ամէն կը բանդես,
ափունեղ ամբողջ կ'ողողես (Ն. տ., 380): Հուժկու եղներ, կալերուն շարջը
գոյց գոյց, հրաշագործ ցաւանք պիտի կամեն (ՍԸՆ, 59): Փափուկ ու
սղակի ձեռքերովդ կ'ապտակես այսերս (ՎՇԵԶ, 227): Ճանկեր չէին փո-
րեր անոնց լուսաւոր բիրեր (ՌԶՑ, 210): Պիտի կանգնիս ճամբաներուն
բերանը, Պիտի բանդես բռնութեան սեւ խորանը (ՍԶՆ, 96): Թարմ կա-
րագը սրահներս կը խառնէր (ԶՄԿԼ, 201): Որը մեռելին կուրծքին տակ
ալ կրնայ յանկարծ փոքորիկ մը հովել (ԹԲԱՆ, 55):

3. Հետևանքի հալցականով կապակցութիւններ.— Լրացումը ցույց
է տալիս այն առարկան, որն օտելոգծվում է գործողութեան ընթացքում:
Այսպիսի լրացում ստանում են հետևանքային գործողութեան ցույց տվող
բայերը, ինչպէս՝ ապրիլ, արտասանել, բուրել, բառաչել, բաճառելովն,

գրել, գոծել, երգել, լալ, խօսիլ, կանգնել, կարդալ, հրատարակել, հո-
տիլ, հնչել, նստել, ողբալ, պատրաստել, պատմել, ուսանիլ, սուլել,
ստեղծել, վառել, տպել, ցայտել, փորել, բնաբերգել և այլն:

Օրինակներ՝ Այս օրերս բողոք մը պատրաստելու վրայ են (ՀՊԵԺ,
3, 414): Բարեկամներն ազալած են զինքն, որ տպէ ու հրատարակէ իւր
շատախօսութիւնը (ն. տ., 451): Նսեմ ճակատք ցայտեն թող շանք
(ԳԴՏ, 14): Ո՞վ հրագ կը վառէ այս անտառին մէջ (ՌԶՅ, 195): Ծղրիդ
մը իր ողբը կը սուլէր (ԵՆ, 173): Բիւրատըր զուարթ ձայնէր միասին
բնութեան գեղը կը հառնէ կ'երգեն (ԼՇԸՆ, 11): Եւ դուն սա մաքրափայլ
թերթերուդ վրան, ցեղին ցար և ցեղին ուժը բանաստեղծէ (ՍԸՆ, 133):
Քու ստուերիդ բնակութեանը համար Առասպելին դղեակները կանգնեցի
(ՌՍԵ, 49): Ամբողջ կեանք մը ապրէր եմ ևս օտարներու մէջ (ԼՇԸՆ,
263): Գեղերը կ'երգեին իր փառքը (ՀՈՆ, 269): Ամպեր կապոյտ, աչքեր
մեղրոյ՝ Գինովութիւն մը կը բուրեն (ՌՈՆ, 57): Հեռագրիները զուժեցին
մանր տաքաբախտ հեղինակին (ՅՆՍԳ, 7): Զիս կալանող բորենին փոսս
արդէն փորէր է (ՄԶՆ, 189): Վերագործող կողերը մերթ սրտագին, կը
բառաչեն կարօտն իրենց հորթուկին (ԱՀԳՃ, 72): Կը կատակեն կամ սի-
րոյ պատմութիւն մը կը խօսին (ՌԶՅ, 295): Հատուր մ'ամբողջ բնաբե-
րեցի, իբր ընծայ (ՍԲ, 82): Հատերը սկսած էին ձայնաւոր եղերական
կրկնոց մը (ՀՆԱԳԱ, 5):

4. Ներքին ուղիղ խնդրի հայցակաճով կապակցութեան.— Սա
հետեանքի ուղիղ խնդրի մի տարբերակն է: Սրանց տարբերութեանն այն
է, որ ուղիղ խնդիրն արտահայտվում է լրացյալ բայի արմատակից գո-
յականով: Սակավաթիվ բայեր են ստանում ներքին ուղիղ խնդիր լրա-
ցում: Ընդ որում չեզոք բայերը ևս արմատակից գոյականով ուղիղ խնդիր
ստանալով վերածվում են ներգործականի: Ներքին ուղիղ խնդիր ստա-
ցող բայերից են՝ երագել, լալ, շեփորել, պատերազմիլ, տառապիլ, սգալ,
բնանալ, տօնել և այլն:

Օրինակներ՝ Ռոյլ չէր տար որ օր մը առաւօտեան բուն բնանալ
(ՀՊԵԺ, 5, 314): Պատերազմեցան հսկաներու պատերազմ մը (ՄՆ, 192):
Ասանկ երագներ շատ երագեց Սոֆի (ԵՆ, 321): Տախտակներ կը բնա-
նային մեծ բունը գիշերուան (ՀՈՆ, 243): Ըսէ որ շեփորներս հինաւորց
հագողովը շեփորել տամ (ՍԸՆ, 26): Սիրոյ տօնը կը տօնեն (ՄԶՆ, 199):
Աշնան միգրացիոն սո՞ւրբ կը սգաս (ԱՀԳՃ, 43): Լացաւ Արուս լաց մը
խորէն իր հոգոյն (ԱԶՆ, 91): Կը տառապի տառապանքն ամբողջ, ու կը
դիմանայ (ն. տ., 106): Այնքան տեսեր ու լացեր էր այն միւս լացերն ալ
(ՎՈԿ, 140): Ուռնիններ, արտասուեցէ՛ք արմատիկն զորովակաթ արցուն-

քր ձեր արծաթէ (ՄՄԵԺ, 63): Լացի Լացս առջի, ևս պանդուխտս անքուն (ՄԲ, 85):

Մի շարք կառույցներում հայցականը կարող է մեկնաբանվել ն' ուղիղ խնդրի, ն' միջոցի անուղղակի խնդրի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Ան, բիշ մը հեռուն, բնկերուհիներու հետ, Չուան կը ցատկէ (ՎՇԵՀ, 374): Մէկ բանի լեզունեւ կը խօսի (ՕԶԵ, 242): Որոնք այսօր կը գրեն իրենց մայրենի լեզուն տասնամեայ մասնուկի մը անվրս-տահովեամբ ու զգուշութիւնով (ՎՄՀԲ, 11):

Անուղղակի խնդիր հայցականը ծագել է դրարարյան նախդրավոր կառույցներից (նախդիր-հայցական)՝ նախդրի անկումով: Անուղղակի խնդրի հայցականը լինում է հանգման, մատուցման, ուղղության, վերաբերության, հաղորդման, ընկալման, համապատասխանության:

1) Հանգման հայցականով կապակցութեամբներ. — Լրացումը ցույց է տալիս աչի առարկան, բրին հանդում է գործողութեանը: Հանգման իմաստի դրսևորման հիմնական միջոցը տրականն է, սակայն դրարարյան նախդրավոր կառույցների ավանդույթով հայցականը ևս կատարում է այդ գերը: Հանգման հայցական ստանում են բացմամբիվ բայեր, ինչպէս՝ այցելել, աւճազանքել, բարեւել, դիմաւորել, զպչիլ, զարնել, բոլլ տալ, կապել, հանդիպիլ, յանախել, շուլլուիլ, ուղչունել, փարբալիլ, Բսել և այլն:

Օրինակներ՝ Չաչն մը զպաւ ականչս (ՀՊԵԺ, 1, 195): Այս վերջին պարագային մէջ շուրջը չնայիր և չբարեւէր իւր ծանօթներն (ՀՊԵԺ, 2, 105): Ամենէն հարուստին մէկ անբաղաբաւարութիւնն անոր երեսը զարնելէ չհրաժարիր (ն. տ., 205): Ազգային թատերգութիւններուն կամ երգերուն մէջ կը հանդիպինք աչիպիսի եղանակներ, որոնք ոտանաւորին հետ բնաւ խնամութիւն չունին (ն. տ., 231): Կ'առաջարկեմ, որ մարգերուն վիզէն շղթայ անցունելով գետինը կապենք (ն. տ., 4, 175): Հարկ է ընդունիլ այդ հրաժարականն և քոյլ տալ նորին Սրբալնութիւնն, որ քիշ մը հանգիստ առնու (ն. տ., 502): Բանաստեղծներուն պէս կիններն ալ ամէն Մայիսին դիմաւորելու կ'ենեն զարունն (ն. տ., 6, 268): Ելլամ նի՛տը փարբալիմ (ԵՊԵԺ, 1, 45): Իրենց սուրերը խրոխտաբար գետին Բսելով կ'անցնէին սպառնական ու վրէժխնդիր (ն. տ., 4, 505): Ու տար-օրինակ երազ մը գիւղացիներն յանախեց (ՄԼԵ, 89): Պաղտօն շուլլուեցաւ լեռ (ՀՊԵ, 93): Ոչ մէկ նամբուդ ալ կը սպասեմ ևս ծովէն (ՎԲԵ, 107): Չալօն, իր ծանր պողը գետին Բսելով, վիզը կախ, մինչև խաշաղբիւր էամբու կը զնէր մշակները (ՀԵԱԳԱ, 45): Յաճախակի կճղակները գետին կը զարնէր աղտոտ ճանճերը քշելու համար (ն. տ., 46): Կինը

այցելեց դրացուհիները, որոնք զինք բախտաւոր կին մը կը նկատէին (Ա.Ա.Ա.Փ, 137): Նոյն իրիկունն իսկ գիւղը արիւնք կը փաքրուի (ԱԶԵ, 322): Բեւով միայն երազի կրնամ յուսալ նոր բարձունք (ՍԲ, 196): Քունը փախաւ ինոր աչքէն, Հաց չի դպաւ բերանը (ԿՍԼ, 111): Պիտ' ողջունեմ ծագող կարմիր առաւօտ (Ն. տ., 143): Սարերը նորէն արձագանքեցին իմ երգը (ԳՊՍՄ, 199):

Որոշ կառուցներում հայցականը կարող է մեկնաբանուիլ և՛ հանգման, և՛ ուղիղ խնդրի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Նս շատ կը մեղքնամ այս մարդը (ԶԳՀ, 145): Դուք մարդ չէ՞ք մեղքնաւ (ՇՇ, 1, 194): Զարն է զարկած սիրտն աղջկադ, անբախտ հայր (ԿՍԼ, 100):

Կարող են համատեղուիլ հանգման և տեղի իմաստները: Օրինակ՝ Աւեր-Աբելիդ բոցն երկաթէ խոբերն հոգույս իմ պատանի (ՄՄԵԺ, 51):

2) Մասուցման հայցականով կապակցութիւններ.— Լրացումը համարժէք է արականին (որը այս իմաստի արտահայտման հիմնական ձևն է): Սակավաթիվ բայեր ստանում են մատուցման հայցական, ինչպէս՝ տալ, շալկել:

Օրինակներ՝ Գաւազանը ասանկ մարդերու ձեռք տալու տեղ՝ կոնակը տալու է (ՀՊԵԺ, 2, 48): Անկողինը կոնակը շալկելով դուրս կ'ելնէ խոնութէն (Ն. տ., 150):

3) Ուղղութիւն հայցականով կապակցութիւններ.— Սա ևս գրարարական նախընտրութեան կապակցութեան՝ նախդրի անկումով առաջացած հայցականի գործածութիւնն է, որ բովանդակաբար հաճախ է հանդիպում: Այսպիսի լրացում ստանում են մի շարք բայեր, ինչպէս՝ նայիլ, հայիլ, մտիկ ընել, միտիլ, ձգել, քաշել, սեւեռել, խոնարհել, կարօտնալ և այլն:

Լրացում կարող են դառնալ և՛ անձ, և՛ իր ցույց տվող բառերը:

Օրինակներ՝ Երկու երեք անգամ ակոսներս նայեցաւ (ՀՊԵԺ, 1, 195): Նս շատ առեւտրաբաններ մտիկ քրած շեմ (Ն. տ., 3, 15): Որ երեսու նայիս կը հասկնաս (Ն. տ., 6, 29): Երբոր վարդի վունջի հայեցի (ՊԴՏ, 48): Պարզով գմբեթ մը երկինք կը միտի (ԼՇԲԵ, 4): Անոնք հայրս են քաշեր (Ն. տ., 416): Փոռած լոթերուն մէջէն Մանուշ Մուրատեհց տանիք կը հայէր (ՀԵԱԳԱ, 302): Նայեցաւ երկինք (ՀՅԵ, 369): Աչքերը կը սեւեռուր զիմացը (ԶԵԵ, 88): Աչքերս կը խոնարհեմ գետին (ՎՇԵՀ, 224): Զէ՞ որ ձեռքը շատ կարօտցեր էիմ (ՎՀՀԾ, 204): Օր կ'ըլլաւ որ կը կարօտնամ շան ձագերը, իմ տունիս մէջ ինծի հետ ապրողները (ԽԱՇՄԱ, 146): Երբ մեր գիւղը, մեր հայրենի տնակը կարօտնանք, ծիծառները, աղաւնիկները դաշտէն լուր պիտի բերեն մեզի (ՌԶՅ, 196):

Սրանցից մտիկ բնել բաշի մոտ հաճախ հաշցականը սոսկ ձեռակա-
նորեն ունի ուղղութեան խնդրի իմաստ: Իրականում դա ուղիղ խնդիր է:
Օրինակներ՝ Ինչո՞ւ խօսք մտիկ չէք բնե՞ր (ՀՊԵԺ, 1, 89): Դուն իմ
խօսքս մտիկ բռէ (ն. տ., 4. 91): Ուշադիր մտիկ բռած էր այս պատմու-
թիւնը (ԵՕԵԺ, 4. 267): Հոն մտիկ բռաւ սուրբերու կեանքէն պատմու-
թիւններ (ՀՕԵ, 345):

Որոշ կառուցներում հաշցականը կարող է մեկնարանվել ե՞ իրրե
ուղղութեան խնդիր, ե՞ իրրե խնդիր:

Օրինակներ՝ Սաստիօրէն կը տենչալի ազատութիւնը (ԳՍԱՄԻՃ,
366): Քու հոգիդ քող բաղձայ մեծ ու բարի տաւածութիւնը հոգին (ՎՈՆ,
151):

4) Հաղորդման հաշցականով կապակցութեան. — Այս իմաստը
ևս հիմնականում արտահայտում է տրականով: Սակայն կրկին գրաբար-
յան ավանդույթով. նախդրամոր կատուցի փոխարեն հաշցականը կարող
է գործածվել այս իմաստով:

Այսպիսի լրացում գրվում է որոշ ասացական բաշերի մոտ, ինչ-
պէս՝ հարցնել:

Օրինակներ՝ Գնա Թափառնիկսն հարցուր (ՀՊԵԺ, 1, 186): Առիթն
կը ներկայանայ ինքնիրեն հարցնելու (ն. տ., 6, 268):

5) Համապատասխանութեան հաշցականով կապակցութեան. —
Համապատասխանութեան իմաստի գրական հիմնական միջոցը
տրականն է: Սակայն գրաբարյան ավանդույթով հաշցականը առանց
նախդրի ևս այս իմաստով գործածվում է: Այսպիսի լրացում ստանում
են սակավաթիվ բաշեր, ինչպէս՝ նմանիլ, լմանիլ (բարբառային):

Օրինակներ՝ Առաջ լաշն վարտիրովդ ու երկար վերարկուովդ խոնա-
րաւ կը նմանէիր (ՀՊԵԺ, 1, 320): Հիմա իր բուն բուտը որսի նիհար շուն
մը կը լմանի (ԹԳԿ, 34): Հողերէն աչնբան սեւեր են, որ արապի ծագ կը
նմանին (ՀՄԿԼ, 22): Աղջիկներն սելս կը նմանին (ՀՊԵԺ, 5, 86):

6) Վերաբերութեան հաշցականով կապակցութեան. — Այսպիսի
լրացում ստանում են իմացական և ասացական որոշ բաշեր, ինչպէս՝
մտածել, խորհիլ, գրուցել, հարցնել, հոգալ, պատմել և այլն:

Լրացում դառնում են ե՞ անձ, ե՞ իր ցույց տվող բառերը:

Օրինակներ՝ Ամէն մարդ իրիկուն հացը կը խորհի (ՀՊԵԺ, 4,
255): Կարգուած մարդու մը անգրութիւնը գրուցելու համար, կնիկ մ'ալ
մենք ունենալու ենք եղեր (ն. տ., 48): Նսիիմէ միշտ զքեզ կը գրուցէ (ն.
տ., 158): Ինչպէս շմոռնար իւր քոչնիկն հոգալ (ՏԿՎԱ, 109): Հետեւեալ
օրը, ծովուն վրայ Կումիկ սեւաշուի աղջիկը կը մտածէր, անոր թագիթը-

միա՞ն մագերս (ՆԵ, 489): Իմ ապրած ու եղած տեղերուս մարդիկը կը պատմեմ (ՀՄԿԼ, 13): Զիշօ Զաքար նորէն եկաւ, մշակը հարցուց (ՀԵԱԳԱ, 267):

Մի շարք կառույցներում, պայմանափորված լրացչալ բայի խնդրա-
նական հատկութեամբ, լրացումը կարող է մեկնաբանվել և՛ իբրեւ վերա-
բերութեան խնդիր, և՛ իբրեւ ուղիղ խնդիր:

Օրինակներ՝ Ու բոլոր նորածինները հեռաւոր մայրեր կ'երագեն
(ՈԼԵ, 83): Ծերունի կոճղերը իրենց տկարութիւնը կը գանգաւորեն (ՌԶՏ,
286): Ամէն կին ինքզինքն ու իր էջը կը հոգար (ՀՄԿԼ, 74): Ես ձեզի
չպատմեցի իմ գիւղիս ժամը (ն. տ., 196): Աշխարհին գործեր կը մտա-
ծէի կոր (ՍԹԱ, 114):

7) Ընկալման հայցականով կապակցություններ. — Այս իմաստի
դրսեորման հիմնական ձևը դարձյալ տրականն է: Սակայն նախորդի ան-
կումով հայցականը դրաբարջան ավանդույթով կարող է արտահայտել
այսպիսի իմաստ:

Լրացչալ դառնում են լսել, ունկնդրել, ունկն դնել բայերը:

Օրինակներ՝ Պէտք էր լսել Անդրանիկ վաժապետը (ՏԿՎԱ, 50):
Ես շատ լսեւ եմ զինքը (ՌԳԿ, 70): Հարիւրաւորներ, աթոռները դրաւած
կ'ունկնդրէին օրուան զոյգ բանախօսները (ՀԳՄՆ, 143): Հոծ բազմու-
թիւն մը, մեծ մասով ոտքի կեցած, կը լսէ երիտասարդ մը (ԶԵՆ, 195):

Երբեմն հայցականը կարող է մեկնաբանվել և՛ ընկալման, և՛ ուղիղ
խնդրի իմաստներով: Օրինակ՝ Արձանացած՝ լուռ ու խռնարհ ունկնդ-
րենք մեր սրտերու հաւանութեան (ԲԹԱ, 46):

Պարագայական հայցականով բառակապակցություններ

Արեւմտահայերէնում հայցականն արտահայտում է մի շարք պարա-
դոլական իմաստներ, որոնք, սակայն, համասար դրսեորում չունեն:
Առավել շատ գործածական են տեղի, ժամանակի, չափի պարագաները:

1. Տեղի հայցականով կապակցություններ. — Տեղի հայցականը
արեւմտահայերէնում միասնական է և՛ շարժման, և՛ դադարման բայերի
լրացման դերում: Սակայն մեր աշխատութեան ընդհանուր կառուցված-
քը ստիպում է տեղի հայցականը բննել երկու տարբերակով՝ ուղիորդ-
ւթեան տեղի և դադարման տեղի:

ա) Այլադրության տեղի հայցականով կապակցություններ. — Լրա-
ցումը ցույց է տալիս այն տեղը, ուր ուղղվում է մի բան: Սա դրաբար-
ջան նախորդովոր կառուցին է փոխարինում (առ+հայցական, ի+հայ-
ցական, բնդ+հայցական):

Այսպիսի լրացում ստանում են շարժման բայերը, ինչպես՝ զնալ, երթալ, հասնիլ, հանդիպիլ, ուղղուիլ, վերադառնալ, իջնել, դիմել, տանիլ, բերել, հանել, վտարել, մտնել, Լլնել, ընթանալ, խոյանալ, վազել և այլն:

Լրացում դառնում են մեծ մասամբ տեղ ցույց տվող բառերը:

Օրինակներ՝ հոհանոցդ զնա ու գործդ նայէ (ՀՊԵԺ, 1, 356): Եւ այլս գիշեր ու պարահանդէս պիտի երթան զուարճանալու համար (ն. տ., 137): Հասան ժայտերու մէջ բերդսնման վանք մը (ՄԵ, 83): Ահգամ մը անպատճառ պիտի հանդիպէր կիսաշէն տունն (ԵԵ, 420): Դասատուները ուղղունցան իրենց դասաբանները (ԵՕԵԺ, 1, 255): Լևոն կը վերադառնար տուն Կետիք-փաշայի լայն և ամայի գառիվայրը իջնալով (ԳԶԵԺ, 2, 140): Արթնցածիս պէս պատուհան վազեցի (ԼՇԸԵ, 37): Վստահութեամբ կը դիմեն աղբիւրը (ՀՕԵ, 134): Լոյսը ձեռքը մտաւ իր ամայի սենեակը (ն. տ., 368): Փայտահատները լեռներէն տուն կը վտարուին (ԵՔԺԵ, 45): Կարծես արմատ ձգուած ըլլար իմ մարմինէս սիրտը հողին (ՍԲ, 263): Առլին սեղան խոյացաւ (ԽԱՇՄԱ, 152): Վերջին ձմեռը Փառիգ զրկած էին սայն (ՕԶԵ, 289): Ծխախոտիս ծուխը խաղաղօրէն կը բարձրանար առաստաղ (ՎՇԵԶ, 196):

Երբեմն էլ հայցականը կարող է համատեղիկ ուղեորութեան տեղի և հանգման խնդրի իմաստները: Օրինակ՝ Հասեր էինք 1915 թուականը (ԶԳԶ, 128):

Կարող են համատեղվել ուղեորութեան և ուղղութեան իմաստները: Օրինակ՝ Ձկնորս ու աշուղ գիւղ շտկունցան (ԶԵԱԳԱ, 163):

բ) Դադարման տեղի հայցականով կապակցութեւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման տեղը: Լրացյալ դառնում են այսպէս կոչված դադարման բայերը (ուշ շարժման), ինչպէս՝ անցրել, ապաստանիլ, աշխատիլ, բնակիլ, գտնուիլ, դանդաղիլ, եփել, զետեղել, խաղալ, կանգնիլ, կանգ առնել, կենալ, բնել, կզկտիլ, հանդիպիլ, մըսիլ, հաւարկել, նստիլ, պառկիլ, սպասել, փռել, փքրիլ, ունենալ և այլն:

Օրինակներ՝ Պատանակութեան օրերը Մոսկուս անցունելէն ետքը՝ Դերմանիա զնաց (ՀՊԵԺ, 2, 159): Աշխարհիս երեսը գտնուող էակներուն մէջ ամենէն խելացին գեղեցիկ սեռն է (ն. տ., 6, 83): Պարտէզդ իցիւթէ փքրէի վարդ լացող (ՊԴՏ, 9): Լուսցարարուհին բակը սպասեց (ԵԵ, 300): Երգի ու գինարբութի խենթութիւնը կը փռուէր փողոցները (ն. տ., 472): Ձմեռը չաճախ կը կզկտէր ձկնորսներու սրճարանին մէկ անկիւնը (ն. տ., 523): Ու վաղը բեզի հետ արիւնոտ գետը հաւարկենք (ՍԸԵ, 87): Նստած էինք պատշգամբ (ԼՇԸԵ, 112): Հիմա ամէնքը կ'ապաստանին բոլոր հողերդ (ն. տ., 381): Կեցած եմ հիմա կեանքի կէս նամբան

(ՎԹԵ, 92): Լևոնցշուքին բրի մեր գիւղի վարժարանը (ԵԵ, 542): Աշխարհը այնքան ընդարձակ է, որքան ծոցը ունիս դրամ, գրպանդ կանոնաւոր անցագիր, ու զուլադ կանոնաւոր ուղիւ (ԵԹԺՇ, 59): Հիմա ցուրտ է, կը մըսիս Խորն հոգիիս մթութեան (ՎԹԵ, 389): Կապոյտ մշուշներ կը դանդաղին հեռաւոր լեռներու ստորոտը (ԱԶԳՃ, 100): Տերևները մեր յատակը կը փռեն (ՌԶՅ, 196): Լուսնի ցուրեր կ'անհետին Խորքը ծովուն հոլանի (ՄՄԵԺ, 25): Պիտի կանգնիս նամբաներուն բերանը (ԱԶԵ, 96): Անոր ծոցը կործանումը կը բնակի (ն. տ., 215): Պայծառ, կապոյտ ու խոշոր աչքերուն խորը զուարթ ու անգիտակից ժպիտի մը սառերը կը խաղայ (ՕԶԵ, 269): Ուրիշի մը հանդիպեցայ Փարիզ (ԱՅՄԶՄ, 9): Կ'ըսէին թէ արուարձան կ'աշխատի (ՇՇ, 1, 365): Համեստ կացարանը զետեղուած էր բնութեան ծոցը (ն. տ., 305): Եզերը կեցուց արտին բումբը (ՀՄԿԼ, 93): Մայրս օճախը ցերեկուան ապուրը կ'եփէր (ն. տ., 187): Համբաւ հնչեց աշխարհիս բոլոր (ԿՍԼ, 98): Արեւն ալ շատ մի պառկիւր (ՄԹՄ, 159): Մերունի Մակարը իր ձին մեր դուռը կապեց (ՊՄՏԶԳ, 245): Փողոցի մը անկիւնը կանգ կ'առնեն (ԳԱՍԿ, 68):

Երբեմն նույն բայն ունենում է երկու տեղի հայցականով լրացում: Օրինակներ՝ Պանդոկին փծուն և աղտոտ նաշարանը անկիւն մը կըլծկուեցայ (ԵԵ, 507): Հինգ վեց տարի էջմիածին, վանքը ուսում առաւ (ԱԶԵ, 307):

Երբեմն պատահում է, որ տեղի հայցականը գրվում է երկու բայի մոտ, որոնք աւարեր իմաստի հայցական են պահանջում: Այսպիսի դեպքերում լրացումը գրվում է մերձաւոր բայի պահանջով՝ օրինակ՝ Յետոյ եկաւ հաստատուեցաւ Երևան Բաղաբ (ԱԶԵ, 314):

Մի շարք բայերի մոտ հայցականը կարող է մեկնաբանուիլ և՛ դադարման տեղի, և՛ ուղեորութեան տեղի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Անոր վիզը կ'իյնայ արտասուելով (ՄՏԵ, 50): Ամէնքն ալ անպատճառ այդ համբէն պիտի երթան (ԼՇԸԵ, 142): Կուսակրօնի այդ պատրաստ, լայն ու հանգիստ նամբէն փախելը քաջութիւն չէ (ն. տ., 182): Արևը կը ժողվերտուի, փէշերը գօտին կը զարնէ (ՌԶՅ, 299): Զեռքովը սիրուն ոսկի ապարանջան մը անոր դաստակը կ'անցնէր (ԱԶԵ, 123): Զմեռն իջաւ կատարները սարերուն (ԿՍԼ, 92):

Որոշ կառուցներում լրացումը կարելի է մեկնաբանել և՛ իբրի տեղի հայցական, և՛ իբրեւ ուղիւ խնդիր:

Օրինակներ՝ Տրամօրէն կը փախէ փողոցը (ԵԵ, 558): Ամբողջ երկիրը ... Հորիզոնէ հորիզոն փախէ դուն (ՍԸԵ, 4): Եւրոպան ամբողջ պտտած է, օր մ'ալ անշուշտ Ամերիկա պիտի երթայ (ՀՊԵԺ, 2, 194):

Կարող են համատեղվել տեղի և հանգման հաշցականները: Օրինակ՝ Զէ որ բոլոր երիտասարդներն բոլոր աղջիկներուն պէս իրենց ղէմք կարմիր Բախին՝ աշխարհ կրակ կը կտրէր (2Պեժ, 6, 29):

2. Փամանակի հաշցականով կապակցութիւններ.— Երացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման ժամանակը: Երացալ շինում են տարբեր իմաստային խմբի բաշեր: Փամանակի հաշցականը հանդես է գալիս երկու ձևով: Մի դեպքում հաշցականը միայնակ է ժամանակի իմաստ արտահայտում:

Օրինակներ՝ Դիցուք թէ առաւօտ մը գործից գլուխը դանուկն համար վաղելով կ'երթա խանութի Բանալու (2Պեժ, 3, 280): Առտուն աղջիկը կը տեսնէ, ցերեկը նշան կու տայ, գիշերն ալ հարսնիքը կ'ընէ (ն. տ., 6, 122): Մաման... գիշեր ցորեկ լրտեսեց տազը ու հարս (ՌՉՑ, 60): Զմեռը լաճախ կը կզկտէր ձկնորսներու արձարանին մէկ անկիւնը (ՅԵ, 523): Գիշերը մնացին առանց ագուախ ու մենք՝ Մահը կողկողալէն նկատեցանք ու շտապանք դաշն (ՎՇԸԵ, 387): Այս վերջինները ամառը ատեն մը կ'անհետանային (ՇՇ, 1, 341):

Երկրորդ դեպքում հաշցականն ունենում է որեւէ լրացում՝ նրա հետ միասին կատարելով ժամանակի պարագայի դերը: Այսպիսի գործածութիւնն ալիկի հաճախ է պատահում:

Օրինակներ՝ Այս օրես շաղցեր է այս ցաւը (2Պեժ, 1, 149): Կիրակի օրը աղբատին ողորմութիւն ալ շտար (ն. տ., 2, 48): Ամէն շաբաթ թղթատուն կը վազէ (ն. տ., 2, 144): Մնած գիշերը երեք տեղ հրդեհ պատահեցաւ (ն. տ., 2, 9): Պատանեկութեան օրերը Մոսկուա անցումն էին ետքը՝ Գերմանիա դնաց (ն. տ., 159): Կը հրամայէ իւր ամուսնոյն, որ հետեւեալ օրը կանուխ ելնէ և դաշտը ճաշ մ'ընելու համար պէտք եղած պատրաստութիւնները տեսնէ (ն. տ., 6, 269): Որ անխոնջ, ամէն օր միւսնոյն անխոստովանելի կեանքի պայքարը կը մղէ (ՌՉՑ, 143): Առաջին ամիսները սովորաբար դրամ կ'ունենաւ հետը (ԵՕԵժ, 4, 406): Ու բոլոր մեղածներուն ուրուականներն այս գիշեր, Աշքերուս և հոգիս հետ Արշալոյսը պիտի սպասեն (ՍԸԵ, 129): Այս աշքի տեսնուածներդ աղջի բերան իր սիրտը ուրախացուցին (2ՕԵ, 37): Խաչին երկուշաբթին արգէն ուխտաւորները կը սկսին մեկնիլ Արմաշէն (ԼԲԸԵ, 190): Կը փորձէ զիս ամէն վայրկեան (ԱԶԳՃ, 111): Նոյն իրիկունն իսկ գիւղը արիւնը կը փարքով (ԱԶԵ, 322): Վերջին ձմեռը Փարիզ զրկած էին զայն (ՕԶԵ, 289): Աշնան երեկոները հոն կ'ապրիմ անմոռանալի պահեր (ՇՇ, 1, 265):

Որոշ կառուցներում հաշցականը համատեղում է ժամանակի և տեղի

խնդրի իմաստներ: Օրինակ՝ Այս տարուան զարունն առանց դարձան անցուցին (ՀՊԵԺ, 6, 268):

3. Չափի հայցականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս գործողության կատարման չափը: Լրացումը սովորաբար ունենում է իրենից անբաժան մի լրացում (օվականով կամ ալ խոսքի մասով արտահայտված): Ինչպես հայտնի է, չափը լինում է ժամանակային, տարածական, ժափալային, կշռային և ալ կարգի:

Հետևյալ նախադասություններում առկա են ժամանակային չափի հայցականով կապակցություններ:

Դիրին բա՛ն է երկու երեկ ժամ պարապ խօսքեր մտիկ րնել առանց վարձատրութեան (ՀՊԵԺ, 5, 128): Ձէր կրցած հեռանալ անոր քովէն, ժամը մը ամբողջ լռեսելով խօսակցութիւնը, շարժումը, ակնարկը (ԳԶԵԺ, 1, 275): Հարիւր գիշեր մեր վիշտն հծծենք իրարու (ԱՀԳԺ, 73): Կէս դար մ'ամբողջ, վաղուան յոյսով բեղմնետուր Մշակեցիր մտքերու հողը խոսպան (ն. տ., 78): Թարմութիւնդ աչս տեւէր տաւիներ դեռ երկար (ՍԲ, 427): Հայրս և Աւէն վեց տաւիներ անդադար խօսեցան այս պատերազմի մասին (ՍՍԼՃ, 176): Ասուպ մը կ'իջնայ մեզմ ու վիժանում, Ու կապոյտին մէջ պան մը կ'երկարի (ԱՀԳԺ, 37):

Մի շարք կառույցներում լրացումը կարող է մեկնաբանվել ե՛ր իբրև չափի, ե՛ր իբրև ժամանակի պարագա:

Օրինակներ՝ Գերմանիա դնաց, ուր քանի մը տաւիներ աշխատելով հոկայաքայլ յառաջադիմութիւններ բրաւ իւր դասերուն մէջ (ՀՊԵԺ, 2, 159): Աչսպէս վեց ամիս համբարդութիւն րնելէն Լոքը ողջ առողջ հասան Լեհոտնեան վանքը (ն. տ., 189): Թոյլ չէր տար որ օր մը առաւօտեան բուն Բնանամ (ն. տ., 5, 314): Կը փափաքէի ապրիլ յափտեմականութիւն մը Տիգրանին հետ (ՍՏԵ, 157): Հինգ վեց տաւի էջմիածին. վանքը ուսում առաւ (ԱԶԵ, 307): Այս վերջինները ամառը առեն մը կ'անհետանային (ՇՇ, 1, 341): Հայն, աստանդական, սակայն մէկ հոգի, Հայ պիտի ապրի դեռ բազում դարեր (ՍԲ, 62): Մնացինք այստեղ շրջան մը (ՎՄԶԲ, 151): Ամբողջ շաբաթներ վերագրումներ րբի տիկին Պէթրիսի տառապանքին վրայ (ՇՇ, 1, 17):

Տարածական չափի իմաստն է առկա հետևյալ կառույցներում:

Գոհարավաճառ բարեկամս երկու քայլ կը յառաջանայ դէպի իմ ուղղութիւնս (ԿՓԶ, 10): Եւ մենք նաւարկեցինք երկար, երկար հաճապարհ (ՇՇ, 1, 329): Երիտասարդ կիներ դանդաղօրէն յառաջացաւ քանի մը քայլ (ՇՇ, 1, 207): Նահանջեց քանի մի քայլ (ն. տ., 210): Տիկին Մարկոսեան, առանց իր բողաժածի լքութենէն մատ մը շեղելու, թևթև

խոնարհութեամբ մը պատասխանեց այդ յարգալից շարժումներուն (եւ, 72):

Հետեյալ նախագասութիւններում հայցականն ունի ծաղալային չափի իմաստ:

Ան նոյնիսկ ամբողջ գաւար մը դիմի խմեց (ՇՇ, 1, 170): Երբեմն ալ դուռը կէս մը կը բացուէր (ԹԲԱԵ, 484): Բերան մը երկուք արիւն յակելէ վերջ, յանկարծ կանգ առաւ (ՍՊ, 373):

Այլ կարգի չափի իմաստ է արտահայտուած հետեյալ նախագասութիւններում:

Իր պատէն վար քշեց արագազը, ձայնը կէս խեղդելով (ՀԵԱԳԱ, 61): Արեւ տաք էր ալ ու շուքերը դարձած էին կէս մը արեւելք (ՀՈԵ, 301):

4. Նպատակի հայցականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման նպատակը: Սա դրարարչան նախորդովոր կառուցի՝ նախդրի անկումով ստացված ձևն է: Լրացումը արտահայտվում է *և*՝ գոյականով, *և*՝ անորոշ դերբայով:

Լրացյալ գտնում են հիմնականում շարժման բայերը:

Օրինակներ՝ Բանդ գնա ուրեմն և մի խառնուրի փոխանորդից դործերուն (ՀՊԵԺ, 1, 333): Բարեկամի հետ կըսկսի աղջիկտես պտտիլ (ն. տ., 121): Տղայ մը դրսէն յաջողեր է ներս մտնել առանց մուտք վճարելու (ԼԲԲԵ, 226): Մենք պարտէզը բանել գացինք (ՀՄԿԼ, 190): Մատուռ ու սուրբ չի մնաց, ուր չը գացին ուխտաւոր (ԿՍԼ, 41): Խնր ան օրը յուզարկ գնաց իր բախտաւոր ընկերուհիին (ՕՁԵ, 133): Գիրք Մանօն ձեռքերն ականջներուն սկսաւ մունետիկ պռալ (ՀԵԱԳԱ, 277):

Որոշ կառուցներում հայցականը կարող է մեկնարանվել *և*՝ նպատակի, *և*՝ ուղիւ խնդրի իմաստներով: Օրինակ՝ Տաներէց բահանան պանդուխտներու յաջողութեան, առողջութեան փոխարէն՝ սեղանին վրայ սերունդներուն աճումը, բազմանալն աղօթէր (ԹՁՑ, 256):

Երբեմն հայցականը կարող է մեկնարանվել *և*՝ իրրկ նպատակի հայցական, *և*՝ իրրկ հարադրութեան բաղադրիչ: Օրինակ՝ Մեր սրտերը մենք հաներ ենք վաճառ (ԹՍԵ, 153):

5. Անի հայցականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման ձևը: Սա ևս դրարարչան նախորդովոր կառուցի (ի + հայցական)՝ նախդրի անկումով առաջացած երեսվէ է, որ հանդիպում է երբեմն: Լրացում յինում են տարբեր իմաստի գոյականներ, իսկ լրացյալ՝ տարբեր իմաստի բայեր:

Օրինակներ՝ Որ տափականալով, երկնալով ամէն մայրէ կ'անցնի ու գեւ կոնակի վրայ պառկող արդար մարդու հանգստութիւնը կը բնանայ

(ՌՁՅ, 143): Պարակեղ իցիւ թէ վիրքէի վարդ լացող (ՊԴՏ, 9): Արինի չուր ներկած էր չուրը պինով (ՌՍԵ, 52): Հայն, աստանդական, սահայն մէկ հոգի, Հայ պիտի ապրի դեռ բազում դարեր (ՍԲ, 61): Հերիք ուժերդ օտար տան սին կանգնեցաւ (ԱԶԵ, 96): Մէկ ձայն խօսեցան երկուքը մէկանց (ՀԵԱԳԱ, 376): Ժողովուրդը մէկ հոգի և մէկ սիրտ կը բոլորուի մեր գեկավարութեան շուրջը (ԶԵՆ, 189): Կոկորդիլոսի մը բերնին ձեւ շինուած ուրիշ շարժուն ու սեւ երկաթ մը համաշափ վար կ'իջնէր (ՀԵԱԳԱ, 148):

Երբեմն հայցականը կատարում է մակբայի դեր: Կամ, ավելի ճիշտ, տվյալ բոսածեր և՛ հայցական է, և՛ մակբայ:

Օրինակներ՝ Մինչ խոսքը հերով շեշտ առաջ կ'երբար (ԼՇԸԵ, 13): Շրթունքի աչի մասին վրայ, որուն տակ ձորին պատը սեպ վար կը սանէր գէպի անգունդը, գետինը չորցած խոտերուն վրայ խնկներ էին երկու վարդապետացուները (ն. ա., 163):

6. Վիճակի՝ հայցականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս գործողի կամ գործողության առարկայի վիճակը գործողության կատարման ընթացքում: Հիմնականում լրացումը երկու հայցականի (խնդիր + տեղի պարագա) անբաժան կապակցություն է:

Օրինակներ՝ Սարգսին պահապանը իր ճերմակ դրօշակը ձեռքը զիւրկեր դիմաւորեց (ՄԵ, 79): Նորէն ելաւ, պատուհան վազեց, բացու դայն ու մինչեւ կէս մէջքը դուրսը մութին մէջ ձուեցաւ (ԵԵ, 173): Ըրազը ձեռքը ննջասնեակէն ներս մտաւ ձերտնի կիներ (ՄՄԵԺ, 215): Լոյսը ձեռքը մտաւ իր ամայի սենեակը (ՀՈՆ, 368): Այն գուարթ արագ բայցուածքը, որով, գորշաբոյն գտակը զլուխը, կ'երբար յաճախ իր սիրական Թիֆլիսին մէջ առանց չոգնելու երկար պտոյտներ ընել, սկսած էին տեղի տալ ակններէս խոնջէնքի մը (ԱԶԵ, 362): Եւ ձեռագործը ձեռքը, դրական ու վճռական գէմը, զացեւ տեղաւորուեւ էր բազմոցին անկիւնը (ՍԹՍ, 60): Հիսկ մը ձեռքը նստաւ պատուհանին առջեւ (ն. ա., 72): Նա կը ձեռնի սարուկ, կը մեռնի սարուկ (ՍՏԵ, 39):

Երբեմն հայցականը կատարում է դերբայի դեր՝ վիճակի իմաստով: Օրինակներ՝ Նաակը չուանով մը կապ ձգուած է չուրէրէն ներս (ՀԵԱԳԱ, 243): Կեցանք շփար՝ սաղահատակին վրայ (ՎՇԸԵԶ, 301): Գլուխը մէկ կողմին նակ կծկաւեցաւ օձախին դուռը (ՀՈՆ, 117):

Որոշ կառույցներում լրացումը կարող է մեկնաբանվել և՛ իրրեւ վի-

Ճակի, և՛ իբրև ժամանակի պարագա: Օրինակ՝ Այս դիւզն, այս ծովն, այս բլուրն եղած էին կեանքիս սեմն, Ուրկէ տղայ բաժնուած՝ կը դառնայի իբրև ծեր (Վթն, 104):

7. Պատճառի հայցականով կապակցութիւններ.— Կրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման պատճառը: Սակաւ են գործածուած պատճառի հայցականով կառուցները:

Օրինակներ՝ Ռուսահայր մեզի պիտի մեղադրի մեր աշխատեումը (ԱՀԳԺ, 273): Բանաստեղծը կը մեղադրէր ինծի կամ լանդգրուքիւնս և ապերախտութիւնս Աստուծոյ դէմ (ԱԶն, 387): Մէկէն գղջացած էի այդ աստիճան նուաստանալս (ԶՈՆԵՄ, 289):

Գ. ԲԱՏԻ ԼՐԱՅՈՒԹՆԵՐԸ ԲԱՅԱՌԱԿԱՆ ՀԱՆՈՎՈՐ

Բացառական հոլովով արտահայտուած են խնդրալին և պարագայական հարաբերութիւններ: Ուսումնասիրութիւնն էլ կատարուած է այդ երկու կարգի իմաստները հստակորեն տարբերակելով: Խնդրալին բացառականը հանդես է դալիս մի քանի իմաստներով և կիրառութեամբ: Այսպէս, խնդրալին բացառականի կիրառութիւններն են՝ անջատման անուղղակի խնդիր, մասնական ուղիղ խնդիր, վերաբերութեան, հաշորդման, հանգման, համեմատութեան և զերազրութեան, ներգործող խնդիր, պատասիւ ներգործութեան, միջոցի խնդիրներ: Սրանց պէտք է ավելացնել նաև մասնական ենթակայական բացառականը, որը կիսով չափ լրացում է, կիսով չափ՝ ենթակա: Պարագայական իմաստներն են՝ տեղի, ժամանակի, ձևի, պատճառի, հիմունքի, չափի: Սրանց հարում է նաև սահմանափակման բացառականը, որը սերտ աւելցութեան ունի տեղի բացառականի հետ, ուստի քննում ենք պարագաների բաժնում: Այստեղ ևս կան բազմաթիւ կառուցներ, որոնցում լրացումը ունի մեկից ավելի մեկնաբանութիւններ: Ընդ որում երկրմաստոյթներ սչ միայն նույն կարգի իմաստների միջև է առկա, այլև տարբեր բնույթի, այսինքն խնդրալին և պարագայական իմաստներն են համատեղվում:

Խնդրալին բացառականով կապակցութիւններ

Խնդրալին կիրառութիւններից առաջինը անջատման անուղղակի խնդիրն է, որը միավորում է բազմաթիւ իմաստներ: Այսպէս, անջատման անուղղակի խնդիրը լինում է բուն անջատման կամ դատման, խուսափման, պակասութեան, պահանջման, անձի ելակետային, եւման

սկզբնականութի, ելման, սերման կամ ծագման, նյութի, բաղկացության, բնագործինականան իմաստներով:

1 Անջատման անուղղակի խնայիւ բացառական

Ա. Անջատման կամ զատման բացառականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս աչն առարկան, որից մի բան է անջատվում, դառնում: Այսպիսի լրացում կարող են ստանալ անջատման գործողութուն ցույց տվող բաւերը, ինչպես՝ առանձնանալ, անջատուիլ, զատուիլ, արձակուիլ, ամուսնալուծուիլ, բաժնել, ելլել, խլել, կտրել, հանուիլ, հաւա-
րել, մեկուսանալ, տարբերիլ, ջնջուիլ, սրբուիլ, քաղել և այլն:

Լրացում դառնում են և՛ անձ, և՛ իր ցույց տվող բաւերը:

Օրն անոնց իւրաքանչիւրէն տասնական տկանջ կը կտրէինք (ՀՊԵԺ, 4, 410): Հայրենիքի հետին գոյնն ալ սրբուած էր իր լաքերէն (ՀՈԵ, 156): Հանուեցան իրենց շապիկներէն զպիրները, ու տէրտէրները՝ իրենց շուրջաններէն (ն. տ., 272): Չեմ կրնար այդ սեւեռուն սառներէն զատուիլ (ՏՁՎ, 170): Աշուրներս չէի կրնար կոր բաժնել անոր դէմքէն (ԼԲՆ, 47): Հիւլէ մը պիտի չջնջուի ամէնէն (ՌՈԵ, 73): Կտրէ վերարկու մը գիշերէն (ՎԹԵ, 142): Հիմնական բանով մը կը տարբերէր իր բոլոր բնկերներէն (ՇՇ, 1, 117): Կ'ուզեմ արձակուիլ հպարտութեանս կապանքներէն (ՎՇԵԶ, 239): Կը վախճում եք Կուկուն ձեռքէ ելլէ կամաց կամաց (ՎՄԶԲ, 223): Սա քուսիէն փրցուցեր էր ծաղիկ մը սիրածին համար (ԳՍՍՄՆՄ, 88): Առանձնացեր էր բոլոր իր մտերիմներէն ու ազգականներէն (ն. տ., 284): Դաշինքներուն վատ արարքը մարդակեր՝ Խից ազգէս միլիոնաւոր զաւակներ (ԱՍԵԿ, 46): Ես բոլորովին մեկուսացած էի շրջապատէս (ԳՍԱՄԻԶ, 441): Կը վախճայ ամուսնալուծուելէ այդ հրեշէն (ն. տ., 458): Ու ժպիտէդ քաղեցի Արշալոյսնի վարդազոյն (ԲԹԱ, 14):

Բ. Խուսափման բացառականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս աչն առարկան, որից խուսափում, հեռանում է մի բան: Այսպիսի լրացում ստանում են խուսափման գործողութուն ցույց տվող բաւերը, ինչպես՝ արգիլել, խուսափիլ, խոյս տալ, զգուշանալ, զովնալ, ծածկել, ետ քաշուիլ, ձեռք քաշել, հրաժարիլ, կաշկանդել, մերժել, փրկել, օտարանալ և այլն:

Լրացում դառնում են և՛ անձ, և՛ իր ցույց տվող բաւերը:

Օրինականներ՝ ետ քաշուեր են իրենց այս դիտաւորութենէն (ՀՊԵԺ, 4, 196): Անոր համար շատերը իրենց վիշտերը անկից նաեւ կը ծածկէին (ՄԵ, 117): Արգիլար մէկ քանի օր ճշմարտապէս խոյս տուալ յեղափոխականներէն (ԵՈԵԺ, 4, 378): Ձեռք քաշած էր ամէն զործերէ (ն. տ., 382): Կը զգուշանան խօսքի խառնուելէ (ն. տ., 512): Աստուծոյ միջիթա-

բաժինը զոր կը վայելէր այդ մարդկային տկարութենէն արգիլեց զիս (ԳԶԵԺ, 1, 324): Հոգս չէ Հայրենիքէն օտարանալ (ՄՏԵ, 98): Ամէն աշխէ կը ծածկէին կարօտութիւնն ու չքաւորի շապիկը (ՌԶՅ, 130): Գազանէ մը ազատեցիր ամբողջ քաղաքը (Ն. տ., 158): Ոչ մէկ քաղաք փրկուցաւ ջարդէ և հրկիզումէ (ԵԺԺԾ, 170): Շրջուած էին օրերը իրենց իմաստէն ու անունէն (ԱՄՄԶՄ, 4): Բարդոյթները մեր կաշկանդեւ են մեզ ազատ բռնէլէ, պարզեղ նայումով (ՊՍՄ, 37): Զուր բեր որ բու կարիճ փետան Կրակ սերէն քիչ մը զովնայ (ԶԳԶ, 23): Ինչո՞ւ մարդիկ կը խորշին փորբիկ շղջիկէն (ՇՇ, 1, 337): Մանաւանդ կիները իրենց խօսակցական բանարանէն յաւեւ մերժած էին ունէ թրթրէն բառ (ԶԳԶ, 62): Ամէն բան կը ծածկուի տեսողութենէդ (ՕԳԵ, 113):

Գ. Պակասութեան բացառականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից զրկվում, պակասում է մի բան:

Այսպիսի լրացում ստանում են մի շարք բայեր, ինչպես՝ ամալանալ, ամալացնել, ազատել, ազատուիլ, բժշկել, բուժել, բուժուիլ, լուանալ, լուացուիլ, կապսել, զրկել, զրկուիլ, մերկանալ, մերկացնել, մաքրել, մաքրուիլ, պարպել, պարպուիլ, սրբել, որք մնալ և այլն:

Որինակներ՝ Մէկը իւր ստացուածքէն կտապտել և վերջը ըսել թէ քու ազգէպոթէանդ համար անանկ ըրի, կարծեմ քիչ մը տրամաբանական չէ (ՀՊԵԺ, 4, 139): Երկիրը պիտի ազատեմ հեռէ (ՄՏԵ, 138): Մերկացուց զիս իմ պէխերէս ու փայլուն լաքերէս (ՀՊԵ, 42): Ե՞րբ պիտի լուացուի հոգիս այս հուրէն ու այս մուրէն (ԼՇԸԵ, 335): Ու հոգիս ալ կը մերկանայ իր քեւերէն յոգնավաստակ (ԱՀԳԺ, 39): Ընճողոկին երգը, կապոյտն երկինքին, Մարմանդին վրայ ծլած անուրջներ, Այն անգուր ջալէն զիս բժշկեցին (Ն. տ., 51): Զոր նախ հոգ տարած է մաքրել ամէն մացառէ ու աղբախողբէ (ԱՉԵ, 395): Բուրբուրին բուժուած չէի դեռ անհանգարտ բնաւորութենէս (ՕԳԵ, 285): Տոռները պարպուած էին իրենց բնակչութենէն (ՀՄԿԼ, 131): Անով մաքրուցաւ իր հին ժանգեւէն (ԱՎՄ, 9): Բնութիւնը սքրած, մաքրած էր հոգիս ամէն գորշութենէ (Ն. տ., 82): Կիճն ու երկինքն որք մնացին ասաղերէն, Ինչպէս մի սիրտ կ'ամալանայ էր յայտէն (ԿՍԼ, 90): Կարելի չէր նայնիսկ աման մը իր նախորդ պարունակութենէն աչգոյէս մաքրել (ՄՍԼԺ, 418): Այս աշխարհ գործարանը պարպուեւ էր հայ պատահական բաժնետերէն (ՇՇ, 1, 254):

Դ. Պակասեցման բացառականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից մի բան է պահանջվում, խնդրվում: Այսպիսի լրացում ստանում են պահանջման գործողություն ցույց տվող

սակաժաթիվ բայեր, ինչպիսի՝ պահանջել, ուզել, խնդրել, ակնկալել, սպասել, յուսալ և այլն:

Էրացում կարող են գտնալ և՛ անձ, և՛ իր ցույց տվող բառերը:

Գրինակներ՝ Ժողովուրդն ալ իւր սովալլուկ եղբայրներուն օգնութեան ղիմելու է առանց ազգին հարուստներէն մեծ բան մը ակնկալելու (ՀՊԵԺ, 1, 365): Գեանէն պիտի բռննի այն թէ երկինքէն սպասէ (ԹԳԿ, 33): Ամէն բարիք և մարդկային շարիրներու ամէն դարման, Մեր խորհուրդէն, մեր խաւերէն, մեր օրէնքէն պէտք է յուսալ (ՍԸՆ, 217): Այսինչ կամ այնինչ հարուստն բան չեն սպասեր (ԵՅԵԺ, 1, 326): Վարդանը խնդրեց վարպետէն, որ այդ իրեղէնները վարը ճաշարանին ներքնայարկը տեղադրեց (ՀԵԱԳԱ, 122):

Ե. Անձի Երակետային բացառականով կապակցութիւններ.— Էրացումը ցույց է տալիս այն անձը կամ իբրեւ անձ մտածվող առարկան, որից մի բան է ստացվում, ամսվում:

Այսպիսի լրացում ստանում են առնել, ստանալ, վերցնել, բերել, հասնիլ, գալ, ժառանգել, յափշտակել, իլլել և այլն:

Օրինակներ՝ Ուրիշէ ծախու առնուած համբաւին պէս անարգ բան չկայ (ՀՊԵԺ, 229): Գնա մտալմանաւէն քիչ մը միս առ ու բեր (ն. տ., 7, 19): Իշխանուհին պառնուն խոշոր տուն մը ժառանգած է (ԵՅԵԺ, 1, 185): Ուրեմն լարերդ գէնիթին շանբերէն յափշտակէ (ՍԸՆ, 27): Չառիմ երազ մը կեանքէն, Ու երազէն շառիմ կեանք (ՎԹՆ, 344): Ուրիշ բարեկամներէ հասնող նամակներէն կը տեղեկանայի անուղղակիօրէն թէ հաստատուած էին նիւ ետրը (ՎՄԱՕ, 173): Ահա իրենց փայտաշէն տունը՝ մեծ հայրիկէն մնացած (ՇՇ, 1, 137): Պանդոկապետէն լսեց որ հոն են Էրկուրն ալ (ն. տ., 115): Անոր մասին բամբասող լեզուներէն շատ բաներ լսած էր (ՀԵԱԳԱ, 112):

Զ. Ելման սկզբնականի բացառականով կապակցութիւններ.— Էրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից սկսվում է գործողութիւնը: Առ գործողութեան առարկայական երակետն է:

Այսպիսի լրացում ստանում են առաջին հերթին շարժման մի շարք բայեր, ինչպիսի՝ սկսիլ, սկիզբ առնել, բնքանալ, երթալ, զլորուիլ, դադրել, շեղուիլ և այլն:

Օրինակներ՝ Ամառը պատնաւէն արդիւնք կ'երթայ, իսկ ձմեռը արդիւնքէն պատճառ (ՀՊԵԺ, 1, 163): Նիւրէս քիչ մը շեղեցայ (ն. տ., 4, 442): Տարուին բոլոր օրերուն մէջ թոյլ կու տան ժողովրդեան սխալմունքէն սխալմունք գլորուիլ (ն. տ., 500): Էտրենէս քալ առաւ քու գոյովիւնդ տարագիր (ՍԸՆ, 207): Հարիւր հազարնոց քաղաքներէն ոչ

շուն, ոչ կատու ողջ կը մնար (ԵՔԺԾ, 164): Բայց մէկէն ղաղրեց Հոգիս ղիտելէն (ԼՇԸԵ, 30): Կարծր լուծեր կոտորուցիր ու մանէն Քանի անգամ՝ ոտքի ելար գուն էորէն (ԱԶԵ, 94): Այլ երբ ղաղրիմ երազէ, Ես կը մեռնիմ որպէս մարդ (ՍԲ, 196): Դէմքը ղեղնորակէն կանաչի կը զարնէր (ՌԶՑ, 42):

Եւման սկզբնակետի բացառական ստանում են նաև զգացական բաշխերը, ինչպէս՝ սրափութիլ, արբննալ, զգաստանալ, ուշի գալ, հանգրտանալ և այլն:

Օրինակներ՝ Իր ալլալլումէն բոլորովին սրափած էր (ԵԵ, 110): Տղան սրափեցաւ իր դժնդակ զառանցանքէն (ԵԵ, 218): Այսօր կաթվարդ երազէ մը արբնցալ (ՄՄԵԺ, 93): Հոգիս յանկարծ քօրուրեցաւ իր խոնջէնէն (ՎԹԵ, 263): Մտածումներէ առթած քմբուրէնէն յանկարծ սրափուրեցաւ Եպրաքսէ հանրմ (ՇՇ, 1, 93): Գիւղը երկարատեւ քմբիւրէ մը սրափած էր (ԵԵ, 64):

Է. Եւման բացառականով կապակցութիւններ.— Կրացումը ցույց է տալիս աշն առարկայացած տեղը, տարածութիւնը, որից Լինում, դուրս է գալիս մի բան: Իրականում այս բացառականը խնդրապարագայական հարաբերութիւն է արտահայտում:

Այսպիսի կրացում են ստանում բազմաթիւ բայեր, ինչպէս՝ առնել, ելլել, բարձրանալ, ծորիլ, ծագիլ, բուսնիլ, բխել, բխիլ, ծաւալիլ, հանել, ծլիլ, տեղալ, ծնիլ, ժայրփիլ, կրել, փրբիլ, բամուիլ և այլն:

Օրինակներ՝ Եւ շէր կարող երեսակաշել թէ որչափ բերկրութիւն պիտի զգամ՝ Լթէ յաջողիմ ձեզմէ ծիծաղներ կրել աշն գէպքերու, իրերու և անձերու վրայ, որոնց պիտի հանդիպիր ձեռատետրիս մէջ (ՀՊԵԺ, 4, 375): Մեծ հարստութիւններ կը դիզեն այս առուաւուրէն (Ն. տ., 6, 243): Քարէն հաց կը հանէ (ԵՅԵԺ, 1, 13): Այս սգատոր քոֆեւէն շիթ շիթ արին կը ծորի (ՄԶԵ, 189): Կը բխին աշն կրօնական հաւատալիքներու ըմբռնումէն, որ ունէին Յոյները աշն ատեն (ՌԶՑ, 472): Ծափ կը զարնէ, ծիծաղէն ծլէւ է ծիրն իր աշտին (ՄՄԵԺ, 56): Ուրիշ բան է բոլորովին, երբ արցունք բամուին անոր քարէ հօրը ապառած աշխեւէն (ԼՇԸԵ, 334): Սղէն, խոտէն ու մարմինէդ կը ծաւալէր բուրում մ'անգալաւ (ՎԹԵ, 32): Շրթանքէս բառը փրբալ՝ վերջնական (Ն. տ., 184): Անոնք հողէն աղին նորէն յարուրին (Ն. տ., 205): Ես ալ ատեն մը բարէն Զուր հանեցի (Ն. տ., 411): Ծոցէդ բարիք, Բալումքէդ լոյս կը տեղար (ԱԶԵ, 94): Ամէն բան կը բխէ գերագրգուած երեսակայութենէ մը և ծայրահեղօրէն ձրգատուած զգայութենէ մը (Ն. տ., 280): Հոն՝ աշդ կարմիր երկունքէն պիտի ձնի արեղակ (ՕՓՑ, 63): Կեանքին աղբիւրն հազար ակէ պիտի ծայրփի

(ՄԲ, 97): Հողիս հաղար ակէ բխող գետ մ'է տժգոյն (ԱՍԵ, 21): Ինձ համար
գոնէ անուշ բան է վերաշնչել աշն բաղցրութիւնը, որ կ'արտաբուրէի իմ
գարունէս (ԳԳՀ, 61): Միտախոտի կծու հոտ մը կու գար հագոստներէն
(ԱՄՄՉՄ, 174):

Ը. Սերժան (ծագման) բացառականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս աշն առարկան, որից ծագում, առաջանում է մի բան:

Այսպիսի լրացում ստանում են մի շարք բայեր, ինչպես՝ սերիլ, ծագել, յառաջանալ, ստեղծուիլ, յառաջ գալ, ծնիլ և այլն:

Լրացում կարող են դառնալ և՛ թանձրացական, և՛ վերացական գոյականները:

Օրինակներ՝ Փարսիներու վարդապետութիւնը կը սերի հին Ջրադաշտին կոթնէին կամ Աւեստայէն (ԵՕԵԺ, 4, 344): Մէկ արեան կարիլէն հաղարաւորներ կը ծնանին (ՄՏԵ, 154): Մեր ամէն բալլէն Մագէ յաւթանակ (ՊՏԳ, 14): Միտ ունելէն կը ծնի բոլոր գազանութիւնը (ԼՇԸԵ, 229): Այդ աշն տիրութիւնն իսկ է, որ յառաջ կու գայ իմ կարօտէս, իմ բաղձանքէս, իմ անկարողութեան (ՁԵԵ, 135):

Թ. Նյութի բացառականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս աշն առարկան, որից, իբրեւ նյութից, ստացվում, առաջանում է մի բան:

Այսպիսի լրացում ստանում են ստեղծման գործողություն ցույց տվող բայերը, ինչպես՝ շինել, պատրաստել, կիլել, քիսել, քափել, ստեղծել, կերտել, ձուլել, կովել, գոյանալ, գործել և այլն:

Օրինակներ՝ Աւելորդ է լսել թէ սովին Բաբելը գիւրամարս կերակուր կը շինէ (ՀՊԵԺ, 2, 173): Օր մը մեղրամոմէ կանթեղ մը շինեց (ն. տ., 206): Յունական ողբերգութեան Նիսիերը առնուած էին աղգալին պատմութենէն և առասպելներէն (ՌՁՑ, 472): Աւելի ճիշդ հետեւցուցեր ու կարկեր եմ տղուդ խառնաշփոթ սպառնալիքներէն (ԼՇԸԵ, 339): Այս պատկերները ոսկիէ շինուեցան (ԼԲԸԵ, 171): Իր տառապանքէն թխուած են աշն էջերը (ԱՁԵ, 241): Մեղրամոմէն մոմ կը քափիլին (ՀՄԿԼ, 198): Ձմեռը սկսաւ իր սառէ շինուած գիշատիչ առամները ցոյց տալ (ՎՀՀՄ, 217): Կուրծքի ծիրանին առեր էր Ապրիլի առաւօտներուն ժպտուն ծիածանէն (ՎՀՀՄ, 323): Միտքս դրի հարցնեմ անոր թէ երբեքիցէ խոփէն սուր շինած է (ՊՄՏՀԳ, 246):

Մի շարք կառուցներում բացառականը կարող է մեկնարանվել և՛ նյութի, և՛ եւման սկզբնական իմաստներով:

Օրինակներ՝ Հին որբէն ոչինչ կը մնայ անոր մէջը (ԹԳԿ, 37): Ու

հրաշքը հոն է որ այս ամենէն յետոյ, այդ աղաներէն դուրս գան մարդեր (206, 419): Հիմա, ցամբած այդ ակէն կը մնայ լոկ մէկ ճակատ (ՎՅԵ, 84): Այդ հերոսի շարժումներով մարդէն հիւժած հիւանդ մը մնացեր էր (ԱԶԵ, 385): Բրդուն մը բան մնացեր է խեղճ արբանեակէն (ԲԵԿԷ, 135):

Երբեմն համատեղվում են նյութի և անջատման իմաստները: Օրինակ՝ Հերոսները կը վերցնէ հիւանդներէն (ՎՈԶԲ, 185):

Համատեղվում են նյութի և ելման իմաստները: Օրինակ՝ Ու հրկիշուած տաճարներու մոխիրէն կը կանգնի նոր ատրուշան (ԱՍԵ, 40):

Երբեմն համատեղվում են նյութի և ծագման իմաստները:

Օրինակներ՝ Վարանձոմբա զգացմանց շախազանցութեան կը զուգնան (ՄՏԵ, 52): Դուն ոլորտէն, անձայն շեշալէն, անգոյն բառէն, Դուն ծածանող և անարմատ ծովներէն, Դաշնակութեանց Ալիապետեան ստեղծեցիր (ՍԸԵ, 245):

Ժ. Բաղկացութեան բացատրականով կապակցութուններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկաները, որոնցից բաղկացած է, գոյացած է մի բան:

Այսպիսի լրացում ստանում են բաղադրման, բաղկացութեան գործողութեան ցույց տալով բայերը, ինչպէս՝ նկատել, բաղկանալ, կազմել, պատրաստել, ստեղծել, շինել, գոյանալ, հաւաքել, կապել, կերտել և այլն:

Լրացում դառնում են ե՞ անձ, ե՞ իր ցույց տալով բառերը:

Օրինակներ՝ Բաղադրման խորհուրդն այնքան կարծիքներէ բաղկացած է, որքան անգամներէ որ կազմուած է (ՀՊԵԺ, 2, 143): Հիւրերն, որը երեք տիկնիկներէ կը բաղկանային՝ ներս կը մտնեն (ն. տ., 4, 443): Բաղմութիւնը կազմուած է մեծամասնութեամբ Յոյներէ և Հրեաներէ (ՇՇ, 1, 199): Դեռ չը գրկած էակ փունջ մը՝ ժպտէ, գեղէ, հուրէ շաղկալ, Դրկէլ սա ցուրտ հողակոյտը, Ո՛հ, չէ այնչափ ցաւ ինձ համար (ՊԳՏ, 66): Հայ ժողովուրդը այլ շաղկապփուն մարդերէն չէր բաղկանար (206, 430): Այդ գերաններուն տակն էր էծկտած Տիրանի բնակարանը, որ կը բաղկանար զմտնալարկ երկու սենեակներէ (ՇՇ, 1, 97): Մարդկութիւնը կազմուած է ուղեբեւ և մեռելներէ (ն. տ., 262):

Երբեմն բացատրականը կարող է մեկնարանովել ե՞ բաղկացութեան, ե՞ նյութի իմաստներով: Օրինակ՝ Պարանները կը տանէր, որ բաշտած խոտին խորումներէն վանդակ կապէին, բեռ շինէին (ՀՄԿԼ, 31):

ԺԱ. Ընդօրինակման բացատրականով կապակցութուններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից մի բան է ընդօրինակվում, որի նմանութեամբ մի բան է պատրաստվում:

Այսպիսի լրացում ստանում են սակավաթիվ բայեր, ինչպէս՝ սոր-

վիլ, օրինակ առնել, օրինակ փաղել, քարգմանել, բնորոշնակել, եկա-
րել և այլն:

Օրինակներ՝ Միայն այբուբենը հինգ վարժապետէ սորվեցաւ (ՀՊԵԺ,
2, 278): Ինձմէ կ'ընդօրինակէր իր շարադրութիւններն ու պարտակա-
նութիւնները (ԼԲԸՆ, 43): Այդ շրջանին, ուսման հետ ունէ ծանօթութիւն
չէր ունեցած, բացի Սաղմոսէն ու նաբեկէն սորված քանի մը աղօթքնե-
րէն (ՁԳԶ, 115): Մեծ մարդոց կեանքէն փաղէ օրինակ (ՍՍՆԿ, 49): Ժիր ու
բարի բնկերներէն Զուգեր առնել օրինակ (ն. տ., 66): Ֆրանսայի մէջ
կրնայինք օրինակ վերցնել Մանուշեաններէն (ԳՍԱՄԻԺ, 442): Վէպիս
նիսթը փաղած էի ուրեմն Իրինգ գիւղի բնակիչներէն (ԿԺԶ, 167): Կ'ըսէր
թէ զերծակութիւնը ձեզմէ է որ սորված է (ՇՇ, 1, 99): Բառերն ամէն զոր
դուն ինձմէ սորվեցար՝ Քու շուրքերէդ ես կարծես նոր կ'ուսանիմ (ՍԲ,
215):

2. Մասնական խնդրային բացառական

Մասնական խնդրային կոչւում է այն բացառականը, որը ցույց է
տալիս գործողությունը մասամբ կրող առարկա:

Այսպիսի լրացում պահանջում են ներգործական սեռի բայերը, ինչ-
պէս՝ առնել, բերել, բռնել, գնել, երգել, քափել, լեցնել, խածնել, կաքեց-
նել, համբուրել, պարգևել, պահել, պտուցնել, վազցնել, ոչնչացնել,
ուտել, փաշել և այլն:

Օրինակներ՝ Իրեն այցելութիւն ընող ամէն հիւրերուն օձիկէն կը փա-
շէր (ՀՊԵԺ, 2, 132): Շատ տեղերէն հաս կու գան՝ այս ապրանքէն գնելու
համար (ն. տ., 3, 111): Ռումանիա ալ քու պահելիքէդ պիտի պահէ (ն.
տ., 4, 32): Քշիկ մը առ սա դեղէն (ն. տ., 124): Ամէն կերակուրներէն
կշտապինդ կերաւ (ՄԵ, 31): Դե՛ւ ալ այդ նետերէն ձեռքդ կը պտուցնես
(ն. տ., 126): Անխափքէն խմեց պաղ ջուրէն (ԵՕԵԺ, 1, 520): Անցեալ
ժամանակի երգերէն կ'երգէ (ՌԶՅ, 260): Ալ մի քափէ՛ք զկղին հողէն այդ
գիւտական (ՍԲՆ, 228): Այդիներուն մէջ աղտէմները շատ անգամ խածին
Լիբէն գիտակ կարծելով (20Ե, 30): Հոն ալ վազցուցած էր իր արիւնէն
(ն. տ., 98): Մեղմով կը պագնէր աւետը այսերէն (ն. տ., 100): Ճերմակ
երազիդ գայտներէն մեղրիկ Պուտ պուտ կաքեցուր հոգույս սիրաջեր
(ՄՄԵԺ, 21): Առտուն՝ իմ ալ բնէս բռնեց ու տարաւ (ն. տ., 103): Յա-
ւերժական իմ կեանքէս Բաշխեցի տիեզերքին (ՌՈՆ, 73): Շատ խամբե-
ցան ծաղիկ օրեր աշնան մօտ, նոր գարունը մեզ չի բերաւ անոնցմէ (ն.
տ., 63): Բուրիրն բաժակն ալ պիտի լեցնէի իմինէս (ՎԶՄ, 317): Պէտք է
անոնցմէ ոչնչացնել (ՍՍԼԺ, 159): Ամերիկայէն, իր էրկան զրկած նուե-
րներէն ինծի ալ կու տար (ՀԵԱԳԱ, 155):

3. Մասնական ենթակայական բացառական

Բացառականը այս դեպքում ըստ էության կիսով չափ է լրացում: Այն համադրապես հոսն ենթակա է, քանի որ ցույց է տալիս գործողություն կատարող: Մասնական ենթակայականով արտահայտվում են այն առարկաները, որոնց մի մասը տվյալ գործողություն կատարողն է: Այս բացառականի գործածությունը պայմանավորված է սրա բուն լրացյալի գեղղումով: Այսպես, երբ ասում ենք անոնցմէ աշխատեւ են, սալա անոնցմէ նշանակում է անոնցմէ (մէկ ֆանին, ոմանք և այլն):

Երբևէն հենց մասնական բացառականը գործածվում է իր անմիջական լրացյալի հետ միասին:

Օրինակներ՝ Չեմ գիտեր ինչո՞ւ որ ինձ կը թուի, մեր շնչած օդին խառնուած է քոյն անտեսանելի աղմուկէն կեանքի (ՊՍՄ, 29): Անոր առջև ակնածանքի պէս բան մը կը խաղար հոգիէս (ԹԲԱՆ, 176):

Սակայն այլ դեպքերում բուն լրացյալ ենթական չի գործածվում:

Օրինակներ՝ Իմ երակացս մէջ ալ կալ ալդ քո Արծրունեաց արիւնէղ (ԾԵ, 53): Էդ ծաղկէն, էն տեղումները պոլ պոլ է (ՀԵԱԳԱ, 347):

4. Վերաբերարյան բացառական

Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որին վերաբերում է խոսքը, որի մասին մի բան խոսվում, պատմվում է:

Այսպիսի լրացում ստանում են ասացական և իմացական բայերը, որոնց մեջ նաև ասացական բային համարմատ անվանական բաղադրիչով կազմված հարադրական բայերը, ինչպես՝ ասել, պատմել, խօսիլ, նառել, գիտնալ, հասկնալ, բարբառել, կասկածիլ, հարց տալ, տեղեկութիւն առնել, զբոյց քնել, լուր առնել և այլն:

Օրինակներ՝ Կովհասեան խնդրոյն մէջ ալ ժողովուրդը ոչ նուաղ իրաւունք ունի կասկածելու պատրիարհարանէն (ՀՊԵԺ, 4, 46): Ոչ ոք կը կասկածէր անկէ (ԵՆ, 45): Միշտ անգործութենէն կը զանգատէր (ԾԵ, 147): Լևոն ոչինչ գիտէր այս ամէնէն (ԳԶԺ, 2, 145): Աստուածներու խորհուրդէն և տնունէն խօսեցան (ՍՐԵ, 54): Վաչ մարմինի բժիշկին, որ հոգիէն չի հասկնար (ՌՍԵ, 198): Առաջները կ'ամշնար իր նշանածութեան դարէն պատմելու (ՀՅԵ, 182): Եւ անապատն քաւ ինծի քու կեանքէդ ինչ որ չէի հրապած (ՌՈՆ, 81): Մեր այդ անվերջանալի քափառումներէն միեւն վերջը գրեթէ ոչ ոք ոչինչ գիտցաւ (ՕԶԵ, 51): Վերակենդանութենէ կը բարբառես (ՇՇ, 1, 165): Կը պատմէին հաւաքական կեանքէն, ծաւգիբներէն, դժուարութիւններէն (ՎՄԱՍ, 132): Կիրակոս աղան նոր պատերազմի վտանգէն նառեց (ՀԳՄՆ, 9):

Որոշ կառույցներում բացառականը կարող է մեկնաբանվել և՛ վերաբերություն, և՛ մասնական խնդրային իմաստներով:

Օրինակներ՝ Չեմ հասկնաւ բարակ լանցանքէն, հաստ լանցանքէն (ՀՊԵԺ, 1, 313): Մենք՝ կանայքս՝ աչդ տեսակ բաներէ շէնք հասկնաւ (ԳՋԵԺ, 2, 69): Սամաթիոյ մէջ բեղ պէս ձուկէ հասկցող հաստ մըն ալ չկայ (ՀԵԱԳԱ, 132):

5. Հաղորդման բացառական

Կրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից մի բան է հարցվում, տեղեկացվում:

Կրացյալ դառնում են որոշ հարցում արտահայտող բայեր:

Օրինակներ՝ Ինձմէ խորհուրդ կը հարցնէ՞ մտերմաբար (ՀՊԵԺ, 6, 175): Էն Աստուած որ ինձմէ հաշիւ հարցնէ, Լս իմ հաշիւիս տէրն եմ (ՀԵԱԳԱ, 65):

6. Հանգման բացառական

Կրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից կառչում, կպչում, կախվում է մի բան:

Այսպիսի լրացում ստանում են՝ կախել, կապել, կպիլ, նախանձիլ, քաշել, հաղորդուիլ և այլ բայեր:

Օրինակներ՝ Բուրբ շտապիօս երեսփոխանները լեզուներէ կը կախէ (ՀՊԵԺ, 2, 158): Մէջքը պրկող կաշիէ զօտիէն արծաթ շղթայ մը կախում էր (ԵԵ, 48): Գուցէ ալ աչդ մասին քննէ՛ նախանձիւ բան մը չպիտի ունենամ (ԵՕԵԺ, 4, 550): Թարբիշներէդ առկախուի բացուող աշխարհը գալիք (ԱԲԻ, 88): Ոչ որ կը քաշէ քեզանիմներէդ բեղ հոս պահելու համար (ՎՇԵՀ, 331): Այդ պահուն ձեր հոգին կը հաղորդուէր զարեւու անձաներուն մէջ սուգուած այն աղբիւրներէն, որոնցմէ խմեր են մեր նախնիները (ՎՈԿ, 217): Ուրիշ անգամ մը տեսայ շալվարէն շանչուի պէս կախում գաշտի սէղերու հետ եկեղեցի կը մտնէր (ՀԵԱԳԱ, 13): Յանկարծ ակամօքներէս կախուեցայ օդին մէջ (ՀԵԱԳԱ, 87): Կոստանը կը շարունակէր իր սպաննած հովազին պոչէն քաշել (ՇՇ, 1, 220): Նոյնիսկ փորձած էին իր պոչէն թիթեղէ հին դոյլ մը կամ ծանր բար մը կապել (ՀԵԱԳԱ, 52): Այնտեղի լուսնկան բարտիի մը ծալքէն կախում էր (ն. ա., 53):

7. Համեմատության և գերադուրյան բացառական

Ածականներից և մակբայներից ծագած որոշ բայերի այս լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որի համեմատությունը որեւէ բան գերազանցում կամ պակասում է:

Օրինակներ՝ Յիսուսի պէս կը նախընտրէ մեղաւորները արդարեւեւեմ (ԵՅԵԺ, 4, 450): Կը նախընտրեն վերահաս մութը լոյսէն սնամէջ (ՎԹԷ, 402):

8. Ներգործող խնդրի բացառական

Կրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից բերականական ենթական կրում է գործողութիւնը: Ներգործող խնդրով արտահայտուած է արամարական ենթական:

Այսպիսի լրացում ստանում են առաջին հերթին կրափորական սևոյ բայերը:

Օրինակներ՝ Եթէ կիսն սատանայէն խաբուելով գործած ըլլայ իրեն վերագրեալ յանցանքը (ՀՊԵԺ, 1, 410): Մկրտիչ եպիսկոպոս Տիգրանեան պոլսեցիներէն կ'անուանուի հրաշագործ (ն. տ., 2, 63): Բանի մը անգամներ իւր աշերտիւր ահառ երկաթեայ կամուրջին գրահաւորէ վնասովիւր (ն. տ., 236): Կը դիմաւորուի խոշոր կնիկէ մը (ն. տ., 3, 189): Այս օրերս չաղբուեցաւ Սիմոն անուն բեռնակիւրէ մը (ն. տ., 4, 478): Գիշերները գոյսս կընդներն հարբուխէ կը բռնուին (ն. տ., 479): Շունը կան որ անօրութենէ մղուած կը խածնեն (ն. տ., 5, 49): Զօրավարը գերի բռնուեցաւ Թուրքի (ՄԵ, 203): Ասիկա բաւ կ'ըլլայ որ մանկուհին քահնի մը ծամ ետքը վարակուի մահացու հիւանդութենէն (ԵՅԵԺ, 4, 331): Բոսիկ ոտքերովը կնոջմէն առաջնորդուելով վերի յարկն ելաւ (ԵԵ, 575): Տեսայ որ ձեր փրկութիւն մուրացողի բոսիկ ոտքերն աւերակներու մօտ խիրներէն այրեցան (ՄԼԵ, 25): Եւ կը զարնուի հզրայն եղբօրէն (ՎԹԷ, 231): Ամօթ էր ինծի համար հանդուրժիլ որ պաշտպանեալներս կեղեքուին օտար աղայէ մը (ԱՄՄՁՄ, 176): Թթերուն համբուն վրայ Տափան Մարգար կայծակէն զարնուած էր (ՀԵԱԳԱ, 17): Հմայուեցայ իր շպարէն, վայելչութենէն, գեղեցիկ զգեստներէն (ՇՇ, 1, 257): Մեծ ապարանքին վրայ լեռնող կայծակէն կարծես ամեն մարդ քիչ շատ հաւուսածուած էր (ԵԵ, 23):

Ներգործող խնդիր կարող են ստանալ նաեւ հարադրական կապման յամբ որոշ բայեր, որոնք կրափորական սևոյ նշանակութիւն ունեն:

Օրինակներ՝ Անոնցմէ մեծ մասը շատ քնդունելութիւն գտած էր ժողովուրդէն (ՀՊԵԺ, 1, 28): Մեր աղգայիներէն մէկէն վնաս տեսած է առաւուրի մէջ (ՀՊԵԺ, 4, 412): Բնական երեւոյթ էր, որ տկարը ծեծ աւելի գօրատրէն (ԱՄՄՁՄ, 184):

Որոշ չեղոր բայերի մօտ եւ կարող է գրվել ներգործող խնդիր: Օրինակ՝ Թերթերն ժողովուրդէն կ'ապրին և ոչ թէ նշմարուութենէն (ՀՊԵԺ, 4, 500):

Որոշ կառույցներում բացառականը կարելի է մեկնաբանել և՛ ներ-
շործող խնդրի, և՛ խուսափման իմաստներով: Օրինակ՝ Այդ արարքնե-
րը չպահուեցան այդ պատմութեան դիւաններէն (ՀՕԵ, 417):

Կարող են համատեղվել ներգործող խնդրի և նշութի իմաստները:
Օրինակ՝ Լուսերը քրջած ճամբուն ձիւներէն, կը մտէր ամբողջ մարմի-
նովը (ՀՄԿԼ, 37):

Համատեղվում են նաև ներգործող խնդրի և միջոցի իմաստները:
Օրինակներ՝ Անոր ջերմիկ արցունքները արեւէն խաշած աշտերէն
վար գլտորելով կ'իյնային վար (ՎՀՀՄ, 88): Էմիլիօն չհամագոյեցաւ սա-
կայն այս բսումներէն (ՎՄՀԲ, 196):

9. Պատասիվ ներգործության բացառական

Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից ոչ ուղղակիորեն ազդ-
վում, ներգործվում է ենթակաւն:

Այսպիսի լրացում ստանում են հիմնականում զգացական բայերը:
Լրացում դառնում են և՛ անձ, և՛ իր ցույց տվող բառերը և ավելի
շատ անորոշ գերբայը:

Օրինակներ՝ Բնաւ չլի ախորժեր բռնած բերացքէն (ՀՊԵԺ, 1, 336):
Ուրիշներէ առաջ նետուելէ և անոնցմէ տւելի զոհողութիւն բնելէ չհաշ-
ուիր (Ն. տ., 2, 242): Արատոոց բաներ բնելէ հաճոյք կը զգայ (Ն. տ.,
243): Մուրացկաններու բռնած այս բերացքէն կը զգուի (Ն. տ., 4, 51):
Բանի մը ևրկար բարակ աշխատելէ կը տադուկանամ (Ն. տ., 5, 81):
Չգուեցայ մարդերուն բռնած բերացքէն (Ն. տ., 175): Կը պատկառէին
առագերէցէն (ԵՕԵԺ, 1, 367): Աշակերտները կը դողային իրմէ (ԳԶԵԺ,
1, 355): Կը սփռնաւ իր լաթերուն գեղեցկութենէն, անոնց հորութե-
նէն (ՌԶՅ, 115): Իր եռանդէն ձուկերը տուժեցին (ԵԵ, 491): Ինք կարե-
լէն կը յոգնէր, ևս ալ ջրելէն (ԼԲԸԵ, 46): Այդ տեսիլքէն կը դողան զեռ
հիմա միարս ու հողիս (ՎԹԵ, 363): Արդէն յափառացած կ'ըլլայ միօրինակ
պայմանի մը միօրինակ դարձած հանդիմներէն (ԱՀԳՃ, 316): Հիասրա-
վուեցան գտառին կեանքէն (ՇՇ, 1, 133): Ինք պահ մը վախցաւ քալելի
(ՍՎՄ, 156): Անոնք ոչ մէկ բանէ այնքան չէին սմբեր որքան ժողովէ
(ՍՍԼՃ, 228):

10. Միջոցի բացառական

Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որով կատարվում, տեղի
է անկնում գործողութունը:

Այսպիսի լրացում պահանջում են տարբեր իմաստային խմբերի
բայեր, ինչպէս՝ խօսիլ, ալրել, կանգնել, հասկնալ, օժանդակել, ստել և
այլն:

Օրինակներ՝ Այս մարդերն իրենց ուրեքն աւելի շուտ խօսք կը հասկնան քան թէ իրենց գլխէն (ՀՊԵԺ, 1, 156): Բոլոր այս շէնքերը մէկ երրորդով կանգնուեցան այն գումարէն, զոր մեր հասարակաց դահձը վճարած է նմանօրինակ շէնքերու համար (ն. տ., 2, 229): Պատրաստակամութիւն չայտնեցին իրենց անձնական հսկէն օժանդակելու (ԵՕԵԺ, 4, 377): Թափուր բոյններն իրենց լեզուէն կը խոսին (ՌՁՅ, 286): Եւ ինչ փոյթ թէ այդ հուրէն իմ էութիւնս ալ այրի (ՎԹԵ, 151): Եւ կ'ուզէք, որ տակաւին ատելութիւնը շքեղ Չարէ՞ սուրն իր ժանգոս՝ պիղծ օրերուն անիւն (ն. տ., 151):

Քրոշ կառուցներում բացառականը կարող է մեկնաբանվել և՛ միջոցի, և՛ նշանի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Մեր հացին ալիւրը մերիններուն փշրուած ոսկորնէն պիտի շաղուեն (ՍԲԵ, 38): Պաշտօնը շանքերէն եւ դարբնութեւ, երկընքի շանքերէն (ն. տ., 170): Ահաւասիկ մարմարաթոյր լանջքդ առատ ...Արդարութեամբ թափել տուած արիւնէս իսկ կարմրեցաւ (ն. տ., 170):

Կարող են համատեղվել միջոցի և խոսափման իմաստները: Օրինակ՝ Անցուցէ՛ք, անցուցէ՛ք այս բաժակը ինձմէ (ՎՇԵԶ, 399):

Պարագայական բացառականով բառակապակցութիւններ

Ա. Տեղի բացառականով կապակցութիւններ.— Կրացումը ցույց է տալիս այն տեղը, որտեղից սկսվում, անցնում է, որին զուգահեռ տեղի է ունենում գործողութիւնը:

Սա առաջին հերթին շարժման, ապա և այլ իմաստի բացերի լրացում է, ինչպէս՝ անցնիլ, առնել, բանալ, բարձրանալ, գալ, ելնել, երթալ, դառնալ, քափանցել, անցքնել, բափանհարել, ժպտիլ, լալ, լսուիլ, հասնիլ, հանել, տեսնել, ցատկել, վեր ելնել, ներս մտնել և այլն:

Օրինակներ՝ Պիտի բռն թէ պատերազմէն ողջ դարձեր է (ՀՊԵԺ, 1, 81): Ելենեմ սակայն հիմա այս ժողովէն (ն. տ., 2, 172): Դպրոցական ասպարեզէն տուտրական ասպարեզը ցաակեց (ն. տ., 239): Նաակէ մը իւր սնտուկները հանել կ'աշխատէր (ն. տ., 3, 7): Փողոցներէն ճանճ մ'անգամ չ'անցնիր (ն. տ., 123): Վեր ելաւ սանդուխին զոդապատ աստիճաններէն (ԵԵ, 26): Առաջ կ'երբան ծամածոռ նանապարհներէ (ԵՕԵԺ, 1, 378): Ի՞նչ կը տեսնէ՛ք այդ բարձրութենէն (ն. տ., 624): Այն տակն իշխանը ափսէի մէջէն կ'առնէր հրովարտակը (ն. տ., 4, 192): Գրեթէ անբնդհատ անմշակ դաշտերէ ու լեռներէ անցանք (ն. տ., 325): Վաղը վիզէն պիտի անցընէր այդ կլորիկ ջերմ ու կապոյտ հուլունքը

(ԶԵԱԳԱ, 241): Յետոյ իրենց սալկերով դարձան եւ զառիւայր ուղիւն (ԳՁԵԺ, 2, 159): Հողմը սուբալով անարդել ներս կը քափանցէ սենեկէն (ՏԿՎԱ, 200): Գեղի կառուներէն արագադնները ուստոստելով կը թափանալին իրենց թևերը (ՌԶՏ, 210): Կապոյտ անսամանէն հրեղէն արշալոյսն իր շուշանները կը բանայ (ՍԸՆ, 57): Համբոյքներ կու գան հովէն ու ծովէն (ՄՄԵԺ, 23): Տուներու ցանկապատէն շան հաշխաններ կը լսուին (ԱՀԳԺ, 101): Ներս մտանք երիցատունէն (ՇՇ, 1, 335): Կուլայ Երգ մը փողոցէն (ԱԹԲ, 34): Կովկասէն նոր հասեր էին, ըսիր զուն (ՍԲ, 60): Սալայէն ծուէն մը բուրդ առաւ (ՀՄԿԼ, 63): Կանաչ մողեղ մը կը բարձրանար ծառէ մը (ՎՇԵԶ, 349): Դիմացի պատշգամբէն մեր սիրուն դրացուհին կը ժպտի ինծի հիմա (ԳՍԱՓ, 38): Ապուրին մեղի է ջերմ բոյրը կը հասնի խոհանոցէն (ն. տ., 46):

Տեղի բացառականը Երբեմն զուգադրվում է տեղի հայցականին: Օրինակներ՝ Մէկէն սրացաւ սենեակէ սենեակ (ՄԵ, 35): Քշուր տարուեր էր լեռէ լեռ և ձորէ ձոր (ՎՀՀՄ, 174): Հով ու տերեւ լեցին և նիւղէ նիւղ ու ծառէ ծառ տարին անոնց հովուերգովիներ (ն. տ., 324): Վաստակն հանուր կը յորդի այգեստաններն, արտէ արտ (ԿՍԼ, 131): Ակօսէ ակօս առուն կ'երկարի (ն. տ., 141): Միակ խճուղին կը նեղէ քաղաքը արեւելէն արեւմուտ (ՁՈՆԵՄ, 176): Նա գիւղէ գիւղ քափառնացաւ տեղագոյն (ԿՍԼ, 70): Կան հաճոյքներ՝ որ կ'ապականեն մեզ ու կը տանին նուաստութիւնէ, նուաստութիւն, անկումէ անկում (ՎՇԵԶ, 203): Սրահին մէջ կը քափառվի մէկ պատկերէս միւսը (ՁԵՆ, 155):

Բազմաթիւ կատուցներում բացառականը կարող է մեկնաբանվել եւ տեղի, եւ միջոցի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Ուրիշ մը աղբիւրէն Երեսը կը լուար (ԳՁԵԺ, 2, 154): Երկու փոքրիկ պատուհանէ միտան լոյս կ'առնէր (ն. տ., 160): Պզտիկ դռնէ մը ժամուն բակը կ'անցնինք (ԹԳԿ, 28): Խմեցէք սա բաժակէս (ՍԸՆ, 177): Կը նայիմ փեղկէս այս թշուառներուն (ՌՍԵ, 154): Ուրիշ մը իր ջնփռէն իրեններուն կը գոռայ (ՍԸՆ, 170): Ես խմեցի վաղելիքի եղբիւրէն (ԼՇԸՆ, 271): Միջօրէի տաք արեւը իր սուր ճառագայթներով կը քափանցէր ժանկկային վարագոյրներէն (ՁԵՆ, 216): Ամբողջ մարմնէս յուզմունքը կ'անցնէր սարսուռի պէս (ն. տ., 549): Կիները իրենց ճերմակեղէնները ու ամանները կը լուան եկեղեցիին աղբիւրէն (ԼՐԹՆ, 162): Եւ օտարներ կշտանան մեր լիառատ սեղանէն (ՍԲ, 199): Դռներէն մէկէն միտան այրերը կը մտնէին (ՀՄԿԼ, 196):

Որոշ կատուցներում համառոտվում են տեղի ու հանգաման իմաստները:

Օրինակներ՝ Երկինքէն դերձաններ կը կախուին (ՍՔ, 179): Մառէն ժանեակ, ծառէն մահեակ, Մառէն սոխակ կախեցէք (ն. տ., 385): Առի-
Քէն կը կախուէր թափառական բաղնդ մը (Բնկշ, 68):

Համատեղում են տեղի և խոսամասն իմաստները:

Օրինակներ՝ Ձեր կործանողդ քաղաքներէն խունապեցիք (ՍՔն, 204): Ինք խոյս առեր էր վաճէին (ՍՎՄ, 211):

Կարող են համատեղուիլ տեղի և ներգործող խնդրի իմաստները: Օրինակ՝ Վառաւանէն արձակուող բոցին նշոյլը իր դեղին խոպոպիքը կը հրահրէր (ԳՁնԺ, 381):

Որոշ կառույցներում բացառականը կարող է մեկնաբանուիլ տեղի և ելման իմաստներով: Օրինակ՝ նակտէս արիւնը կը սկսի հոսիլ առա-
տօրէն (ՆՕնԺ, 4, 292):

Բ. Ժամանակի բացառականով կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն ժամանակակեանք, որից սկսվում է կամ որից հետո կատարուելու է գործողութիւնը:

Այսպիսի լրացում ստանում են տարբեր իմաստային խմբերի բա-
յեր: Լրացումն առաջին հերթին արտահայտվում է ժամանակ ցույց
տվող բառերով:

Օրինակներ՝ Անանկ քուն մը կը քաշէր, ինչ քուն որ կը քաշէ՝ առջի
գիշերուքնէ հարսնիք գացող մէկը (ՀՊնԺ, 2, 261): Անցեալ դարէ մնա-
ցած փաստաբաններ կը գտնուին հոս (ն. տ., 3, 129): Այն օրէն կեանքը
յամ երակներուս դարձաւ (ՄԵ, 25): Նախաճաշի ու ճաշի տեղերն որո-
շուած էին անպատճառ առջի իրիկուքնէ (ԳՁնԺ, 2, 59): Քեզ այն օրէն
ևս սիրեցի (ՊԴՏ, 48): Հայրս օրօրոցն համշցեր էր այգին (ՎՀՀԾ, 228):

Անուղղակիորեն ժամանակ ցույց տվող բառերը ես՝ տարիք, հասակ,
խաճաբուր, օրօրոց և այլն, կարող են գործածուիլ այս իմաստով:

Օրինակներ՝ Մեր դուռակները պզտիկ հասակէն վարժեցնելու է այդ
արուեստներու (ՀՊնԺ, 2, 193): Յանկարծ հովին դաղաբէն՝ եղանակի
կրտոր մը կը հասնի տեղանշիս (ՀՕԵ, 28): Ամենապզտիկ տարիքէս ձմեռը
սիրած եմ (ՕՉԵ, 125): Խաճաբուրէդ շնանցեանք քեզ մեր վաղքին մէջ
խոճապահար (ՍԲ, 274): Դրական գործունէութիւնս ալ դպրոցական
գրասեղանէն սկսաւ (ԹԲԿԵ, 582):

Շատ կառույցներում բացառականը համատեղում է ժամանակի և
չափի իմաստները:

Օրինակներ՝ Քանի մը վայրկեանէն մէկը պիտի գայ (ՀՊնԺ, 1, 257):
Քիչ առնէն պիտի ամուսնանանք (ն. տ., 287): Նթէ կէս ժամէն շվա-
բուի, սլատրաւտուէ դատի (ն. տ., 417): Զիշդ եօթն ամիսէն աշխարհ

եկաւ (ն. տ., 2, 244): Քանի մը տարիէն հսկայաքայլ առաջ դիմեց (ն. տ., 248): Մենք ալ կը սպասենք որ քիչ օրէն ամէն բան լմննալ (ն. տ., 1, 139): Որոշուեցաւ, որ ժողովն երկու շաբաթէն գումարով (ն. տ., 417): Ի՛նչ որ Երազիզ մէջ ռաբերդ շղթայով կապուած ըլլան, ամիսէ մը պիտի կարգովս (ն. տ., 6, 140): Շաբաթ, մը դարձեալ հանդիպէ (եօեօ, 1, 34): Ու վճռուեցաւ որ երկու օրէն Տանք հրաժեշտնիս այդ պէրձ լեռներուն (ԼՇԷն, 24): Պատիկ մանրամասնութիւններ կ'արքննան երկար փունէ մը (ՎՇԵՆ, 333): Մենք մօտ օրէն կը լրացնէինք դպրոցը (ԳՍԱՄԻՃ, 423):

Որոշ կառույցներում բացառականը կարող է համատեղել ժամանակի և տեղի իմաստները:

Օրինակներ՝ Հայրենիքէն դեռ իր եկեղեցատիրութիւնը ու բարեպաշտ սովորութիւնները պահած էր (ԳԶԵՓ, 2, 164): Դեկտեմբերի ձմեռնաշունչ երախէն Դեռ կը լսուին վայրագ երգերը հովին (ԱՀԳՃ, 82):

Գ. Ձևի բացառականով կապակցութիւններ.— Կրպոյտը ցույց է տալիս զօրծողութեան կատարման ձևը: Այս իմաստը հենւում է տեղի իմաստի վրա և հանդէս է գալիս մեծ մասամբ դարձվածքային բնույթի կառույցներում:

Օրինակներ՝ Հարկ էր ինձ դիմել աշխարհի մէկու մը, որ էստիանը խիստ մօտէն նանաշէր (ՀՊԵՓ, 2, 236): Աբխազոյմ աղային պատկերը կէս մէջքէն պիտի փաշէ (ն. տ., 3, 52): Ինչու անոր գետնէն բարեւ տան և դինքն քթի ծայրով ողջունեն (ն. տ., 4, 138): Սմանողով ծերունին օրուփին տակէն կը խնդար (ԵՆ, 136): Թերթը ձեռքէ միայն կը ծախուէր (եօեօ, 4, 291): Այսքան տարրական բան դուն քենէ պիտի մտածէիր (ն. տ., 608): Խաչօն այդ բաղդատութիւնը կ'ընէր մաքէն (ԳԶԵՓ, 1, 60): Իսկոյն ներսէն պաշտպան կանգնեցալ անոր (ն. տ., 187): Ու մտքէն կը կրկնէր այն մտք ու սպանալից բառերը (ԵՆ, 274): Ֆիշտակիդ ետեւէն հովերուն պէս կը հառաչեմ (ՍԸԵ, 192): Կը դղրդար հոգիս հիմէն (ՎԹԵ, 30): Կը դարձնեմ ևս կրկին էջը էջի ետեւէն (ՍԲ, 181): Ես ուսին վրայէն կը հետեւիմ իր աշխատանքին (ՇՇ, 1, 350): Ես գիւղը կը տեսնէի վէպերուն, քերթումներուն մէջէն (ՀՄԿԼ, 128): Սակայն այն լուծը քաշը կու տար կոկորդէս (ԳՍԱՓ, 21): Քրին տակէն բաներ մը մըքմըքալով տուն գնաց (ՀԵԿԴԱ, 301): Երկու ոսկի էն ուզեց ձեռքէ (ն. տ., 277): Ձեռքէ 50 դրուշ տուր (ն. տ.): Կը հետեւէր միշտ անոր, Երբեմն մօտիկէն, ճիշդ ետեւէն (ՇՇ, 1, 248): Աստուած մարդս երկու երեսէն չի խնդաղներ (ԹԲԱՆ, 238):

Ձևի իմաստը երբեմն արտահայտում է տեղի բացառական + տեղի հայցական կապակցութեամբ:

Օրինակներ՝ Ժամը 8-ին սրահը լեցուած էր արդէն ծայրէ ծայր (ԿԺԶ, 95): Մայրէ ծայր կարդացի ընկեր Փօլատեանի վէպը (ն. տ., 183): Հեռուէն հեռու միայն գոյութեան նշան կը յայտնէր (ԶՈՆԵՄ, 108):

Երբեմն ձևի իմաստը արտահայտում է բացառական և տրական կառուցյով: Օրինակ՝ Կարելի էր նակատիլ անոր հետ, դէմ դիմաց, հաւասարէ հաւասարի (ԶՈՆԵՄ, 132):

Բացառականը շատ նախադասութիւններում կարող է մեկնաբանվել եւ՝ ձևի, եւ՝ տեղի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Որոշ անապարծութիւնը հագուստներէն կը վազէր (Մն, 34): Ժամկոչը բայլ մը հեռուէն կը հետեւէր (ԵՆ, 133): Ու ձմրան ալ ճիւղոյն անտէր իր փշրանքը ավելս կ'ուտէր (ՌՈՆ, 40): Եւ կան ամպեր, որ կ'անցնին ու կը ծաղրեն զինք վերէն (ՎԹԵ, 368): Իսկ տարբեր կ'անցնի յուշի ակօսներէն (ՍՔ, 466):

Ձևի եւ տեղի իմաստների համատեղումը հաճախ առկա է բացառական և հայցական կառուցյում:

Օրինակներ՝ Ոտանաւորը ձեռքէ ձեռք պտտեցաւ ու հանուեցաւ (ԳԶԵԺ, 1, 256): Լուրը տարածուեցաւ տունէ տուն, գեղէ գեղ (ն. տ.): Տարեկարծ դեմք տօնեմէ ծովէ ծով (ԱՄՆԿ, 37): Դունէ ի դուս դեգերեցար յանուն խիղճի մէկ պատասի (ՎՈԿ, 50): Պատէ պատ շէր Երբար (ՎՇԵԶ, 315):

Որոշ կառուցներում բացառական և հայցական կառուցը կարող է համատեղել ձևի եւ ժամանակի իմաստները:

Օրինակներ՝ Ու մեծնալով տարուէ տարի, Մարդ կը դառնամ ազնիւ, բարի (ԱՄՆԿ, 71): Օրէ օր սուրվիմ շատ մը դասեր լաւ (ն. տ. 77): Ուր մարդիկ պանէ պան կը ծերանան, ուր աղջիկները պանէ պան կ'ապականին (ՎՇԵԶ, 49): Անոր թոյնը որդոց որդի կ'երկարածգովի արեանը մէջ Մեր շառաիդներուն (ն. տ., 380):

Որոշ կառուցներում բացառականը կարող է մեկնաբանվել եւ՝ ձևի, եւ՝ վերաբերութեան իմաստներով:

Օրինակներ՝ Կը վիճաբանէին անփութօրէն դուրսէն ներսէն (ԶԵՆ, 37): Ստուերներ կան հոն, որ սրտէղ կը խօսին (ՌՈՆ, 118): Կը խորհէր աւելի մեղմ դիւբերէ նաեւ (ՀԳՄՆ, 10):

Դ. Սանմանափական բացառականով կապակցութիւններ. — Կրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որով սահմանափակվում է լրացչալի արտահայտած գործողութիւնը: Այս իմաստը, խնդրային լինելով, քննվում է պարագայականների մեջ այն պատճառով, որ առաջացել է տեղի իմաստից:

Այսպիսի լրացում պահանջում են տարբեր իմաստային խմբերի պատկանող բայեր, ինչպես՝ բարեւել, զարնել, պատրաստել, բռնել, քափել, բռնկիլ, ծակել, պակսիլ, պարզել, վիրաւորել և այլն:

Օրինակներ՝ Իմ կողմէ բարեւէ Բագոսն (2ՊԵԺ, 5, 139): Յետոյ ապրուստի ուրիշ միջոց մը զանեւէն յուսափառեցաւ (ԳՋԵԺ, 1, 115): Իր սրտէն զարկեր էին զինքը (Ն. տ., 2, 30): Վարժապետն իւր աղջկան նշանախօսութեան համար իւր կողմանէ հօթն վկաներու ընտրելիաց ցանկ մը պատրաստած էր նախապէս (ՏԿՎ, 122): Ձևորը կը բռնէ զայն մէջէն (2ՈԵ, 343): Բայց մէկ կողմէ կը քափին Հին օրերու հաւատքներ (ՄՋԵ, 37): Բանկեցաւ ծառը մէկէն Իր նիւղեւէն (Ն. տ., 148): Զարնուեցաւ իր աղուոր կուրծքէն (ՎՇԵԶ, 29): Բարեւիրտ տանտիրուհիներ Մարիամի կու տային հին կօշիկներ, ներբանէն և փխթէն ծակած գուլպաներ (ԼԲԼԵ, 77): Ամէն կողմէն եկամուտներս պակսելու միայ էին (ՈՋԵ, 253): Նրեմ տեղէ զարնուած էի (ՇՇ, 1, 138): Հոգիեղ պարզեւեցիր ապրումներու վեհութիւն (ՍՄՆԿ, 29): Մենք մեր կերտած քարերէն առիկ՝ վիրաւորուած էինք մեր սիրտերէն (ԳՍՍԾՆՄ, 381): Քիչ մ'ատենէ ի վեր պղտիկ նեղութիւն մը կը զգար կուրծքէն (ԳՋԵԺ, 346): Անգագար կը նամբուրէր իր նէնէթբ, անոր երեւցած բոլոր մասերէն (ՇՇ, 1, 147):

Մի շարք կառուցներում բացառականը կարող է մեկնաբանուիլ և՛ սահմանափակման, և՛ տեղի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Հայերէն խօսողն ականջէն պտտի մը միայ զամելու չափ յառաջ կ'երթան (2ՊԵԺ, 2, 232): Բոլոր պատուհաններն պարտէզի միայ կը հայէին երեմ կողմէն (ՄԵ, 12): Մեր առջև ունէինք բարձրաբերձ ծառերու զոյգ շարքերը, որ գետը կ'եզերէին իր երկու ափերէն (ՇՇ, 1, 315): Կը յիշէ մեզ հալեւնիէն (ՎՀՀԾ, 15):

Սահմանափակման, տեղի, վերաբերութեան իմաստները կարող են համատեղուիլ: Օրինակ՝ Ամէն մէկ վերքէ Զոր երկինքն ունի՝ Աստուած մը կ'երգէ (ՄՋԵ, 70):

Կարող են համատեղուիլ սահմանափակման և ձևի իմաստները: Օրինակ՝ Պիտի կտրեմք արմատէն այգ լեզուները (ԳՍՍՄԻԺ, 437):

Համատեղութիւն են նաև սահմանափակման և մասնական խնդրային իմաստները: Օրինակ՝ Թաղականներուն մէկուն ռաներէն, միւսին մօռուէն, մէկային ականջէն Բաշելով խորհրդարանէն դուրս կը հանեն (2ՊԵԺ, 3, 157):

Ե. Պատեմաթի բացառականով կապակցութիւններ. — Կրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից, իրիկ պատճառից, տառաջանում է գործողութեանը, երևան է գալիս մի բան: Սովորաբար լրացում դառ-

նում են զգացում, հոգեվիճակ արտահայտող վերացական գոյականները, ինչպես՝ ան, վախ, սոսկում, բարութիւն, յուզում, սպասում, բարկութիւն, աննոգութիւն, ցաւ, բնդդիմութիւն, ալիս ուրիշ գոյականներ, անորոշ գերբայ և այլն:

Երացալ դառնում են տարբեր իմաստային խմբերի պատկանող բայեր, ինչպես՝ ծագիլ, ծեծել, նարիլ, փոխուիլ, հիւանդանալ, խաւաւիլ, հատնիլ, հալել, մեռնիլ, պալքիլ, լեցուիլ, տառիլ, երթալ, դուրս հանել և այլն:

Օրինակներ՝ Կինս աղտալի ցաւէն կը մեռնէր (ՀՊԵԺ, 1, 195): Շունչս հատաւ վագելէն (ն. տ., 208): Աննոգութենէ ծագած վնասներն իրեն համար առաքինութիւն կը համարուին (ն. տ., 2, 27): Յուրտէն ջուրը սառած էր կաթնային մէջ (ն. տ., 230): Բարկութենէն կնիկը կը ծլծէ (ն. տ., 4, 127): Շողորրոթ մը շատակերութենէ նարած է (ն. տ., 5, 303): Շատ փոխում էին տիկնոջ հսկողութենէ և Ստեփանէի բարութենէ (ՄԵ, 144): Զաւակներու ցաւէն մեռած է այս կնիկը (ԳԶԵԺ, 1, 187): Խեղճ կնիկը ձայնը դուրս հանած չէր՝ էրկանը անէն ու պատուին վախէն (ՌԶՅ, 56): Փոքր յուզումէ մը աչքերը արցունքով կը լեցունէին (ն. տ., 113):

Բայց Սօֆի շէր յուսահատեւ մօրը այս բնդդիմութենէն (ԵԵ, 324): Աչքերս կը քջին երջանկութենէս (ՎՇԵԶ, 38): Եւ էութիւնդ սպասումէն հալեցաւ (ՌՈՆ, 80): Ըստեցաւ թէ շատ ուտելէն աղիքները պալքած են փորին մէջ (ԱՄՄԶՄ, 67): Ճամբորդելու խենթ սէրէն առողջութիւնս գնաց (ՍԲ, 155): Աչքերն ալ խաւաւեւ էին սրտին սեւէն (ԶԳԶ, 48): Այս բոլորին առթած սոսկումէն հիւանդացեւ է հոգիս (ն. տ., 163):

Որոշ կառուցներում բացառականը կարող է մեկնարանուիլ և՛ պատճառի, և՛ ժամանակի իմաստներով: Օրինակ՝ Վերջին անցքերէն շրջապատս փոխելու կարիքը կը զգայի (ՀՄԿԼ, 146):

Կարող են համատեղվել պատճառի և պատսիվ ներգործության իմաստները: Օրինակ՝ Չափազանցութիւններէ սիրտս կը խառնուի (ՀՊԵԺ, 4, 390):

2. Հիմունքի բացառականով կապակցություններ. — Երացումը ցույց է տալիս աչն հանդամանքը, որի վրա տեղի է ունենում գործողութիւնը, արվում է սրիւն դատողութիւն, ենթադրութիւն և այլն:

Այսպիսի լրացում պահանջում են առաջին հերթին իմացական, զգացական, երբեմն և ալ իմաստի բայեր, ինչպիսի՝ գուշակել, դատել, հասկրնալ, նանչնալ, հետեւցնել, հանել, գտնել, գանազանել, տարբերելաւաւայալտել և այլն:

Օրինակներ՝ Պէտք է մարդերն իրենց խօսքերէն դատել և ոչ գործերէն (ՀՊԵԺ, 2, 49): Ամէն մարդ իւր փորէն կարող է գուշակել ժամը քանի բլլալը (ն. տ., 207): Պատմութենէս ամէն բան կը հասկնամ (ՀՊԵԺ, 6, 228): Ես մարդուն դէմքէն կը հասկնամ անոր ինչ բնաւորութեան տէր բլլալը (ն. տ., 245): Նամակէս կրնաս գուշակել թէ տակաւին չեմ սպաննրած (ԵՕԵԺ, 4, 309): Իր դիմագիծէն իսկոյն նանջցայ հայրենակից մը բլլալը (ն. տ., 361): Իր քալուածքը կը նանջնայի ոտնաձայնէն, իր թաշկինակը կը զանազանլի ծաւալած հոտէն (ԳՋԵԺ, 1, 43): Քանի մի տեսածներէս հետեւցուցի թէ հոն ամենայն ինչ անբնական շարժման ենթակայ է (ՍՏԵ, 75): Ես լսեցի քեզ կ'ըսեմ, Երկաթներէդ՝ ճարճատիւնը կ'ախարհերու (ՍԲԵ, 143): Փոքրիկ մանրամասնութիւններէ ընդհանուր հետեւութիւններ կը հանեն (ՎՇԵԶ, 182): Այդ գծախտութիւնը կ'արտայայտուէր ամէն բաներէ, այնքան դէմքէն, որքան շարժումներէն, խօսքերէն (ՋԵԵ, 32): Գտայ զքեզ հետքերէն վարդ արինիս, սիրելիս (ՎԹԵ, 164): Զանազան խորհրդանշներէն անձրեւ կը գուշակէր (ՀԵԱԳԱ, 214): Հարսին ու տղուն դիմադծի սովորական արտայայտութիւններէն միշտ իր կ'սակածը կը հաստատէր (ն. տ., 232):

Որոշ կառուցներում բացառականը կարող է մեկնաբանվել ո՞հ հիմունքի, ո՞հ տեղի իմաստներով: Օրինակ՝ օր մը քերթերէն իմացանք զանգուածային ձերբակալութեան մը լուրը (ԳՍԱՄԻԺ, 122):

է. Զափի բացառականով կապակցութիւններ.— Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման շափը: Զափը լինում է տարբեր տեսակի: Ամենից հաճախ գործածվում է ժամանակային շափի բացառականը: Սովորաբար լրացումն ունենում է թվականով կամ այլ խոսքի մասով արտահայտված լրացում:

Օրինակներ՝ հտիւեան շողենաւերը երեսունվեց ժամէն կը կտրէին ալդ ճամբան (ԵՕԵԺ, 4, 115): Եթէ ճիշդ կէս ժամէն սենեակս չբլլաս, պիտի մատնեմ (ՇՇ, 1, 196): Քանի մը օրէն պիտի կախեն զօրանոցի հրապարակին վրայ (ԹԲԱԵ, 515):

Ե. ԲԱՅԻ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ԳՈՐԾԻԱԿԱՆ ՀՈՒՐՎՈՎ

Արեւմտահայերէնում գործիականով արտահայտվում են մի շարք խնդրային և պարագայական իմաստներ, ընդ որում վերջիններս ավելի շատ են և հաճախադեպ: Այստեղ ևս բաղմամբիվ դեպքում նույն լրացումը կարող է ունենալ երկտեսակ, երբեմն էլ երէք տեսակ մեկնաբանու-

Ֆյուն՝ պայմանավորված լրացյալի խնդրառական հատկությամբ: Ընդ որում երկրմաստովյունն առկա է ոչ միայն միատեսակ հարաբերությունների, այլև տարբեր բնույթի հարաբերությունների միջև:

Խնդրային գործիականով բառակապակցություններ

Խնդրային իմաստներն են՝ միջոցի, նյութի, բաղկացույցյան, սահմանափակման, ներդրածող խնդրի, փոխարինության, միասնության: Ընդ որում միասնության գործիականի շորս ենթատեսակներից երկուսը՝ բուն միասնության և ենթակայական միասնության խնդրային են, իսկ առարկայական միասնության և խնդրային միասնության գործիականները՝ պարապայական: Սակայն բնությունը կատարում ենք միասնաբար:

1. Միջոցի գործիականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որով, որի միջոցով կատարվում, տեղի է ունենում գործողությունը: Լրացյալ դառնում են տարբեր իմաստային խմբերի բայեր, ինչպես՝ արքննալ, արտայայտուիլ, բանալ, բերել, գունել, գրաւել, զգեստաւորուիլ, զօրանալ, զեղուլ, քաշիլ, լուծել, լացունել, կարել, հարցոսիորնել, մեղմանալ, յուզիլ, շիկնիլ, շատանալ, պանծալ, ջղաշնացնել, սուրվիլ, տարբերիլ և այլն:

Լրացում դառնում են ինչպես Թանձրացական, այնպես էլ վերացական գոյականները:

Օրինակներ՝ Մին իւր ձեռներովն, միւսն իւր ականջներովն, ուրիշ մը իւր բերանովն, շորքորդ մը իւր ուղեղովն համակրութիւն կը գրաւէ (ՉՊԵՇ, 2, 179): Այս կերպով զերասան մը երգին խօսքերով կը լացունէ և եղանակով կը խնդացունէ (ն. տ., 231): Բանալիով բացած էր դուռն (ն. տ., 3, 19): Ցաւալի է որ գիտունի գրչով լուծուելիք խնդիրներն զերծակի մկրատով կը կտրուին շատ առգամ (ն. տ., 5, 136): Հետևեալ դէպքը պատմելով կը շատանան (ն. տ., 6, 164): Շարաթ տառն դարձեալ հրացանի ձայներով արքնցանք Բերայի մէջ (ԵՕՆԺ, 4, 503): Հայէրէնը ստոված էր բառաբաններով (ն. տ., 158): Մեր առևտուրով կը զբաղինք (ն. տ., 619): Բնութիւնն զգեստաւորուած էր ձիւնեղէն սպիտակ հանդերձով (ԵՆ, 373): Ազգի մը ոգին կ'արտայայտուի իր կրօնով, իր օրէնքներով, իր բարքերով, իր լեզուով, իր գիտութիւններով և իր արուեստով (ՌԶՑ, 459): Օտար ժողովուրդի քերտով մարդ չի կրնար քաշիլ (ԼՇԼԵ, 106): Այդ կորովի դէմքը տարօրէն կը մեղմանար աշխարհով (ՏԶՎ, 14): Սրճարանները կը զեղուն բազմույքամբ (ԼՐԼԵ, 123):

Կեանքս երազով յորդեցաւ, ինչպէս Երազս ալ կեանքով (ՎԹԵ, 216): Պէտք է զդպրանցներն զիս իրենց զանգաւաներով և պահանջներով (ԳԱՌՓ, 43): Եւ սփոփանք պահ մը գտանք իրարմով ՄԵր մորմոքներուն (ԱԶԵ, 80): Հիմնական բանով մը կը տարբերէր իր բոլոր ընկերներէն (ՇՇ, 1, 177): Քարերն անգամ մամուռներով կը շիկնէին (ՎՀՀՄ, 313): Արաբներէնով հարցովորձեցի զինք բաւական երկար (ՎՄՀԲ, 159): Հայրս մեզմով զօրացաւ ու յաղթանակեց (ՍՍԼՃ, 17): ՄԵր մշակոյթը կը պանծայ իր շէնդութիւնովը (ԳՊՍՄ, 214): Գինին կը բուրէր տիկերով (ՎՈԿ, 193): Կը վարձատրուէր ռսպ ապուրով կամ բանով (ՀԵԱԳԱ, 71):

2. Նյութի գործիականով կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն նշույթը, որով կատարվում է գործողութիւնը:

Այսպիսի լրացում ստանում են բաղմապիսի բայեր: Լրացում դառնում են առաջին հերթին թանձրացական գոյականները:

Օրինակներ՝ Առաջին կարաւանին ուղտերը բեռնատրուած էին Հընդկաստանի ակերով ու փղոսկրով (ՌԶՅ, 186): Եւ ոռոգեցի դաշն շերմ արցունքով (ՎԹԵ, 16): Յառաջաբանն անոր՝ Գրուեցաւ լոկ արեամբ, Վերջաբանը պիտի գրուի արտասուքով (ՍԲ, 421): Իր գրականութիւնովը սնած երիտասարդ աղջիկներն ու պատանիներ կը գեղերէին անոր բոլորատիրը (ԶԳՀ, 71): Բարդով բարձած սպլերն անցան ճոռալէն (ԿՍԼ, 91): Ս: մըն ալ գացեր էր օվլով իր կոկորդը քրջելու (ՀԵԱԳԱ, 188):

3. Բաղկացութիւն գործիականով կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից առաջանում, կազմվում, ստեղծվում է մի բան:

Այսպիսի լրացում պահանջում են ստեղծման գործողութիւնն ցույց տվող մի շարք բայեր, ինչպէս՝ հիւսել, կառուցել, կերտել, պատրաստել, շինել և այլն:

Օրինակներ՝ Հայրս ուրիշ նիւղերով փոքրիկ, բրդածն հիւղ մը կը շինէր (ՎՀՀՄ, 331): Անոնք բարտիի տաշեղներով շինած էին անիւ մը (ՀԵԱԳԱ, 238):

4. Սանմանավակման գործիականով կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որով սահմանափակվում է լրացչալի արտահայտած գործողութիւնը, եղելութիւնը:

Այսպիսի լրացում ստանում են ինչպէս ածականական ծագում ունեցող, այնպէս էլ ուրիշ բայեր, ինչպէս՝ նմանիլ, կալալ, լծուիլ, նահանջել, զոնացնել և այլն:

Օրինակներ՝ Տէր Կարապետը մէկ ոտքով կը կալար (ՌԶՅ, 108): Նկատեցին, որ բաղմաթիւ նախասիրութիւններով ու նաշակներով կը

նմանին իրարու (ՇՇ, 1, 19): Ան իր նկարագրովը, իր մեծ հոգիովը, իր շարժումներովը շատ կը նմանէր ամուսնոյս (ՁԳԶ, 90): Միշտ զոն ձգած է գիտ աշխատեցողութեամբ (ՇՇ, 1, 113): Պէտք էր կրկին մաքառիլ կեանքի կռուին մէջ, հոգով մարմնով լծուիլ աշխատութեան (ն. ա., 250): Եւ մենք դեռ կը նահանջենք Իսմիլի և գործով (ն. ա., 254):

Այլ ծագում ունեցող բայեր նույնպէս կարող են ստանալ սահմանափակման գործիականով լրացում:

Օրինակներ՝ Ամիրան բաշուկեալ յիշատակներով լեցուն իր սպարանքին մէկ անկիւնը, տխուր, թախծոտ, հոգիով ու մարմնով ջախջախուած (ԵԵ, 33): Ու փոխուեցաւ, ալլակերպեցաւ ան նկարագրով, ֆիզիքականով (ն. ա., 35): Այս տեսակետով իրեն մեծապէս նպաստած էր իր նիւթական փաշուն վիճակը (ն. ա., 533): Հարուստները իրենց յատկանշական կողմերովը կ'ապրին ծառայողներու լեզուին տակ (ՀՈԵ, 238): Կրեցէք ինծի ալլ ուղղութեամբ (ՎՇԵԶ, 50): Ոմանք մարմնով, ոմանք մտքով կը շնչին, կ'ապրին հոն (ՎԹԵ, 305): Որ թէ այս հանգամանքով, և թէ իր բոլոր տաղերուն ունովն ու ոգովը, իրաւունք ունի Քուշակի վերագրուած տաղերու հաւաքածուին մէջ մտնելու (ԱՀԳԶ, 266): Կը տեսնեմ, որ ամբողջ անգամներովը կը սարսալ (ԱԶԵ, 208): Հոգիով ու սրտով նուիրուեցալ իր գիրքերուն ու գրադարանին (ՁԳԶ, 88): Կը սկսի զննել մերենան իր բոլոր կողմերով (ԽԱՇՄԱ, 132):

Որոշ կառույցներում լրացումը կարող է մեկնաբանուիլ եւ սահմանափակման, եւ միջոցի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Իր խօսակցութիւններով, իր գաղափարներով և մանաւանդ իր ունեցած մտային զարգացումով երբեք չէր արդարացներ ազատախոհ հրապարագրի այն համբար, որ շինած էր իրեն համար (ԵՈԵԺ, 4, 18): Բոլոր մարմնովը, ինքզինք դուրս կը նետէր անկողնէն (ՌԶՅ, 74): Նկատեցին, որ բազմաթիւ նախասիրութիւններով ու նաշակներով կը նմանին իրարու (ՇՇ, 1, 147):

5. Ներգործող խնդրի գործիականով կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից գործողութեանը կրում է նիւթական: Այսպիսի լրացում ստանում են հիմնականում կրավորական սեռի բայերը: Լրացումը սովորաբար անձ ցույց տվող կամ թանձրացական զոյական է:

Օրինակներ՝ Քանի մը օրուան մէջ, գիշը ամբողջովին գրաւուած էր տոբրոնով և իր շնորհալի ասպնջակաւումներովը (ԵԵ, 348): Տարուեցաւ մահուան փաղցուրեամբը (ՀՈԵ, 321): Վրձինս կ'առաջնորդուի իմ ներքին զգացումներուս յուզումովը (ԶԵԵ, 169): Չորս ոստիկաններով շրջա-

այատուած կը յառաջանայի (ԹԲԱՆ, 500): Լեոնիւն ապաստանած հաշ-
բաշէր կը կոռէին իրենց զօրապետներով առաջնորդուած (ԱԶԵ, 307):
Խեղճ տղան պատուհասուած էր նաև այլ հիւանդութեամբ (ԱՄՄՁՄ, 21):
Օրերն ամբողջութեամբ զբաւուեցան նոյն մտապաշարումով (ՇՇ, 1,
115): Տարուեցայ նորէն հին ապրումներովս (ԶԳԶ, 147): Առաջին ան-
գամ էր որ Աստղիկը կը տեսնէի պարտուած այդ հոգեվիճակով (ՎՄԱՕ,
166):

Մի շարք կառույցներում գործիականը կարող է մեկնաբանվել ներ-
գերծող խնդրի և միջոցի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Բոլորովին այս մտածմամբ կը պաշարուէր (ՀՊԵԺ, 2,
240): Նորելուկ և վնասակար գաղափարներով կը տոգորուի հետզհետէ
(ԵՅԵԺ, 4, 620): Ճաշէն վերջ սենեակը լեցուեցաւ գիւղին ժողովուրդովը
(ՀՄԿԼ, 116): Ինքզինքս կարծես մագնիսացած կը զգամ ձեզմով (ՕԶԵ,
90):

6. Փոխարինութեան գործիականով կապակցութիւններ. — Լրացու-
մը ցույց է տալիս այն առարկան, որով փոխարինւում է մի բան, որի
դիմաց կատարւում է գործողութիւնը:

Այսպիսի լրացում պահանջում են սուրի, վաճառքի, փոխանակու-
թեան գործողութիւն ցույց տվող բայերը, ինչպես՝ գնել, վաճառել, տալ,
տոնել, փոխանակել, ծախել, ծառայել, աշխատիլ, ծնոք բերել և այլն:

Լրացում դառնում են փոխարժեք դարձող բառերը, ինչպես՝ վաւա,
ոսկի, արծաթ, դուրուշ, ոշխար, կով, հաց, որոնք սովորաբար իրենց հետ
թվական կամ այլ խոսքի մասով լրացում են ունենում:

Օրինակներ՝ Ես երկու ոսկիով, կ'ըսէր մարդը, երկու ամիս հաց
կ'առնէի և տղաքներովս կ'ուտէի (ՀՊԵԺ, 5, 38): Զէիր կրնար մէկ քանի
վաւաչով կամ դուրուշով գնել դայն անկիւնի մրցավաճառէն (ԼԲԸԵ,
346): Մէկը ընկոյզը կը փոխէր չամիչով, ուրիշ մը գուլպան կը ծախէր
շաւարով (ԱՄՄՁՄ, 48): Իրենց ապրանքը դարեցականներուն կը ծա-
խէին գիրով (ն. տ., 78): Ան իր ստացած երեսուն եգիպտական ոսկիով
բաղարի ելքին գնեց պղտիկ շաղաղք մը (ՍՎՄ, 197): Պէշիր մը գնած էր
չինք քանի մը ոշխարով (ՎՄԶԲ, 173):

Երբեմն գործիականը կարող է մեկնաբանվել և՛ փոխարինութեան,
և՛ միջոցի իմաստներով: Օրինակ՝ Մուրճի և աշխատանքի ձայները կը
փոխանակուին սուտ ուրախութեանց ու խարդախ հաճոյքներու նիշերով
(ՎՇԵԶ, 112):

7. Միասնութեան գործիականով կապակցութիւններ. — Սա ունի
չորս ենթատեսակ՝ բուն միասնութեան, առարկայական միասնութեան,

ենթակայական միասնության, խնդրային միասնության, որոնցից առաջինն ու երրորդը խնդիր են, իսկ երկրորդն ու չորրորդը՝ պարագա:

ա. Բուն միասնության գործիականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան կամ անձը, որի հետ միասին ենթական գործողություն է կատարում: Այս դեպքում առարկան ենթակայի հետ հավասարապես գործողության մասնակից է:

Լրացումը դառնում են առաջին հերթին անձ ցույց տվող բառերը:

Օրինակներ՝ Անձնատուր կ'ըլլայ կօշկակարին, որ իւր խումբով կը յաջողի կօշիկներն անցրնել իւր յաճախողին ոտքերուն (ՀՊԵԺ, 3, 267): Ես երկու ոսկիով, կ'ըսէր մարդը, երկու ամիս հաց կ'առնէի և տղաբնեւումս կ'ուտէի (ն. տ. 5, 38): Լեոն իր գաւակներով գերի բերուեցաւ մեծ քաղաքը (ՄԵ, 34): Բերայէն հոն փոխադրուեցաւ բնտանիով (ԵՊԵԺ, 1, 307): Անոնք իբեկց կողմնակիցներով կը շարունակէին գործել (ն. տ., 4, 112): Աճապարեցէր, բոլոր կաթողիկէները իրենց գմբեքներով պիտի րաւալին (ՍԸԵ, 21): Վասպուրականի Սենեքերիմ Արծրունի թագաւորը իր քաջ և սքանչելի ժողովուրդովը հոն գաղթեց (ԵՔԺԾ, 157): Երիտասարդը դժուարութիւն չըրաւ և իր բնկերներով այս հրաւերին պատասխանեց (ԳՁԵԺ, 2, 9): Երազուն կովերը կը հետեւէին անոնց, երկարասրուն ու ղեկուող հոբերով (ՏՁՎ, 112): Տիրան պէյի հայրը իր երկու եղբայրներով կը կրէն ամենէն ծանր պատիժը (ՁԵՆ, 162): Վասակածը կ'ուտէր դուռ դրացիով (ն. տ., 543): Արաւրտն եղերքը իշուկներ կ'աւաճեն իրենց բուռիկներով (ԱՀԳԺ, 100): Քիչ ետքը կը հասնի օրիորդը երկու պզտիկներով (ՕՁԵ, 271): Գիւլը իր դաշտովն ու շրջակայ բլուրներովը ծածկուած էր ձիւնով (ՀՄԿԼ, 33): Հովիւները իրենց հօտերովը կը քափառէին իմ շուքս (ն. տ., 145): Ոստիկանապետ Սուէյմանը 30 ոստիկաններով գիւլ հասաւ այս առաւոտ (ՎՄՀԲ, 150): Երեսանները կը վերցուին իրենց օտօռցներով (ՄՍԼԸ, 166): Այսօր, շուք բնկերներով ալ-ցեկեցի քարայրը (ԲԵԿԶ, 269):

բ. Առարկայական միասնության գործիականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որը մասնակցում է գործողությանը՝ ենթակայի միջոցով: Սա գործողության պատճիմ մասնակից արտահայտող առարկան է, որին շարժման մեջ է գնում ենթական: Մինչդեռ բուն միասնության գործիականով արտահայտված առարկան ենթակայի հետ հավասարապես մասնակցում է գործողությանը:

Լրացումը սովորաբար դրսևորվում է իր ցույց տվող բառերով:

Օրինակներ՝ Գեղձով ճերմակ գինի շխմովիւր (ՀՊԵԺ, 1, 345): Իրիկունները կրկին զանձանակովը կը շփէր ծովկղերեւայ զրօսատեղիները

(60եօ՛, 1, 327): Ըստ Իրափիկ ձուկերովը մէկտեղ ներս մտնելով (ԵՆ, 575): Ահա իմ ուս շուշաններով քեզ կու գամ (ՌՍԵ, 64): Ներս մտաւ սա իւր: ծառովն (ՏԿՎԱ, 232): Քիչ մը դաժնով կը դառնային իրենց հայրենիքը (ԼԲԸՆ, 137): Զիտաբը իր ձիովը կը ստիպուէր կենալ թումբը (ՀՄԿԼ, 130): Կիներ կը վերադառնայ նախնիներով (ՎՀՀՄ, 19): Կու գան ուրիշներ անուշեղէնի առաքելով (ՎՄՀԲ, 188): Առաւօտ կանուխ գործի կ'երթաւ կաշիէ պայուսակով մը (ՍԹՍ, 135): Օրեր ետք օդիի շիշով ինք եկաւ մեր տունը (ԳՍԱՄԻՃ, 283): Անմիջապէս իր շուրջը հաւաքուեցան զիւրիկն ժարգիկը իրենց զէնքերով (ՀԱՀԹ, 235): Մարդը գաւաթ մը ուխտի հրամցուց պիտակով (ՀԳՄՆ, 20):

Մի շարք կառույցներում լրացումն արտահայտւում է վերացական գոյականներով՝ ցույց տալով գործողութեան ուղեկցումը որեւէ էրեւոյթով: Սա առարկայական միասնութեան գործիականի մի տարատեսակն է (ուղեկցման գործիական):

Օրինակներ՝ Ինքզինքը զուրս կը նետէ սրճարանէն, հասցշտապ հետեւելով թափօրին, իր գաւազանին ու բալլափոխին միասնապէս աղմուկովը ու ջրալից սափորին մշտապէս երեւումովը (ԵՆ, 427): Ու իր մեկնիլը դիտեցի արցունքով (ՌՍԵ, 46): Մտայ այս պայտաք հարուստ յոսերով ու ձգտումներով (ԼՇԸՆ, 512): Ծղրիղներու երգով խոտերը կ'օրօրին (ՎԹԵ, 70): Կրկին գալու խոստումով ոտքի կ'ելլենք (ՎՀՀՄ, 19):

Որոշ կառույցներում գործիականը համատեղում է առարկայական միասնութեան և միջոցի իմաստները: Օրինակ՝ Ան գործի զնաց իր առնակով (ՀՕԵ, 307):

դ. Ենթակայական միասնութեան գործիականով կապակցութիւններ.— Այս դեպքում գործիականով արտահայտւում են այն անձինք (նաեւ առարկաները), որոնք միասին կատարում են գործողութիւնը: Իրականում այս գործիականը կիսով չափ է լրացում:

Այս լրացման հետ բայը միշտ հոգնակի է դրվում:

Օրինակներ՝ Անհրաժեշտ է որ դատաւարութեան սկսելէ առաջ՝ բանտին մէջ իրար տեսնէի բնկերներով (ՌԶՑ, 574): Երէկ իրիկուն ալ մօրը հետ ետեւով քիչ մը բաշխու ելանք (ԼՇԸՆ, 80): Մեծով պատկով ստիպում էինք խնայել իրեն որեւէ յուզում (ԶԵՆ, 478): Նրկումով կը սկսին բարձրաձայն խնդալ (ՎՇԵՀ, 192): Դեղով, զեղացիով գիտէին, թէ այդ կնիկը առարկին ու հաստաբարձը կ'զատէր (ՌԶՑ, 56): Օր մը սակայն, մեծ խումբով մտանք պարտէզ (ԱՄՄԶՄ, 81): Գեղով ուխտի գացին, իրենք չգացին (ՀՄԿԼ, 30): Քանի մը օրէն հաւիտ վաքսունէն աւելի հոգիներով կարաւան մի կազմեցինք (ՎՀՀՄ, 217): Միայն վեց հոգիով հասանք:

ծովկեզրեայ գիւղ մը (ն. տ., 218): Վարը՝ դալարադեղ պուրակն էր որ պտոյտ-տի էինք եկեւ դպրոցով (ՍՎՄ, 35): Այս գիշեր քանի մը գրողներով ընթրիքի պիտի երթանք բարեկամի մը տունը (ՎՄԱՕ, 179): Այդ գիշեր քանի մը բարեկամներով հաւաքուած էինք մատրիկ սեղանի մը շուրջ (ն. տ., 112):

Երբեմն ենթակալական միասնութեան գործիականի առկայութեամբ գործածվում է նաև դերանվամբ արտահայտված ենթակա:

Օրինակներ՝ Ասոնք մեծով պստիկով դեռ նոյն խելքին կը ծառայեն (ԹԲԱԵ, 554): Այսպէս երեւով անոնք երջանիկ պիտի քալեն ծովափէն մինչև իրենց տունը (ԳՍԱՄԻՃ, 399): Մենք երկուով կը տապալկէինք հասկերուն մէջ (ն. տ., 429): Մենք նիւզ տասը ընկերներով կը մագրուէինք բլուրներն ի վեր (ԹԶՅ, 135): Գեղ մը գեղով Մարկոսը մեղադրեցին (ՀԵԱԳԱ, 295):

Ենթակալական միասնութեան գործիականը երբեմն մեկնաբանվում է բացահայտիչով, ալիքն գործածվում է որպէս բացահայտիչ: Օրինակ՝ Ըստ մենք երեւով՝ խրիստոն, Միլոն ու ես, մերթ ընդ մերթ փախուստ կու տայինք զէպի ծով (ԳՍԱՄԻՃ, 257):

Պատահում է նաև հակառակը, երբ ենթակալական միասնութեամբ գործիականն է դառնում բացահայտիչ:

Օրինակներ՝ Բոլորն ալ, մեծով պզտիկով, գիտեն դիւրը (ՀՈԵ, 65): Կիրակի գիշեր մը վիս կը տանի սրճարան, հոն ուր կը հաւաքուին իրենք՝ ընկերներով (ՍՎՄ, 78): Անմիջապէս շուրջս հաւաքուած էր բազմութիւն մը, մեծով ու պզտիկներով (ԳՊՍՄ, 176): Ինչո՞ւ խեղճ քուրս, ակամալ, պիտի զոհէր դպրոց մանկու իր ոսկեղէն պատեհութիւնը, որպէսզի մենք, երեք եղբայրներով՝ դպրոց երթայինք կուշտ փորով (ԲՆԿՀ, 194):

Մի շարք կառուցներում կարող են համատեղվել ենթակալական միասնութեան և բուն միասնութեան իմաստները:

Օրինակներ՝ Շատերը ամբողջ ընտանիքով կը նամբորդեն (ԹԳԵ, 37): Հիմա հայրենիքի այդ լեռներուն հերոս զաւակները, իրենց բարձունքներուն վրայ սովալլով, շարատանջ, մաքով, ձագով օգնութիւն կը պոռան, հաց կը մուրան (ՕՁԵ, 95): Այսօր Սևան և Ծաղկածոր գաղինք բարեկամներու պղաթի խումբով մը (ՎՄԱՕ, 224):

դ. Խեղդային միասնութեան գործիականով կապակցություններ. — Երացումը ցուց է տալիս այն առարկան, որը կրում է գործողութեամբ խնդրի հետ միասին: Սա գործողութեանը կրողի գույքակիցն է:

Այսպիսի լրացում կարող են ստանալ տարբեր իմաստային խմբերի բաղեր:

Օրինակներ՝ Իրեն ուզած տուգանքը տոկոսովը պիտի առնէ (ՀՊԵԺ, 4, 150): Խնչ ըսեմ սա սահմանադրութեանը որ գաւակներովս մէկտեղ անօրի պահեց մեկի (ն. տ. 156): Նկանակ մը հացով ոչխարի երեք գլուխ կերաւ (ն. տ., 5, 179): Մնունդի ու դատկի տօներով միասին տարին շորս ամիս արծակուրդ ունին (ԵՅԵԺ, 4, 384): Ու բլուրները տեսաւ իրենց հատիկ հատիկ ծառերովը (ՀՅԵ, 300): Բոլոր գերեզմանները՝ իրենց մեռելներուն անունովը, կեանքի հեռուոր պարագաներովը և մահուան քուականներովը կը յիշէր (ԲԶՅ, 109): Այս բերդը իր շրջակայքովը կը յանձնեմ քու վարչութեանդ (ԼՇԸԵ, 293): Մեր երեսակաշտերը կը տեսնէր ճերմակ, կարմիր, սև նժոյգներն իրենց սակասար քամբերով (ՏԶՎ, 48): Միջօ Լուսիկին մէջ տեսաւ դաշտն ամբողջ, իր արշալոյսով ու վերջալոյսով (ՀԵԱԳԱ, 32): Տուփը իր միջուկներով գօտիս կը տեղադրէմ (ԹԲԱԵ, 163): Մարդիկը մարդ են, գանձեր կարելի է սիրել իրենց տկարութիւններով (ՎՇԵԶ, 177): Եւ ազոտ արշալոյսով մը թեթեւ Միջերկրականը տեսան, իր խորքերովն ահալի (ԲՈՆԵ, 143): Ուրիշ մը զիս պիտի պահէ բոլոր արատներովս (ՎՇԵԶ, 413): Եւ ցուցուցիր ապագան արեւներովը իր նոր (ՎԹԵ, 421): Կը սիրէ այս կեանքը անոր սլաքի հաճոյքներով (ԳԱԱՓ, 46): Արդէն իսկ սկսած էինք փնտռել հին բարի Հայրիկը իր խոնարհ իշուկով, նոյնիսկ մտաւկով (ԱՄՄՉՄ, 117): Կը սիրէինք եզիան իր տաքօրինակութիւններովը, անակրկիպներովը, իր բոլոր մտաւոգութիւններովը (ԶԳԶ, 84): Մենք ալ կը տեսնէինք Սպիտակ Զիւարը իր հրեղէն բուրով (ՍՎՄ, 179): Կը դիտեմ մեկնող ինքնաշարժերը իրենց անհամբեր նամբօղներով (ՎՄԶԲ, 176):

Երբեմն խնդրային միասնութեան գործիականը գործածվում է որպէս ուղիղ խնդրի բացահայտիչ: Օրինակ՝ Ուղեցին մեկ ալ, հինգ եղբայրներով, գէղի անապատ բշիլ (ՊՄՏԶԳ, 216):

Պարագայական գործիականով բառակապակցութիւններ

Արեւմտահայերէնում գործիական հոլովով արտահայտվում են տեղի, ժամանակի, չափի, համապատասխանութեան, ձևի, վիճակի, հիմունքի, պատճառի, նպատակի և պայմանի պարտղաները:

1. Տեղի գործիականով կապակցութիւններ. — Կրացումը ցույց է տալիս այն տեղը, որով անցնում է գործողութեանը:

Սա շարժման բաշիւր լրացում է լինում, ինչպէս՝ երբալ, գալ, շրջիլ, նաւարկել, տանիլ և այլն:

Օրինակներ՝ Չորի երկայնքով շրջան մըն էին բրած (ԼՇԸԵ, 147): Ոչ իսկ նախեցաւ մօրը ուղղութեամբ (ԳՍԱՓ, 327): Սկսած էինք նաւարկել տարբեր ուղղութիւններով (ՍՄՄՁՄ, 159): Կեանքի պայմանները մեզ աւարին տարբեր ուղղութիւններով (ՎՄԱՍ, 196):

2. Ժամանակի գործիականութիւնը կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն ժամանակը, որի ընթացքում կատարվում է գործողութիւնը:

Լրացում դառնում են ժամանակ ցույց տվող բառերը, անորոշ գերբայը և այլն:

Այսպիսի լրացում կարող են ստանալ տարբեր իմաստային խմբի բայեր:

Օրինակներ՝ Այս որոշումները տալով կը բնանայ Արիստոյոմ ազան (ՀՊԵԺ, 3, 47): Ինչո՞ւ թող տուիր, որ ասանկ օրով դուրս ելլէ (ԵՈՆԺ, 1, 71): Սեղանին բողբոջին խմբագիրը պաշարելով շորս կողմէ (ԳՁԵԺ, 2, 113): Աւազակները գիշերով յարձակեցան կարաւանին վրայ (ՌՁՅ, 186): Ահա լուսնկայ Գիշերով եկա՛յ Քեզի, իմ աղուոր (ՄՁԵ, 140): Մեռել մըն է, որ մօտակա՛յ եկեղեցին կը փոխադրեն իրիկունով (ՕՁԵ, 55): Մարուշը գիշերով գացեր է (ՀԵԱԳԱ, 317): Ըսէի իմ մեծ բրոջս՝ արեւին որ տակէ վերջը իր առաջին շողերը կանուխ առաւօտով քու տանիքիդ վրայ խելէ՛ր միայն (ԹԲԱԵ, 136):

Երբեմն գործիականը կարող է մեկնաբանվել և՛ ժամանակի, և՛ միջոցի իմաստներով: Օրինակ՝ Թուլիի բանակը ամէն նուսնումով կը մեծնար (ԵՔԺՇ, 164):

3. Չափի գործիականութիւնը կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման չափը: Չափը լինում է ժամանակային, տարածական, քանակական, ծավալային և այլն: Ըստ այդմ էլ չափի գործիականը քննում ենք ենթաստեղծներով:

ա. Ժամանակային չափի գործիականութիւնը կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման ժամանակային չափը: Լրացումն արտահայտվում է չափի միավոր բառերով, որոնք մի դեպքում այդ դերը կատարում են բովանդակ կամ այլ խոսքի մաս լրացումով հանդերձ:

Օրինակներ՝ Երկու օրով դադար տրուած էր գործաւորներուն (ԳՍՍԾՆՍ, 235): Անամօթ կնկան խօսքերը կ'ըսես իր արիւնը ցամաքեցուցին անկարծ ու կեանքը բառսուն տարիով կարեցուցին (ՀԵԱԳԱ, 309): Տասնեակ տարիներով կը հագնէր վերարկու մը (Ն. տ., 94):

Ավելի հաճախ ժամանակային չափի իմաստն արտահայտվում է

հոգնակի թվով գործածված գոյականների գործիականով (օրերով, ամիսներով, տարիներով և այլն):

Օրինակներ՝ Յաճախորդները ժամերով սպասել կու տաք (ՀՊՇԺ, 2, 53): Ամբողջ թագն մատի վրայ կ'առնէ և ամիսներով ու տարիներով, ժամերով, օրերով, շաբաթներով, ամիսներով, տարիներով և դարերով հայելիներու առջեւ կը կանգնի (ն. տ., 3, 188): Ժամերով կարող էր Վինաբանիլ ընդդիմախօսին հետ (ԵՕՇԺ, 1, 287): Բառարանը ձևագիր վիճակի մէջ մնացած էր տարիներով (ն. տ., 4, 184): Օրերով մտածեց ընկլիբին վրայ (ԵՆ, 402): Տարիներով աշտպէս գնաց Լիւս մեծ մայրիկը (ՄՄՇԺ, 218): Ժամերով քափառեցանք փշաթելերուն քով (ԱՄՄՉՄ, 79): Այս պատմութիւնը ամիսներով օրօրեց փոքրիկ արտորականը (ՎՀՀՄ, 90):

բ. Քանակական չափի գործիականով կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան քանակական չափը: Լրացում դառնում են քանակական չափի միավորները (դուրուշ, ոսկի, ֆրանք, տոլար և այլն)՝ սովորաբար թվական կամ այլ խոսքի մաս լրացումով հանդերձ:

Օրինակներ՝ Երեսուն հազար ոսկիով աղքատ մեծ գործեր կարող է տեսնել (ՀՊՇԺ, 4, 401): Զբօսաշրջիկները մեծ թիով կ'այցելեն նաև հոն (ԵՕՇԺ, 4, 469): Ասիկա աչն նամականիքէն չէ որոնցմէ կ'երեւնայ թէ տասնեակներով կը ստանաւ ամէն օր (ն. տ., 1, 554): Ուխտաւորները հազարներով կ'երբան հոն (ն. տ., 4, 338): Իր Լուսնդէն ձուկերը տուժեցին, որոնցմէ մեծ քանակութիւնով բռնեց (ԵՆ, 491): Մենք հաւիւրներով կը քափէինք հրէական թաղամասին նեղ փողոցներուն մէջ (ԱՄՄՉՄ, 5): Հայաստանի քնակչութեան թիւը երկու հոգիով աւելցաւ (ՄՍԼԺ, 126): Զվերագարձողները միւսներն են, գիւղացիները, հազարներով ցրտած հիմա աշխարհի չորս ծագերուն (ՎՄԱՕ, 188): Մեր հարազատները, պատերազմի տարիներուն, իրենց կեանքը տուին հաւիւր հազարներով (ԳՍՍՄՆՄ, 52): Տարիներէ անցան տասնեակներով (ԲՆԿԶ, 195): Ներկաները հազարներով տուին կրօնական նպատակի մը համար (ն. տ., 261):

Որոշ կառուցներում գործիականը կարող է մեկնարանվել և՛ քանակական չափի, և՛ ենթակայական միասնութեան իմաստներով:

Օրինակներ՝ Տասնեակներով կը մեռնէին ամէն օր (ՎՄՀԲ, 151): Հազարներով մեռած են տնտեսաբան ճամբարներուն վրայ (ն. տ., 155):

Համատեղվել կարող են քանակական չափի և փոխարինութեան իմաստները: Օրինակ՝ Հարկադրուեցան կէս սակով աշխատելու (ՍՎՄ, 9):

դ. Տարածական չափի գործիականով կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման տարածական չափը:

էրացում դառնում են տարածական չափի միավորները՝ լրացումով կամ միացնակ:

Օրինակ՝ Արեւը տեղի մը բարձրութիւնով ելած էր (ՀԵԱԳԱ, 206):

Կարող են համատեղվել տարածական և ժամանակային չափերի իմաստները: Օրինակ՝ Երկու հովիտներու մէջ կորսուած գիւղ մըն է Սէն Շորժը, որ բաղաքին կէս ժամով մը կը միանայ, ինքնաշարժի արագութեամբ (ՇՇ, 1, 84):

դ. Մովալալին և այլ կարգի չափի գործիականով կապակցութիւններ.— Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման ծավալային կամ այլ կարգի չափը:

Լրացում դառնում են ծավալ ցույց տվող բաները՝ լրացումով կամ առանձին:

Օրինակներ՝ Դլխուն կէսովը միայն կը նալի դուրս (ՀՕԵ, 336): Վարագոյրը կիսով փակեցի (ՎՇԵՀ, 204): Նեղ իր խանութին կիսով բացուած դուռն առէւ. ցած ափսոսակի մը վրայ նստած կ'ըլլար Պախալ Արամը (ՎՄՀԲ, 73): Եկեղեցին փլցուցած են ամբողջութեամբ (ն. տ., 141): Թաւառատ խոտերը հազար գոչն ծաղիկներով այն կիսով կը ծածկէին (ՌԶԶ, 197): Ամպի կտորը մեծցաւ գրացի Մանանին գոգնոցին մեծութիւնով (ՀԵԱԳԱ, 215): Օրական իր փորով երեք ժամ կերակուր կ'ուտէր (ն. տ., 70): Անմիջապէս իր բարեկամութեանը կիսով խզեց (ՇՇ, 1, 255): Քուկինը կէս մէջով թռնիրը կը մտնէ կ'էլլէ (ԲԲԱԵ, 109):

Որոշ կառուցներում կարող են համատեղվել ծավալային չափի և միջոցի իմաստները: Օրինակ՝ Բասերով գինի բաշխեցի փարչէս (ԿԱԼ, 86):

4. Համապատասխանութեան գործիականով կապակցութիւններ.— Լրացումը ցույց է տալիս այ տարեկան, որին համապատասխան մի բան է կատարվում, տեղի է ունենում գործողութեանը:

Այսպիսի լրացում դառնում են մեծ մասամբ վերացական գոյականները՝ հրաման, չափ, օրինակ, քելադրութիւն («առաջարկ»), օրէնք, հրահանգ, պատուէր, կարգ և այլն:

Այդպիսի լրացում ստանում են տարբեր իմաստային խմբերի բայեր:

Օրինակներ՝ Ձեր հրամանովն երթանք (ՀՊԵԺ, 3, 321): Նորա խրատով մէկին տեղ տասն առաւ (ՄԵ, 161): Այդ գերազանցութեան զողափարը մնացեւ էր միշտ անոնց մեծանալուն չափովը (ԵԵ, 186): Էր կամովը մատնին մատը անցրնելու էինք (ԵՅԵԺ, 1, 73): Իրեն օրինակովը պիտի շարունակենք վաստիկը (ԳԶԵԺ, 1, 417): Ու տէրտէրի քե-

լաղրութեամբ Արբա Մարկոսի նկարը ծամկոշը իր հիւղակը փոխադրեց (206, 119): Առաջին թասը Լս կը խմեմ կեանքի ու աշխարհի օրէնքովը (178Ը, 257): Ես հիմա կը ներկայանամ քեզի շատ բարձրադիր մէկու մը հրահանգովը (ն. տ., 479): Պէտք է մասնակցին բոլորը. ամէն մէկը իր ունեցածին, իր կալուածքներուն և իր մարդիկներուն շափովը (ն. տ., 480): Ամառը ինձ կը տանէին այդ գիւղը բժշկի պատուէրով (266, 506): Մեզ շաբեցին շորս շորս, հասակի կարգով (ԱԾՄԶՄ, 77): Երկէն Արթինի աղշիկները կարգով իջան վար (ՍՍԼՃ, 33): Ամէն անհատ պարտաւոր է, իր շափովը և իր կրցած եղանակովը, նետափրճովիլ հանրային գործին (ԱԶԵ, 402):

Որոշ կառույցներում կարող են համատեղվել համապատասխանութեան, բանական չափի իմաստները՝ այդ լրացումները միաժամանակ գիտովելով որպէս գոյականի լրացում: Օրինակ՝ Աստղերուն քիտլը զաւակներ ունէի, ծովի աւազներուն համբաճովը թռներու ու թռնորգիներու շարքեր մը մեծցուցի այս ծունկերուս վրայ (ԹԲԱԵ, 186):

5. Անի գործիականով կապակցութիւններ.— Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման ձևը, եղանակը, կերպը: Ձևի գործիական հոլովական իմաստը տարբերում ենք ձևի պարագա հասկացութեանից, որի մէջ մտնում են նաև առարկայական միտանութեան, խնդրային միտանութեան, համապատասխանութեան գործիականները:

Ձևի գործիականը դառնում է տարբեր իմաստային խմբերի պատկանող բայերի լրացում: Ամենից հաճախ աչսպիսի լրացում պահանջում են շարժման բայերը:

Լրացումը առաջին հերթին արտահայտվում է վերացական գոյականներով, որոնց մէջ —ուրիմ ածանցով վերջացողները:

Օրինակներ՝ Անաշառաբար խօսելով քաջութեամբ պաշտպանեց և ղեկ կը պաշտպանէ հայկական ինդիրն իւր քաղաքական յօդաձեւերովն (2ՊԵԺ, 2, 60): Կր կարծէ թէ ապառաժի վրայ ինկած սերմերն քաջութեամբ կրնան բուսնիլ և աճիլ (ն. տ., 104): Շռալութեամբ կեանք կ'անցունեն (ն. տ., 3, 229): Յունաստանի խնդիրն ալ ղիւրութեամբ կը վերջանար (ն. տ., 4, 415): Ինչո՞ւ համար հրամաններս նշդութեամբ չես կատարեւ (ն. տ., 5, 308): Ձարուհիի և եղուարդի գէմքերը կը նառագայրեն երջանկութեամբ (ԵԾԵԺ, 1, 251): Ներկաները միաձայնութեամբ որոշումի մը յանգած են (ն. տ., 619): Ձիւնը կը տեղար հանդարտ օդով մը ու ծովութեամբ կը տարածուէր (ԳԶԵԺ, 1, 287): Բ՛լաւ մէկուս հետ քարեկամութեամբ չէր տեսնուէր (ԵԵ, 406): Կ'ուզէր ընել բարիքը հա-

մետաղաբանք (ՏԿՎԱ, 250): Այդ առթիւ ամէն բան քսած եւ մեղմարանորիւններով (ԱԶԳՃ, (272):

Այս կարգի գոյականները երբեմն ունենում են լրացում, և ձևի իմաստն արտահայտվում է կապակցութեամբ:

Յորինացներ՝ Ժողովուրդը մեծ հանութեամբ կը կարդայ (ՀՊԵԺ, 4, 408): Փոթորիկը կ'ալեկոծէր Վոսիորն իւր բալոր ուժգնութեամբ (ԳԶԵԺ, 1, 365): Կը շարունակէր իւր այցելութիւնները միշտ բնկերակցութեամբ իւր աղջկան (ԵԵ, 423): Բոլոր բազմութիւնը իսկոյն կը քափի գետին խորք երկրպագութեամբ (ԼՇԸԵ, 259): Գուրս կու գար նեղ կապանքներէ ազատող կալանաւորի հանգստութեամբ (ՎԼԶԾ, 193): Աղանի մայրիկին հսկողութեամբ իջէր էին ծով (ՍՎՄ, 185): Այդ գանկը դիւր կրող ժողովուրդով ապրած է հաւազատ ժողովուրդութեամբ (ՍՍԼՃ, 414):

Մի շարք վերացական գոյականների գործիականը եւ գործածվում է ձևի իմաստով:

Օրինակներ՝ Ժողովուրդը քափօրով ուղղութեամբ գարոյցի շինութեան տեղը (ԵՕԵԺ, 1, 338): Անցորդները իրենց տունէր կը փութային անապարանքով (ն. տ., 4, 508): Մտնովս կ'երեւակայեմ որ առջի սէրը պիտի վերաբծածի (ԳԶԵԺ, 1, 174): Ու ինք ալ իմենագրելուով կ'ապրէր (ՌԶՑ, 66): Խումբով մեր բնկերները մտան սրճարան (ՎՇԵԶ, 186): Բեղ խոնջէնքով կը դիտեմ (ՎՌԵ, 119): Քեզ արուեստով պիտի սիրեմ (ն. տ., 124): Ուսուցիչները սկսան կասկածանքով նայիլ մեր խմբակին (ԱՅՄԶՄ, 169): Ու յորձանքով պայքրեցան ծիլ, շաքիլ, ճիւղ ու ծղօտ (ՄԲ, 133): Մենք երկիւղով կը համբեմք քանի մը ամիսները (ԶԳԶ, 166): Ես երեւակայութեամբ կը տեսնեմ շէն ու երջանիկ տան մը մթնոլորտը (ԳՊՍՄ, 217): Կ'երեւնայ թէ խնայողութեան համար աշքերը հերքով կը բանցրեմք (ԲԲԱԵ, 568):

Այս կարգի բառերը երբեմն ունենում են լրացում՝ նրա հետ միասին արտահայտելով ձևի իմաստ:

Օրինակներ՝ Մասնատու յարգանքով մը կը վարուէին հետը (ԵԾԵԺ, 1, 501): Բոլոր ներկաները նախաձեռնութեամբ կը դիտէին Հանրին (ն. տ., 4, 268): Մանկամարդ աղջիկը պատմեց իւր ցար բոլոր տրամալի մանրամասնութիւններովը, ստրջանքի հառաչանքներով (ԵԵ, 295): Կ'ուզէր ամառ ձմեռ բայց պահէ իւր կուրծքը, որ անոր ամէն մէկ աղմկալի շնչառութեամբ կ'ելլար կ'իջնար ցաւալի հետեւով մը (ն. տ., 426): Աչքին բովանդակ ունովը դուրս ելլողները կը դիտէր (ն. տ., 434): Բալատ ատեն յատուկ ջանքով մը կը ցուցնէր կարծես իւր ճերմակ դուպանները (ԳԶԵԺ, 2, 146): Բոլոր սրտովս կը ցաւիմ (ՏԿՎԱ, 196):

Ձեի իմաստը հաճախ արտահայտվում է լրացում + գործիական ան-
բաժանելի բառակապակցությամբ, որը ամբողջությամբ է մեկ անդա-
մի դեր կատարում:

Օրինակներ՝ Պաղ արեամբ խորհինք (ՉՊԵԺ, 1, 312): Անպատիւ
մարդ, ի՞նչ երեսով հաշտուեցար կնոջդ հետ (ն. տ., 418): Աբիսղոդոմ
աղան զուարթ դէմնով կը դառնալ սենեակին (ն. տ., 3, 95): Նահապետ
աղան սուրհանդակին կը սպասէր չորս աշխով (ն. տ., 346): Ինչո՞ւ անոր
դեմնէն բարեւ տան և դինքն քրի ծայրով ողջունեն (ն. տ., 4, 138):
Չուարք երեսով ամենէն առաջ կ'երթար անվախ և համարձակ (ՄԵ, 54):
Իւր անագին հասակով տարածուեցաւ գետին (ն. տ., 161): Կանչուողը
խսկոյն ներս կ'անցնէր յաղթական հրնուանով (ԵԵ, 64): Շուրջը դի-
տեց սրտի անծանօթ և բուռն սեղմումով (ն. տ., 214): Ուրեմն հանդարտ
ստով կրնամ ձեզ մտիկ քնել (ԵՕԵԺ, 1, 165): Հաշիքէնը կը խօսի ամե-
րիկացիի հեշտումով (ն. տ., 225): Հիմա թաղին մէջ ուրիշ աշխով մը նա-
լեցան իրեն (ն. տ., 259): Շարունակեց տխուր զոյներով նկարագրել
ամէն բան (ն. տ., 4, 491): Թողոցին որ ան իր կեանքը անցունէ իր
հասկեցած եղանակով (ԵԵ, 263): Հեռացաւ գնաց երջանիկ մարդու քա-
լոածքով (ն. տ., 506): Այս անգարծ որոշումը կայծակի արագութեամբ
սրուեւ էր (ԳՉԵԺ, 2, 29): Բաժնուեցան ամէն օր տեսնուելու խոստմամբ
(ն. տ., 59): Ամէնքը մէկ աշխով կու լան իրենց վիշտը (ՌՉՅ, 56): Պա-
րոն նկարիչը ամբողջ կրճնովը կը խնդար (ԼՇԼԵ, 89): Փութիկա քալե-
րով սպրդեցաւ կողմնակի փողոցի մը մէջ (ԼԲԼԵ, 157):

Երբեմն ձեի իմաստն արտահայտվում է բային արմատակից գոյա-
կանով, որը կարող է հանդես գալ և՛ միայնակ, և՛ լրացումով:

Օրինակներ՝ Հիմա ալ բոլորանուէր պաշտումով մը պիտի պաշտէի
դինքը (ԳՉԵԺ, 1, 142): Թաղեցին մարդը շէնդ քաղումով (ն. տ., 122):
Կը Բեանար հինգ տարուան տղու մը խաղաղաւտ ու հանդարտ բունովը
(ՌՉՅ, 246): Երազանքները դիւ կ'օրենն օրօրումով մը հանդարտ (ՄՄԵԺ,
187): Գիթ մէկը, տնշուշտ, աշտան տարուան մէջ, Անտնցմէ որոնց քղծայի
ես նոյն քղծանքով անշէջ, Կուգէր որ դիմէ հոգիս իր հոգոյն (ՎԹԵ,
361): Ահարդար դատաստանով դատած են խեղճ, անխօսուի, բարեսիրտ
մարդը (ԹԲԱԵ, 565): Ննջասենեակիս բաց պատուհանէն Կը նագը նագով
զեփիտն առտուան (ԱՀԳՃ, 45): Կը ժպտէին իրեն ժպտով մը անհուն
(ԱՉԵ, 92): Կը մեռնէր մանկանացոյի մահով (ՍՍԼՃ, 212): Բանաստեղ-
ծը՝ աչք երանելի նակատագրով նակատագրուած բախտաւորներէն է
(ԱՀԳՃ, 269):

Ձևի իմաստն արտահայտվում է նաև անորոշ դերբայի դործիակա-
նով:

Օրինակներ՝ Անաշառաբար խօսելով քաջութեամբ պաշտպանեց և
ղեռ կը պաշտպանէ հաշկական խնդիրն (ՀՊԵԺ, 2, 60): Վարանելով
կարմրելով ամէն բան հասկցուց անոր (ԳՁԵԺ, 1, 12): Սահուն հայերէն
խօսելով կ'ուղղովնէ խումբով դէպի ազգային վարժարան (ՎՄՀԲ, 148):

Երբեմն դիմաւոր բայը և անորոշ դերբայը նույնական են լինում,
և ձևի իմաստը սաստկութեան է արտահայտում: Օրինակ՝ Եւ առելով
կ'ատէր զիս (ՇՇ, 1, 366):

Մի շարք կառույցներում դործիականը կարող է մեկնաբանվել ե՛
ձևի, ե՛ միջոցի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Խմբագիրներ ստեղծած է, ցոյց տալու համար թէ մարդս
չէ կարող իւր ճակատին Բոթինովը ապրիլ (ՀՊԵԺ, 2, 196): Ուրբով
չբալեր, միշտ կառնով կ'երբայ կու գայ (ն. տ., 255): Երբ անձրևի օրերը
մարդիկ շալակով անցնին փողոցներէն (ն. տ., 4, 125): Բախտով
բարձրացողները դիպումով կ'իյնան (ն. տ., 5, 86): Ամիրան ոսկին
ափով կը նետէր (ԵԵ, 22): Անողոր ֆիւանդութեամբ մը մեռաւ (ԵՕԵԺ, 4,
300): Կը պահանջես ամէն բան իր անունովը անուանեմ (ԼՇԸԵ, 458):
Քաղաքէն պիտի գրէի բանի մը պարզ բառերով հրաժարագիրս (ՏԶՎ,
135): Ասվալթը ծանր գողոյներէնով կ'արտաշնչէ օրն ի բուն մթերած տա-
քութիւնը (ԼԲԸԵ, 121): Ու մէկ քանի հարցումներով իր պատմութիւնը
գլխացայ (ն. տ., 129): Մովը դիտեց այս ճիգերն իր ծիծաղովն ահարկու
(ՌՈՆ, 145): Կարելի է երեւալ բազմաթիւ դիմակներով (ՎՇԵԶ, 330):
Եղանակը կու գար արծաթ ձայնով մը (ՍՎՄ, 212):

Երբեմն համատեղվել կարող են ձևի, միջոցի, նյութի իմաստները՝
Օրինակ՝ Տարի մ'առաջ իւր կեանքը պանիր հացով կ'անցընէր (ՀՊԵԺ, 4,
384):

Համատեղվում են ձևի, միջոցի, ժամանակի իմաստները: Օրինակ՝
Այս հանգամանքը երկրորդ տեսակցութեամբ աւելի մեծցաւ (ԵՕԵԺ, 1,
66):

Կարող են համատեղվել ձևի և սահմանափակման իմաստները:
Օրինակ՝ Անիկա կը սարսուռ բոլոր մարմնով (ԶԵԵ, 117):

Ձևի և բուն միասնութեան իմաստների համատեղում կա հետևյալ
նախադասութեան մէջ: Սերունդներով գիւղացիները խոնկ ծխած եւ
այստեղ ամէն Համբարձման տօնի (ՎՄՀԲ, 133):

Ավելի շատ են այն դեպքերը, երբ ձևի իմաստը համատեղվում է
առարկայական միասնութեան իմաստին:

Օրինակներ՝ Իրենց մայրերը ուրախութեան բացականչութիւններով իմացան յայ լուրը (ԵՆ, 439): Սրման մտիկ ըրած էր գլխու ճոճումներով (ՌԶՅ, 26): Եւ հղաւ որ օր մը ամուսինը քննիչի պաշտօնով հեռաւոր դաւառները երբայ (ՕԶԵ, 50): Կը դիմաւարէին գինը գոռում գոշիւնով (ՍՎՄ, 174):

Համատեղվում են նաև ձկի և խնդրային միասնության իմաստները: Օրինակ՝ ինդիրն պարագաներովն ֆենեց (ՀՊԵԺ, 1, 373):

Կարող են համատեղվել ձկի և ժամանակի իմաստները: Օրինակ՝ Որ մեզ կը սպասէ առաջին նաւով (ՎՄՀԲ, 17):

Հաճախ են համատեղվում ձկի և չափի իմաստները:

Օրինակներ՝ Աղբատ ձկնորսներ և օրով սպասաւորութեան գացալ խեղճ կիներ կը բնակին հոն (ԴԶԵԺ, 1, 351): Ատրինէ երեք ոստումով շուրս եկաւ սենեակէն (ԵՆ, 423): Գանձապետի կարևոր պաշտօնը կը վարէր քսան ոսկի ամսականով (ԴԶԵԺ, 2, 141): Քանի մը ումպով կուլ տուաւ տաքուկ ըմպելի (ՍԹՍ, 252): Հարստութիւնը ահագին համեմատութիւններով կ'անի ու կ'անի (ԹԲԱԵ, 560):

Կարող են համատեղվել ձկի և համապատասխանության իմաստները:

Օրինակներ՝ Ծերերը չեն յարգուիր, որ տաքիֆի կարգով նստի՛ (ՀՊԵԺ, 3, 323): Կարգով շրջեցաւ սենեակները, խոհանոցը, ճաշարանները (ԱՍՄՉՄ, 119): Անոր հետեւեցան վեց ղոչղ արու և էգ սպաններն ու կարգով ձողին վրայ շարուեցան (Ն. տ., 179):

6. Վիճակի գործիականով կապակցութիւններ.— Լրացումը ցույց է տալիս գործողութիւն կատարողի կամ գործողության առարկայի վիճակը:

Այգալիսի լրացում դառնում են արտաքին կամ ներքին վիճակ, գրութիւն արտահայտող բառերը (հագուստ, մարմնի մաս, տրամագրութիւն և այլն ցույց տվող):

Այսպէս, հետեւյալ նախադասութիւններում գործիականը ցույց է տալիս գործողութիւն կատարողի վիճակը:

Հին լարերով կը պտտիմ (ՀՊԵԺ, 1, 175): Դիշերուան հագուստովս կը նստիմ (Ն. տ., 210): Կիները հոս երկու գլխակով Լիկոկի կ'երբան (Ն. տ., 3, 178): Թագաւորը գիշերագցեստով կ'ելնէ անկողնէն (Ն. տ., 4, 108): Կոշիկով փախչիլը թերեւս անոնց մէջ վատութիւն կը համարուի (Ն. տ., 4, 244): Մայրաքաղաքիս մէջ գիշեր ատեն ֆիքով պտտիլը վտանգաւոր է (Ն. տ., 377): Կիրակոս աղան ամէն գիշեր գլուրէնով տուն կը դառնայ (Ն. տ., 6, 290): Տակաւին բոպիկ ուտով կը պտտին (ԵՈՅԺ, 173

4, 424): Ութ օր վերջը երիտասարդը կու գար իր նոր հագուստներով (ԳՁԵԺ, 1, 285): Սրտի տարօրինակ սեղմումով մը բաժնունցանք իրարմէ (ԵՕՆԺ 4, 154): Տաճարին դրան սուջե կեցանք դուրս կլլողները դիտելով (ն. տ., 451): Ամբողջ մարմնովը քաղուեցաւ դեռ տաք աւաղին մէջ (20Ե, 99): Առատան դէմ կ'ելլէր ներմակ վարսիւիով (ն. տ., 104): Ուրբիւր լանցատուներու երեսայրով կը պատին (ՏՁՎ, 157): Ցիւտաւ կօշիկներս հանեցի և զուլպաներով բարձրացայ անհեղի (ՁԵՆ, 565): Ձիւ ուղեր այս տրամադրութեամբ ձեզի գրել (ՎՇԵԶ, 60): Ձենէ մէկուն նորագոյն սուգովը միշտ կը շրջիմ (ՎԹԵ, 39): Այս տատանումներով, բարախումներով, փոխիւփոխութիւններով քաղաք հասանք (ՕՁԵ, 214): Գիրերը աւիւնի գոյնով կը ներկայանան աշրերուս (ն. տ., 279): Բժիշկներ, հիւանդապահահիւներ սպիտակ դիմակներով կը վազվզեն ասդին անդին (ՎՄԱՕ, 24):

Հետեյալ նախադասութիւններում գործիականը ցույց է տալիս գործողութեան առարկայի (խնդրի) վիճակը:

Ձիս մուրացկանի հագուստներով հիմա պիտի տեսնէիք (ՄԵ, 158): Առատ մը կանուխ ներմակ շրջագցեստով մը տեսայ զինքը (ԳՁԵԺ, 1, 153): Ու սարսուռներ պրկեցին իր ջիղերը, երբ յիշեց մահիճի աղջիկը իր մերկութեամբ (20Ե, 82): Տեսաւ նորէն իր կնիկը հաւանութեան փողովը (ն. տ., 206): Ինչպէս կը սիրեմ քեզ արցունքոտ աչքերով (ՎՇԵԶ, 226): Ես դիս զանազան կերպարանքներով կ'երեւակայեմ (ն. տ., 322): Ինծի տրուաւ Ամբոխը նանչնալ իր քաղմազան դիմագծութիւններովը (ԱՁԵ, 216): Կը թուէր թէ՝ Բիւզանդական դարերու ամբոխը կը տեսնեմ իր մեծածախս և նկարչագեղ զգեստներով (ՁԳԶ, 62): Առաւօտուն Փիւռ զայն նոյն դիրքով գտաւ (ՇՇ, 1, 182): Հոգիք մրտալ մեղաքատահիս քու բեհեզ, Թոռնիկներդ քեզ սնուելով չի տեսնան (ՄԲ, 53):

Որոշ կատուցներում գործիականը կարող է մեկնաբանվել և՛ վիճակի, և՛ առարկայական միասնութեան իմաստներով: Օրինակ՝ Երբեմն ալ կը տեսնէիք հորիզոնը բոցավառ կարմիր ցոլերով (ՁԵՆ, 571):

Մի շարք դեպքերում գործիականը համառակում է վիճակի և ձևի իմաստները:

Օրինակներ՝ Մտածկոտ դէմքով ու տարտամ լայլերով կ'ուզուի անոր տունը (ԵՕՆԺ, 1, 54): Ալ հիմակ կեանքը նոր արշալոյսով մը կը ներկայանաւ իր շրացած աշուրներուն (ԵՆ, 251): Անոր բնկերակցութեամբ կ'ելլէր բակ (ԱԾՄՁՄ, 70):

7. Հիմունքի գործիականով կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց

1. տալիս այն առարկան, որի հիման վրա կատարվում է գործողությունը, արվում է որևէ ենթադրություն, եզրակացություն:

Լրացում դառնում են իրաունեք, օրէնք, փորձ, հրաման, հրահանգ, կարգադրութիւն, որոշում, խորհուրդ, քույտուութիւն, անուն և այլն:

Օրինակներ՝ Իմ ժամացոյցիս հաշուովը այդ քառասունը չորս ժամերը անցած չեն տակաւին (2ՊԵԺ, 4, 73): Մեր թշնամին իր խելովն այնպէս համոզում է (ն. տ., 135): Աւանդութեամբ գիտենք որ գիտաւոր աստեղուն երկումը ձախորդութեանց նշան է (ն. տ., 337): Պատիւ ունեցանք փորձով տեսնելու որ անգղիական նաւատորմիդը քաղաքականութեան հոգիներն վրայ գիտաւոր աւաղ մ'է (ն. տ., 337): Օտար կառավարութիւն մը ի՞նչ իրաւունքով կը պատժէ օսմանեան կառավարութեան պաշտօնեաներուն մէկ հնաւանդ սովորութիւնը (ն. տ., 415): Բժշկական օրէնքով գլուխն պէտք է պաղ բռնուի և ոտները տաք (ն. տ., 5, 67): Քանի մը ծանօթներու խորհրդակցութեամբ ուրիշ խանութէ մը կը գնէ միսն (ն. տ., 306): Բարձրագոյն հրամանով ձերբակալուած ու բանաւարկուած էր ամիրան (ԵԵ, 32): Կ'երևայ որ թարգմաններուն որոշումով մասնաւոր հսկողութեան մը եւրաւակում պիտի մնային (ԵՅԵԺ, 4, 86): Ատրինէ, մօրը քույտութեամբ հօրը հետ զացեր էր գիտելու համար գործաւորներուն զուարճութիւնը (ԵԵ, 424): Քու անունովդ պատանեկցիւն ծեր հոգիս (ՌՍԵ, 63): Ուրկէ գիտէր հայերէնի տղիւ ըլլալը, ձեր ըսած ու ձեր գիտցած հայերէնով կը դատէ՞ (ԷՇԸԵ, 53): Հալածել ու սպաննել կրնաք միայն իմ հրամանով (ԵԲԺԵ, 163): Իմանալովս Գոհարը քեզի չեն տար եղեր (ՀՄԿԼ, 155): Զայն բնութենիս համար, իր ըմբռնումով կը հագուէր ալսպէս շքեղօրէն (ԶԳԶ, 65): Խումբին անունով կ'ընէր յայտարարութիւնը (ՎՄԶԲ, 227): Միջնորդ կնոջ փորձառու և հեռատես հրամանովը, յարմար դատուցաւ որ շուտով տեղի ունենար պսակը (ՍՍԼԶ, 67): Թիւրքերը միջադրային օրէնքով իրաւունք չունին թնդանօթ գործածելու անդէն ժողովուրդի վրայ (ն. տ., 152): Գիւղացիները ուրախութիւն մը սաւառած էին, կառավարական հրահանգով (ԳՍՍԾԵՄ, 235): Լսածովս կու տան արդէն (ԲԵԿԶ, 157): Լսելովս հիմա Մառնոյին հետ ալ չեն խօսիր (ՀԵԱԳՄ, 189):

Անորոշ գերբայի գործիականը կարող է արտահայտել նաև հսկանակ հիմունքի իմաստ: Օրինակ՝ Մարդ ըլլալովս անասուններու ճամբէն ինչո՞ւ եւրամ պիտի (2ՊԵԺ, 6, 39):

Կարող են համատեղովել հիմունքի և համապատասխանութեան իմաստները:

Օրինակներ՝ Իմ փափաքով զիս ղրկեցին Կովկասի ճակատը (ՍՍԼՃ, 356): Դացեր էի ալցեղութեան պաշտօնակցի մը հրաւերովը (ՍԹՍ, 130): Բժշկի առաջաւորով օգնականականին կողմը զացին (ՀԳՄՆ, 91):

8. Պատնառի գործիականով կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման պատճառը:

Լրացում դառնում են վերացական գոյականները, ինչպես՝ ազդեցութիւն, դրդում, բացակայութիւն, ծանրութիւն, յանձնաճաշ և այլն:

Լրացում դառնում է նաև անորոշ դերբայը:

Օրինակներ՝ Այս մղիչ խոսքին ազդեցութեամբ գաւառացին շորս քայլ դէպի առաջ զացած էր (ԵՕԵԺ, 1, 384): Իր մօր զոգումով սպաննած էր իր երկու խորթ եղբայրները (Ն. տ., 4, 119): Կեանքս կը դադրէր կարծես իր բացակայութեամբը և ժամերով իրեն վերադառնալուն կը սպասէի (ԳԶԵԺ, 1, 302): Հիմա, ահա տարտամ հաճոյք մը կը զգամ վերջի-շելով մեր արտասանած խօսքերը (ՎՇԵՀ, 178): Վաղուան յոյսին ծանրութեամբ աչքերս ահա կը զոցուին (ՎԹԵ, 123): Քանի քանիներ յաջողեցան քանի քանի սուտ ցաւերով հիւանդանոց երթալ (ՍՍՄՁՄ, 68): Ոչ ալ բացատրութիւն կար թէ ինչ յանձնաճաշներով կը տեղահանուէր ամբողջ քաղաք մը, կամ գիւղ մը իր բովանդակ ժողովուրդովը (ԳՊՍՄ, 219): Հիմա կը սարսուրած զիտելով տերևաթափը (ՍՄՆԿ, 247):

Որոշ կառուցներում գործիականը կարող է մեկնաբանուիլ և՛ պատճառի, և՛ առարկայական միասնութեան իմաստներով: Օրինակ՝ Իր քովը կանչած էր զայն իր ցաւին դարման մը գտնելու հաւատով (ԲԶՅ, 26):

Կարող են համատեղուիլ պատճառի և ժամանակի իմաստները:

Օրինակներ՝ Հսկիչներն ու մայրիկները մէկ կողմ Բաշտեցան Հայրիկին երեւումով (ՍՍՄՁՄ, 99): Քու գալովդ հարկադրուած պիտի բլլամ զուրս ձգել օգնական հիւանդապահո՞ւհին (ՎՄՀԲ, 199):

Կարող են համատեղուիլ նաև պատճառի և հիմունքի իմաստները:

Օրինակներ՝ Զաւէն մեղադրեց զիս երևոյթներուն մէջ անհաճելի կողմերը տեսնելու յանձնաճաշով (ՎՄԱՕ, 7): Վարդանուշն ալ պանդուխտ նղբօրը հրաւերովը հարս Մարոյին և անոր երկու պղտիկներուն հետ զաղթեց Ամերիկա (ԲՆԿՀ, 186):

Համատեղում են պատճառի և ձևի իմաստները:

Օրինակներ՝ Աւթը կը յոգնի նայելով ծովուն կապոյտին, որ հետուէն սպիտակ բլուրներով կը ցանցընուի (ԼԲԹԵ, 127): Բարեկամս հաստատուած էր այստեղ իր նոր պաշտօնին բերումով (ՊՄՏՀԳ, 436):

9. Նպատակի գործիականով կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման նպատակը:

Այսպիսի լրացում ստանում են շարժման բայերը:

Օրինակներ՝ Տարին երկու ամիս՝ արձակուրդով պիտի գամ հոս (ՎՇԵՀ, 176): Որոնց մէկը կիտն ու Փարիզ պիտի այցելէր գործով (ՕԶԵ, 143): Օրիորդը գործով Փարիզ եկած էր (ն. տ., 288): Շփոթութիւնս ծածկելու փորձով մը կարգ մը հարցումներ կ'ընեմ «Ակումբին» մասին (ՎՄԶԲ, 10): Նոր մարդեր եկան նոր պատգամներով (ՍՍԼՃ, 160): Շրջուն այդ հովիւները կու գային ներքին կազմակերպչական գործերով (ՀԱՀԹ, 145): Իր խոստումանր համեմատ կու գար երբեմն՝ գիշեր մը անցընելու մտադրութեամբ (ԶԳՀ, 85):

Որոշ կառույցներում գործիականը համատեղում է նպատակի և պատճառի իմաստները: Օրինակ՝ Հոն կը տանի պատիժով իրեն դրկուած բնկերները (ԱԾՄՁՄ, 26):

10. Պայմանի գործիականով կապակցութիւններ. — Լրացումը ցույց է տալիս դործողութեան կատարման պայմանը: Առհասարակ պայմանը քիչ է արտահայտուիւմ պարզ նախադասութեան մէջ սուանձին բառաձևով: Այն ավելի շատ երկրորդական նախադասութիւններով է դրբսկորվում:

Բանն այն է, որ եղանակ, օդ, ծով, արեւ և բնութեան երևույթ նշանակող որոշ այլ բառեր՝ լրացմամբ հանդերձ գործողութեան կատարման պայման են ցույց տալիս:

Օրինակներ՝ Գեղեցիկ օդով ու հանդարտ ծովով ճամբայ ելանք (ԵՅԵԺ, 4, 486): Զիւնը կը տեղար հսկողարտ օդով մը (ԳԶԵԺ, 1, 287): Ո՞վ կ'ըսէր անոնց՝ այս տեսակ եղանակով ծով դուրս գային (ՎՇԸԵ, 292): Գաբնանային դադը, հանդարտ, հիւանալի օդով մը կը լուսնայ Իլմիտի ծովածոցը (ՕԶԵ, 106):

Մի շարք կառույցներում գործիականը կարող է մեկնաբանվել ն՞ պայմանի, և՞ ժամանակի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Կիրակի օրով ուիսքի կը խմէր գինետան մը մէջ (ԵՅԵԺ, 4, 452): Եւ աղօտ արշալոյսով մը թեթեւ Միջերկրական տեսան, իր խորքերովն ահալի (ՌՌԵ, 143): Որոշած էի ծուլանալ Ապրիլի իրիկուրով (ՎՇԵՀ, 196): Թֆիլէի նկուղին մէջ, այն ամառ օրով տապկուողներս տասը հոգի էինք (ՀԱՀԹ, 349):

Կարող են համատեղվել պայմանի և ձեի իմաստները: Օրինակ՝ Հիմա արձակուրդով եկած է իր մայրը ու քոյրերը տանելու (ՕԶԵ, 283):

Ավելի շատ են այն դեպքերը, երբ համատեղվում են պայմանի և վիճակի իմաստները:

Օրինակներ՝ Պլալադոզ կանթեղին լոյսովը դէմքը կը դնէր այդ լաճախորդուհիին (ԵՆ, 404): Զոր հացով կը պառկին գիշերը (ԹԶՅ, 130): Օրերով ու խաւարներով ապարդիւնօրէն պատուոցի (ՍՐԿ, 123): Զմռան չոր ցուրտ օդով մը Մարտօն բակը նստէր էր (ԶՄԿԼ, 161):

II. ԲԱՅԻ ԿԱՊԱՅԻՆ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐԸ

Արեւմտահայերէնում բառերի հարաբերութիւններն տրտահալու-վում են նաեւ կապերի միջոցով: Այստեղ գործածական են 90-ից ավելի կապեր, որոնցով ձևավորվում են խնդրային և պարագայական բազմա-ղան իմաստներ: Պէտք է նշել, որ կապային լրացումներն իմաստային ավելի մեծ ձկունութեամբ են օծոված:

Կապերի առնչութեամբ պետք է ասել, որ դրանք երբեմն հանդէս են գալիս տարբերակներով, որոնք երբեմն իմաստային յուրահատկու-թիւն են տալիս կապերին: Այսպէս, շատ կապեր գործածվում են և՛ առանց հօդի, և՛ որոշիչ հօդով, ինչպէս՝ վրայ-վրան-վրաս, դէմ-քէմը, մէջտեղ-մէջտեղը, տեղ-տեղը, շուրջ-շուրջը, տակ-տակը, քով-քովը, երեսէ-երեսէն, մէջ-մէջը և այլն: Նկատելի է նաեւ որոշ կապերի ալ տար-բերակների գործածություն, ինչպէս՝ վրայ-վրայօք, քով-քովիկը. հան-գոյն-հանգունակ և այլն:

Արեւմտահայերէնում գործածվող կապերն են՝ առանց, առաջ, առաջի, առջև, առջին, առիւ, առիթով, առնքեւ, ատեն, անդին, ապիւ, բա-ցի, բայց, բալդատմամբ, բոլորովին, դէմ(ը), դէպ, դէպի, դիմաց(ը), դէմ առ դէմ, դէմ յանդիման, դուրս, երես(ն), ետեւ, ետևէն, ետին, ետքը, գատ, ի գատ, զերք, ըստ, ընդառաջ, ընդմէջ, ժամանակ, իբր, ինչ-պէս, իբրեւ, ի նշան, ի նպատ, ի հաշիւ, ի պառիւ, ի վար, ի խնդիր, ի վեր, ի վար, կողմէ, կողմը, կապակցութեամբ, կից, համար, հանդէպ, հակառակ, հասցէին, հետեւ, հետեւանով, համեմատ, հաշուոյն, համա-ծայն, հանգոյն, հանգունակ, հուպ, հանդերձ, հանց, հետո, հետ, ձեռ-քով, միասին, միջև, միջոց, միջոցին, միջոցաւ, մերձ, մօտ, մօտիկ, մին-չև, մէջ(ը), մէջտեղ, յանուն, յօգուտ, յանդիման, յետոյ, ներքեւ, նկատ-մամբ, նման, ներս, շուրջ(ը), շնորհիւ, շուրջըլորը, շափ, պէս, պատ-նատաւ, սիրուն (սիրոյն), վար, վեր, վերջը, վրայ, վրան, վրայօք, վերև,

1. Կապերի էութեան, նրանց ընդորոշման հարցին այստեղ շնորհապատասխանում, քանի որ այդ հարցերը քննված են մեր ժամանակակից հայերէնի բառակապակցու-թիւնները մենագրութեան մէջ (էջ 398—405):

վերօք, տակ(ր). տեսակէտով, փոխան, փոխանակ, բով(ր), բովիկը, նախան, բան *և այլն*:

Կապերի ճնշող մեծամասնությունը և տաղրությունն են, ինչպէս՝ առաջ, առջին, առիւ, առնքեւ, առներ, անդին, ադին, բոլորտիք, դիմաց(ր), դէմ առ դէմ, դէմ յանդիման, դուռ, երեսէ(ն), ետեւէն, ետք, գատ, կապէ, կողմք, կից, համար, հետեւանով, համեմատ, հանդերձ, ձեռնով, մասին, միջեւ, միջոցաւ, յանդիման, լետոյ, ներքեւ, նման, չափ, պէս, վերջը, բով(ր) *և այլն*: Նախադրությունները քիչ են, այն է՝ առանց, դէպ, դէպի, զերք, բնդդէմ, ինչպէս, քստ, հանց, որպէս: Մի քանի կապեր *և՛* նախադրություն են, *և՛* տաղրություն, ինչպէս՝ ետեր, բնդառաջ, իբր, հրեւ, դէմ(ր), հանգոյն, հետ, մինչև, նման, ներքեւ, շուրջ(ր), մէջ(ր) *և այլն*: Անշուշտ այս վերջիններս համասար չափով չեն գործածվում երկու գերում: Նրանք կա՛մ մեծ մասամբ նախադրություն, կա՛մ տաղրություն են: Այսպէս, ետեւ(ր), դէմ(ր), հանգոյն, հետ, ներքեւ, շուրջ(ր), վրան, մէջ(ր) ավելի շատ տաղրություն են, սակայն գործածվում են (մեծ մասամբ չափածո երկերում) նաև իբրև նախադրություն, իսկ բնդառաջ, իբր, իրեւ, մինչև ավելի շատ նախադրություն են, սակայն չափածո ստեղծագործություններում կարող են գործածվել նաև իբրև տաղրություն:

Ներկատա՛յալերնի կապերը գործածվում են սեռական, տրական, հայցա՛յան, բացառական *և* գործիական հոլովների հետ:

Այսպէս, սեռական հոլովի հետ գործածվում են առջև, առիւ, առիքով, առջին(դ), առաջ(ք), առներ, առնքեւ, բաղդատմամբ, բոլորտիք, դէմ(ր), դիմաց(ր), դէմ առ դէմ, դէմ յանդիման, երեսէ(ն), ետեւէն, ետեւ, ետին, բնդառաջ, բնդմէջ, ժամանակ, ի հաշիւ, ի խնդիր, ի նշան, ի նպատ, ի պատիւ, կողմք, կողմէ, կապակցութեամբ, համար, հետ, հակառակ, հասցէին, հետեւ, հետեւանով, հաշուոյն, ձեռնով, մէջ(ր), մէջանդ(ր), մասին, միջոց, միջոցաւ, միջև, միջոցին, յանուն, յոգուտ, ներքեւ, նկատմամբ, շուրջ(ր), շնորհիւ, շուրջբոլոր, չափ, պատեառաւ, սիրուն (սիրոյն), վրայ, վրան, վրայօք, վերեւ, վերօք, վրայով, տակ(ր), տեսակէտով, փոխան, փոխանակ, բով(ր), բովիկը *և այլն*:

Տրականի հետ գործածվում են առանց, կից, հանգոյն, հանգունակ, համեմատ, համաձայն, հուպ, քստ, մերձ:

Մի շարք կապեր անձնական գերանունների առաջին *և* երկրորդ դեմքերի ձևերի տրականի, իսկ գոյականների սեռականի հետ են գործածվում, ինչպէս՝ համար, ի նպատ, դէմ, պէս, հետ, դիմաց, մօտ, հանդէպ, նման, չափ:

Հայցական հոլովի հետ գործածվում են դէպի, դէպ, գերք, իբրեւ, ինչպէս, իբր, ի վաւ, ի վեր, հանց, վերջը:

Մինչեւ կապը հալոստարապես գործածվում է արականի և հայցականի հետ:

Օրինակներ՝ Մանուկ մը անգամ ծայրը կրնար գտնել ու մինչեւ վերջին ևզրակացութեանը դիւրութեամբ երթալ (ԹԶՅ, 28): Երբեմն զբաղուած հատաչ մը կու գար մինչեւ շրջունքին (ՉՆՆ, 37): Մարդկային անգունդին մինչեւ վերջին բազրոտները, մինչեւ ռամկին իշնալու է (ՍՏՆ, 146): Իր երիտասարդ կորիւնին խոպոտ հաշիւնը կը թնդար մինչեւ ձորերն ու կապանները (ԹԶՅ, 243):

Դէպի կապը հիմնականում հայցականի հետ է դրվում, սակայն պատահում են նաեւ տրականի գործածութեան գեղերը:

Օրինակներ՝ Ընթերցողին թողած է կրած տպաւորութեան մեկնիլ դէպի որոշ իմաստասիրութեան մը (ՄՄՆԺ, 210): Որ կը դառնայ դէպի իր հին կեանքին (ՏԶՎ, 127): Ահա այն դժու իմաստասիրութիւնը, որ դէպի կեանքն ու անոր պահպանութեանը կ'առաջնորդէ ամբողջը (ԹԶՅ, 143):

Բացառական հոլովի հետ գործածվում են առաջ (ժամանակի), անդին, առդին, բացի, դուրս, ետք, գաւ, ի գաւ, ի վեր, ի վաւ, վաւ, հետո, յետոյ, ներս, վերջը կապերը:

Գործիական հոլովի հետ գործածվում է հանդերձ կապը:

Կապային լրացումների իմաստային հարաբերությունները լրացյալի նկատմամբ. — Արեւմտահայերէնում կապային լրացումներն արտահայտում են բաղմազան հարաբերություններ: Ընդ որում յուրաքանչյուր կապ ծառայում է մեկից ավելի իմաստների արտահայտմանը: Այսպէս, վրայ (և նրանից կազմված վրան, վրայով, վրայօք և այլ ձևեր) կապով արտահայտվում են բաղմաթիւ իմաստներ: Այդպէս են նաեւ մէջ, հանդէպ, առջեւ, մօտ, դէպի, դէմ և այլ կապեր:

Կապերի արտահայտած բաղմազան իմաստները խմբավորել ենք երկու մեծ տեսակների մէջ՝ հետեւելով մեր այն սկզբունքին, որ այդ իմաստները, վերջին հաշիւով, կա՛մ խնդրային, կա՛մ պարագայական բնույթի են՝ իհարկեւ բացարձակապէս նույնական չլինելով հոլովածների արտահայտած իմաստների հետ: Այստեղ անշուշտ ինչ-որ չափով պայմանականութիւն կա:

Այստեղ եւս առկա է նույն լրացման երկակի կամ եռակի մեկնաբանութիւն: Ուստի չպետք է զարմանալ, մի կողմից, այն բանի վրա, որ նույն կապը մի քանի իմաստների մեկնաբանութեան մեջ է հանդիպում, մյուս

կողմից, նույն կառույցներն ունենում են մեկից ավելի մեկնաբանություն:

Կապային լրացումները խնդրային հարաբերությամբ.— Կապային լրացումներով արտահայտվում են հանգման, վերաբերության, սահմանափակման, համեմատության, փոխարինության, շահի և վնասի, բացասման, փոխադարձ կապի, ներգործող խնդրի, միասնության (բուն միասնության և խնդրային միասնության), ուղղության, միջոցի, պասսիվ ներգործության, մատուցման հարաբերություններ:

Կապային լրացումները հանգման իմաստով.— Հանգման հարաբերության դրսևորմանը ծառայում են հիմնականում վրայ, դէմ, հետ, հանդէպ, մէջ, միջեւ, տակ, շուրջ, մասամբ և նկատմամբ, առջեւ, դիմաց, դէպի, մօտ, հասցէին, բով կապերը: -

Լրացյալ կարող են դառնալ տարբեր իմաստային խմբերի պատկանող բայերը:

Օրինակներ՝ Աւելի պիտի սրղոդի նրուանդի դէմ (ՀՊԵԺ, 1, 53): Քեզի հետ միշտ անուշութեամբ վարուեցայ (ն. տ., 127): Կղերն իրարու դէմ ելաւ (ն. տ., 2, 184): Անդամ մի իրաւամբ շարձակեցաւ Մամբրէ եպիսկոպոսին դէմ (ն. տ., 205): Կրակն միւսնոյն ձեռով շներգործեւ բամպակի և սպաւածի վրայ (ն. տ., 208): Ամէնուն հետ քաղցրութեամբ կը վարուի (ն. տ., 233): Ոսկեղէն դարու մէջ կաքին մէջ բիշ մը ջուր կը խառնէին, տասնիններորդ դարու մէջ ջուրի մէջ քիշ մը կաթ կը խառնեն (ն. տ., 5, 80): Կ'ազատէ ինծի միջամտել ձեր բարձրութեան բով, որ շնորհ ընէ իւր խնդիրքն կատարելու համար ազգու հրամաններ տալ (ն. տ., 213): Զրաքաթաւ ստուերը խառնուեցաւ մրութեան հետ (ԵՕԵԺ, 1, 396): Պարտք զգացի դինքը պաշտպանել այդ ձրի զրպարտութիւններուն դէմ (ն. տ., 4, 218): Բոլոր թերթերը խիստ լիզու մը գործածեցին հայ գաղթականներու դէմ (ն. տ., 461): Այդ օրը նախանձեցայ իւր վրան (ԳՉԵԺ, 1, 180): Գոհ ու զուարթ գէմք մը պիտի զգենուր առաջուան պէս ամէնուն դէմը (ն. տ., 2, 86): Ուրիշ ատեն Սուրբիկ պիտի բողոքեւ աշւ վարմունքին դէմ (ն. տ., 102): Ես գիշերն ի բուն հսկեցի հիւանդին վրայ (ՄՏԵ, 53): Արեւուն դէմ արեւուն հետ կը մրցի (ԹԳԿ, 37): Ինք կորնած ձեւքի բիին վրայ՝ արդար շունչ մը կ'առնէր (ՌՉՅ, 15): Օրը օրին շարունակ կռիւ մը կը մղէին կեանքի դժբախտութեան հանդէպ (ԹԳԿ, 73): Մահկահան դուարթութիւնը կը կտակէ ծիրութեան անկարողութեան հետ (ՌՉՅ, 268): Տեսակ մը յարգանք կը տածէր անոր նկատմամբ (ԵԵ, 374): Մէկէն ի մէկ զգուանքով լեցուեցայ այդ մարդուն առջեւ (ԵԵ, 480): Քեզի դիմաց մեղանշեցինք (ՄԸԵ, 38): Ինքդինքս կը դնեմ հրաման-

ԱՆԵՐՈՒՂ տակ (ԼՇԸԵ, 479): Շուշանին հանդէպ զգացածս սոխորակա՛ն բան
մը չէր (ՏՉՎ, 92): Կր տեսնէի ինչպիսի կեղծ ժպտով և բծնանքով կր
վերաբերէին վարժուհին և ուսուցիչները դէպի այդ մարդիկը (ՉԵՆ, 506):
Ինձում մը, ձեռնարկ մը շրջաւ Վերջինի ծնողաց մօտ (ԼԲԸԵ, 84): Այս
բանտարկութիւնը ծանր կը ննշէ իմ վրաս (Ի. տ., 268): Ուղէ մօտենալ
չերունճներուդ Բով (ԱՆԳԺ, 17): Պէտք է, որ պայքարը սկսի այդ երկու
ուժերուն միջի (ՇՇ, 1, 155): Համակրութիւնս կը զգամ, որ կ'աւելնայ իր
բազմաթիւ բարեմասնութիւններուն նկատմամբ (ՕՉԵ, 290): Կր հայհա-
լէր անոր հաւցէին (ՇՄԿԼ, 31): Մենք ալ յարափոփոխ դիրք մը ներկա-
յացուցած ենք մեր երկու հայրերուն հանդէպ (ՍՍԼՃ, 17): Սիրով զոգո-
ղացող ձեռքերը փարքեց իմ վզիս շուրջ (ՁԳԶ, 40): Նախանձի ու անհաս-
կացողութեան օգտկըր սեղմուեալ էր իր օրերուն շուրջ (ՍՎՄ, 219): Ծա-
ռերուն կանաչը կը թանձրանայ, մէկ կաղապարի մէջ կը ձուլուի կարծես
(ԲԵԿԶ, 122): Մարդը աշխարհի անտարրերութեամբ կը վերաբերէր զը-
րեւերուս՝ հանդէպ (ՉՈԵԵՄ, 80):

Վրայ կապով կազմված մի շարք կառույցներ կարող են մեկնաբան-
վել և՛ հանգման, և՛ ուղիղ խնդրի խմաստներով (թեև ուղիղ խնդիրը սովո-
րաբար կապային կառույցով չի արտահայտվում):

Օրինակներ՝ Կրագիրներու մէջ գրուելու փոռասիրութիւնն տիրած
էր նաև Աբխազում աղային վրայ (ՉՊԵԺ, 3, 37): Ուրբովը անոր ռաբերուն
վրայ կը կոխէ (Ի. տ., 2, 64): Յուսահատութիւնը տիրեց երկտասարդ
գօրավառներուն վրայ (ԵՕԵԺ, 4, 636): Կր գուրգուրէին Աշխենին վրա:
(ՈԶՑ):

Կապային լրացումները մատուցման իմաստով.— Այս հարաբերու-
թյան արտահայտմանը ծառայում են մէջ, ներքեւ կապերը: Այսպիսի
կառույցները թիչ են գործածվում:

Օրինակներ՝ Սպաները եկած էին իրենց հաւատարմութիւնը յայտ-
նելու Սահմանադրական կառավարութեան և խորհրդարանին և նաւա-
տորմը դնելու անոր տրամադրութեան ներքեւ (ԵՕԵԺ, 4, 513): Տայի
շունչս շուրքերուդ մէջ ես յուշիկ (ՊԴՏ, 9):

Կապային լրացումները վերաբերության իմաստով.— Այս հարաբե-
րության արտահայտմանը ծառայում են վրայ, վրայով, վրայօք, մասին,
շուրջ, համար, դէմ, կապակցութեամբ, վերաբերեալ, նկատմամբ կա-
պերը:

Այդպիսի լրացում կարող են ստանալ ասացական և զգացական բա-
ւերը, ինչպէս՝ խօսիլ, խորհիլ, խորհրդակցիլ, ըսել, գրուցել, գրել, վի-

նիլ, վինաբաւութեան բռնութիւն, հարցմունք բնել, կասկածիլ, լսել, մտա-
ծել, տրտնջալ, հառել, տարակուսիլ, ցալիլ *և այլն*:

Օրինակներ՝ Հիմա իմ հարսանիքիս վրայ խորհիմ (ՇՊԵԺ, 1, 47):
Կարևոր գործի մը վրայոք կ'ուզեմ քեզի հետ խորհրդակցիլ (ն. տ.,
223): Երթանք ճաշելու և այս խնդրոյն վրայ աւելի երկարօրէն խօսելու
(ն. տ., 232): Շատ բաներ գրուած և գրուցուած են այս անձին վրայ (ն.
տ., 2, 72): Ես լեզուապէտ պիտի բռնմ ձեզի համար և ձեր վրայոք զս-
վհոտով պիտի խօսիմ (ն. տ., 3, 11): Ավատրիոյ համար բան մը պիտի
բռնի, հոռոցայ (ն. տ., 4, 73): Դեպքահաժողովի մէջ վինաբաւեցան կէ-
րակուրներու վրայ (ն. տ., 142): Դրամ կու տան պաշտօնի, պատուոյ
վերաբերեալ բաներ մուրալու համար (ն. տ., 219): Այս հարցման վրայ
չկրմ վիճարանութիւն մը կը բացուի (ն. տ., 6, 265): Զանազան նիւրե-
րու համար հարցմունքներ կ'ընէր (ՄԵ, 177): Այն տանն առանց զրամի
համբողջելու մասին փորձառութիւն չունի (ԵՕԵԺ, 4, 63): Փողովուած
էին դպրոցին ու աղխառախնամին վրայ խորհրդակցելու համար (ն. տ.,
289): Լըջօրէն մտածել փորձառու մարդու այս խաւտներուն վրայ (ն. տ.,
531): Կը շնորհատրեմ զքեզ ազգակից քոյրերուդ մատակարարած խնա-
մոյդ մասին (ՄՏԵ, 32): Աստղիկ զաղապար չունէր այդ սենեակին վրայ
(ՏԿՎՄ, 97): Ոչ ոք կըրցաւ կասկածիլ հակառակի մասին (ԵԵ, 531): Անոր
հարստութեան վրայ իր լսածները խելքը թոցուցին (ՇՕԵ 157): Յաճախ
ամբողջ գիշերներով այդ շէնքի մասին կը մտմտամ (ԼՇԸԵ, 236): Կը
խօսէին ազգային ու քաղաքական հարցերու շուրջ (ն. տ., 190): Նախ
վանքին վրայ անդրադարձանք (ՏՁՎ, 14): Ո՞ր մայրը սեւազգեստի մը
վրան պիտի խորհէր (ն. տ., 141): Հազիւ կը համարձակին տրտնջալ զե-
փիտին դէմ պահակ (ՎՇԵԶ, 229): Կը դեգերէինք ծովութեամբ հարցե-
րուն շուրջ (ն. տ., 325): Բազմաթիւ խնդիրներու շուրջ բազմաթիւ նա-
խադասութիւններ պիտի արտասանենք (ն. տ., 325): Ամէն օր մէյմէկ
վէպ կը նիւսէի միտքիս մէջ այդ զոյգին վրայով (ՕՁԵ, 272): Դեռ կ'երա-
զէր խնձորներուն մասին (ՍՎՄ, 159): Այս տարի թերթերը ահագին աղ-
մուկ հանեցին պզտիկ երկրամասի մը մասին (ԿՓԶ, 171): Ան տանն
հեքիաթունակ բաներ կը պատմէին մեզի ահօր նկատմամբ (ԲԲՄԵ, 113):
Կապալին լրացումները սահմանափակման իմաստով.— Այս հա-
բարերության արտահայտմանը ծառայում են մէջ, իբրեւ, իբր, վրայ,
մասին, հանդէպ, կողմէ, համար, շուրջը, դէմ, որպէս, եով, մօտ, նկատ-
մամբ, աակ, տեսակէտով:

Այսպիսի լրացում կարող են ստանալ աշխատիլ, առաջ գալ, առաջ
երբալ, ապահովցնել, ազդեցութիւն ունենալ, ամբաստանել, բաժին ունե-

նալ, գերազանցել, ղեկավարութիւն ընել, գալ, դնել հետը, զգալ, զլանալ, զոհել, քերական, խօսիլ, ծառայել, կալանալ, կարօտ ունենալ, հիմնալ, հիանալ, յայտնօրիլ, յամառիլ, մխտօրիլ, մերժել, մշակօրիլ, նօրիշել, շարունակել, պատասխանել, պնդել, ստել, տեսնել, ստրկանալ, օրինակ առնել և այլ բայեր:

Օրինակներ՝ Պիտի յամառի՝ Բ ձեր պահանջմանց մէջ (ՀՊԵԺ, 1, 363): Իբրեւ մատենագիր շատ ծառայած է ազգին (ն. տ., 2, 28): Քիչ ժամանակի մէջ շատ առաջ գնաց մայրենի լեզուին մէջ (ն. տ., 120): Սակայն իմ գէմբը գեղեցկութեան մասին միւս բոլոր յատկութիւնները կը գերազանցէ (ն. տ., 205): Հոս ալ թաղային վարժարանն հետ երթալու մասին կը մրցի միւս թաղային վարժարաներու հետ (ն. տ., 3, 158): Ես իբր Բրիտանիէ և իբր հեռառես իշխան պարտաւոր էի աչս ղեկավարութիւնն ընելու (ՄԵ, 149): Ասիական եղերքը ղէպի հիւսիս հետզհետէ ծովուն մէջ կը մխտի (ԳԶԵԺ, 1, 351): Բանաստեղծութեանց մէջ արեւելեան երգերը կը սիրէր (ն. տ., 2, 14): Կը դատապարտուի հասարակաց յարգանքին ու համակրութեան առջեւ (ՌԶՅ, 554): Անիկա չէ հինցած իր երեք շորորդին մէջ (ՀՈԵ, 123): Այդ ձեւերը երբեք աշխատած չէին երկարի կամ վայտի վրայ (ՎՇԵԶ, 257): Իր տեսողութեան նորութիւնը կը կայանայ բացարձակ առարկայականութեան մը մէջ (ԱԶԵ, 167): Ով կարօտ ունի ինձ հանդէպ անբաւ, Բող սիրէ զբեկ (ՕՓՅ, 11): Քու կողմէդ խոշոր համբոյժ մը տուի անոր (ԶԳԶ, 168): Տէր հայրն է որ կը պատասխանէ զիտացիներու կողմէ (ՎՄԱՅ, 192): Երիտասարդը խզճի խալ՝ մըն էր զգացեր երկու ձեւերու նկատմամբ (ՍԲՄ, 185): Ինչո՞ւ նախ ստեղ էի նիւրի մը շուրջ, որ սրբութիւն էր ինձի համար (ԳՄԱՄԻՃ, 409): Ուսմանը ընտիր մեթոտները մեծ կարեւորութիւն ունին բարոյականի տեսակետով (ԱՄՆԿ, 87): Չը ստրկացաւ դրացիներուն մօտ՝ զանոնք սիրաշահելու ճիգով (ՍԲՄ, 46): Ալ պոյտիկ Սեղրակը չպիտի ամչնար իր ընկերներուն և զսասառուներուն հով (ԼԲԸԵ, 99): Մասնաւոր գորգորանք մը, եղբայրական համակրութիւն մը կը տածէր տանտիրուհոյն համար (ԶԳԶ, 85): Վայելչութեան կողմէ չէր կարող մրցիլ իր գեղեցիկ ոտոխին հետ (ԳԶԵԺ, 2, 23):

Մասին կապով կառուցը կարող է մեկնաբանվել և՛ սահմանափակման, և՛ վերաբերութեան իմաստներով:

Օրինակ՝ Սիրանոյշ նախ ուղեց ինքզինքը խաբել էրկանք բռնած ապօրէն ընթացքին մասին (ԵԵ, 401):

Կապային լրացումները համեմատութեան իմաստով.— Աչս հորաբերութեան արտահայտմանը ծառայում են առջեւ, հանդէպ, հետ, հով,

մօտ, մէջ. բաղդատմամբ, դիմաց, դէմ կապերը: Այսպիսի լրացում կարող են ստանալ ծանրանալ, բերեանալ, մեծանալ, երեւիլ, նմանութիւն ունենալ, խոնարհիլ, բաղդատել, զօրացնել, պզտիկնալ, տննետանալ, մրցիլ, ոչնչանալ, պղտորուել, հանդուրժել և այլ բայեր:

Օրինակներ՝ Մեհեանը արձանին քով իրբև պղտիկ արձան մը կ'երեւի (ՀՊԵԺ, 5, 48): Աթոռն ագռալին քով շատ պիտի ծանրանար և մեծնար (ն. տ., 10): Ամէնքը կը խոնարհէին Համբարձում աղայի ժամացոյցին առջև (ԵՅԵԺ, 1, 500): Ձէր կրնար իր դիրքը զօրացնել այսպիսի հակառակորդներու հանդէպ (ն. տ., 4, 50): Զայն կը բաղդատէի ուսարիի սեղանին քով նստած զինեմովին հետ (ն. տ., 452): Շողեհաւի մէջ, կամորջին վրայ, ոտքէս մինչև գլուխս կը շափէր, ամփոփելու դիւս իր մէկ նայածքին մէջ, որուն առջև կը պզտիկնայի ամէն ատեն (ԳԶԵԺ, 1, 378): Վայելչութեան կողմէ շէր կարող մրցիլ իր գեղեցիկ ոսոխին հետ (ԳԶԵԺ, 2, 23): Իմ բոլոր հաստատամտութիւնս այս կնոջ մէկ ժպտին առջև անհետացաւ (ն. տ., 103): Երիտասարդը իր դժայիման մէջ ինքնիրեն բաղդատութիւն մը կ'ընէր հոս այս երկու կիներուն մէջ (ն. տ., 157): Այդ ամէն հրապոյրներուն քով ինք կ'անհետանար (ԵՆ, 221): Ու նորէն մերժուած սիրահարը մոռացութեան ու լքումի մշտնջերուն մէջ անչափ կ'ըլլար, ամիրային թոռան յաղթական երևումին առջև ոչնչանալով (ն. տ., 321): Իրենց տաւիֆին բաղդատմամբ շատ քիչ բան գիտէին (ԼԲԸՆ, 18): Մենք կը շուտիմք այս փարբամութեան դիմաց (ՀՅԵ, 447): Մէկի դէմ հիմա հարկըներով կին ու երախայ ասանկ խաշել կ'ըլլայ եղբւր (ՀԱԶԲ, 207): Այն աստիճան անձս պզտիկցած էր իմ անձիս հանդէպ, որ մեր տան մէջ ման գալու երես շունչի (ԶՈՆԵՄ, 15): Փարթամ և շրկոյ, սէզ շէնքերու մօտ Մերկ խրճիթներու ևս շէմ հանդուրժեր (ԽԱՇՄԱ, 59):

Կապալին լրացումները փոխարինւորչան իմաստով.— Այս հարաբերութեան արտահայտմանը ծառայում են փոխարէն, փոխանակ, փոխան, տեղ(ը), իբրեւ, իբր, դէմ, հետ, որպէս կապերը:

Այսպիսի լրացում կարող են պահանջել բաղձազան իմաստային խմբերի պատկանող բայեր, ինչպէս՝ աշխատիլ, անցնիլ, անիլ, բաժնել, բացուիլ, բերել, բռնել, գէշուրիւն ընել, գտնել, խմել, բնծալուիլ, բնդունիլ, ժպտիլ, լոյս տեսնել, ծառայել, ծածանիլ, կատարել, իջնել, ստանալ, փոխել, փոխանակել, պահանջել, շփոթուիլ, ունենալ, տեսնել և այլն:

Օրինակներ՝ Կուղե՞ս որ փութ խօսքեր ընես, և զանոնք իբրեւ պատգամ բնդունին (ՀՊԵԺ, 6, 50): Ռուբինեան խաշի դրօշը սկսաւ ծածանիլ փոխանակ յունական դրօշին (ՄԵ, 139): Դուն ալ անոնց գէշուրեանք դէմ գէշուրին կ'ընես (ԵՅԵԺ, 1, 143): Այդ անամօթ գերը կատա-

րած է. պարզապէս դրամի փոխաբէն (ն. տ., 163): Սկսաւ պահանջել որ
 իբրեւ փոխաբիւնութիւն մայրս ալ տունէն համբեմ (ն. տ., 4, 562): Այս
 մայրկենանիս բոլոր գանձապետի, տնօրէնի գիրքը ազատ մուրացիկի
 վիճակին հետ պիտի փոխէր (ԳՁԵԺ, 2, 150): Փոխանակ բազմ օրօրէն-
 քու, հայրենիք, օրրանիս բով մայրիկս գրեզ միշտ ողբաց (ՊԴՏ, 11):
 Հոսնկայ գիշերներուն հովութեգութեան տեղ հիմա խաւարին զարհու-
 րանքը բոներ կեցեր է (ՌԶՑ, 287): Աս այժմ խաշս ուտելու և պանկելու
 փոխաբէն պիտի ծառայէր (ԵԵ, 138): Իր բժշկական գրքերուն տեղը
 լիտի, անասակ վէպեր գիգուեցան աշխատութեան սեղանին վրայ (ն.
 տ., 147): Ու բարեւի մը փոխան Հազար բարիք ևս տալի (ՄՄԵԺ, 111):
 Դռն ոխի տեղը սէր դնել ուզեցիր (ԼՇԸԵ, 287): Տոկոսի տեղ ալ ազգային
 ծառայութիւն կ'ընեն (ԹԲԱԵ, 571): Իտէալիս տեղ կ'անցնէր անէութիւնն
 անշատակ (ՌՈՆ, 54): Անգամ մը եւս բու սիրուղ փոխաբէն միտն վիշտ
 կու տամ (ՇՇ, 1, 150): Ան իր տան պաշարներէն շաքար, կարագ, օճառ
 ու զանազան պարեններ իբր ողորմութիւն կը բաժնէր փողոցէն անցնող
 մուրացիկ կիներուն (ԶԳԶ, 79): Մութին մէջ՝ մութի պէս կը սողան Անոն
 որ մեզ կերան որպէս հաց (ԳԱՊՎ, 60): Անողորմ ևնթագրութիւններ
 իբրեւ ստուգութիւններ բնդունուեցան (ԵԵ, 296):

Կապալին լրացումները շահի (և վնասի) իմաստով.— Այս հարա-
 բերութեան արտահայտման ծառայում ևն համար, ի նպատակ, պէմ,
 տակ, ի հաշիւ, հասցէին, ի պատիւ, առջեւ, մասին, հաշուովն կապերը:

Այսպիսի լրացում պահանջում ևն տարբեր իմաստալին խմբերի
 բաշխ, ինչպէս՝ աշխատիլ, աղօթել, ապրիլ, ապահովել, դնել, խօսիլ,
 խնդալ, լալ, ծառայել, պարգել, պեղել, սեղան դրուիլ, սահմանել, ցա-
 փիլ, տրամիլ, տալ, փոխուիլ և այլն:

Օրինակներ՝ Դռն չէի՞ր, որ ինձի համար կեանքդ կուտալիր (ԶՊԵԺ,
 1, 287): Ուր դերասանի մը կամ ազգային հաստատութեան մը կամ բն-
 կերութեան մը ի նպատակ ներկայացում կամ պար կը տրուի (ն. տ., 2,
 232): Խիստ բիշ ևն այն անձերն, որ անձնութեամբ ուրիշին օգտին
 համար կ'աշխատին (ն. տ., 4, 129): Եթէ ամուսնութեան դէմ խօսողներ
 կան, ամուսնութեան ալ ի նպատակ խօսողներ չկան (ն. տ., 6, 213): Որոն
 գործն է հաւթի հորեր պեղել ի հաշիւ նախատեսելու (ԵՈԵԺ, 6, 385):
 Սկսաւ կծու նախատինքներ տեղալ Համիտի ու իր մարդոց հասցէին (ն.
 տ., 408): Իսկ Բեզ համար ևս արցունքով կ'աղօթեմ (ՊԴՏ, 9): Շրեղ սե-
 ղան մը տրուեցաւ ի պատիւ մանկավարժին (ԵԵ, 62): Այս առթիւ աղօթ-
 քներ և մաղրամքներ քու ամիրայական մեծ գերատառնի համար. (ն.
 տ., 159): Իրենց կեանքը ձեզի համար եղեանին տուին (ՍԸԵ, 11): Ու

ձիւնի մէջ սառող մարդուն համար լալի (ՄՄԵԺ, 110): Կր ցալիմ անու-
մապին, բայց չեմ ուզեր մօտենալ անոր (ԱԶԳՃ, 147): Ես կր տրամիմ
հիմա մեր բոլոր պանդուխտներուն հաշուոյն (ՎՄՀԲ, 206): Սենեակ մը
ապահոված էին ինծի համար Կանխօրոք (ՎՄԱՅ, 182): Որ ևս ծառայեմ
իմ ազգիս համար (ԱՄՆԿ, 81): Ամէն օր սկսաւ գրաւի գալ սա կամ նա
մարդիկին յաղթութեանը ի նպատ (ՇՇ, 1, 255):

Կապալին լրացումները բացառման իմաստով.— Այս իմաստի ար-
տահայտմանը ծառայում են զատ, ի զատ, բացի, դուրս, առանց և հաղ-
վադեպ գործածվող գրաբարյան բայց կապը:

Այսպիսի լրացում կարող են ստանալ տարբեր իմաստային
խմբերի պատկանող բայեր, ինչպես՝ աշխատիլ, խօսիլ, գոյութիւն ունե-
նալ, ունենալ, հեռանալ, գալ, երթալ, գիտնալ, գրել, նանչնալ, մնալ,
տեսնել և այլն:

Օրինակներ՝ Տրամաբանութենէ զատ խօսքի տակ չմնալու ալ կոչում
ունի (ՀՊԵԺ, 2, 251): Կր հեռանան իրեն հետևողները, բացի Մանուկ
աղայէն (ն. տ., 3, 101): Մեզմէ ի զատ ամէնքն: ալ մեզի համար կր խօ-
սին ու կ'աշխատին կոր (ն. տ., 4, 201): Հացի պաշարէ զատ բան չէր
մնացել (ՄԵ, 189): Սոփիկէն զատ ուրիշ կին չհանչցաւ աշխարհի վրայ
(ԳԶԵԺ, 1, 199): Զեմ ուզեր բնորոշիլ որ դրամէն ու կրկնատումարէն դուրս
ալ բաներ կրնան գոյութիւն ունենալ (ԵՅԵԺ, 4, 626): Գաղղիացոց
ուրիշ միջոց չի մնաց բայց նահանջը (ՄՏԵ, 80): Քեզմէ ոչինչ, վերջա-
պէս, ինծի աչքես կու գար. բացի խորունկ հեծեծման արձագանքէ մը
երկար (ՎԹԵ, 278): Գործէն ու հաշիւէն ու դրամէն դուրս կարծես բան մը
չի գիտեր (ՕԶԵ, 90): Եթէ ինձմէ գուրս աշխարհ ունի առարկայական
անկախ գոյութիւն մը, ի՞նչ նշանակութիւն և ի՞նչ շահեկանութիւն կր-
նար ունենալ անիկա, առանց ինծի (ԱԶԳՃ, 124): Իր թատերգութեանց
երգերէն զատ բուն իսկ տահմային երգեր ալ գրած է (ԱԶԵ, 233): Գրեթէ
պատմական գիրքերէ դուրս ուրիշ բան չէի կարդար (ԵՅԵԺ, 4, 20): Ինձմէ
զատ ամէնքը գիտովցան (ԳԶԵԺ, 2, 77):

Կապալին լրացումները փոխադարձ կապի իմաստով.— Այս հարա-
բերութեան արտահայտմանը ծառայում են հետ, միջեւ, մէջ, մէջտեղ,
վրայ կապերը:

Այսպիսի լրացումները ստանում են փոխադարձ գործողութեան ցույց
տվող բայերը, ինչպես՝ ամուսնանալ, գիրկընդառնուիլ, գրկուիլ, ուղա-
գորուիլ, խօսակցիլ, խորհրդակցիլ, շարաբերութեան մէջ մտնել, միանալ,
նշանուիլ, տեսակցիլ, տեսնուիլ, համբուրուիլ, եղբայրանալ և այլն:

Օրինակներ՝ Զեմ ձգեր զինքը անծանօթ երիտասարդներուն հետ

խօսակցիլ (2ՊԵԺ, 1, 47): Կարևոր գործի մը վրայօք կ'ուզեմ քեզի հետ խորհրդակցիլ (ն. տ., 223): Վարժարանին մէջ օր մը կոխ կը ծագի երկու աշակերտներու մէջտեղը (ն. տ., 2, 121): Ասոր օրովն է որ պատրիարքարանն յարաբերության մէջ մտաւ դեսպանատուններուն հետ (ն. տ., 222): Վէճ մը ծագեցաւ երկու միաբաններու մէջ (ն. տ., 184): Բոյր ընկերութիւններն իրարու հետ կը մրցին (ն. տ., 4, 459): Դուք իրարու վրայ վստահութիւն ունիք (ն. տ., 5, 61): Երիտասարդին մէկը աղջկան մը հետ կը նշանուի (ն. տ., 6, 182): Կարևոր չէր շարունակաբար կոխ մղել խումբ մը հայերու միջեւ (ԵՕԵԺ, 4, 363): Հեռուէն հեռու խօսակցութիւն մը հաստատուած էր ամէնուս միջեւ (ն. տ., 517): Գէշ բնկերներու հետ յարաբերութիւն չես հաստատեր (ն. տ., 574): Սակայն այ ամէն ինչ վերջացած էր իւր և անոր մէջ (ՏԿՎԱ, 132): Կոխներ, բախումներ ագամ տեղի կ'ունենային Կոստանիան սաներուն և փողոցի ստահակներուն միջեւ (ԵԵ, 66): Յետոյ տրոմալի յոթիւն մը տիրեց մայր ու աղջկան միջեւ (ն. տ., 323): Չէի ուզեր հաստատել թէ ան չէր ուզեր տեսնուիլ ինծի հետ (ն. տ., 486): Օր չէր ըլլար, որ ժամկոչներուն հետ կառնի շրջուէր՝ ամենաշնչին զանցառութեան մը համար (ն. տ., 534): Չօք ու աղջկան մէջտեղ ծանր կոխներ ունեցեր էին (ԼԲԸԵ, 84): Արեւներուն հետ գրկուիմ աշօք սարերուն վրայ իմ հայրենական (ՍԲ, 175): Արցունքներով ողբազուրուեցաւ թևաբաց ու կարօտալիր հոգիով սպասող քաղաքացիներու հետ (ՎՃՇՍ, 96): Գրասենեակին մէջ մը բառ միայն փոխանակեցի պաշտօնակիցներուս հետ (ՍՎՄ, 45):

Հետ կապով կառուցը որոշ դեպքերում կարող է մեկնաբանուիլ փոխադարձ կապի և մատուցման իմաստներով: Օրինակ՝ Եկուր, բաժնեմ քեզի հետ աշօք անակնկալ հարստութիւնը (ՎՇԵՆ, 238):

Կապալին լրացումները ներգործող խնդրի իմաստով.— Այս հարաբերութեան տրտահատմանը ծառայում է կողմէ կապը: Լրացյալ դառնում են կրավորական սեռի բայերը:

Օրինակներ՝ Անպարտեղ դուրս ելլել դամբարանէն՝ վանառականին կողմէ կամայով մը իր ափը սպրդած ոսկիին հետ միասին (ԵԵ, 520): Անոր հրատարակելը սիրուած չէր նոր երիտասարդութեան մէջ և միւս բոլոր թերթերու կողմէ կը հալածուէր (ԹԲԱԵ, 585): Կը տանջուէր մտնաւանդ անոր համար՝ որ իր գրական արժանիքները կասկածի ներքեւ կ'իյնային նոր համարող քննադատներէ ոմանց կողմէ (ԶԳՆ, 85): Այդ օրը, բոլորին կողմէն ահամարահուած փնթի Միզն, մեզի համար դիցաբանական հսկայ մըն էր (ՀԵԱԳԱ, 247):

Կապալին լրացումները պատասխով ներգործության իմաստով.— Լրա-

ցումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից ոչ անմիջականորեն, ներգործ-
վում է ենթական: Այս իմաստի արտահայտումանը ծառայում են վրայ-
տակ, դէմ, առջեւ, հանդէպ կապերը:

Լրացյալ կարող են դառնալ հիմնականում զգացական բայերը:

Օրինակներ՝ Փողոցէն անցնողները ձիուն զեղեցիւրեանը, ազնուա-
կանութեանը, քաղաւթին, մարդասիրութեանը և ազնիւ զգացմանը
վրայ կը հիանային (ՀՊԵԺ, 4, 333): Իսկոյն զմայլեւ էր Իգմիրի ծովա-
ծոցին վրայ (ԳԶԵԺ, 1, 9): Ամիրային տունը նորէն սկսաւ հեծել աղուոր
աղջկան, անուշ տիրապետութեան տակ (ԵԵ, 331): Տեսան որ ձեր բռնեց-
քին հարուածներուն տակ մատնիչներու կզակները կը կտրկալիէին
(ՍՂԵ, 545): Խարխուլ կամուրջն անոնց բեռին տակ կը հեծէ խոնջ ու
նկուն (ՄՄԵԺ, 42): Այլ չեմ դիմանար այս անկուր տառապանքին դէմ
(ԼՇԼԵ, 375): Խեղճ առանձնասէր, համեստ մարդը շուտեւ է այս ար-
տաստութիւնը ցոյցերուն առջեւ (ԹԲԱԵ, 565): Իրարու վրայ չեն խնդրանար,
բայց կը յարգեն զիրար (ՕՁԵ, 78): Փիեռին մտածումը անշարժացաւ
մէկէն այդ հեռապատկերին առջեւ (ՇՇ, 1, 107): Հետզհետէ հետաքր-
քորութիւնս կը մեծանար իր լուս հայեցումներուն հանդէպ (ՕՁԵ, 235):
Հեռաւոր կատարներուն ձիւնը հալեցաւ արեւին տակ (ՎՀՀՄ, 324): Նդիօն
կարծես ննջուեցաւ, իծկուեցաւ այս ակնարկին տակ (ՍԹՍ, 57): Հաւերս
ալ զգաստացան, խելոյցան իր ուժեղ ու անվրէպ կտուցին հարուա-
ծներուն տակ (ՊՄՏՀԳ, 244): Ինչպէս կ'ուզէք որ ապշիմ ևս Պատկերին
հանդէպ այս գարնանային (ԽԱՇՄԱ, 59):

Կապային լրացումները միասնութեան իմաստով.— Միասնութեան
իմաստը կապային կառուցներով զրոհորվում է երկու ձևով՝ բուն միաս-
նութեան և խնդրային միասնութեան: Երկու դեպքում էլ հանդես են գա-
լիս հետ, մասամբ և հանդերձ կապերը:

ա) Կապային լրացումները բուն միասնութեան իմաստով.— Լրա-
ցումը ցույց է տալիս այն առարկան, որի հետ միասին ենթական կատա-
րում է գործողութիւնը: Այս իմաստի զրոհորմանը մասնակցում են հետ
և հանդերձ կապերը: Լրացյալ կարող են դառնալ տարբեր իմաստային
խմբերի պատկանող բայերը:

Օրինակներ՝ Գիշեր մը թատրոն գացի բարեկամի մը հետ (ՀՊԵԺ,
1, 311): Վհճափառ կարողիկոսին հետ նաշելէն հորը նոր վհճափառու-
թեան առջեւ զօրահանդէս մը բերի է (Ն. տ., 4, 109): Սովի ժամանակ
տեսնում է որ հնգիկներն իրենց կովերուն, եզներուն և ոչխարներուն
հետ անօթութենէ մեռած են (ԵՕԵԺ, 4, 333): Խնկացողին հետ կը խնդար,
լացողին հետ կու լար (Ն. տ., 452): Ժոխաբար ապրիլու վարժումը կինը

լանկարծ չբաւորութեան կը մատնուի զաւկներովն հանդերձ (ՄՏԵ, 22)։ Ձեր սուրբրուն հալածանքէն բոլոր դատաւանները եղբայրադաւնեւան հետ գերեզմանուեցան (ՄՆԵ, 44)։ Պզտիկը հասաւ մեզ իր շրջանակին հետ (ԼՇԸԵ, 57)։ Երիտասարդը առտուընէ մինչև իրիկուն կը պատէր մէկ բանի րնկերներու հետ (ԼՖԸԵ, 114)։ Կ'իջնայ մեզ հետ ապագան ալ յոյսերուն հետ բոլոր (ՎԹԵ, 207)։ Սիրեր ու ապրեւ էիր անոնց հետ (ԶԳԶ, 168)։ Նախանձիս հետ նաև արքեցեւ էր հետաքրքրութիւնս (ՍՎՄ, 207)։ Խումբ մը որբերու հետ Մակար տաւուեցաւ Առաքելոյ վանքը (ՍՄԼԸ, 151)։ Զիարշաներ կը կազմակերպէին ուրիշ հայ տղաց հետ (ՊՄՏԶԳ, 247)։

բ) Կապալին լրացումներ խնդրալին միասնության իմաստով.— Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որը խնդրի հետ միասին կրում է գործողութիւնը։ Այս զեպքում ես հանդես է գալիս հետ կապը։

Լրացյալ լինում են հիմնականում ներգործական սեռի բայերը։

Օրինակներ՝ Կը պահանջեմ տեսնել զբեկ ամուսնոյդ հետ (ՄՏԵ, 143)։ Հազցուցէմ ատար իր քնտանիքի հետ ստորուկի լաթեր (ՌԶՅ, 187)։ Հիմա իմ բուրդիս հետ կաշիս ալ աճուրդի կը հանէին (ԹԲԱԵ, 504)։ Պաշտօնիս հետ կը կորսնցնէի նաև վաճառատան վրայի սղաթիկ սենեակս (ն. տ., 598)։ Անջրպետին մէջ իրենց հետ կը վազեցնէն գիս հեւհեւ (ՎԹԵ, 135)։

Կապալին լրացումներ ուղղութեան իմաստով.— Այս հարաբերութեան արտահայտմանը ծառայում են դէպի, դէպ, վրայ, վրան, դէմ, քնդառաջ, տակ, ի վար, վար, ներս, շուրջ, կողմը, ետեւէն կապերը։

Այսպիսի լրացում կարող են ստանալ տարրեր իմաստային խմբերի պատկանող բայեր։

Օրինակներ՝ Ամէն խնդրի վրայ վաճառականի աչքով նայել (ԵՕԵԺ, 615)։ Բնաւ չպիտի կրնար ճանչնալ զինք, եթէ շնիկը չհաշէր դէպ այն կողմ (ՏԿՎԱ, 292)։ Իր շողերը մեկրի մէջ թաթիած գաղջ արև մըն ալ կը տաւածուէր Երկինքէն դէպի վար (ՌԶՅ, 210)։ Գետն համբոյրի մը Երազով դէպի ափունք կը բեքի (ՄՄԵԺ, 35)։ Խոնջ իրիկունն արագօրէն կը խոնարհի դէպի խաւար (ն. տ., 36)։ Ձուրք կ'երկեցնէ աշխուժով դէպ աջն անձը, որ տառնոց մը կը գնէր հոն (ԵԵ, 371)։ Ու նայեցալ հանդիպակաց ծաղկաստանին ալ վրան (ՄՄԵԺ, 124)։ Ու ճիւղերնին դէպի ջուր դողդողալով կը հակին (ՌՄԵ, 34)։ Փոս աչքերնիդ դէպի երկինք զուր բանաք (ն. տ., 101)։ Նայուածք մ' ուղղեցէմ դէպի Պարբեհուն (ն. տ., 140)։ Խոնարհուէ հակառակորդ առջեւ (ԼՇԸԵ, 365)։ Կը կախով իր րնկերոջ վրայ (ՎՇԵԶ, 184)։ Ու կուրծքս յիշատակին վրայ հակած ար-

առատուեցի (ԹՈՆ, 114): Լուսինը գեռ կը նայի դաշտերուն վրայ Մովս-
 րու (ն. տ., 148): Թիթևներէկ մը, օգի ծաղիկ վայրայած, կը խոնարհի
 իւրաքանչիւր ծաղիկի դէմ (ՎԹԵ, 70): Ժպտուն աշքերէ մա՞հ թէ՞ լոյս կը
 պարզեն դէմը սիրոյս (ն. տ., 83): Իմ էութիւնս բնդառաջ ցատկեց իսկոյն
 այդ վերինն (ն. տ., 93): Գերեզմանի ցուրտ մը դէմքիս վրայ կը զգամ,
 Լըր կը նայիմ ոտիս տակ (ն. տ., 132): Երդ մը կը վազէր ջութակներն
 ի վար (ԱԶԵ, 68): Կեանքը պէտք է դէպի մեծութիւն ձգտի (ն. տ., 185):
 Տխուր ճառագայթներ իրենց զգայուն լարերը երկարեւ Լին քաղաքին
 բոլոր իրերուն վրայ (ՎՀՀՄ, 243): Քեզ տեսնելու համար ես՝ լոկ ինձմէ
 տես նայեցայ (ԳԱՊՎ, 111): Նայեցաւ սանդուխներէն վար (ՇՇ, 1, 238):
 Արեւը իր հողանի բազուկները կը նետէր վիզիս շուրջ (ն. տ., 308): Բո-
 լոր աշքերը գաղտնի արցունքով ու խանդաղատանքով կը նային ժամա-
 նակին մէջ կոստում մանուկի մը ետեւէն (ԱՄՄՄ, 3): Շէնքը չափա-
 գանց հին բլլալուն համար փոր տուած էր բակին կողմը (ՇՇ, 1, 232):

Առջեւ կապով կառուցը երբեմն կարող է մեկնաբանուիլ ուղղութեան
 և համեմատութեան իմաստներով: Օրինակ՝ Ես պարտաւորուած եմ գլուխ
 ծնել իր ճակատագրական օրէնքին վնասականութեան առջեւ (ԱՀԳԺ, 126):

Կապային լրացումները միջոցի իմաստով.— Այս հարաբերութեան
 արտահայտմանը ծառայում են մէջ, տակ, ներքեւ, վրայ, միջոցաւ, ձեռ-
 քով կապերը:

Լրացաւ բայերը իմաստային սահմանափակում չունեն:

Օրինակներ՝ Պատուոյն վրայ խօսք տուա՞ւ աղջիկս առնելու (ՀՊԵԺ,
 1, 420): Մարեմեան՝ իր քաղաքաւար ձեւերուն տակ բիրտ ու լիքք բնա-
 տրութիւն մը կը ծածկէր (ԳԶԵԺ, 2, 84): Սիրոյ և հաւատքի ներքեւ շա-
 հասիրութիւնը կը պատուպարի գրեթէ միշտ (ՄՏԵ, 18): Հաւաքուած էին
 այն օրը՝ տաղերգելու իւրաքանչիւրն իր նուագաւանին վրայ Բանը իրենց
 քնարական կատարելութեան (ԹԶՅ, 220): Կոստանեան վարժարանին
 ապագան կապուտ, ծիրանի, վարդագոյն երանգներու տակ նկարուեցաւ
 (ԵԵ, 62): Ուռկանները կը կարկտուին ծերուկ ձկնորսին անխոնջ ու կոշկ-
 ոտա մատուրներուն տակ (ն. տ., 236): Դուք իմ զգացումներս ալ ձեռ
 զգացումներուն վրայ պիտի չափիւք (ԼՇԸԵ, 171): Կը քայլեմ՝ ծամելով
 ակաւներուն տակ՝ անասելի դառնութեամբ այս բոլոր մնացորդները
 (ՎԵԵԶ, 275): Թող որ ես լամ՝ զոցելով դէմքս ձեռքիս մէջ երկու (ՎԹԵ,
 348): Զի Հաւատանն ալ ամբողջ Ինքզինք նանչցաւ ձեր վրայ (ն. տ.,
 279): Զիս կապած, կաշկանդած է իր կամքին տակ (ՇՇ, 1, 75): Տիեզեր-
 քը պիտի ողորդուէ նոր գիտերու տարափին մէջ (ԶԳԶ, 163): Այս աղջը-
 կան ծանօթացած էր բարեկամի մը բարեկամին միջոցաւ (ԳԱԱՓ, 204):

Եւրոպացիներուն ձեռնով հող մի պահանջէ՛մ մեղմէ (ՍՍԼՃ, 438): Կու գան նաեւ սեւերու մէջ փաթարած մայրեր (ՎՄԱՕ, 37): Իր փողին վրա կը նուագէր կիզուած եղանակներ (ՍՍԼՃ, 59):

Մէջ կապով կառուցըր երբեմն կարող է մեկնաբանվել միջոցի և նյութի իմաստներով: Օրինակ՝ Ամբողջ գեղը մընշաղի մը մէջ քարախուած է (ԱՀԳՃ, 100):

Կապային լրացումները պարագայական հարաբերութիւններ.— Կապային լրացումներով արտահայտուած են տեղի, ժամանակի, նպատակի, պատճառի, հիմունքի, ձեւի, վիճակի, չափի, համապատասխանութեան, պայմանի պարագայական իմաստները:

Ա. Կապային լրացումները տեղի իմաստով.— Տեղի իմաստով երկու տարատեսակ ունի: Առաջինն ուղեորութեան տեղի իմաստն է, երկրորդը՝ դադարման տեղի իմաստը:

ա) Կապային լրացումները ուղեորութեան տեղի իմաստով.— Այս հարաբերութեան արտահայտմանը ծառայում են յէպի, դէպ, մէջ, վրայ, դէմ, քով, հետեւ, բնդառաջ, շուրջ, մէջտէլ, ի վար, ի վեր, մինչեւ, անդին կապերը:

Կրացյալ դռնում են շարժման բայերը, ինչպէս՝ երբալ, դիմել, ուղղուիլ, գալ, սլանալ, արշաւել, չուել, մտնել, վազել. ելլել, տանիլ, բերել, նետուիլ, նետել, իջնել և այլն:

Օրինակներ՝ Բռնի կարծես պարոն եղուարդին վրայ կ'երթամ (ԵՅԵԺ, 1, 65): Նկաւ նախագահական արձօնն դէմը (ն. տ., 4, 210): Մշակեալ դաշտերու, շէկ ու գեղին այգեստաններու մէջ կը նետուին (ԳՁԵԺ, 1, 20): Ամէն բան խաւարի մէջ ինկաւ յանկարծ (ն. տ., 243): Մարդկային բանականութեան և զգացման ամբողջութիւնը կը մղուի լուսեայն դէպի ոչնչութիւն (ՍՏԵ, 55): Աշունը քարայրի մէջ կը քաշուին (ՌԶՅ, 196): Նկեղեցույն մէջ մտալ լուսեայն (ՌՍԵ, 124): Վարդապետացուն լոյսին հետ ելաւ անկողնէն, իջաւ դէպի ձորը (ԼՇՐԵ, 133): Ուղղութեամբ բնկերներուն քովը (ն. տ., 175): Կենսալի բանականութիւնն դէպի սեւ գիծ մը կը վազէ (ՏԶՎ, 153): Մին կը դիմէր դէպ անշուք գիւլ (ՌՌԵ, 37): Յետոյ ամէնն ալ մէկէն վառարանիս մէջ նետեցի (ԹԲԱԵ, 590): Եւ կ'երթաւ, կ'երթաւ, անխոնջ ու թլթլա, Հորիզոնն ի վար, նախաժամքի մը հետեւ (ՎԹԵ, 73): Լոկ շքախումբ մ'է կարմիր, որ ընդ առաջ քնկ կու գայ (ն. տ., 241): Նկեմ լայն նամբուն վրայ (ԱՀԳՃ, 90): Ես իսկոյն սլացայ ձիւնապատ լեռներն ի վեր (ՇՇ, 1, 305): Հովերն իմ շուրջ արդ կու գան ու կ'երթան (ՍԲ, 294): Ստեղծագործութեան բիթը կը տանի երկու բեռներուն մէջտէլ (ՇՅԵ, 439): Մայր ճամբան լեցուն

է միշտ ինքնաշարժերով ու կ'երթայ փաղափ մինչեւ (ՎՄՀԲ, 176): Կ'ար-
շաւեն զտրերուն կողմ ի վեր (ԳՄՊՎ, 61): Ստիպուած կը շուեն Ատլան-
տեանէ՝ անդին (ՀԳՄՆ, 170):

Դէպի կապով կառուցը երբեմն կարող է մեկնաբանելն եւ ուղե-
ութեան տեղի, եւ ուղղութեան իմաստներով: Օրինակ՝ Դէպի աղջիկնե-
րուն կը դառնան (ՅՕԵԺ, 1, 16):

բ) Կապալին լրացումները դադարման տեղի իմաստով.— Այս հա-
րաբերութեան մասնակցում են շատ մեծ թվով կապեր, ինչպես՝ առաջ,
առջեւ, առջիս, աորնքեր, առաջք, անդին, աղին, դէմ դիմաց, բոլոր-
տիք, ետեւէ, ետին, դուրս, վրայ, վրան, վերեւ, մէջ, բով, շուրջը, տակը,
ներս, ներքեւ, մէջտեղ, վար, վեր, մօտ, մոտիկ, ի վար, ի վեր, յանդիման,
միջեւ, բնդդէմ, հեռու, կից, դէմ յանդիման եւ այլն: Անշուշտ սրանց մէջ
առավել հաճախ գործածվում են վրայ, մէջ, բով, շուրջը, տակը, ներքեւ,
ներս, դուրս, դէմ, դիմաց, միջեւ, իսկ մշտաները համեմատաբար սա-
կավ գործածական են:

Այսպիսի լրացում պահանջում են դադարման գործողութիւն, ինչ-
պես եւ ոչ տեղափոխութիւն ցույց տվող բայերը, որոնք շատ մեծ թիւ
են կազմում:

Օրինակներ՝ Այն ատեն բազմոցներու վրայ պիտի նստիմ (ՀՊԵԺ, 1,
53): Մեր բոլոր ժողովներուն մէջ արդարութիւնը միշտ կը վալլի իւր
բացակայութեամբը (ն. տ., 2, 21): Քաղաքին մէջ գրեթէ միշտ կառքով
կը շրջագայի, եթէ սանդուխէն վեր կառք հանելը կարելի ըլլար՝ մինչեւ
անկողինը կառքով պիտի երթար (ն. տ., 167): Ի՞նչ հարկ կայ որ տկար
փետուր մը այս հոշակապ շէնքերուն շուրջը տաւուրերի (ն. տ., 225):
Յաճախորդ մը կ'երեւայ դրան առջեւ (ն. տ., 3, 274): Անոնց վերնալը
կը փափաքին աշխարհիս վրայէն (ն. տ., 4, 461): Կենաց յոյս մը կը
վնասէր Կիլիկիայէ դուրս (ՄԵ, 62): Որուն մէկ մասը դռնէն դուրս մնա-
ցեր էր (ն. տ., 213): Կարծես ինր ամիս դիւթական աշխարհի մը մէջ ապ-
րեցայ (ՅՕԵԺ, 4, 8): Մեր բովը հին օրերու խանդը չէր մնացած (ն. տ.,
59): Քանի մը ծառեր կ'երեւային մեր բնակութեանց շուրջը (ն. տ., 117):
Երկար ատեն ապրած է հայկական շրջանակէն դուրս (ն. տ., 428): Նա-
յուածքը աննպատակ կը քափառի պատուհանէն դուրս, ծովուն վրայ
(ԳՁԵԺ, 1, 40): Այս անբոյք երջանկութեան մէջ մոլորած երիտասարդին
ակնարկն ու յիշողութիւնը ներկայէն անդին չէին անցներ (ն. տ., 2, 60):
Մաղերս զլիսու վերեւ կը ցցուին (ՄՏԵ, 132): Ծածկուած վարագոյրնե-
րէն ներս տարութիւնը կը սողար (ՌՁՅ, 22): Խրնիքին բով երկու ֆառի
մէջտեղ ալ կրակին վրայ որսորդի կերակուր մը եփ կու գայ (ն. տ., 197):

Դոց պատուհաններէն անդին, հեռուն, կը տարածուէր բազմերանց գի-
 րանկարը (ՆՆ, 31): Մովսիսի բահի մը թռչուններ կը լածէին այդ լոյն
 շրջապատկերին վերելք (ն. տ., 414): Թումիկին ետեւ փողոցը կը նրո-
 տէին, խոշոր և կիսափուլ տան մը մէջ (ն. տ., 523): Բուռն փափաք
 ունէի տաք վերմակներու տակ կծկուելու (ն. տ., 547): Ըսէ որ գաղա-
 փարի փարոսները հեղեհեմ շորս ծագերուն դիմաց (ՍԸՆ, 26): Կաթնգնդի
 քովը նամբուն (ՄՄԵԺ, 112): Քար ու փրփուր ավին վրայ կը նամբու-
 րուին իմ առջիս (ԽՍՆ, 37): Լոյսեր կ'արհմին ծառերէն անդին (ն. տ.,
 34): Թեթև ձգիտով մը կը կենար մկրտուողին քովիկը (20Ն, 19): Բա-
 կին մէջ, հանոցին քիչ մը վերօքը, երկը շորս տախտակ երկնցուցին
 (ն. տ., 33): Բառերու ետին լանդիմանութիւններ կը փնտռէ (ՎՇՆ2,
 62): Կը դնեմ մարդկային աչքերու առաջ (ՉՆՆ, 135): Բառական բաղ-
 մութիւն կար, ոմանք խաղի սեղանին շուրջը հաւաքուած, այլը դաշնա-
 մուրին բոլորտեքը (ԼԲԸՆ, 69): Վանքին այգիին քովիկը, խոշոր ծառի
 մը տակ նստած ենք (ն. տ., 186): Մեր ոտներուն հերկեւ կը զգանք անոր
 ծածանքը գոյսէն միշտ չեւոյցը (ն. տ., 126): Երբեմն շփոթաշար կը
 կենամ նշմարտութեան ու սուտին միջեւ (ՎՇՆ2, 305): Յաջորդ օքը կո-
 կիկ կաշատուած սենեակ մը վարձեցի յոյն բնտանիքի մը քով (ԹԲԱՆ,
 598): Ու մենութիւնն անհունէն վար կը ծփար (ԽՈՆ, 75): Քայլերսդ առաջ
 լայնօրէն բացի ժանգոտած հոգիս և եկար, անգէտ (ՎԹՆ, 17): Կը պա-
 հուէր տարապիր, բարձր նիւղի մը հետեւ (ն. տ., 324): Պէտք չէր հիմա
 խոնջէնիդ առջեւ գտնել դուռ մը բաց (ն. տ., 88): Եւ շլացած աչքերուդ
 դէմ ծագեցան բիրտ յոյսեր (ն. տ., 91): Բանձր անձկութիւն մը կը դիզուի
 կուրծքս ի վեր (ԱԶՆ, 70): Իր գիւղին աղջիկներուն դիմացը կը շիկնէ
 ամօթխած (ն. տ., 324): Դրան առջին համազգեստաւոր սպասեակ մը
 տիկինն կառքը առաջ բաշէ կու տայ (ՕԶՆ, 188): Երկու ազգականները
 մեթորոյն մէջ կեցան իրարմէ հեռու (ՇՇ, 1, 243): Կապույտն ի վար կը
 ծորի Երկինք մը չինջ ու պայծաս (ՍԲ, 232): Անոնք արդէն նստած են
 մեմեկային լանդիման (ն. տ., 250): Կեանքը կը սահէր գոհունակութեան,
 սիրու և երգի մէջ, գինիի մշտավազ առուակներու վրայէն (ՎՀՀՄ, 325):
 Դնաց գործարանին դրան կից սպասելու (ԳԱԱՓ, 251): Մովսիս նախդ
 լուսամուտիս առնքեւ ճակատս ափիս կու լամ (ԱՍՆ, 32): Կանգնէր եմ
 լալն Հորիզոնին դէմ լանդիման (ԳԱՊՎ, 48): Հարկ էր տոկալ այդ բոլո-
 րին, իր գաւակներուն մօտը ապրելու սիրուն (ՍՍԼԸ, 77): Ապրած ու գո-
 ծած էր հիսախալին Միշագետքէն մինչև Էրզրում, վաճառ ծովուն շուրջ-
 բոլորը (ն. տ., 415): Թիլօն զարմանքով էր նշմարել փոփոխութիւնը, որ

տեղի էր ունեցեր տղոց մօտ (ՄԹՄ, 54): Մեր դպրոցին ետեւ կը բնակէր
ան (ԳՍԱՄԻՃ, 392):

Վեայ, շուրջ կապերով կառուցները որոշ բայերի մօտ կարող են
մեկնաբանուիլ եւ տեղի, եւ հանգման իմաստներով:

Օրինակներ՝ Բույ պիտի տար որ յետոյ գինը պահեմ կործրիս գէմ,
Որ զինք սեղմեմ ուժգնօրէն թևերուս մէջ, բերնիս վրայ (ՎԹԵ, 128): Իրեն
գողգոջացող ձևերը կախեցին վզիս շուրջ այդ ժժմակը (ԶԳՀ, 40):

Մէջ, վրայ, շուրջը կապերով կառուցները որոշ բայերի մօտ կարող
են մեկնաբանուիլ եւ տեղի, եւ սահմանափակման իմաստներով:

Օրինակներ՝ Տառապեցայ իմ յոյսերուս, իմ երազներուս և իմ քա-
րութիւններուս մէջ (ՎՇԵՀ, 106): Բան մը դիտեցի սակալն Շուշանին
վրայ (ՅԶՎ, 120): Կը կարծես որ իրենց սիրահարութիւնը դեղերած ըլլալ
միայն դաշնակին շուրջը (ԶԵԵ, 53): Բաական տունէ ի վեր, գրական-
իտալէս ճշմարիտ սնանկութիւն մը կը տիրէ մեռ մեջ (ԱՀԳՃ, 237): Գրե-
լու եղանակին մէջ արարական ոճին ազդեցութիւնը կ'երեւայ (ԱԶԵ,
294):

Քով կապով կառուցը երբեմն կարող է մեկնաբանուիլ եւ տեղի, եւ
համեմատութեան իմաստներով: Օրինակ՝ Իր յատկութիւնը անոր Բով
աւելի կատարեալագործութեան (ՄԵ, 197):

Առջեւ կապով կառուցը կարող է մեկնաբանուիլ եւ տեղի, եւ շահի
իմաստներով: Օրինակ՝ Բացաւ եւրոպայի գոտը Մոնկոլներուն առջեւ
(ԵԹԾԾ, 169):

Ի վեր կապով կառուցը կարող է մեկնաբանուիլ եւ տեղի, եւ ուղ-
ղութեան իմաստներով: Օրինակ՝ Սառերն ի վեր կը մագլցէր մեծ ճիգով
(ԱԶԵ, 87):

Մէջ, տակ, ներքեւ կապերով շատ կառուցներ մի շարք բայերի մօտ
կարող են մեկնաբանուիլ եւ տեղի, եւ միջոցի իմաստներով:

Որինակներ՝ Թաշկինակներուն մէջ պլուրեցին այդ թանկագին քարը
ու գրգռաններին տեղատրեցին մասունքի մը պէս (ԵԵ, 159): Լաթերը
աւելի սաստկութեամբ կը նգմէր, կը նմարկէր իր փոփոցուցած կարմիր
մատներուն մէջ (Ն. տ., 405): Այդ մանուածապատ գիծերու ճարտարու-
թիւնը ծածկուած է այժմ նկարներու խիտ շրջանակներուն ներքեւ (ԶԵԵ,
132): Բառերու դատարկահունչ կուտակումի մը տակ կը ծածկես քաղ-
քենի ճաշակներդ (ՎՇԵՀ, 179): Հայրս՝ ձիւ վրայ դիտ պիտի տանի արտ
(Ն. տ., 368): Ձեր ափերուն մէջ խմած եմ սիրոյ խօսքերուն Անմահա-
կան օշարակը (Ն. տ., 407): Ուղեցի մագերդ, ովկիանին խառ Ալիքնէ-

յուն պէս ձեռքիս առակ գգուել (ՎԹԵ, 150): Երիտասարդ գեղջկուհին հետզհետէ փակուեւ, կծկուեւ էր պատեանին տակ (ՄԹՄ, 43):

Մէջ կապով կառույցը երբեմն կարող է մեկնաբանվել և՛ աեղի, և՛ նյութի իմաստներով: Օրինակ՝ Հոգիս լուամ այս ջուրերուն մէջ անսպասկ (ՄԲ, 414):

Կապային լրացումները ժամանակի իմաստով.— Այս հարաբերութեան արտահայտմանը ծառայում են առաջ, աղջեւ, մէջ, վերջը, ետք, վրայ, մինչեւ, հետ, պէս, ի վեր, առեմ, մօտ, մօտիկ, միջոցին, ժամանակ, դէմ, յետոյ, անդին, ասդին, քնդմէջ, դուրս կապերը:

Լրացյալ դառնում են տարբեր իմաստային խմբերի պատկանող բայերը:

Օրինակներ՝ Առտուրնէ ի վեր խուցիս մէջ նստելն ձանձրացալ (ՀՊԵԺ, 1, 34): Գալուն պէս կը յայտնեն գաղտնիքս իրեն (ն. տ., 240): Հայկազնեան դպրոցին փակումէն ետք Կ. Պօլիս դարձաւ հորէն (ն. տ., 2, 12): Երիմեանի պատրիարքութեան վրայ երեք շորս տարիներ անցան (ն. տ., 220): Առաջ պիտի երթայ նաև ասկից վերջը (ն. տ., 271): Բայց աղջիկէն առաջ ես կերակուր կ'ուզեմ, վասնզի առտուրնէ ի վեր բերանս բան դրած չեմ (ն. տ., 2, 24): Ամառուան եղանակին մէջ շատ տեղերէ կու գան հոս օդափոխութեան համար (ն. տ., 221): Սեղանին վրայ Թորոսի անսովոր դուարթութիւնը ամէնուն սիրտը ուրախութեամբ լցուց (ՄԵ, 89): Կէս գիշերին մօտ մեր վրանը պարպուեցաւ (ԵԾԵԺ, 1, 484): Ամբողջ նաշի միջոցին հաճելի ժամանց մը անցուցինք (ն. տ., 4, 233): Սովի ժամանակ տեսնուած է որ հնդիկներն իրենց կովերուն, եղներուն և ոչխարներուն հետ անօթութենէ մեռած են (ն. տ., 333): Իրիկուան դէմ մինչեւ թիւնելին հրապարակը գացինք մէկ քանի բարեկամներ (ն. տ., 519): Մինչեւ վերջին վայրկեանին, քաջութեամբ սպասեց իր զուգին բով, առտուան դէմ նորէն Լեկզեցի գնաց (ԳԶԵԺ, 1, 73): Ժողովէն վերջը առանձին տեսնուեցաւ հետը (ն. տ., 287): Արեւածագէն առաջ Լեկզեցին աւարտած կ'ըլլար (ԽԶԶ, 247): Չանդրաղաւնալու և մէկ նայուածքով անցնելու իր այս բնատրուծիւնը ինքն ալ խոստովանած է արդէն ուրիշ պարագայի մը տակ (ՄՄԵԺ, 268): Վարդապետացուն լոյսին հետ էլաւ անկողնէն (ԼՇԸԵ, 133): Կատարեկագործութիւնը տաւիփին հետ պիտի գար աներկբայ (ԼԲԸԵ, 156): Բայց չեմ կրնար սիրած շըլլալ Քեզ, որուն քիչ մնաց տալիս Սրաւս յետոյ օր մը կեանքս ալ (ՎԹԵ, 410): Գործողութիւնը կ'անցնի ռուս-այարսկական պատերազմին առեմը (ԱԶԵ, 320): Ուրիշներ աւելի անպատշաճ կատակներ կ'ընեն, միւսներուն լիբր քան-քաններուն քնդմէջ (ՕԶԵ, 173): Ասկէ անդին այլեւս զանոնք կանոնաւոր

շարքով մը շէր կրնար վերջիշել (ՇՇ, 1, 50): Ձախորդութեան առջև հա-
կատաղիրը միայն կ'անիծենք (ն. տ., 156): Յետոյ արտօնեց որ Արման
զատեւէն զուրս այցելէ նաեւ իր արհեստանոցը (ՍՎՄ, 10): Քսան տա-
րի անցած է մեր հանդիպումէն ասդին (ՎՄԶԲ, 78): Զմբան մօտիկ կը
լողողաւ, Տերեւները ահա կ'իջնան (ԱՄՆԿ, 55):

Առքիւ կապով կառուցը որոշ բայերի մօտ կարող է մեկնաբանվել
և՛ ժամանակի, և՛ սահմանափակման իմաստներով: Օրինակ՝ Շահնա-
դարի բանտարկութեան առքիւ ալ իր ծառայութիւնները շմբօնեց (ԵՅԵԺ,
4, 61):

Ինչ կապով կառուցը կարող է մեկնաբանվել և՛ ժամանակի, և՛ շահի
իմաստներով: Օրինակ՝ Պատուհանս պիտի բանամ առաւօտեան զէմ
(ՎՇԵԶ, 196):

Շէտ կապով կառուցը կարող է մեկնաբանվել և՛ ժամանակի, և՛
միջոցի իմաստներով: Օրինակ՝ Մինչ հողմերուն հետ կը զգաս բոյրը նոր
օրսան հրկունքին (ԲԹԱ, 77):

Մէջանդ, մէջ, զուրս կապերով կառուցները որոշ բայերի մօտ հա-
մատեղում են ժամանակի և տեղի իմաստներ:

Օրինակներ՝ Ճառախօսութիւնը վերջացաւ խանդավառ ցոյցերու
մէջանդ (ԵԵ, 94): Մեր բարեկամութիւնը շարունակուեցաւ դարոցէն
զուրս ալ, հասուկ կեանքի յորձանքին մէջ (ն. տ., 478): Իրենց շրջրջու-
մին մէջ երբեմն այնքան կը մօտենան (ՄՄԵԺ, 212):

Կապալին լրացումները նպատակի իմաստով.— Այս հարաբերու-
թյան արտահայտմանը ծառայում են համար, սիրոյն, իբրեւ, ի նշան,
մտնով, որպէս, վրայ կապերը:

Լրացյալ դառնում են տարբեր իմաստային խմբերի բայերը:

Օրինակներ՝ Յոգնութիւն առնելու համար քիչ մը աթոռի վրայ նըս-
տայ (ՉՊԵԺ, 1, 18): Այր մը իւր պատին պահելու համար պղտիկ ան-
պատուութիւններ ընդունելու է (ն. տ., 410): Ամառուան եղանակին մէջ
շատ տեղերէ կու գան հոս օդափոխութեան համար (ն. տ., 3, 221):
Ավստրիան ալ ի նշան բարեկամութեան Քլեքի նաւահանգիստը գոցեց
մեզ դէմ (ն. տ., 4, 35): Յանուն բարեկամութեան տունդ կու գան (ն. տ.,
5, 309): Այդ շար դուր վանելու համար սենեակին մէջ շուն կը բերեն
(ԵՅԵԺ, 4, 345): Կտոր մը ոսկորի սիրոյն այսչափ նուաստութիւն լանձն
կ'առնէ (ՌՁՏ, 244): Իր բարձրանային հարուածելու, կը մերկանային
վիժաւորեան համար (ն. տ., 237): Որոնք միայն կ'ուտեն ապրելու
համար և կ'ապրին միայն ուտելու համար (ԼՇԸԵ, 41): Այդ աշխարհի դէմ
պէտք է պատերազմէր օր մը, պարզապէս իր նոր պետութիւնը ամառ-

ալընդելու մտնով (ԵՔԺԵ, 150): Կը պարզեմ զայն որպէս վահան (ԳԱԱԳ, 40): Պսակ իբրեւ ճակտիդ շեկաւ առի մը ձիւն (ՌՌԵ, 90): Զի Բաղնի իրմէ ծաղիկ մ'իսկ կարմիր Իբրեւ նուէր իմ երազիս սիրաւէտ (Ն. տ., 206): Փառքին համար ճամբաք ելար (ՎԲԵ, 345): Կը նկարէր նկարելու սիրոյն, շժանգոտելու համար (ՍՎՄ, 13): Կը տրտնջար որ տղան պարտու չանի վրայ: Կրամ ու աշքի լոյս կը վստնէր (ՍՎՄ, 115): Իրատունք տնէիբ, երբ Հրանդը ինծի իբրեւ բժիշկ բնորեցի (ԶՌԵՆՄ, 137):

Համար կապով կառուցար որոշ բայերի մաս երբեմն կարող է մեկնաբանվել և նպատակի, և շահի իմաստներով: Օրինակ՝ Իրարու համար (անգամ մը ևս մեռնելու) երգումները կ'ընեն: (ՍՐԵ, 5):

Սապային լրացումները պատեանոյ իմաստով.— Այս հարաբերության արտահայտմանը ծառայում են վրայ, համար, տակ, սիրոյն, առջեւ, երեսէն, առիւ, առիթով, նետեանով, պատեառով, շնորհիւ, ներքեւ, զիմաց կապերը:

Լրացյալ դատում են տարբեր իմաստային խմբերի պատկանող բայերը:

Օրինակներ՝ Ինքզինքս երջանիկ պէտի սեպեմ այսպիսի ժրտան ծառայ մը ունենալու վրայ (ՀՊԵԺ, 1, 19): Իւր Միաբանութիւնը շարեւ զինքը իւր կրքոտ բնաւորութեան համար (Ն. տ., 2, 183): Օր մը առանց հրամանի հրատարակուած քլալուն համար ի սպառ խափանեցաւ (Ն. տ., 264): Մինչև առաւօտ չկեանք՝ Բանալ բարկութեան պատեառով (Ն. տ., 3, 304): Շատ երիտասարդներ տնտեսագիտական պատեառներու համար ամուրի կը մնան (Ն. տ., 4, 431): Զեմ ուղեր որ իմ երեսէս ուրիշները չարիք տեսնեն (Ն. տ., 6, 195): Մենք քսածներույ վրայ տրխեցանք (ՍԵ, 106): Ամէնքը խանգաւառուած էին երկարատեւ պաշտարին շնորհիւ (ԵՕԵԺ, 4, 285): Այս ծալրահեղ հակողութեան երեսէն բաւական թիւրիմացութիւններ տեղի ունեցան (Ն. տ., 375): Իրենց այս ազդեցութեան շնորհիւ յաջողեցան իսկոյն իրարանցում մը յառաջ բերել՝ քաղաքին մէջ (Ն. տ., 416): Ստիպուեցայ տեղի տալ մեր բարեկամին՝ ստիպումներուն առջեւ (Ն. տ., 497): Հետզհետէ կը զղար իր ամուսնութեան վրայ (ԳԶԵԺ, 1, 282): Բոլոր սրտերը կը արովէին միեւնոյն հիացական տպաւորութեան տակ (ՏԿՎԱ, 31): Սկսաւ երկարօրէն պատմել թէ ինչ հարկի ներքեւ ստիպուած էր վանառել իւր աղջկան մատանին (Ն. տ., 248): Այդ վանառումին երեսէն առնուազն ոսկի մը կը վստմէր (ԵՆ, 306): Նորէն յուզման սաստկութեան տակ սիրտը կը նետար (Ն. տ., 315): Տունի հայերէն մը հազիւ նարած էր իր ամուսնին սիրոյն (206, 415): Բն պզտիկ տղու մը պէս կը յուզուիս, աշգրան բերկրութեան ու խնդու-

քեան ղիմաց (ՎՇԵԶ, 119): Վաճառանոցիս ճամբան սորված էր ամիս-ներ տառաջ դատական գործի մը առթիւ (ԹԲԱՆ, 478): Այս տեսարանին առթիւ քնդհանուր բրբիջ մը արձակեցին (ն. տ., 572): Արաբական ագ-ղեցութեան մը խօսքը յաճախ կը հեղեղուի Նաբեկացիին առիթով (ԱՉԵ, 294): Հայրերին մեռաւ դժբախտ արկածի մը հետեւանով (ՕՉԵ, 83): Ես բու ե օգորմած հօրդ սիրոյն շկարգուեցալ (ՍՍԼՃ, 261): Ես իմ կեանքի յարուցած բազմաթիւ խոշորեղոտներուն հետեւանով շկարողացալ ինձի տապարէլդ վարձնել իմ մասնագիտութիւնս (ն. տ., 413): Գեղին տէրտէրք գործէ կը բաշուէր խոր ծերութեան պատճառաւ (ԼԲԸԵ, 117): Անխելութեան երեսէն աս օրին հասանք (ԹԲԱՆ, 554):

Գէմ կապով կառուցը երբեմն կարող է մեկնաբանվել պատճառի և հանգման իմաստներով: Օրինակ՝ Մեր պաշտօնեաները շատ սրղոյսմ են այս բանաւորութեան ղէմ (ՀՊԵԺ, 4, 414):

Իբրեւ կապով կառուցը որոշ բայերի մօտ կարող է մեկնաբանվել եւ՝ պատճառի. ե՝ սահմանափակման իմաստներով: Օրինակ՝ Մարտաշտունէն անմիջապէս կ'արգիլուի իբրեւ վնասակար ապրանք (ՀՊԵԺ, 4, 458):

Առջեւ կապով կառուցը երբեմն կարող է համատեղել պատճառի և պատճի մերկայութեան իմաստները: Օրինակ՝ Գուն որ երէկ իսլ սիրուցաւ Ամբողջական ժայթքումին առջեւ տուեւ էլի խոյս (ՎԹԵ, 421):

Տակ կապով կառուցը որոշ բայերի մօտ կարող է համատեղել պատճառի և տեղի իմաստները: Օրինակ՝ Քեռիին քեներուն տակ մեծ-ցող պատանի Հայաստանը կ'երջանկացնէ զինք մանկան մը պէս (ՎՀՀՄ, 214):

Համար, սիրոյն կապերով կառուցները կարող են համատեղել պատճառի և նպատակի իմաստները:

Օրինակներ՝ Գործի համար ամիպուած էր Փարիզէն հեռանալ (ԵՕԵԺ, 2, 215): Ահոնց իրենց անձնակաշն շահերուն համար այդ տեսակ ճամբարներու կը հետեւին (Ն. տ., 581): Ուրիշ խնդիրներու բաներու համար միայն մ'եղանցներ (ն. տ.): Երեք գաւակներու սիրոյն լոնց (ՀԳՄՆ, 59):

Կապալին յաջումներ ձեռն իմաստով.— Այս հարաբերութեան արտահայտմանը ծառայում են առանց, պէս, իբրեւ, իբր, նման, վրայ, տակ, գերք, հանգույն, հանգունակ, ինչպէս, մէջ, տակ, ներքեւ, ետեւէ, որպէս, հակառակ, հետո, յօցուտ, հանց, վեր, քստ կապերը:

Երազայ գտնում են տարրեր իմաստային խմբերի պատկանող բայեր:

Օրինակներ՝ Արշու պէս կը խօսի (ՀՊԵԺ, 1, 34): Առաջուց հոգույն:

պէս կը սիրէի (ն. տ., 112): Առանց կարմրելու դեռ կը շարունակե՞ս աշդ
 խօսքերը (ն. տ., 170): Միշտ իբրեւ ծեր կը խորհի, թէպէտ և ետ չկենար
 իբրեւ երիտասարդ գործել (ն. տ., 2, 105): Առանց կասկածելու հաւա-
 տացէ՛ք պատմութեանս (ն. տ., 3, 7): Իւր կեանքն միշտ ուրախութեան
 մէջ կ'անցունէ (ն. տ., 6, 269): Ինծի պէս անոնք ալ դառն յուսախաբու-
 թեան մը մատնուեցան (ԵՕԵԺ, 4, 125): Ամէն բռնակալներուն պէս կը
 սիրէր շողորորթներն ու հացկատակները (ն. տ., 288): Մեր վճիռները
 կը գործադրուին առանց ունէ բողբոջի (ն. տ., 422): Ահա այս ծպտան-
 քին մէջ կը պտացնէ ինքզինք (ԹԲՄԵ, 182): Ոտքին մատներուն վրայ կը
 քայլէր առտուն (ԳՁԵԺ, 1, 34): Տարօրինակ ամուսնութեան գաղափար
 որ իր մտքին մէջ մտեր ու իր կամքին հակառակ հետզհետէ զամուր
 ու հաստատուեր էր հոն (ն. տ., 133): Ծովը կապոյտ սաւանի մը պէս
 առանց ծալքի կը տարածուէր (ն. տ., 368): Ասպետական զոհակի մը
 տիրումուն պէս առանձին ու մարդէ հեռու ապրէր էր իր քնօշկին մէջ
 (ն. տ., 2, 92): Ուղեցի ճշմարտութիւնը յայտնել ախորժկի ձեռի ներքեւ
 (ՄՏԵ, 4): Մնողացդ պաշտպանութեան ներքեւ ապրեցար (ն. տ., 9):
 Իբրեւ մայր կը վարուի մեղի հետ (ն. տ., 33): Ձմեռն անցունէի յօգուս
 առողջութեանդ (ն. տ., 128): Կասկածն առջեւ կը կանգնի իբրեւ դար-
 հուրիկի հրէշ (ն. տ., 52): Գեղին աղբառ ընտանիքներուն միտ և նպա-
 րեղէն կը ծախէր ձեռքին վրայ (ԵԵ, 41): Ժամերով կը փակուէր հոն,
 գիրք կամ լրագիր կարդալու պատրուակին տակ (ն. տ., 220): Միածանի
 մը հանգոյն մինչեւ նպատակը լուստուրէ (ՄԸԵ, 11): Ու ծփալի գերբ
 սսկեսար վարագոյր (ՄՄԵԺ, 198): Երազս փուլ եկաւ իր պատերուն
 վրայ (ՎՇԵԶ, 352): Նաւը քալեց, ուղևորը գերդ արծան իր նայուածքը
 հոն սեւեռեց ընդերկար (ՌՌԵ, 75): Շրջմոլիկ հուր իբրեւ կ'ուզեմ աչիլ
 ես (ն. տ., 109): Ամէնուրեք, վիշտին պէս ու երազին հանգումակ հան-
 դիպեցայ մեր ցեղին, յիշատակով խնկաւէտ (ն. տ., 162): Երգս ինչպէս
 արտայտ մը կը քոչէր վեր (ՎԹԵ, 73): Կ'երգէի՝ նման մանուկ դիցա-
 զանց (ն. տ.): Ես ստուգիւ քու մրադ գերբ ելլօր մը կը խղնամ (ն. տ.,
 38): Կը բացուին սրտքս մէջ սէրերն հանգոյն վերքերու (ն. տ., 110):
 Ես կը սպասեմ բեղ ինչպէս բնին, ամէն երեկոյ (ն. տ., 138): Միայն
 խոշոր շողեհաւորու շարքերը լուսամուտ, իրարու ետեւէ գիծ կը կազմեն
 (ՕՁԵ, 112): Բարթիչն ի վար խոտերու կը կախուի ցողն իբր արցունք
 (ՄԲ, 184): Ոչ մէկ կածան դիպուածի՝ ծիածանի հետքին պէս Չմօտեցուց
 մեր քայլերն իբրեւ կամուրջ սսկեղօծ (ն. տ., 300): Արշալոյսը կը բլու-
 նդէր Հրդեհի մը հանգումակ (ն. տ., 308): Եւ հոռւօքս պիտի ծփայ հանց
 ծով բոցագէս (ԿՍԼ, 79): Լաւ որ շտեսար թէ ինչպէս կը հեռանար դիւղիդ

մողովուրդը, իր տան ու իր պապեանական դարաւոր օճախէն, դուսերը վեր երեսին բաց ձգելով (ԳՊՄՄ, 189): Գրանցուեւ էին որպէս օգափոխութեան գացած (ԳՄԱՄԻՃ, 394): Քնացող զաւկի մը պէս հլու, անոր աչքերը կը գոցուէին, երբ կոնակի վրայ պառկեցնէր (ՀՅԱԳԱ, 331):

Իբրեւ կապով կառուցը որոշ բայերի մօտ կարող է համատեղել ձեռնի և սահմանափակման իմաստները: Օրինակ՝ Զայն ջուրերուն վրան ձգեմ իբրեւ ուռկան (ՄՄԵԺ, 134):

Իբր կապով կառուցը երբեմն կարող է մեկնաբանուել և՛ ձեռնի, և՛ փոխարինութեան իմաստներով: Օրինակ՝ Եւ մեր ցառի սկիհէն Անոնց մարմինն ու արին Իբր անսահման սրբութիւն Մենք կ'ընդունինք սրբութեն (ՎԹԵ, 339):

Ի վար, վրայ կապելով կառուցները կարող են համատեղել ձեռնի և տեղի իմաստները:

Օրինակներ՝ Զինորսներու ականջն ի վար փսփսացի (ՄՄԵԺ, 110): Եւ կ'երթայի, սէրս գրկած կուրծքիս վրայ (ՎԹԵ, 30): Մաղերդ էին ծածրակիդ վրայ ուղիղ կտրուած (Է. տ., 384):

Իբրեւ կապով կառուցը կարող է համատեղել հասե ձեռնի և նպատակի իմաստները: Օրինակ՝ Երկար տարիներ իբրեւ դեղագործ ծառայած, կ'արքայական բանակին (ԶԳԶ, 130):

Կապային լրացումները վիճակի իմաստով.— Այս հարաբերութեան արտահայտմանը ծառայում են մէջ, տակ, առանց, վրայ, ներքեւ, հետ, դէմ՝ յանդիման, դէմ առ դէմ, իբրեւ, դուրս կապերը:

Հրացալ դառնում են տարբեր իմաստի բայեր:

Օրինակներ՝ Բռնոր գործերս երեսի վրայ քողոցի (ՀՊԵԺ, 1, 17): Կերտ, խմեց, զարգացաւ իւր մօրը խնամոց ներքեւ (Է. տ., 2, 238): Երկու հոգի խօսակցութեան մէջ տեսնելուն պէս քովերինն կ'երթայ (Է. տ., 255): Հիմակուհիմա սպասենք և խանձարուրի մէջ եղող Սահմանադրութեան վրայ տակէ աւելի շիտիւնք (Է. տ., 4, 126): Առանց ուղեղի աշխարհի եկաւ (Է. տ., 5, 48): Հինք մնացած է իր նախկին վիճակին մէջ (ԵՕԵԺ, 4, 470): Տիգրանուհին կատարեալ երանութեան մէջ զգաց ինքզինքը (ԳԶԵԺ, 1, 6): Ռ՜Վ պիտի հանչէս Սողոմոն ազգային աղան աչք փարիզցի անառակի հազուատներուն ու ձեւերուն տակ (Է. տ., 327): Դալուստ աղան մեկնած էր Արամի հայհոյանաց տակ (ՏԿՎԱ, 283): Կը մոռնամ վայրկեանայէս աղջիկը և կեղեցի ատաշնորդող այն մայրն իր ցառին անագնութեանը մէջ (ԹԳԿ, 61): Դարձին տանը պարկեշտութեան սեմէն. ներս օտար ոտքի հետք չպիտի տեսնէ և ամէն բան իր անառատութեանը մէջ պիտի գտնէ (ՌԶՅ, 59): Մեռաւ գիւրիին թասը ձեռքիդ մէջ

ու գերեզմանիդ քարին վրայ (ն. տ., 265): Իր հոգեկան այս ալեկոծումներուն մէջ հանդարտութեան ցանցառ ըսպէններ ալ կ'ունենար (ՆՆ, 321): Կը ծփան սիրտերն ըղձաճններու մէջ (ՄՄԵԺ, 167): Ամէն ինչ իր սփանշացումին մէջ կ'արձանանայ (ն. տ., 222): Ես կ'երեսակայեմ երկիր մը՝ առանց գերութեան և դաշն կը տեսնեմ առանց կիներու (ՎՇՆՇ, 159): Տուն վերադարձալ շատ ծանր հոգեկան տրամադրութեան մը տակ (ԼՇԸԵ, 92): Երկարօրէն մնացի ուրիշներու ցալին մէջ (ՏՁՎ, 63): Հազիւ բարեւելով անցալ ըովէն իր զարմանահար ակնարկներուն տակ (ն. տ., 140): Ձիս կը պահէ մշտնջենական յուզումի և անհամբերութեան մէջ (ՁՆՆ, 156): Երբ կը մնամ ես նորէն տրամութեանս դէմ առ դէմ (ՎԹԵ, 39): Ես ընդհակառակն միշտ բնական կը գտնէի զինքը բնմէն դուստ, ինչպէս բնմին վրայ (ՕՁԵ, 278): Կ'ուզէի ննջել ըղձաճններուս հետ (ՕՓՖ, 10): Չէին կրնար իրենց հայրը երեսակայել տնիսօս, մանաւանդ առանց հայհոյանքի (ՍՍԼՃ, 80): Որքան ցանկացած էի որ դուն տեսնէիր զիս իբրեւ ուսուցիչ և զպրապետ (ԳՊՍՄ, 188): Կը վախնայ ինքզինք իրականութեան դէմ յանդիման գտնելէն (ՎՄՂԲ, 187):

Տակ կապով կառույցը կարող է համատեղել վիճակի և ներգործող խնդրի իմաստները: Օրինակ՝ Գիւլիս մէջ կայ Հռիփսիմեանց վարժարան, որ խնամակալ տիկիններու տնօրէնութեան տակ կը կառավարուի (ՀՊԵԺ, 3, 106):

Մէջ կապով կառույցը համատեղում է վիճակի և միջոցի իմաստներ:

Օրինակներ՝ Ծովը կ'երեւէր աւելի շքեղ ու փարթամ կերպարանքի մը մէջ (ԱՄՄՁՄ, 162): Եղնօն երկար, վարդապոյն շրջագցեստի մէջ իր անսովոր գեղեցկութեան շքեղութիւնը կը ցուցադրէր հայաստորէն (ՍԹՍ, 63):

Տակ, դիմաց, մէջ կապերով կառույցները կարող են համատեղել վիճակի և տեղի իմաստներ:

Օրինակներ՝ Մեռնէին Մասեաց շուքերուն տակ (ՊԴՏ, 14): Գիտե՞ս, զիշէրը կու լամ, Մոմիս դիմաց, մինակուկ (ԱՁԵ, 35): Քեզի փունջ մը քաղկեւո համար դաշտը դացի, ու ծաղիկներուն վրայ ծոցաց, առատտեան լոյսին տակ ցօղով փայլիլացող մաստաղ ու գեղեցիկ ծաղիկներուն (ն. տ., 153): Նէնէյ անկարող է աչք լոյսին տակ խաղ մը բնադրելու (ՇՇ, 1, 152): Երկու ամէնհի գօտեմարտիկները զիս չէին տեսներ իրենց սրբազան կոխին մէջ (ՍՍԼՃ, 194):

Ներքեւ կապով կառույցը կարող է համատեղել վիճակի և պատճառի իմաստներ: Օրինակ՝ Թէպէտ և իւր տնօրէնութեանը ներքեւ վարժարան

բանը քիչ մը բաւեկարգութեամբ, սակայն հրաժարելուն պէս բարեկարգ գոթիւնն ալ հրաժարեցաւ վարժարանէն (2Պեժ, 2, 100):

Առանց, մէջ, տակ, դուռն կապերով կոտուցները շատ զեպքերում կարող են մեկնաբանուիլ եւ զիճակի, եւ ձեռք իմաստներով:

Օրինակներ՝ Ահագին ոչխար մը խորոված իր մորթին մէջ փոսի մը, խորշէն գուրս ելաւ (Մե, 75): Դործը ներկայացուցի իւր պարզութեամբ, մէջ (ՍՏե, 142): Լաւագոյն սէրը առ է, որ լուրեան մէջ կ'անցնի (ՌՌե, 36): Կը լիշէ առանց կրակի անցումը ձմեռ գիշերները (ԱԶե, 131): Երեւ, կոյթը անցաւ մեր երկունքին գուարբութեանը մէջ (ԶՈՅեՄ, 218): Խորհեցաւ օրիորդէն ծածկել նորագոյն անցեալս ու տեղի նպաստաւոր գոյններու տակ ներկայացնել ինքզինքը (ՕԶե, 287): Ես նիւթ չունէի, կ'ապրէի կեանքէն դուռն (ԳՍԱՄԻՃ, 418):

Նապային լրացումները չափի իմաստով.— Այս հարաբերութեան զրոստուման ծառայում են չափ, մէջ, մինչեւ, ի վեր, մերձ, վրայ, միջոց, բայտ կապերը:

Լրացալ գտնուում են տարբեր իմաստային խմբերի բայեր:

Օրինակներ՝ Իրաւունքը մտիկ ընել չուղղին ուղածիդ չափ խօսէ (2Պեժ, 1, 416): Քիչ ժամանակի մէջ շատ տառջ գնաց մայրենի լեզուին մէջ (ն. տ., 2, 120): Լրացիր հրատարակելու չափ զիտէ՛մ հայերէն լեզուն (ն. տ., 160): Եթէ սանդուխէն վեր կառք հանելը կարելի ըլլար՝ մինչեւ անկողինը կառքով պիտի երթար (ն. տ., 167): Հայերէն խօսողն ահանջէն պատի մը վրայ գամելու չափ յառաջ կ'երթան (ն. տ., 232): Մէկ ժամու չափ նստելէն հորը աչքերդ կը սկսին գոցուիլ (ն. տ., 3, 249): Երկու ամիսի չափ ազիւս կրեցի շինութեան մը (ն. տ., 5, 209): Դուն ալ անոր չափ ծառայէ ազգիդ եւ վերջը խօսէ (ն. տ., 6, 48): Այս լուսաւորեալ պարտններէն հինգ հատի չափ տեսայ այս շարթու (ն. տ., 169): Երկու երեւ ժամու միջոց կը քարդէր (Մե, 102): Այս խնդիրը դուր մէկ ժամուայ մէջ կը կարգադրէ (ԵՕեժ, 1, 158): Ամէնուն ալ կրցածին չափ կը հասնէր (ն. տ., 4, 193): Ազաներէն մինչեւ սպասաւորները նանչեր էր մօտէն (ԳԶեժ, 1, 3): Երկու օրէ ի վեր իր կեանքին մէջ պատահած փոփոխութիւններուն տակ բնորոշացած կը մնար (ն. տ., 7): Մինչեւ լետին շունը պիտի պաշտպանէր դայն (ն. տ., 120): Զրկող ննչեց մինչեւ բարձրածանն աղաղակել տալու (ՍՏե, 9): Պիտի աղօթեմ միշտ մերձ գեւրեզմանին (ն. տ., 57): Ամէն տեղ Կեանքը կը քանայ բայտ կարի խուսափիլ, հետո կենալ Մահէն (ՄՄեժ, 267): Հիւզէն երգ մը կ'երկարի մինչեւ արիւնքը հսկմ (ն. տ., 105): Տաք կարն տարիներու վրայ ինքզինքը ամբողջովին իրագործած այս բանաստեղծը նմուշ մըն է բարձրագոյն:

որակով, քերթողական խառնուածքի մը (206, 425): Վարը, աստիճաններուն մօտ, բարեկամս կը սպասէ աւելի բան կէս ժամ, ի վեր (ՎՄՀԲ, 157):

Մինչև կապով կառույցը երբեմն կարող է համատեղել չափի և ուղղութեան իմաստները: Օրինակ՝ Ճերմակ ծառեր կը խոնարհին մինչև գետին (ՎԹԵ, 144):

Մինչև կապով կառույցը հաճախ է համատեղում չափի և տեղի իմաստները:

Օրինակներ՝ Համբոյն իր կու գայ մինչև իմ խցիկ (ՄՄԵԺ, 47): Արմատներէն կը բարձրանայ միշտ ծայրը կատարներուն (ն. տ., 113): Յուզումը կը հասնի գաղտագողի ու քմայքով մինչև շրքներու (ՎՇԵ, 237): Ապրած ու գործած էր հիւսիսային Միջադեպէն մինչև երգում (ՄՍԼՃ, 415): Տղան իր կառքով մինչև տուն առաջնորդէր էր գանոնը (ՄԹՍ, 176):

Մէջ, մինչև, ի վեր կապերով կառույցները հաճախ կարող են մեկնաբանվել և՛ չափի, և՛ ժամանակի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Երկու ժամուան մէջ բուռեց (2ՊԵԺ, 1, 195): Բիշ ժամանակի մէջ գործնականապէս սորվեցաւ դեղագործական արհեստը (ն. տ., 2, 76): Մինչև իր էրկանը դիտողութեան պահուն, Եգիպէ այս սղուն հետ կը զբօսնուր (ԳՁԵԺ, 2, 70): Խեղճ կինը գիշերը մինչև լոյս արտասուեց (ն. տ., 84): Գաղտագողի կ'երգուէին մինչև իմ մանկութեան օրերու (ՁԵԵ, 445): Երիտասարդը առտուրնէ մինչև իրիկուն կը պտտէր մէկ քանի քնկերներու հետ (ԼԲԸԵ, 114): Մինչև յաջորդ գարուն պիտի մնանք առանց ծաղիկներու (ՎՇԵԶ, 249): Երկու օրէ ի վեր կը քալաւիմ կեսարներու տերակ պալատներուն մէջ (ՎՄՀԲ, 233): Այս պատմութեան նիւթը տարիներէ ի վեր կը պտտեցնեմ ինծի հետ, իմ մէջ (ԳՍԱՄԻՃ, 300):

Մինչև կապով կառույցը կարող է համատեղել չափի և ձևի իմաստը: Օրինակ՝ Պէտք էր որ անցնէին շատ մը ջրանցքներէ, մինչև մէջքներին ջուրի ու ցիխի մէջ փակելով (ԵԾԵԺ, 1, 477):

Կապային լրացումները համապատասխանութեան իմաստով.— Այս հարաբերութեան դրսևորմանը ծառայում են համեմատ, համաձայն, ըստ, վրայ կապերը:

Լրացյալ դառնում են տարբեր իմաստային խմբերի պատկանող բայեր:

Օրինակներ՝ Հրահանգաց համաձայն շարժէ ու մի վախճար (2ՊԵԺ, 1, 303): Չիր կարողութեանը համեմատ բան մը ըսէ՛ք (ն. տ., 4, 445):

Միմիայն իր դրամին շնորհիւ և անոր փանակութեան համեմատ կը բարձրանայ (ԵՕԵԺ, 1, 327): Հայերէնս գրուած էր Մինաս Զերազի ընտրական քերականութեան, կանոններուն համեմատ (ն. տ., 4, 15): Այդ մերժուած ոգիները կը վերածնին իրենց գործներուն և գիտութեան համեմատ (ն. տ.): Ըստ տիրող սովորութեան բանի մ'անգամներ իւր ներկայութեամբ պատուեւ է ձեր տունն (ՀՊԵԺ, 6, 287): Ամէն տեղի, ամէն միջավայրի համեմատ պէտք է լեզու և համոզում փոխել (ԵՕԵԺ, 4, 452): Մինչ այդ վայրկեանին նունիկ երեցած շէր, գեղի սովորութեան համաձայն (ՌԶՁ, 73): Կոստանեան իր աշակիրտները եօթը դասարաններու մէջ տեղադրեց քնդունակութեան և կոշումի համեմատ (ԵԵ, 67): Աստուած իր պատկերին համաձայն ստեղծեց բոլոր մարդիկը (ՍՍԼՃ, 57): Կարգացած գրքիս համեմատ ալ բանաստեղծական տեղ մըն էմ մտած կարդալու համար (ԼՇՐԵ, 49): Ե՛րբ է կին մը գործ բունէր համաձայն մարդկային առողջ դատողութեան (ն. տ., 489): Տրամադրութեանս համեմատ կը փոխուին Լրդերս (ՏՉՎ, 80): Լրագրութիւնը անընդունակ նկատուած է մշակելու գրականութիւնն իր լիակատար պայմաններուն համեմատ (ԱՀԳՃ 237): Իմինս մասնաւորաբար շափի վրայ շինուած էր (ՇՇ, 1, 236): Ան կը կարգաւ ըստ իր տեսութեան օրէնքներուն (ԶԵԵ, 489):

Կապային լրացումները հիմունքի և հակառակ հիմունքի իմաստով.— Այս հարաբերութիւնների արտահայտմանը ծառայում են վրայ, հետ, հակառակ, հանդերձ կապերը:

Լրացյալ կարող են դառնալ տարբեր իմաստային խմբերի բայեր:

Օրինակներ՝ Դուք կ'ուզէք որ ձեր վկայութեան վրայ անմիջապէս պատժուի ձեր տիկինը (ՀՊԵԺ, 1, 316): Պարոնն այս առաջարկութեանը վրայ տիկնոջը տունը կ'երբայ (ն. տ., 6, 136): Դէմքի, մտքի և սրտի այսչափ զեղեցկութիւններով հանդերձ տունը մնացեւ էք աղքատութեան պատճառաւ (ն. տ., 175): Թորոս իր անբաւ զբաղմանց հետ սկսաւ պարապիլ (ՄԵ, 139): Ճամբորդութիւնը շատ հաճելի օդով մը ըրինք հակառակ ձմեռային եղանակին (ԵՕԵԺ, 4, 359): Այն գիշեր դուրս շէլաւ իր սովորութեանը հակառակ (ԳԶԵԺ, 1, 286): Խօսքին կը հաւատար հակառակ իր կասկածոտ բնութեանը (ն. տ., 2, 142): Հակառակ իօսելու կամքիս պապանձումը կապեց գէս (ՏՉՎ, 122): Ասով հանդերձ այս վերջինը համակերպուած էր իր վիճակին (ՕՉԵ, 50): Հրամանի մը վրայ շարժուցան (ՀԵԱԳԱ, 65):

Իբրեւ կապով կառույցը երբեմն համատեղում է հիմունքի և պատճառի իմաստները: Օրինակ՝ Ողորմութիւն տուողն հետեւեալ օրն իբրեւ խենք յիմարանոց կը դրկուի բժշկուելու համար (ՀՊԵԺ, 4, 504):

կապալին լրացումները պայմանի իմաստով.— Այս հարաբերության արտահայտումներ ծառայում են մէջ, տակ, ներքե կապերը:

Օրինակներ՝ Ամէն շարագործութիւն կը դիւրանար խաւարին մէջ (ԾԵ, 6): Թող որ հոգիս բաղցրանուագ երգէ սիրոյ հովանոյն ներքե (ՄՏԵ, 42): Հերիզան իբրեւ ոճրագործ մեղաւ, ուրիշ պայմաններու մէջ գրցէ իբրեւ նշանատը կին մեղներ (ն. տ., 152): Այդ պայմաններու տակ հա՞ց դէմ կու տայ (20Ե, 55): Ամէն ինչ կ'անցնի այդ խիստ և աններող դիմակին ներքե (2ԵԵ, 141): Վտանգուած էր թաուցիկը օգին մէջ, վտանգուած էր գետնին վրայ, ու ամէն պարագայի տակ սանձանուած էր կարճատեւ գոյութիւն մը (ԱԾՄՁՄ, 134): Իր Փարիզ աչցելութիւնը տեղի ունեցաւ բոլորովին տարբեր պարագաներու տակ (ՇՇ, 1, 119):

Ի՞նչ կապով կառուցը երբեմն կարող է համատեղել պայմանի և ժամանակի իմաստներ: Օրինակ՝ Հոգիս ծարաւ ուղևոր առ տեսլահար պարմանի՝ Իր Բալբերուն դէմ գուարթ մոռնար վէրքերն անցեալի (ՍԲ, 210):

Տակ կապով կառուցը հաճախ է համատեղում պայմանի և վիճակի իմաստները:

Օրինակներ՝ Անձրեւին միօրինակ, թմրեցուցիչ քիւրտուին տակ կը Դնանան՝ անուշ քնով (ՌՁՁ, 196): Այս տեսակ պայմաններու տակ ապրիլ ինչ արժէք ունի (ԳԱԱՓ, 154): Հոգեբանական այս դուռքեան տակ կը զգացուի ճշմարիտ բնկերոջ մը արժէքն ու շափանիշը (ԳՊՄՍ, 91): Ահա այս զգացումներուն տակ կը կատարելի ատանձին իմ ճամբորդութիւնս (ն. տ., 98):

Դիտողութիւններ կապերի ոչ սովորական գործածութիւններ մասին.— Արեւմտահայերէնում երբեմն երկու կապ կամ կապը և որեւէ նախդիր գործածվում են այս կամ այն հոլովածի ճեմ՝ հակառակ կապերի ինդրառութեան բնորոշման կանոններին:

Ամենից շատ այլ կապերին գուցապիւրում են մինչև, պակաս շափով և դէպի կապերը:

Այսպէս, ճիշտ չեն մինչև+սեռական+վրայ, մէջ, առջև, տակ, բոլորալիք, քով, մօտ, մօտերը կառուցները, որպիսիք բովանկան շատ են հանդիպում:

Օրինակներ՝ Այսպէս ճամբան շարունակ իր սիրած նիւթին խորհելով զբաղեցաւ մինչև երանաւէտ տան մօտ (ԳՁԵԺ, 2, 151): Սպիտակ խոպոպիկներ ունէր մինչև ուսերուն վրայ (ն. տ., 220): Մանրահատ անձրեւ մը ուրախութեան արցունքի բաղցրութեամբ իջաւ մինչև հոգույս յուշերուն մէջ (ՄՄԵԺ, 232): Որ լքէ իր բնտանիքի բոլոր դիւրութիւններն:

ու բաբօրութիւնը, երթալու համար իր սիրած մարդուն ու անոր սիրած գողափարեւորուն հասեւն մինչեւ օտարութեան մէջ, մինչեւ վառօդի ծուխին մէջ (ԼՇԸԵ, 49): Անհուն ճիգեր կը Թափուին մինչեւ պատկերին առջեւ հասնելու համար (Ն. տ., 176): Թաւալեցաւ մինչեւ արողին տակ (ՇՇ, 1. 123): Միասին բաւեցինք մինչեւ ճաշարանին առջեւ (ՍՍԼՃ, 285): Մեր ուսերուն վրայ կրելով դագաղը գացինք մինչեւ փոսին բով (ԵՕԵԺ, 4. 443): Երկու բնտանիքները կրնային իրարու այցելել և մինչեւ կէս զիշերուն մօտ նստիլ (ԵԵ, 180): Յանդգնած էր նախիրը մինչեւ այս կախարդական յեղեղուն մէջ պտտցնել (ՀԵԱԳԱ, 347): Արիւնը մինչեւ շունեւուն վրայ կը ցայտէր (Ն. տ., 47):

Սրանց մի մասը այնքան սովորական է դարձել, որ համարյա չի զգացվում կառույցի անճշտութիւնը:

Ոչ ճիշտ են նաեւ մինչեւ քաջառական վար, դուրս, անդին կառույցները:

Օրինակներ՝ Աչրը կ'երթար, կը կախուէր մինչեւ երդիկներէն վար (ՌԶՅ, 91): Կ'երթար զեղէն դէպի դուրս (Ն. տ., 119): Վիճաբանութիւնը երկնցաւ մինչեւ կէսգիշերէն անդին (ՕԶԵ, 46): Ուղեկցեցան անոր մինչեւ քաղաքէն դուրս (ՌԶՅ, 189):

Այդպիսին են նաեւ դէպի քաջառական քի վեր, դէպի սեռական քիին, կողմը. մինչեւ քառական քի մօտ, սեռական քիով քի վեր, դէպի սեռական քիով դուրսէն, դէպի քաջառական քի մինչեւ, մօտ կառույցները:

Օրինակներ՝ Գեղացիներուն աչքերը պատկառանքով կը նայէին դէպի այդ դուռն ի վեր (ՌԶՅ, 113): Երկուքը բով բովի ճամբայ ինկան նորէն զետակի բովէն դէպի ձորն ի վեր (ԼՇԸԵ, 172): Արդարեւ անոնք ամէն բոլոր քովն ի վեր կ'երեւան մարդերուն (ԱԶԵ, 470): Նայեցաւ չորս կողմը և յառաջացաւ դէպի մեր կողմը (ՍՍԼՃ, 352): Հալեցնէ և վար վազցնէ՝ դէպի կանաչով ու կակաչով բռնկած մեր դաշտերուն մինչեւ հեռաւոր աւաւածութիւնները (ՎՀՀՄ, 203): Որ... ամէկուտ ու անհամբեր կը բաշէին իրենց հօր ձեռքերէն դէպի վարժարանին ուղղութեամբ (ՕԶԵ, 131): Ուղղակեցայ դէպի ձախ փողոցին երկայնքն ի վեր (ԶՈՅԵՄ, 37): Դէպի բաղնիքին դիմ քալեց (ՀՈԵ, 83): Աղբարիկը ոտը հլաւ ու քալեց դէպի լարախաղացներուն կողմը (Ն. տ., 164): Կր փութայ դէպի իրենց մօտ (ԵՕԵԺ, 1. 69):

Մերձելի է նաեւ ան դիմ (էն դիմ) կապի մօտ գործիականի կիրառութիւնը: Օրինակ՝ Գետով էն դիմ քաջ ու բարի Կաշտի ծռերն են հօր (ՎՍԼ, 114):

Ճիշտ չէ մինչև կապի մոտ բացառականի գործածութիւնը: Օրինակ՝ Այդ տիպարը ծանօթ էր իրեն մինչև Պօլսէն (վճՃԾ, 170):

III. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԳՐԱՐԱՐՅԱՆ ՆԱԽԻՐԱՎՈՐ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐՈՎ

Գրաբարչան նախդիրները՝ գ, առ, ի, ըստ, ընդ, ց, ինչ-որ չափով գործածական են արևմտաՀայերենում: Այսպես, գ նախդիրը անձնական գերանվան առաջին գեմքի հետ գործածվում է լայնորեն (գիս), մասամբ և երկրորդ գեմքի հետ (գրեզ):

Մյուս նախդիրները տարբեր հոլովածիների հետ գործածվում են այս կամ այն չափով: Ըստ նախդրի գործածութիւնը տրականի հետ այնքան է սովորական, որ դա քննել ենք կապերի բաժնում: Այստեղ խոսելու ենք առ, ի, ընդ նախդիրների բոլոր գործածութիւնների, ըստ-ի հալցական կառուցցի, ինչպես և զուգադրվող առ-ի-ի-տրական, առ-ի-ի-հալցական, ընդմէջ-սեռական կառուցցիների մասին, որոնք գրաբարչան լինելով, երբեմն գործածվում են գրական արևմտաՀայերենում:

Բանն այն է, որ գրաբարչան նախդրավոր կառուցցիներն ավելի շատ գործածվել են XIX դարի երկրորդ կեսի գրողների երկերում, և այժմ էլ դրանք գրեւորվում են նույն հակումն ունեցող ստեղծագործութիւնների լեզվի մէջ: Պետք է նշել, որ հաճախ ոչ միայն նախդիրը, այլև համադրատարածի հոլովածին էլ գրաբարչան է, այսինքն ամբողջ կառուցցն է գրաբարչան:

Նախդրավոր կառուցցիները միատեսակ չեն իրենց արտահայտած իմաստների չափի տեսակետից: Ամենից շատ իմաստային բաղմազանութեամբ աչքի են ընկնում ի-ի-հալցական, առ-ի-հալցական կառուցցիները:

Ի-ի-տրական կառուցցով կապակցություններ. — Այս կառուցցով արտահայտվում է տեղի իմաստ, որը համարվեք է արևելահայերենի ներգոյականին: Կրացայ լինում են տարբեր իմաստների բայեր:

Օրինակներ՝ Գրէթէ միշտ ի ձեռին ունի հովանոց մը (ՀՊԵԺ, 2, 83): Պատրիարքն յուսահատած լապտեր ի ձեռին կրօնաւոր կը վնասէր (ն. տ., 154): Տանն աղջիկն ափսէ ի ձեռին կը մանէ սենեակը (ն. տ., 3, 260): Սոյն աշխատասիրութեան մէջ պիտի ցուցուին ի կարգին (ն. տ., 5, 301): Ի սկզբան յարգ ու պատիւ չի գտներ տանը փառաւոր աիկիինին կողմէն (ն. տ., 6, 136): Այս բոլոր անվայել խօսքերն արտասանւած էք ի ներկայութեան երեսուն կանանց և ի բացակայութեան այս նամակն գրողին (ն. տ., 273): Լուսթիւնը տիրած էր ի սրբավայրին (ՄՏԵ, 90): Ի հարկին

կրնան բնել բէ որեւէ չափազանցութիւն չկայ յիշատակներու մէջ (եօեթ, 4, 141): Փարիզէն նոր դարձած էր բժշկութեան վկայագիրն ի ծոցին (ԳԶԵԺ, 1, 325): Ոչ ոք ըստ անասնոց ի զիշերին մտնել բուն (ՄԲ, 133): Որոնք գէն ի ձեռին կը հսկէին տիւ ու գիշեր (ՎՍԱՕ, 142):

Ի՜նքանական կառույցը նաև մակբայի արժեքով է գործածվում: Ծրի-
հաղ՝ կը կարծեմ թէ հրապարակաւ խօսելու, գրելու և ի մասնաւորի խօ-
սելու, գրելու մէջ տարբերութիւն մը ըլլալու է (ՀՊԵԺ, 5, 115):

Ի՜նչական կառույցով կապակցութիւններ.— Այս կառույցով
արտահայտվում են հանգման, նպատակի, ուղղութեան, ուղեորութեան
տեղի, վերածման, ժամանակի իմաստներ: Այս կառույցն ունի նաև գոր-
ծիականի, տրականի, արեւելահայերէնի ներգոյականի իմաստ:

ա) Հանգման իմաստը ի՜նչական կառույցով.— Ցերեկը աշխա-
տելով շէր կրնար իւր գործերն ի զլուխ հանել (ՀՊԵԺ, 2, 93): Կառավա-
րիչն, անկարող այս աշակերտն ի կարգ բերելու, անառականոց կը դնէ
դաշն (ն. տ., 149): Տար իրեն զօրութիւն ու յաջողութիւն իր գործը ի
զլուխ հանելու (ՄԵ, 71):

բ) նպատակի իմաստը ի՜նչական կառույցով.— Զանգակ մ'ալ
պէտք է ատենապետին զանգակն ի կարգ հրաւիրելու համար (ՀՊԵԺ, 2,
173): Կը թողու որ սոյն հակոտնեայ բնաւորութիւնը ի պալատ ելնեն
(ն. տ., 243): Առաջ պիտի երթալ նաև ասկից վերջը ի պարծան հայ
բատրոնին (ն. տ., 271): Սկստա մտտակաները կապել ի զարմացումն տան
տիկնոջ (ն. տ., 3, 100): Նորին վսեմութիւնը երկու հարիւր սակի առաւ ի
վարձատրութիւն իւր ըրած քննութեան (ն. տ., 4, 464): Ներս մտաւ դայն,
որ ակնածութեամբ ի համբոյր մօտեցաւ առիծին աջոյն (ն. տ., 5, 12):
Կը պնդէ որ կենդանիներու գործող մարմնոյն յղով այս խնդիրն ի բըն-
նութիւն (ն. տ., 105): Դիտմամբ ի ճիստ շեն հրավերէր կենդանիներն
(ն. տ., 127): Սրտիս ջահերն այրեցի քեզ ի հանդէս (ՌՍԵ, 63): Չար ոգի
մ'է մարգիկ ի կորուստ մառնելու համար (ՍՏԵ, 69): Շատ տնդա՞ մարդս
մահն յօգնութիւն կը կոչէ (ն. տ., 94): Վաճառեցաւ ամուսնական յար-
կէն ի պատիժ իւր շարագործութեանց (ն. տ., 111): Կիրթ է միտքդ և
զարգացած, գործածէ դաշն ի պէտս մարգկութեան (ն. տ., 13): Կը ծագի
այդն իսկ սակեայ գեղեցկութեանդ ի պատիւ (ՄԲ, 136):

գ) Ուղղութեան իմաստը ի՜նչական կառույցով.— Սուրս ի պա-
տեան շալտի դարձունեմ (ՀՊԵԺ, 4, 251): Հետեւեալ օրը մասնաւոր տե-
րակով մը ի լուս կ'ընծայէ իւր խօսքերը (ն. տ., 451): Զմայլելի շար-
ժումներ ծրագրեց, որոնք քարերն անգամ ի գոյք պիտի շարժէին (ԵԵ,
217): Դարձանք դէպի ի ձախ՝ խաղատունը (ՕԶԵ, 260):

դ) Ուղեորության տեղի իմաստը ի-+հայցական կառույցով.— *Իւր յաջողակութիւնն ու հաշտագիտութիւնն ի հրապարակ հանեցին (ՀՊԵԺ, 2, 240): Պաշարեալք գիշերուան վրայ յոյս ունէին, որ կարենան սուրհանդակ մը բացնել ի Տարսան (ԲԵ, 99): Կ'առաջնորդէին զիրենք ի պանդոկ (ՏԿՎԱ, 135): Բորենիի կազկանձին մ'ալ կը վազէ ի գերեզման (ՌՈՆ, 91): Հոնկէ ի ման բնրանայի բիշ առ բիշ (ՎԹԵ, 72): Սիրտէ ի սիրտ զացող ճամբան կը յորդի (Ն. տ., 77): Հեղածաճն գնաց, քափեցաւ ի ծով (Ն. տ., 92):*

Ե) Վերածման իմաստը ի-+հայցական կառույցով.— *Որու ակնթարթը զիս տղայութենէ ի մարդ փոխարկած էր (ՄԵ, 15):*

զ) Փամանակի իմաստը ի-+հայցական կառույցով.— *Ի պամանչել հարկին կը հնարէ պատուրակ մը (ՇՇ, 1, 335):*

է) Ուղեորության և նպատակի իմաստների համատեղումը ի-+հայցական կառույցի մեջ.— *Դարձեալ կու գար ի կոնի (ՄԵ, 34): Պիտի կոչե՞ն ի դատաստան (ՎՈՎ, 121):*

ը) Տեսկանի իմաստը ի-+հայցական կառույցով.— *Արդեօք բանի սրտեր ի մի ձուլեցիր (ՌՈՆ, 22): Երեկ չիշեր՝ անասճման ուրախութեան ի հաշիւ ես ժողվեցի իրական, անմահական փշրանքներ (ՎԹԵ, 216): Ամէն ինչ անոր տնօրէնութեան տակ ի գործ կը դրուէր (ԳԶԵԺ, 2, 143): Ի հաշիւ առի՞ր բոլոր երջանկութեան երազներդ (ՍՏԵ, 16): Ի վերջոյ շատ աւելի մեծ ուժ մը ի գործ կը դնեն (ՇՇ, 1, 348):*

թ) Կործիականի իմաստը ի-+հայցական կառույցով.— *Մանուկ աղան օդին ջրով բարեխառնելէն հորը իմեց զայն ի չորս ումալ (ՀՊԵԺ, 3, 38): Գետնի վրայ միայն հագիւ կը շարժի դանդաղ ի քայլ (Ն. տ., 5, 59): Կառքերը կը մեկնին արագ ի գիլ (Ն. տ., 6, 273): Հերթը ներկես ստոած դէմքդ ի բոսոր (ՌՈՆ, 22): Անունդ ի շուրք գեռ կ'ուզեմ ողջունել աչքը մահուան (ՎԹԵ, 81): Ի ձայնս մշտական ներքին ողբի մը, հեւհեւ ու խօլ պնայքով մը անընդհատ կ'ընթանանք ի խնդիր ցանկացում հանգրուաններու (ԱԶԵ, 175): Ուղեց զայն վերաշանիլ ի գին ամէն բանի (ՇՇ, 1, 53): Ի շնորհս Բաբկենի իմացալ (ՄԵ, 20):*

ձ) Արեւելահայերենի ներգոյականի իմաստը ի-+հայցական կառույցով.— *Որ գերադանց կարեւորութիւն ունի յաշս այդ մարդոց (ԵԵ, 281): Չօրատըր թշնամի մ'է հա զոր ի հրապարակ կը փայլայեն և զողտագողի անոր փոսը կը փորեն (ՍՏԵ, 31): Վերջին շնչիկս ի գերկղ առնէր Էյեւէշ (ՊԴՏ, 10): Եօթ գին տուին ի Թեհրան, ինչ որ առած էր Վանէն, Տաս գին տուին ի Թուրան, ինչ որ տարաւ Իրանէն (ԿՍԱ, 41): Յրուեցան մեր բնկերները ի Ափիոս աշխարհի (ԳՍԱՄԻՃ, 451): Դեռ իրեն նման*

պատուաւոր մարդոց վարկը կը պզտիկցեն մաշա իշխանութեան (ՀԳՄՆ, 149):

ժ) Առփայտական կառույցը մինչեւ իմաստով.— Գեղեցկութիւն թող չողայ ծագէ ի ծագ յաւիտեան (ՍՔ, 75): Եւ արեւ պիտի դեռ չողայ դարէ ի դար բոցաւառ (ԿՍԼ, 177):

Առփայտական կառույցով կապակցութիւններ.— Սրանցով արտահայտուած են ուղեորութեան, տեղի, հաջորդականութեան, դադարման տեղի, նպատակի, ուղղութեան, վերածման իմաստներ, ինչպէս և երկրորդ ուղիղ խնդրի, արականի նշանակութիւն:

ա) Ուղեորութեան իմաստը առփայտական կառույցով.— Ծաղիկ հասակին մէջ առ Աստուած փոխուած կը համարուի (ՀՊԵԺ, 3, 140): Առ Բեզ կ'առաջնորդի (ՍՏԵ, 152): Կը յուսայի տակաւ առ Բեզ բարձրաճալ (ՎԹԵ, 139): Որ նոր խոհի ջահը տարին արհաւիրքէ առ արհաւիրք (ՎՈԿ, 52): Ազօթի պէս սրբապան կը բարձրանայ առ Աստուած (ԱՍԵ, 37):

բ) Հաջորդականութեան (քվարկման) իմաստը առփայտական կառույցով.— Եւ հատառագէթ որ դաշն կրնամ նկարագրել՝ ծառ առ ծառ, աղիւս առ աղիւս, ածու առ ածու (ՎՇԵՀ, 411): Պիտի պեղեն ու փօրեն պանի հատուած առ հատուած (ՎԹԵ, 178): Կէտ առ կէտ կը կատարեն, Կասրս (ՈԶԵ, 174): Կ ուղեմ քեզ տալ մաս առ մաս աղբատներու սեղանին (ԱԹԲ, 41): Եւ աշունն ալ կ'իլնայ առէջ առ առէջ (ՍՔ, 259): Եթերէն վար կը ծոռի լոյսը երակ առ երակ (ն. տ., 308): Մարդը իր հոգիի յատակէն ծածուկ մնացած աչք ծալքերն ալ բացաւ էջ առ էջ (ՎՀՀՄ, 220): Լացր մարդրիւս առ մարդրիւս վար հոսեցաւ մեղմօրէն (ԿՍԼ, 46): Անշուշտ գրական կտորներ բառ առ բառ գոց բնելը գեղեցիկ բան մըն է (ԱՍՆԿ, 86): Քալ առ Բալլ գիտէր Թուրքիան (ԳՍԱՄԻԺ, 296): Իջիր կոհակ առ կահակ, իջիր տարափ առ տարափ (ՎՈԿ, 56):

գ) Ուղեորութեան իմաստը առփայտական կառույցով.— Կնոջ ընդունած դաստիարակութիւնն ո՞ր նպատակին կը համապատասխանէ, առ ի՞նչ կը ձգտի (ՍՏԵ, 104): Զոր բանաստեղծը գրած է մարդկութեան իղձը ուղիւով արտայայտել առ Աստուած (ԱԶԵ, 281): Ինչ որ այս դատին մէջ ամենէն աւելի ուշադրութիւն կը գրաւէ, Գէորգի նամակն է ուղղեալ առ Աղաւնի (ԼՔԸԵ, 106):

դ) Առփայտական կառույցով արտահայտուած են նաև հետեւյալ իմաստները. վերածման՝ Լուսինն առ ոչինչ փոխուեցաւ (ԲԵԿԶ, 135), տեղի՝ Ի՞նչ տեսակ հատարութիւն է աչք որ առ ոտս արանց կը դնէ մարդկութեան կէս մասն (ՍՏԵ, 105), նպատակի՝ Առ ի՞նչ ծառայեց դարթ-

Նոթինս (ն. տ., 151): Երկուրդ ուղիղ խնդրի՝ Այդ անօրէն կինն առ ոչինչ կը համարի հաւատարմութեան ուխտն (ՄՏԵ, 45), մատուցման՝ Ռոբն է մատուցած ծառայութիւնդ առ ազգդ, առ մարդկութիւն որ կը ջնջէ ամենայն խնդիր ընդ մէջ ժողովրդոց (ՄՏԵ, 124), շահի՝ Ես Սարգսի առ իշխանն քսած ծառայութիւնը չեմ կրնար մոռնալ (ՄՏԵ, 123):

Ընդ նախդրով կապակցութիւններ. — Արեւմտահայերէնում ընդ նախդիրը գործածվում է հայցական և գործիական հոլովների հետ՝ արտահայտելով համապատասխանաբար միջով և տակ իմաստները:

Օրինակներ՝ Եւ ո՞ր սուգն, այս աշխարհին անցաւ ընդ հուր և ընդ սուր (ՌՌՆ, 164): Ան գիշեր իր բոլոր խումբերը կը բաժնէր ընդ ձեռամբ Բաբկէնի, Կոստանդնի և Սարգսի զանազան բերդերու վրայ (ՄՏԵ, 97):

Ըստ նախդրով կապակցութիւններ. — Այս նախդիրը գործածվում է տրական և հայցական հոլովների հետ: Առաջին գործածութիւնը ընկած է կապալին լրացումների բաժնում: Ըստ + հայցական կառուցքով արտահայտվում է համապատասխանութեան իմաստ:

Օրինակներ՝ Ինչպէ՞ս ընել, որպէսզի համբար հակի, քսա կամս, դէպի բարին (ՇՇ, 1, 334): Վատերը, անարիները, ընկերութեան պորտաբոյժները կրնային պահ մը դիմաւորել և աշխանդակել զաչն քսա կամս (ԳՍԱԾՆՄ, 180):

Ձուգադրվող նախդիրներով կառուցվեն. — Արեւմտահայերէնում իրար հետ գործածվում են մի քանի նախդիրներ:

Առ + ի + հայցական կառուցքով արտահայտվում է նպատակի իմաստ:

Օրինակներ՝ Առ ի գգուշութիւն՝ իր շուանէն մաս մը կրնատեցին (ՍՍԱԸ, 459): Պաշտուցիկին պատրոյզը բռնկեցնելու պաշտօնը արուած էր Լէյլային հօրը, առ ի վարձատրութիւն իր աշխատասիրութեան (ԳՍԱԾՆՄ, 236):

Առ + ի + տրական կառուցքով նույնպէս նպատակի իմաստ է արտահայտվում: Օրինակ՝ Սրբուհին ներկայութենէն ստացած ուրախութիւնը Վերժինին վրայ փոխադրած էր առ ի պատշանութեան (ԶՌԵՆՄ, 207):

Նախդիրի և կապի զուգադրմամբ կառուցվեն. — Արեւմտահայերէնում զուգադրվում են միեւնի, մէջ կապերը համապատասխանաբար ի և ընդ նախդիրների հետ:

Միեւնի + ի + հայցական կառուցքով արտահայտվում է տեղի իմաստ: Օրինակ՝ Գիտէի՞ն որ կարող էր գիրենք միեւնի յախուր մատնել (ԳԶԵԺ, 2, 72):

Ընդ + մէջ + սեռական կառուցքով արտահայտվում է տեղի իմաստ:

Պրինակ՝ Ինչո՞ւ թոյլ կու տաս որ կասկածներ ծնանին բնդ մեջ սրտիդ (ՄՏԻ, 43):

Գրաբարյան (կախադրովոր) բացառականով կառույցներ.— Արեւմտահայերէնում բավական շատ են գործածվում գրաբարյան ի նախադրով բացառական հոլովածներ:

Օրինակներ՝ Խօսք տուին որ ներշնչեն նմա ի մանկութենէն այն սկզբունքներն (2ՊՆԺ, 2, 237): Ի դիմաց դժոխաց շուներուն կը շնորհաւորեմ զձեզ (ն. տ., 5, 20): Որ չինք ուսմանց և գիտութեանց տարեր էր ի տղայ տիոց (ԾԵ, 32): Նորէն ի հիմանց և աւելի ընդարձակ կը կառուցանեմ (ն. տ., 185): Գրեթէ միշտ սկսուած նախադասութիւն մը կը մնար կիսատ, հակասութեան պատճառաւ կամ ի չգոյէ բառի (ՇՇ, 1, 157): Ի վերջոյ շատ աւելի մեծ ուժ մը ի գործ կը դնեն (ն. տ., 348): Ի մօտոյ բախտը պիտի ունենանք վայելելու իր մեծ գործը (ԹԲԱՆ, 594): Ամէն օր նոր նոր լուրեր կ'առնէր նա ի շրջակայից՝ նաև ի հեռուստ (ԾԵ, 120):

IV. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ՄԱԿԲԱՅՈՎ

Արեւմտահայերէնում բայը լրացումներ է ստանում բոլոր տեսակների մակբայներով՝ տեղի, ժամանակի, ձևի, շափի և աստիճանի, ընդհանրական: Դրանցում ավելի շատ են ձևի մակբայները:

Մակբայները իրենց հիմնական իմաստից բացի, երբեմն արտահայտում են նաև լրացուցիչ նրբիմաստներ:

Բայի լրացումը տեղի մակբայով.— Տեղի մակբայներն արտահայտում են տարածական հարաբերություններ: Դրանցից են դարվար, դարվեք, դես, դեն, դես ու դէն, ասդին, անդին, ասդին-անդին, դէմ առ դէմ, Երկուստէ, գետնէգետին, խուրճխուր, պատէպատ, հոս, հոդ, հոն, հեռու, քաւէքաւ, բով բովի և այլն:

Լրացալ դարձող բայերը իմաստային սահմանափակում չունեն:

Օրինակներ՝ Կոտորները բարեր կը գլորեն դարվար (ԹԶՅ, 172): Առաւօտները բով բովի անտառն ի վար պիտի երբանք (ն. տ., 196): Վիշտն ու թախիծը կը վանէ մէկդի (ԼՇԸՆ, 3): Իր գէմը քանի մը առանակ բայլ հետո նշմարեց օրիորդ Մելինեանը (ն. տ., 134): Նրկու աղջիկները կը կախալէին դէմ առ դէմ (ԼԲԸՆ, 155): Կեանքն հոն կանուխ, արշալոյսին կը սկսի (ՎԹԵ, 71): Բայց յուզուեցաք երկուստէ (ն. տ., 422): Առտունը ընդհանրապէս կը քափառմ աշաղէս դես ու դեն (ՕԶԵ, 267): Բայց գրեթէ միշտ, երկուստէ կը յարգուէր պատերազմական օրէնքը (ԱՄՄՉՄ, 106): Կը սկսի ասդին-անդին ողջոյններ շոայլել ի խորոց սրտի (ՇՇ, 1, 277): Կաւի տեղերուն կապոյտ հոգերուն վրայէն

մէկը կը վազէր դարձել (ՀՄԿԼ, 192): Ամօթէս գեանէ գետին մտալ (ՎՀՀՄ, 191): Բազում անոնք նստէր էին դէմ առ դէմ (ԿՍԼ, 34):

Բոռն տեղի մակերայնիկ արտահայտում են հանգման նրբիմաստ: Օրինակ՝ Զրեզ վարէ ու տանի և բեզ գարնէ խորէխոր (ՎԹԵ, 36):

Բայի լրացումը ժամանակի մակերայնով.— Սրանք ազիւրի հաճախ են գործածւում: Ժամանակի մակերայնիկ են այսօր, այսուհետեւ, առժամապէս, ատեն ատեն, ատենօք, առաջ, շուտ, ուշ, գիշերանց, կանուխ, վաղը, երբ, շատուց, հոսկ, հետո, բնորոշ, նոյննետայն, ատէս, օրստօք, օրէօր և այլն:

Սրանք կապակցւում են տարրեր իմաստային խմբերի պատկանող բայերի հետ:

Օրինակներ՝ Շատուց գիտէի սիրուհի մը ունենալը (ՀՊԵԺ, 1, 142): Յուսահատութեամբ գիշերանց զաղտուկ կեսարիայէն Պօլիս փախաւ (ն. տ., 273): Հիմակունքիմ կերակուրէն ուրիշ բան չեմ ուզեր (ն. տ., 3, 25): Երրորդ կըրպըր ատենօք շատ պարապ պտտեցաւ (ն. տ., 39): Թող այսօր անոնք ուրախանան, վաղը մենք պիտի հրճուինք (ն. տ., 4, 56): Խիկարին ալս հարցումին վրայ ատենօք՝ երկու ամիս խնդացեր էմ (ն. տ., 5, 206): Մայրաքաղաքիս մէջ բժիշկներուն թիւն օրստօք անկումալ վրայ է (ն. տ., 382): Հոսկ ուրեմն կատարուեցաւ բուհարկութիւնն (ն. տ., 5, 334): Փողոցներուն մէջ զինուորները կ'երթեւեկէին ատեն ատեն հրացան պարպելով գէպի օդը (ԵՅԵԺ, 4, 499): Գանձապահը առաջարկեց առժամապէս ազգային վարժարանը դնել (ԵԵ, 114): Խնջ պիտի բսէր աշխարհը ձեռնունայն տեսնելով զինքը այսուհետեւ (ԿԶԵԺ, 1, 84): Առաջ եռագածուններուն տուին օդիով լեցուն գատթներ (ն. տ., 2, 158): Առժամանակապէս ամէն ձայն ձուն կը խաղաղէր (ՌԶԶ, 11): Բզբեզ չափտ պիտի սրեմ էս սրտագին (ՄՄԵԺ, 163): Ընթրիքէն յետոյ կանուխէկ անկողին մտաւ (ԼԲԸԵ, 60): Նստաստիները կու գան կ'երթան մերք բնոյ մերք (ն. տ., 127): Հետո ողորմեցինք իր երեսմը, ալս տարի՝ իր անհետացումը կը սգանք (ԱՀԳԶ, 254): Եւ աշխարհը բոցերն բնորոշ պիտ նուրիս (ԱԶԵ, 45): Սեւ, գէշ բան մը օրէօր կը մեծնար մէջս (ԱԾՄԶՄ, 162): Ան նոյննետայն վերջին օմման հաղորդութիւնը կը քըլմէր (ՇԵ, 1, 278): Ամէն առտու ամենաշուտ եկողը ան կ'ըլլար (ՍՎՄ, 135):

Երբեմն ժամանակի երկու կամ երեք մակերայն զուգադրված են գործածւում:

Օրինակներ՝ Վաղ առաւու կանուխ հոս պիտի գտնուիմ (ՀՊԵԺ, 1, 129): Յետոյ ատեն ատեն կը լսեմ հրագէնի ձայնը (ԵՅԵԺ, 4, 76): Ար-

դէն շատոնց դարձած պիտի ըլլային (ԼՇԸՆ, 318): Ծրագրիս համաձայն վաղը առաւօտ կանուխ պիտի մեկնէի Սեփիլիա (ՎՄԱՅ, 160):

Ժամանակի մակրայները երբեմն հարազրիւմ են ժամանակ ցույց տվող զոյակահներին:

Թրինակներ՝ Առաւօտուն կանուխ մտրակած էին ծեր. հիւանդ ձին (ԶԳԶ, 43): Վաղը գիշեր պիտի գամ բեղի (ՎՄԶԲ, 231): Յրիշն առտուն կանուխ նամակ մը կը բերէ ձեզի (ԵՅԵԺ, 1, 451):

Բայի լրացումը ձևի մակրայով.— Ձեռն մակրայները ամենից շատ են թվով և զործածութեան հաճախականութեամբ: Դրանցից են ակներեւ, առօք փառօք, անարգաբար, արագ, բացէիբաց, բերանաբաց, բլուր բլուր, գոլտուկ, գլուխ գլխի, ծանր ծանր, կամացուկ, կիսամերկ, կանոնաւորապէս, հեշտիւ, հեռիւտեմ, ծրիարար, ձեռնունայն, միաբերան, միատեղ, միեակը, շխտակը, շխտիկ, շխտակ, շարաշար, ստուգապէս և այլն:

Ձեռն մակրայների լրացյալ կարող են դառնալ բայերը առանց սահմանափակման:

Թրինակներ՝ Այս անգամ ակներեւ տեսնուեցաւ որ մեր աղգին մէջ հարուստ չկայ (ԶՊԵԺ, 4, 366): Դիւանի նորընտիր անգամները միաբերան հրաժարական տուին (ն. տ., 412): Այսպէս առօք փառօք պարահանգէսին երկրորդ զոնէն ներս մտանք (ն. տ., 5, 36): Ետ կը դառնան ձեռնունայն (ն. տ., 5, 131): Երբը միատեղ սկսան լեռնէն ծանր ծանր վար իջնել (ՄԵ, 68): Անարգաբար կիսամերկ փախաւ (ն. տ., 201): Խրմբագիրը յամառօրէն ու կանոնաւորապէս կը շարունակէր, շարաշար աշխատելով (ԵՅԵԺ, 4, 372): Արփիարի գաղաղը ուսամբարձ տալինք գերեզմանատան փորրիկ մատուրը (ն. տ., 443): Կիւլիկ հանք մտիկ կ'ընէր բերանաբաց (ԵԵ, 181): Կամացուկ մը, անշշուկ բացուեցաւ դուռը (ն. տ. 21): Կատաղօրէն սկսաւ արագ արագ փախիլ (ն. տ., 22): Եւ ոսկեղէն ողկոյզները կը հանգզէին տաշտերուն մէջը բլուր բլուր (ՍԸՆ, 214): Վախն ի վախ սանդուխներէն վեր ելայ (ՌՍԵ, 179): Աղբարիկ սերի կտորները գոլտուկ-գոլտուկ կը տանէր անոնց (ԶՅԵ, 157): Որեւէ տղայ չկրցաւ միեակը բարձրանալ նոյն սանդուխներէն (ն. տ., 236): Չարմացումս բացէիբաց պիտի յայտնէի (ԲԲԱԵ, 514): Սրտէս անցած ամէն բանը շխտէի շխտակ կ'ըսեմ (ԵՅԵԺ, 1, 118): Մենք ալ գլուխ գլխի բեղի հետ կը խօսինք (ն. տ., 121): Այս առտու ստիպողաբար զիս տուն հրաւիրած էր (ն. տ. 197): Այսպէս հեշտիւ բոլորեցաւ տարեշրջան մը (ԳԶԵԺ, 1, 210): Իրիկուան դէմ շրջագայութիւն կ'ընէր հեռիւտեմ կամ ձիով (ն. տ., 2, 55): Ազգաստ ու կարօտ մարդոց դատերը կը վազէ ծրիարար (ն. տ.,

2, 111): նա կը սիրէ, *դիտ ստուգապէս (ՄՏԵ, 52): Վարժապետը լռիկ կը-
 քաշէ իւր ծխափողն (ՏԿՎԱ, 288): Շուկէ շիտակ մարդու երես չէր կը-
 նար նալիլ (ՀԵԱԳԱ, 180): Քովնտի կը նայէր, շեշտակի կը նալէր, դառ-
 նօրէն կը ժպտէր, ցաւագին կը շարժէր գլուխը (ՄՄԵԺ, 217): Երկու վա-
 նական սաղմոս կը կարգան փոխնիփոխ (ԼՇԸԵ, 260): Գոյնզոյնի բզկե-
 ներ դարձդարձիկ կը պարեն անբնդհատ բզկալով (ՉԵԵ, 158): Անխօ-
 սով շարունակեցին իրենց ճամբան (ԼԲԸԵ, 86): Այս սէրը մէկէնմէկ եկե-
 ք ծերունիին (Ն. ա., 216): Յիշատակներ զունդագունգ կը խոսեն վրաս
 այս դիշեր (ԲԵ, 426): Անձկագին կը սպասէինք այդ մեծ հայուն (ԱԶԵ,
 376): Կուղեն որբանոց երբալ համախումբ (ՕԶԵ, 98): Ազգովին պար-
 տուեւ եմք աներեւակայի ջախջախումով (ՇՇ, 1, 293): Կը բարձրանան
 աւիշներ ուղէշ ուղէշ բունն ի վեր (ՄԲ, 133): Անդադար ափեղցիեղ կը
 խօսի (ՇՇ, 1, 343): Ես սրտանց կը սիրեմ բոլոր մարդերը (ՍՍԼՃ, 281):
 Գործածվում են նաև գրաբարյան կաղմությամբ որոշ ձևի մակերայ-
 ներ:*

Օրինակներ՝ Պատշաճագոյն էր որ Արամ էֆենտիի կինը մինչև
 վերջն իրեն հետ ի մասին չի տեսնուէր (ԳԶԵԺ, 2, 91): Իւր հարուստ
 փեսացուն պարգև մը կը սպասէր ի փոխաբէն (ՏԿՎԱ, 124): Դէպք մը
 պատմեմ ձեզի, պարոն դեսպան, որ թերևս լաւագոյնս կը փաստէ ձեր
 ժողովարդին հաւաքական պատասխանատուութիւնը (ԿԶԶ, 24): Նոր ի
 նորոյ կը հագուէր (ԵԵ, 389): Յոսեփայն և միաբերան քսուած ազգ
 ազօթքէն ետք, նորէն կը խառնուէին իրարու (ԱՄՄԶՄ, 16):

Որոշ ձևի մակերայներ վիճակի իմաստ ունեն:

Օրինակներ՝ Երբորդ կղբայրը ատենօր շատ պարապ պտտեցաւ
 (ՀՊԵԺ, 3, 39): Ինչ պիտի ըսէր աշխարհք ձեռնունայն տեսնելով դիմքը
 աշտուհետեւ (ԳԶԵԺ, 1, 84): Թերևս հմայախաբութեան այդ վայն էր որ
 ցնցած էր դիտ, ինչպէս մեծ-մեծի դուրս նետուած մէկը (ԶՈՆԵՄ, 132):

Մի շարք ձևի մակերայներ արտահայտում են լրացուցիչ սահմանա-
 փակման նրբիմաստ, ինչպէս նիւրապէս, հոգեպէս, մարմնապէս, ֆի-
 գիւապէս և այլն:

Օրինակներ՝ Քչեր կային որ անկից օգտուած չլլային նիւրապէս
 (ԵԵ, 478): Ֆիգիւապէս այնքան իրարու կը նմանէին, որ առաջին աղ-
 նարով երկուստեակ կը թուէին (ՉԵԵ, 52):

Որոշ մակերայներ համատեղում են ձևի և տեղի իմաստներ:

Օրինակներ՝ Ներսը մեկուսի սեղանի մը շուրջը նստանք դէմ դիմաց
 (ԵԵ, 479): Պէտք է որ լսածներդ տեղնիտեղօք մեզի պատմես (ԵՅԵԺ,

1, 28): նախատական կծու գնդակներ ալ գործածուեցան երկուստէ՛ք (ն. տ., 4, 559): Մէկ երկու անգամ քովնա՛ի նալեցաւ Երեսս (ԼՇԸՆ, 56):

Երբեմն խոսքին հատուկ զեղչմամբ ձևի մակբայը պործածվում է հղանակավորող բառի իմաստով: Օրինակ՝ Ես ալ շիտակը տնոր համար վեր ելայ (ՀՊԵԺ, 3, 59): Այստեղ շիտակը անմիջապէս վեր ելայ բային չի վերաբերում, այլ զեղչված ենթադրյալ քսած դերբային:

Բայի լրացումը շափի և աստիճանի մակբայով. — Ինչպէս հայտնի է, շափի և աստիճանի մակբայներն ունեն երկու հիմնական գործածութիւն՝ բայի և ածականի լրացում են լինում: Անշուշտ, ավելի շատ դրանք բայի լրացում են դառնում: Դրանցից են՝ աւելի, անհունապէս, բազմապատիկ, բոլորովին, ի սպաս, կարի, բնդերկար, համակ, շատ, քիչ, մէկիկ մէկիկ, հագիւ հագ, ասանապատիկ, մարդահասակ, կիսովին, քիչ շատ և այլն:

Օրինակներ՝ Եթէ մէկը բարձրանայ՝ դիտմամբ աւելի կը բարկացնէ (ՀՊԵԺ, 1, 271): Իգական սեռն ինքզինքը բոլորովին հայելիներուն տրամ է (ն. տ., 3, 188): Բժիշկները մէկիկ մէկիկ սկսան մեղ քննել (ԵՕԵԺ, 4, 327): Կենդանիներն անգամ... ժամանակին հետ քիչ կամ շատ իրենց բարբը փոխեցին (ՀՊԵԺ, 6, 196): Քիչ քիչ գեղին կը մօտե՛նանք (ԳԶԵԺ, 1, 154): Կէանքս կարի աւերեցաւ վշտէն (ՍՏԵ, 160): Մերուհին բնդերկար մնաց այդ դիրքին մէջ (ՄՄԵԺ, 215): Կոշտ ծածկոցը կիսովին ինկած է գետին (ԼՇԸՆ, 208): Արդէն կրնամ քիչ մը պտտիլ յամբօրէն (ՏԶՎ, 93): Նրկարօրէն Լուսէն նալեցայ (ն. տ., 123): Նրկարօրդ նաւապետը կտաւ վրան մը կանգնել տուաւ իրենց համար, որ քիչ շատ պիտի պատսպարէր դիրքին (ԼԲԸՆ, 137): Նրազներու հոլին տակ աչքերդ ի սպաս փակեցիր (ՎԹԵ, 44): Եւ որ հիմա կը պլպլայ հագինազ (ն. տ., 54): Վերջերս երկարուր մաղերուս մէջ սարդած քանի մը արծաթ թւեր անհունապէս բազմապատկուած են հիմա (ՕԶԵ, 279): Նրկու կողմէն մարդահասակ բարձրացեր էին հասկերը (ՀՄԿԼ, 40): Իրենք ալ տասնապատիկը կը շանին մեր աշխատանքէն (ՎՀՀՄ, 195): Հիմա լոյսեր հրաշայտ ուղեղներէն կը ժայթքին, Բազմապատիկ կը նետուին միլիոններու հոգոյն մէջ (ԲԹԱ, 66): Հաղարամեայ խօսքերուդ իմաստն համակ կ'ըմբռնեմ (ՀՊՔ, 49):

Գործածվում են որոշ գրարարչան շափի մակբայներ, ինչպէս՝ յանշափս, միանաղոյն և այլն:

Մարդիկ կան, որոնք յանշափս կոտորակներու կրճան վերածուիլ (ԳԶԵԺ, 1, 77): Բոլոր այս գիւտերը պիտի ստեղծուէին, որպէսդ թշնամութիւնները միանաղոյն ոչնչացնէ՞նք Քաղաքի բնակիչները (ԶԳԶ, 163):

Զափի մակբայը կարող է դառնալ նաև մակբայական և ածականա-
կան ծագմամբ բայերի լրացում:

Օրինակներ՝ Զրազացքին ջուրն աւելի Բիշցաւ (ՀՅԱԳԱ, 215): Անձ-
րհւն աւելի սաստկացաւ (ն. տ., 217): Ազմուկը շափազանց մեծցաւ դե-
ղարանին մէջ (ՇՇ, 1, 54):

Մի շարք մակբայներ համատեղում են շափի և ձիի իմաստները:

Օրինակներ՝ Ատկէ ետք հագուաղէպօրէն հանդիպած են առնք
(ԳԱԱՓ, 243): Թերթերը երկարօրէն ու շափազանցօրէն պատմած են
ամէն բան (եՅԵԺ, 4, 88): Այս իրիկուն վերստին ևս սաստկօրէն զգացի
Անբուժելի թշուառութիւնը կեանքիս (ՎԹԵ, 162): Եւ կանթեղին մէջ, իսկի
տեղ, Հոսեցուցի կեանքս պուտ պուտ (ն. տ., 14): Երեսակալութիւնս
կ'ալբեն սաստկապէս (ՕԶԵ, 279): Հատ հատ Բենեցիմէ գանոնք (ՊՄՏՀԳ,
245): Աշակերտները կը կանչուէին զոյգ զոյգ (ԳՍՄՄՄ, 14): Ունկնդիր-
ներն արդէն ձանձրացած հատ հատ կ'ելլէին աթոռներէն (ՀՅԱԳԱ, 104):
Ճրագներն ալ հասիկ հատիկ իրենց աշքերը կը խփէին յոգնած աշխա-
տաւորներուն հետ (ն. տ., 174):

Բայի լրացումը ընդհանրական մակբայով. — Ընդհանրական են մի
քանի տեսակի իմաստ ունեցող մակբայները՝ բնաւ, տակաւ, տակաւին,
տակաւ առ տակաւ, լանկարձ, շարունակ, անդգհետէ, կրկին, լանախ,
նորէն, սակայ սակայ և այլն: Անշուշտ, կոնկրետ գործածութեան մէջ կա-
րող է որեւէ իմաստ գերիշխել նրանցում: Ընդհանրական մակբայները
լրացում դառնում են տարբեր իմաստային խմբերի պատկանող բայերի
համար:

Օրինակներ՝ Շոգենար տակաւին տեղէն չշարժիւ (ՀՊԵԺ, 3, 112):
Այնքան կը զգար հետզհետէ ծագելիք գժուարութիւնները (եՅԵԺ, 1, 375):
Է'երևալ որ մեր պաշտօնաթերթը չէ՛ր կարդացած բնաւ (ն. տ., 4, 234):
Յանկարծուտ պայքող մրրիկ մըն էր (ԳԶԵԺ, 1, 262): Տակաւ առ տակաւ
բազմութիւնը կը պակսէր. կը մեկնէին խումբ խումբ (ն. տ., 274): Մին
չալտ լանդիման կ'սպառնացանէ կանանց նուաստութեան ստաթճանն
(ՄՏԵ, 112): Քիչ ժամանակուան մէջ պիտի տեսնեմ զբեզ վերստին (ն.
տ., 135): Յանկարձ բոլորովին կը լռէ (ԼՇԸԵ, 50): Ժխտումի չար ոգի մը
կը գալարի շարունակ հոգիիս մէջ (ԱՀԳՃ, 145): Մարդկային աչք բնա-
կարանները տակաւ կը կորսնցնեն իրենց մարմինն ու ձեւը (ԱԶԵ, 200):
Յոտնկալս և միաբերան ըստած աչք ազօթբէն ետք, նորէն կը խառ-
նուկնէմ իրարու (ԱՄՄԶՄ, 16):

Դիտողութիւններ մակբայների կազմութեան վերաբերյալ. — 1. Նկա-
տելի է, որ արևմտահայերէնում նույն սկզբնատիպ մակբայից կարող են
218.

կազմվել այլ մակբայներ՝ ածանցմամբ: Այսպես, ածամանակ, յանկարծ, սաստիկ. տակաւ, կանուխ, հագուաղէպ, չափազանց, միեակ, ձրի մակբայներից կազմվում են ածամանակապէս, յանկարծօրէն, յանկարծուտ, յանկարծակի, սաստկապէս, սաստկօրէն, սաստկագին, կանուխկեկ. հագուաղէպօրէն, չափազանցօրէն, միեակուկ, միեակուկնիս, ձրիաբար և այլ մակբայներ: 2. Նույն կղանակով մակբայական գործածութիւն ունեցող ածականներից են կազմվում մակբայներ, ինչպէս՝ երկար-էրկարօրէն, անարգ-անարգօրէն, յամառ-յամառօրէն, կանոնաւոր-կանոնաւորապէս, արգատ-ազատօրէն, կտտաղի-կտտաղօրէն, զգալի-զգալիօրէն, երկար-քնդերկար. տրտում-տրտմովի, ստոյգ-ստոյգապէս, դառն-զառնօրէն, որոշ-որոշապէս, բարձր-բարձրօրէն, գերազանց-գերազանցապէս, գերազանցօրէն և այլն:

3. Որոշ մակբայներ կազմվում են անբաժանելի բառակապակցութեամբ: Այսպէս՝ անօրի փորով բառակապակցութիւնից կազմված է անօրի փորանց մակբայը: Օրինակ՝ Այս ամէնը բաշէցինք անօրի փորանց (շոճեժ, 3, 29):

V. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԱՅՍԱՆՈՎ

Արեւմտահայերէնում բայը լրացումներ է ստանում նաեւ ածականով: Խոսքը վերաբերում է հիմնականում ձեռի-որակական բազմաթիւ ածականների, որոնք պարագայի պաշտոն են կատարում բազմաթիւ բայերի մոտ: Ինչպիսի կան նաեւ որոշ հարաբերական ածականների պարագայական կերպառութեան դեպքեր, թէն այդ դեպքում նրանք վերածվում են որակականի:

Ածականները բայի լրացում դառնում են ձեռի, վիճակի, չափի պարագաների գերով:

Ածականը բայի լրացում ձեռի իմաստով.— Որակական ածականները մեծ մասամբ դառնում են ձեռի պարագա: Դրանցից են՝ անդուլ, անդադար, անբարբ, անշարժ, անտեղի, անսէր, աներկիւղ, անբարիշտ, անվտանգ, անուշ, աղուտ, ապուշ, անփութ, անխոնջ, արագաքորիշ, բարձր, զուարթ, քերէւ, սպիտակ, ծիծաղելի, յամառ, խիզախ, հաւասար, սուր, մաքուր, զոց, հոլանի, տգէտ, քափանցիկ և այլն:

Լրացյալ լինում են տարրեր իմաստային խմբերի պատկանող բայեր:

Օրինակներ՝ Օղի մէջ այնքան բարձր և արագաքորիշ կը պլանայ (շոճեժ, 4, 59): Արեւը միանեման կը տիւրէ այստեղ (ԼՔԸԵ, 126): Կէր-բանք անդուլ, անդադար կ'երբանք (ն. տ., 126): Գոց գիտէ ամէն մէկուն

դիրքն ու պատկերը (ԳՁԵԺ, 1, 75): Ինքն ալ շատ աղուոր ու շատ մա-
 քուր կը հագուէր (ն. տ., 157): Կը գբօսնուր զիշերուան ցօղին տակ ան-
 փոյք ու անխոնջ (ԳՁԵԺ 2, 98): Որոնք մարդկային մարմինը աչիքան
 հոլանի ցոյց կու տան (ն. տ., 301): Անուշ կը բուրէին անտառին մայրե-
 րը (ՏԿՎԱ, 130): Անվտանգ ազատեր էին փոթորիկէն (ԳՁԵԺ, 1, 376):
 Տգէտ գացած են ապիւշ վերադառնալու համար (ն. տ., 2, 303): Ժաշը
 անցաւ շատ զուարթ (ԼՇՐՆ, 61): Սերոր խոժոռ ու անբարբ բնկերոջը կը
 նայէր (ն. տ., 182): Կանայք հագուած են բերել ու սպիտակ (ն. տ.,
 250): Մշուշի շղարշային, կապտորակ գօտի մը բլուրներու կողերը կը
 բոլորէր անշարժ ու քափանցիկ (ԵՆ, 213): Բառերը գէշ գործածուած էին,
 ածականները անտեղի ու մակբայները ծիծաղելի (ՎՇԵՂ, 167): Ես բո-
 լորովին տաքեմ կը մտածէի (ԹԲԱՆ, 561): Կ'անցնի կեանքս ամուլ, ան-
 սէր (ԱՂԳԺ, 39): Կը սպասէինք յամառ, աներկիւլ, աներես (ԱՍՄՁՄ,
 5): Եւ անբարիշտ ու խիզախ զէպի երազն էս սպացալ (ՌՈՆ, 114): Ամէն
 մարդու հաւասար թող բաժնուի ամէն գանձ (ՎԹԵ, 197): Այդ սուր զի-
 տողը սուր հեզնող մըն է նաեւ (ԱՁԵ, 354): Դէմքին կէս մասը ներկած էր
 կարմիր (ՀԵԱԳԱ, 379): Բարձր կանգնած չորս կողմ կը դիտէր (ն. տ.,
 147): Կապուտակը իր ազանիներու երամին մէջ առանձին կը մտնէր և
 գոյգ կը հեռանար (ն. տ., 168): Աշքս այդ ընդհանուր մեղեդիութեան մէջ
 երևան կը բերէ ներմակ ներկուած պղտիկ սիրուն շէնք մը (ԹԲԱՆ, 360):

Ձևի իմաստով կարող էն գործածուիլ նաև մի շարք հարաբերական
 ածականներ՝ վերածվելով որակականի:

Օրինակներ՝ Իրերը տրամաբանական բնեկով՝ պատերազմ չափա-
 լիլայ (ՀՊԵԺ, 4, 140): Քանի մը ամիս ետքը Վահէ յաղթական վերա-
 դարձաւ Լոնտոն (ԵՅԵԺ 4, 212): Լայնածաւալ ու կուռ ամուլ մը կը ցած-
 նայ, կը տաբամուր, կը կախուի սպառնական (ՕՁԵ, 118): Դուն անվե-
 հեր պիտի փախս յաղթական (ՍԲ, 227):

Նույնիսկ որոշ դեպքերում հարաբերական և որակական ածական-
 ները բաղճուումով են հանդես գալիս: Օրինակ՝ Իրենց սուրերը խրո-
 տաբար գետին քսելով՝ կ'անցնէին սպառնական ու վրէժխնդիր (ԵՅԵԺ,
 4, 505):

Ածականը բայի լրացում վիճակի իմաստով.— Այս հարաբերու-
 թյամբ բայի լրացում դառնում են մի շարք ածականներ, ինչպէս՝ ան-
 դուր, անսասան, անշարժ, անտեղեակ, անպատրաստի, դողդոջուն,
 ժպտուն, երիտասարդ, բոպիկ, գոց, կարօտակէզ, կենսաբերիս, գլխա-
 հակ, կանգուն, մտածկոտ, բաղձալի, հիւանդ, առողջ, շէն, վիրաւոր,
 պակասաւոր, խաղաղ և այլն:

Վիճակի իմաստով լրացում ստանում են սահմանափակ թվով բաշխեր, ինչպես՝ գալ, գնալ, գտնել, իյնալ, քափառել, երգել, կանգնել, կենալ, մեռնիլ, տեսնել, մեկնիլ, բողնել, պառկիլ, սպասել, ներկայանալ, բարձրանալ, իջնել, լսել, վերադառնալ և այլն:

Օրինակներ՝ Երբ անտեղեակ ու անպատրաստի ներկայանա դատարանին, բնականաբար շես կրնար ինքզինքդ դուրսոր կերպով պաշտպանել (ՌԶՑ, 574): Աղջիկը ձեռքերը մէջքին կեցեր էր անշարժ ու ժպտուն (ԼՇԸԵ, 135): Քեզ կը սպասեն կարօտակէզ, դողդոջուն (ՌՈՆ, 113): Տենդը եկեր էր զղետնել այդ ութսունամեայ ծերունին որ կեանքին մէջ առաջին անգամ ճիւղնող անկողին կ'իյնար (ԵՕՆԺ, 1, 518): Մառի գրեթէ երիտասարդ մեռած է (ԵՕՆԺ, 4, 186): Եթէ քահանաներուն հագուստ չի տան՝ հանգուցեալը վերջին դատաստանին մերկ կը ներկայանայ (Ն. ա., 347): Ութ տաս օրէ ի վեր ծովուն վրայ կը քափառէին անօթի ծառա (Ն. ա., 360): Իրիկունը Երիտասարդն եկաւ տրտում ու տխուր (ԳԶՆԺ, 2, 109): Հայրենիքէն գրեթէ բոլիկ եկաւ Պօլիս (ԳԶՆԺ, 1, 269): Օրն ի բուն այդ հնօրեայ նաւակին մէջ քրտնաբոր կ'երգէր (Ն. ա., 352): Փորձեցի սիրոյ լարը և գտայ կենսաբերի ու շէն, փորձեցի հաւատքի լարը ու տեսայ զայն խոր ու անասան (ՌԶՑ, 264): Սիրտս միշտ կանգուն պիտի բարձրանայ (ՄՄՆԺ, 179): Ես ուղեցի որ ճշմարտութիւնը մերկ կանգնի մեր առջեւ (ԼՇԸԵ, 263): Ես չէի տեսած քեզի այդպէս խաղաղ ու անդորր (Ն. ա., 386): Պապուկը կը մէկնէր կորաբամակ (ԵՆ, 372): Բոլոր զրոները զոյց գտաւ իր առջին (ԶՕՆ, 26): Գլխահակ ու մտածկոտ կը վերադառնամ տուն (ՎՇԵԶ, 196): Կը տեսնեմ զինքը շֆեղ ու բաղձալի (ՏԶԳ, 150): Կո՞ւշտ կը պառկին թէ անօթի (ԱՄՄԶՄ, 7): Նորէն, ով սէր, զիս զարկիր և բողբոջի վիրաւոր (ՎԹՆ, 93): Երեսկայեցի չաղթական վերադարձը անոնց, որ տուն գան վիրաւոր, հաշմանդամ, պակասաւոր (ԲՆԿԶ, 237): Պարեց ամբողջութեամբ մերկ (ՇՇ, 1, 131):

Հարաբերական ածականները ևս կարող են վիճակի իմաստ արտահայտել:

Օրինակներ՝ Փոթորիկը շորս օրէ ի վեր հալածական կը վարէր զմեզ (ԼԲԸԵ, 142): Զարմանալու չենք, ուրեմն, եթէ տեսնենք մէկը, որ լուսաւորեալ կը պառկի և խաւարեալ կ'արթննայ, ժողովրդական կը պառկի և ազնուապետական կ'արթննայ, գրական կը բնանայ և երեսկայական կ'արթննայ (ԶՊՆԺ, 6, 47):

Մի շարք ածականներ կարող են արտահայտել և՛ վիճակի, և՛ ձևի իմաստներ:

Օրինակներ՝ Թէ որ ևս սեւ ու տխուր կը տեսնեմ. միթէ ի՞մ է լան-
ջանքը (ՍԵ, 117): Սարգիս մեծցեալ էր որք (ՁԵՆ, 544): Նոր մարդ մ'էր
'որ աշխարհ կու գար առողջ ու ազատ (ԳՁԵԺ, 2, 59): Առտուն շատ կա-
նուէր լճակիս երեք կողերը, կարծես ծովի լողանքէն դուրս կու գան սա-
քառուն ու երազային (ՕՁԵ, 112):

Որոշ ածականներ կարող են մեկնաբանուիլ և՛ վիճակի, և՛ ժամա-
նակի իմաստներով: Օրինակ՝ էմման ամուսնացած էր, շատ երիտասարդ
ամուսնացած (ԳՁԵԺ, 1, 220):

Ածականը բայի լրացում չափի իմաստով.— Որոշ ածականներ,
պարզապէս լրացում իրենց բառային նշանակութեամբ, չափի պարագա են
հշտնում:

Օրինակներ՝ Իրիկունը, ուշ առնեալ երկար կը շրջէի (ԼՇԸՆ, 41): Բայց
պզտիկ մը գիւրցած է (ԳՁԵԺ, 1, 309): Հոս երկար չեմ կրնար մնալ (ՏՉՎ,
78): Նիէ պէտքը ըլլար, շատ կարեւ կը խօսէր (ՀԵԱԳԱ, 14): Կը դիտէր
երկար ու շէր կշտանար (ՀԵԱԳԱ, 36):

Ներքին ածականը կարող է համատեղել չափի և ձևի իմաստները:
Օրինակ՝ Գանձակ Պարսամ արախշին բարակ կը կապէր (ՀԵԱԳԱ, 202):

Գիտողութիւններ ածականութեայ բառակապակցութիւններէ վե-
րաբերուլ.— 1. Որոշ ածականներ, բայի մօտ գործածուելով հանդերձ,
անմիջապէս նրա լրացում չեն. դրանք որեւէ անգամի զեղչման հետեան-
քով են բայի վրա դրվում: Այսպէս, երբ ասում ենք Գրիգոր Նարեկացի
ժեռաւ վարսուն տաւեկան (ԱՁԵ, 278), ապա վարսուն տաւեկան-ը մե-
ռաւ-ի անմիջական լրացումը չէ, այլ զեղչված հասակին, տաւիքին կամ
այլ բառի որոշիչն է եղել և նրանց զեղչումով ստանձնել նրանց զերբ:
Այդպէս են նաեւ՝ Օրական հազարաւոր անցորդներ կու գան ու կ'անցնին
(ՊՄՏՀԳ, 208): Հօբարս կը պահանջէր որ օրական հինգ բառ ֆրանսերէն
գոց ընեմ (ԵՕԵԺ, 4, 8):

2. Որոշ բայերի մօտ ածականը կարող է տեսնուլ երկրորդական
ուղիղ խնդրի կամ ստորոգելիական վերագրի արժեք:

Օրինակներ՝ Արմենիսան կը նանչնայի յամառ ու ռիւսերիմ (ԳՁԵԺ, 1,
167): Զարուհիին մեռնելէն ետքը ամէնքը բոլորովին յուսահատ ու զր-
բայտ կարծեցին զինքը (ն. տ., 260): Ես աւելի արիասիրտ կը կարծէի
Թէրեանիկ աղան (ՏԿՎԱ, 255): Մօտէն աւելի ուշադրութեամբ դիտելով,
խելիքեցող, երկնային գտալ գահոնք (ԵՆ, 184): Մարդիկ յաճախ դիւ կը
կարծեն խենք, գինով (ՍԲ, 250):

3. Երբեմն էլ ածականը կարող է երկակի մեկնաբանութիւն ունե-

նալ, աշխինքն դիտվել և՛ բաշի պարագա լրացում, և՛ գոյականի որոշիչ լրացում:

Օրինակներ՝ Թեթև հով մը կը փչէ քաւմ ու աղի (ԼԲԸԵ, 126): Ճընճ-դուկն ալ կ'ապրի ուա՛ր քաւակ (ՀՈԵ, 30):

4. Երբեմն ածական լրացումը լրացչալի հետ դարձվածք է կազմում:

Օրինակներ՝ Ինքզինքդ ծաւն Ժախէ (ԵՕԵԺ, 4, 622): Իմ հաշիւներս միշտ նեղ կը բռնեմ (ԼՇԸԵ, 470): Աշխարհը գէշ կը հոտի (ՎՇԵՀ, 72): Դատեցին զառն ու մնացին առանց հացի (ԿՍԼ, 167):

VI. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒԹՆԵՐԸ ԴԵՐԲԱՅՆԵՐՈՎ

Արեւմտահայերենում գերբայներից բաշի լրացում գառնում են անորոշը, հարակառարը, ընթացակցականը: Ընդ որում անորոշ գերբայի լրացական հարարերությունը երկու տեսակ է: Մի դեպքում աչն հոլովված ձևերով կատարում է գոյականին բնորոշ պաշտոններ, երկրորդ դեպքում աչն անփոփոխ ձևով հանդես է գալիս մի շարք բայերի, մասնավորապես երանգավորիչ գեր կատարող բայերի հետ սերտ կապակցություն կազմելով: Քանի որ գոյականի լրացական հարարերությունները մանրամասնորեն ներկայացված են համապատասխան բաժիններում, այստեղ կանգ չենք առնի նաև թեր հոլովով հանդես եկող անորոշ (ինչպես և հարակառար) գերբայների գործածության վրա: Հազվադեպ բաշի լրացում կարող է գառնալ ևնթակալական գերբայը: Օրինակ՝ Իբր ակնարկը այս անգամ պիտի տաւածուի հաստատ, խաղաղ, քաղաքացող (ՇՇ, 1, 154): Այստեղ, սակայն, ևնթակալական գերբայը որակական ածականների շարքում է և նրանց է նմանվել իր դերով: Առանձին վերջերած, ևնթակալական գերբայը սովորաբար բաշի լրացում չի գառնում:

Անորոշ գերբայը բաշի լրացում.— Անորոշ գերբայը, ինչպես նշվեց, բաշի լրացում գառնում է տրական, հայցական, բացառական և գործիական հոլովներով: Վերջին երկուսը այստեղ չենք բնիում այդ գերբայների փոխանվանական կիրառությունը նկատի ունենալով: Իսկ տրական ու հայցական հոլովների գործածությանը անգործառնալու ենք բաշաւնորոշ գերբայ անբաժանելի կապակցությունների և նրանց փոխհարարերության բացահայտման առնչությամբ:

Անորոշ գերբայի լրացական գերի բացահայտումը կառված է առհասարակ բաշի խնդրառության որոշ չլրահայտությունների հետ: Բանն աչն է, որ բազմաթիվ բայեր ոչ միայն անորոշ գերբայով, այլև գոյականով լրացում ստանալիս զրսեորում են խնդրառության անհետեղա-

կանություն: Այս, հանգամանքը ավելի ցայտուն կերպով երևան է գալիս նաև բալ+անորոշ գերբայ կառույցների կազմութեան մեջ:

Անորոշ գերբայի անփոփոխ ձևը երանգավորիչ իմաստ ունեցող բայերի հետ կազմում է, այնպես կոչված, բայական բաղադրյալ ստորոգյալ (սա պայմանական անվանում է): Իրականում երանգավորիչ բայը և անորոշ գերբայը կազմում են շարահյուսական անբաժանելի կապակցութուն: Երանգավորիչ գեր կատարում են բաղմամբիվ բայեր, ինչպես՝ աշխատիլ, շտապել, անապարել, գօրել, զիջանիլ, ըղձալ, ցանկալ, խոստանալ, կարենալ, կարողանալ, կրնալ, համարձակիլ, հանիլ, լամառիլ, հաւանիլ, լաւակնիլ, շարունակել, ստիպուիլ, պարտիլ, ջանալ, սկսիլ, վախճալ, վաւանիլ, ուզել, փափաքիլ, փորձուիլ, փութալ, բաշտիլ և այլն:

Անորոշ գերբայը սրանց հետ կապակցվում է անփոփոխ ձևով:

Օրինակներ՝ Մի ստիպէր դմեզ խիստ միջոցներու ղիմել (ՀՊԵԺ, 1, 406): Անպատճառ օր մը հեռանալ պիտի ստիպուի ալդ ասպարեզէն (ն. տ., 2, 200): Զանոնք ազնուացնել կը նզնի (ն. տ., 243): Ինչո՞ւ կ'աշխատիք դայն կործանել (ն. տ., 255): Նաւակէ մը իւր սնտուկները հանել կ'աշխատէր (ն. տ., 3, 7): Ծառադ կը փափաքի գրականութեամբ ազգին ծառայել (ն. տ., 3, 32): Զեր ալ սիրտը կտրել չեմ ուզեր, կ'աշխատիմ այս գիշեր մէկ աղուոր պատուական և ընտիր յանցանք մը գտնել (ն. տ., 156): Մենք մեր խանութին պատիւը չենք կրնար կտրել (ն. տ., 267): Այսուհետև ո՞վ կը յանդգնի առատաձեռն լինել (ն. տ., 504): Ամէնքը կը սկսին իրար ըսել (ն. տ., 5, 14): Կը փափաքիս ծառայութեան մտնել (ն. տ., 71): Ասանկ պատուաւոր հիւր մը կը զիջանի՞ բարեկամաց տունէն արծաթեղէն գողնալ (ն. տ., 308): Կեղծիքս ճշմարիտ ուրացումէ աւելի առաջ երբալ կը սպառնար (ԳԶԵԺ, 1, 162): Հարուստ մը կը փափաքի կրօնաւոր մը ձեռնել (ՀՊԵԺ, 6, 266): Զմարադտան շիւանցաւ Երեսս նայիլ (ԳԶԵԺ, 1, 294): Դերասանները պարտին ստովիլ նախ իրենց լեզուն (ն. տ., 2, 305): Բժիշկը կը փորձէր բանի մը բառ բարովել (ՏԿՎԱ, 254): Գիշերուան կծու բամբին որոտալ կը սկսէր (ՌԶՅ, 14): Մինչ կը սպասեմ չինջ լոյսերուն՝ որոնք ծագիլ կը յամեն (ՄՄԵԺ, 34): Կը հաւատայ անհունութիւն մը գրկել (ն. տ., 127): Քանզի կ'ըղձայ անհունին մէջ միշտ մնալ (ն. տ., 150): Գիտես որ ես կատակ ընել կ'ախորժիմ (ԵՅԵԺ, 1, 51): Բնաւ շիւանցաւ նկիլ առևտրական խարդաւանքներու առջեւ (ն. տ., 276): Նզիպտական կառավարութիւնը ստիպուեցաւ հանդիսաւոր գոհացում մը տալ ուս հիւպատոսարանին (ն. տ., 4, 417): Միտքս նոյն խնդրով գբաղիլ սկսաւ (ԼՇՐԵ, 45): Ինքը օդի բնաւ չկրնալով խմել, չէր

մօտիկցած իսկ անոնց (ՁԵՆ, 57): Ես կը յաւակնիմ բաղձալ աւելին (Ն. տ., 136): Անոր բնակիչները շարունակեցին ապրիլ կէտները իր խաղաղ եղերակոնութեամբը (ԵՆ, 331): Կ'անապարէր իսկոյն խոսափիլ (ԵՆ, 360): Փորձուեցաւ ուժեղ նայիլ անոր աշբերէն ներս (20Ե, 358): Սարգ մը կը վերսկսի իրաւել իր բանդուած ոստայնը (Ն. տ., 411): Փութացի ղուրս նետուիլ ալդ սարսափելի դինուորական ատենէն (ԹԲԱԵ, 196): Յուսաց վերագտնել իր բարեկամը (ԳԱԱՓ, 132): Հին բաշութիւնները կը յամառի մեմբել (ԱԶԵ, 305): Մարդիկ կը ջանան կանգնեցնել փրկութեան աշտարակ (ԲԵԿԶ, 238): Գաղտնը դուն զօրեցիր քնացնել երգերով (ՎՈԿ, 73): Տղան վախցաւ դիտել գանի (ԶԳԶ, 18): Էս շալվարով դուրս ելլել կ'ամշնամ (ՀԵԱԴԱ, 279): Ուխտաւորներ կ'ակնկալէին աւսնել փէհլիւանին կապը շատ բարձր, երկնի հաւասար (Ն. տ., 378):

Բաղամթիվ բայեր մասամբ իրենց խնդրատական հատկութեան պատճառման, մասամբ էլ ալ պատճառներով բաշակաւ բաղադրուլ ստորուցալ են կազմում թեր հոլովով (տրականով) դրված անորոշ գերբայի հետ: Ընդ որում աչք բայերի մի մասը աչքալսի կատուց կազմում է, ինչպիսի նշվեց, անորոշ գերբայի անփոփոխ ձևի հետ: Այդ բայերից են՝ ամշնալ, աշխատիլ, դժկամակիլ, գրալիլ, կառողանալ, հաւանիլ, համարձակիլ, խղճահարուիլ, յամառիլ, յանդգնիլ, յաջողիլ, յօժարիլ, սոսկալ, սկսիլ, ջանալ, սպառնալ, վարանիլ, ստիպուիլ, ուշանալ, վախճալ, փաշուիլ և այլն:

Օրինակներ՝ Փողոց ելլելու պիտի ամշնայի (ՀՊԵԺ, 1, 390): Ինչո՞ւ վախճանե՞լ քսելու թէ մեր դաստիարակութեան շէնքերը Նանոսի տաճարներ են (Ն. տ., 2, 34): Սակայն այսչափ աշխատութեան փոխարէն շալիլ իր նպատակին հասնելու (Ն. տ., 150): Ո՞վ կը յանդգնի այս փոփոխ ժամանակին մէջ ուրիշ մը գործն անաշտաբար քննադատելու (Ն. տ., 3, 72): Աթանոս աղային այս հետաքրքրութիւնը բարեբախտաբար շուշացաւ փառատուելու (Ն. տ., 336): Մենք ալ կը հաւանքինք ընդունելու թէ գաւառացի հայն ունի բազում պատճառներ (Ն. տ., 4, 420): Ես կը սոսկամ երեսակայելու թէ ինչ վիճակի պիտի վերածուէր այն աթոռն (Ն. տ., 5, 11): Նախագահն յօժարեցաւ ընդունելու ճանճին քերթուածն (Ն. տ., 13): Քեզի հետ միշտ խօսելու ստիպուած եմ (Ն. տ., 57): Նշանածին համակ գրելու գրադած էր (Ն. տ., 75): Շատ անգամ իսկ դէմքին գուշակութիւն ընելու կը համարձակինք (Ն. տ., 141): Դեղերը խմելու կը դրժկամակէր (ՄԵ, 439): Զանա կատարեալ մարդ ըլլալու (ԵՕԵԺ, 575): Համարձակեցաւ պիտիքը ածիլէլ տալուն պատճառը հարցնելու (ՀՊԵԺ, 6, 169): Ի դուր պիտի քանա գիտնալու (ՄՏԵ, 16): Քիչ ատենէն կարու-

դացալ սենեկիս մէջ Բալլելու (ն. տ., 77): Շիտակը խղնահարուեցաւ մերժելու (ԵՅԵԺ, 1, 198): Կը յամառին միշտ ուղիղ ճամբէն Բալլելու (ն. տ., 375): Իր արտառուց վարքորաբարձով կը սպառնար քնտանիքին առնուը աղաւտելու (ն. տ., 376): Երբեք չէ փորձած ոսկի մը մէկ կողմ դնելու (ն. տ., 424): Որոշ պատասխան մը տալու կը վաւանիմ (ԼՇԸԵ, 60): Մութը սկսեւ էր իւր կծիկը ձորին վրայ վարքելու (ն. տ., 139): Մաւ-ծումները մէկկի հրելով՝ փորձեց քննալու (ն. տ., 146): Շունը հաշելու սկսաւ դարձեալ (ԳԱԱՓ, 327): Ամէն կողմի մէջ իւր անհանգարտ ու վի-շասէր մարդու ներկայութիւնը արժեցնելու չի Բաշուիր (ԱԶԳԺ, 192): Կ'աշխատին միշտ ինծի հետ դէմ դէմի գալու (ՕՁԵ, 276): Կը վաւանիւր փախչելու (ՇՇ, 1, 302):

Անորոշ վերբայը հայցական հոլովով, որը անորոշ առման ղեպում չի տարբերվում շէրվող ձևից, կարող է դառնալ ներգործական սեռի բա-յերի ուղիղ խնդիր:

Օրինակներ՝ Քիչ մ'ալ սպասել որոշեց (ԳԶԵԺ, 2, 73): Փողոցին լուսթիւնը, առանձնութիւնը, մութին հետ կը շրջապատէին երիտասարդն ու երիտասարդուհին անոնց գաղտնիքը պահել խոստանալով (ն. տ., 152): Կը կարծէի լսել ձայն մը (ՄՄԵԺ, 229): Իրենց այցի գալ մտածեւ էին (ԼՇԸԵ, 8): Մութին մէջ կարծեց որոշապէս տեսնել ատելութեամբ լեցուն աչքերու փայլ մը (ԶՅԵ, 101): Հոգիս այսօր մա՞հ թէ սէր սփռել մարդոց մէջ կ'ախտէ (ՎԹԵ, 148): Այդ կը նշանակէր թէ կարգալս չէր ուզեր (ՕՁԵ, 284): Ոչ որ բաւ սոխակին արիւնի վարդի փուշերէն Ու սիրահար ճիշերով պատուել շղարշը աչգուն (ՍԲ, 133): Որոշեցի ճգնա-ւորի խուցը հետու պահել մտքէս (ԲՆԿԶ, 229): Իզուր մերժել ուխտեցի դիւթանքն ամբողջ մարմինին (ԵՊՔ, 9): Կեանքի սէրը, մեռնիլ չուզելու փափաքը վերջին անգամ թերեւս կը փոթորկի անոր մէջ (ԶԳԶ, 44):

Որոշ կառուցցնելու անորոշ ղերբայը կարող է մեկնաբանվել ո՞ր իրև ուղիղ խնդիր, և՛ բայական բաղադրյալ ստորոգյալի բաղադրիչ:

Օրինակներ՝ Քանի անգամ արիւնով դանի խնդրել փորձեցին (ՌՈԵ, 155): Մենք սիրեցինք երազին երբալ ճամբէն ծաղկալից (ՎԹԵ, 244): Կարծես այդ նայուածքով ուզէր հալեցնել մայթին բարձրութիւնը (ԶՈԵԵՄ, 303):

Երբեմն էլ անորոշ ղերբայը ուղիղ խնդրի պաշտոնով հայցականի փոխարեն տրականով է զրկում:

Օրինակներ՝ Դաւաթ առնելու շնորհիւ (ԶՊԵԺ, 1, 152): Մոռցալ բսե-լու որ տուիլ տալիք սա ոտանաւորը (ն. տ., 235): Որոշած է արժանե տնօրինելու (ն. տ., 403): Նամակ գրելու շնորհիւ (ԶՊԵԺ, 4, 473):

Անորոշ դերբայի հայցականը գրաբարի տվանդույթով շարժման, երբեմն և այլ բայերի մոտ նպատակի իմաստ է արտահայտում (գրաբարում այն ի նախորդով կամ առանց նախորդի նույն իմաստն էր արտահայտում):

Օրինակներ՝ երթանք նուէրներն ու Թագուհիին ու Մարթային տրուելիք վարձքն ճորելու ճամբայ մը գտնել (ՀՊԵԺ, 1, 412): Գնաց հովուել զինքը հրաւիրող ժողովուրդը (ն. տ., 2, 219): Գնաց բազմիլ պատշգամբ (ն. տ., 3, 318): Ես գալ տարի նոր տարեգլխուն առթիւ կու գամ բեզի զեղազիր մը ալ (ն. տ., 4, 500): Զոր ոչ մէկ լոյսի ճառագայթ կու գայ վայրկեան մը գէթ լուսաւորել, ուրախացնել (ԳՁԵԺ, 1, 8): Այնուհետեւ միասին կ'երթային պտտիլ կղզիին շուրջը (ն. տ., 164): Խնչ բնել պիտի երթար այդ ցուցամու ու նանբամիտ բնկերութեանց մէջ (ն. տ., 316): Երեկոյեան բաշն կը սողար բարդիլ խաւ, Այն լուսաղարդ անդունդն հիւսել լուռ ու սեռ (ՊԴՏ, 71): Յիշատակի ծաղիկներու փունջեր թարմ Բուշիրիմիդ վրայ սփռել կ'ուղարկեմ (ՄՄԵԺ, 169): Հետեւեալ առաւ զացի տեսնել շոգենաւային բնկերութեան գանձապահը (ԵՕԵԺ, 4, 212): Եկէ՛ք շարուիլ ծառերու շուրին տակ (ՄՄԵԺ, 212): Եւ մարդ ուժ կը զգայ այդ վեհ վայրկեանին Ոյստել բիր ցնորք ու անկարելին (ԼՇԸԵ, 7): Բան մը կու գայ արբնցնել զիս (ՏՁՎ, 99): Բահը շալկած՝ փութել կ'երթար (ՀՕԵ, 33): Ճամբայ ելլել կը պատրաստուիմ (ԼԲԸԵ, 192): Աղգ ու աղինք կը դիմեն հոն ծնրադրել քովէ քով (ՌՌԵ, 156): Եւ կը դառնան նաչիլ մարդիկ բլուրն ի վեր (ՎԹԵ, 144): Մի ձգեր սիրող չորին երթալ ծփալ դիպումսով (ԱՁԵ, 77): Շատոնց է որ մղուեցայ էտկար Շահինի արուեստին վրայ սփռնչանալ (ն. տ., 490): Բայց վազած եմ տեսնել, նանչնալ, Դէմքը անոնց՝ որ քեզ տեսան (ՍԲ, 294): Ստիպուած էր խստացուրտ առաւօտուն իսկ դուրս ելլել կտոր մը հացին ու ածուխին ճարը նաչիլ (ՎՀՀԾ, 225): Ուրիշ դրացուհի մը հաւի թեւերու և փափուկ մսի կտորներով լեցուն թիթեղէ տուփ մը կը բերէ պարպել այս բախտաւոր կատուներու գերդաստանին առջև (ԶԴՀ, 154): Պարսամ քարիւղ լեցնել զնաց (ՀԵՆԿԻ, 211): Գլինն էսօր ձիւրը ջրել կը տանէր (ն. տ., 276): Դէպք մը չէր եկեր տարակուսանք ու կասկած ալ անակնկալներու վարժուած իր մտածումին (ՇՇ, 1, 184):

Հետաքրքիր է, որ նպատակի պարագան կարող է զրվել բայական բաղադրյալ ստորոգյալի դերբայ բաղադրիչի մոտ: Օրինակ՝ Կուղեմ գալ ձեր պատկերները տեսնել (ԶԵԵ, 145):

Երբեմն անորոշ դերբայը կարող է մեկնաբանվել և՛ իրրի նպատակի

սլարազա, և՛ իբրև բաշակաճ, բաղադրյալ ստորոգյալի բաղադրիչ: Օրինակ՝ Կր պատրաստուէինք տօնել զատիկը (ԶԳԶ, 128):

Իհարկե նպատակի պարագան զրվում է շատ զեպրում տրական հոլով:

Օրինակներ՝ Այդ խոստովանութիւնն ընելու պիտի յորդորէի քեզ առանց ժամանակ կորսնցնելու (ՄՏԵ, 60): Ես կ'երբայի՝ խորն ամառի դաշտերուն, Ականջ տալու կէս զիշերուն քրքիջին (ՄԶԵ, 181): Հրագիր մը կարգալու կ'ելլամ (ՕԶԵ, 284): Կ'երբային խոտ բաղելու (ՀՄԿԼ, 31):

Մի շարք բաշերի մօտ անորոշ զերբայի անփոփոխ ձևը կարող է կատարել թեր հօլովաձևերի պաշտոն՝ գառնալով անուղղակի խնդիր (սահմանափակման. ներգործող, միջոցի, հանդման և այլն):

Օրինակներ՝ Մարդ ինքզինքը կը զգայ թափուր և կը զբաղի այդ պարայը լեցնել յիշողութիւններով (ԶԵՆ, 135): Հակառակորդի մը ամբողջ ճարտարութիւնը կա կալանայ թերևս այդ փոքրիկ և շնչին բաներէն մէկը անջատել ամբողջութենէն և զայն ցուցադրել (ն. տ., 186): Կը հրէին մեղ, կը կոխկռտէին ու կ'անցնէին, դատապարտելով մեղ ապրիլ լուսանցքի վրայ (ԱՅՄԶՄ, 159): Սունդուկեանց... ուզած է ըլլալ ամէն բանէ առաջ զբազան գործիչ, մայրենի զեղարուեստը ծաղկեցնելով ազգին օգտակար ըլլալ ձգտող աշխատատուր (ԱԶԵ, 359): Բառական ատեն ի վեր վարժուած ըլլալով միտքը դրածը ընել, ըլլայ ատիկա ամենէն արտառող կամ ապուշ բան, չեմ կրնար գիտադրել ներքին մղումի մը (ՕԶԵ, 266): Մայրը հազար պաղատանօր կամոզած է զինքը անկողինէն ելլել (ԳԶԵԺ, 2, 174):

Երբեմն զուգադրված գերբայներից միայն երկրորդն է հօլովյում, և արտաբուստ ստացվում է այն տպավորությունը, թե առաջինը անփոփոխ ձևով է գործածված: Օրինակ՝ Օր մը յանկարծ Փիեռ մեծագոյն տնակնկալը գործեց երբալ զինքը առնելով (ՇՇ, 1, 101):

Արևմտահայերենում երանգավորիչ իմաստ ունեցող կարենալ բայը բաշական բաղադրյալ ստորոգյալ կազմելիս անփոփոխ ձևով է հանդէս գալիս, իսկ նրան հարադրվող բայը՝ թերված ձևով՝ անփոփոխ ձևի փոխարեն: Ստացվում է, որ զերիքը փոխվում են: Սա օտարաբանություն է և մերժելի:

Օրինակներ՝ Աղքատացեր էր, առանց կարենալ վարժուելու այս անհատատալի ձախորդութեան (ԳԶԵԺ, 1, 351): Արմենակ Եղիշէն կարենալ սիրելու մեծամտութիւնը չունէր (ն. տ., 2, 70): Այդքան չի կարենալ բաժնուելու շափ ախորժելի մէկն էր այդ մանկամարդ կիներ (ն. տ., 92): Աշխարհիս վրայ աշնպիսի բաներ կան որոնց ազդեցութիւնը մարդս կը

կրէ առանց կարենալ մեկնելու (ՄՏԵ, 70): Այսուհանգերձ ալ եւա շկարե-
նալ զառնալու շափ առաջ մղած էր գործը (ԵՕԵԺ, 1, 373): Եպիպատոս
շկարենալ գալուս համար սիրտս շատ կը նեղանայ (Ն. տ., 4, 309): Դեռ
լիշատակները շատ թարմ են կարենալ այսքան շուտ նետուելու համար
Լիզիին (ՇՇ, 1, 102): Ես կը տանջուէի այդ բերքերէն չի կարենալ կտոր
մը բան ունենալու ցաւալի իրականութենէն (ԶՈՆԵՄ, 69): Այդ տարին
ստիպուեցայ ուսուցչութիւն ընել ... կարենալ բժշկութեան ճիւղս շարու-
նակելու համար (ԶԳՄՆ, 39): Ֆրանսերէնով Հայաստանը կարենալ սի-
րելու գաղտնիքը միշտ եւ անբացատրելի մնաց պարօն Վահէի մտքին
մէջ (Ն. տ., 76): Կանխաւ ըմբռնինց բեկ վերջապէս կարենալ զարմաց-
նելու հաճոյքը (ՍՎՄ, 47): Նախ իրապէս չոգնած էին ժողով շկարենալ
ընելէն (ՍՍԼՃ, 232):

Սաւայն բիշ շեն աշն դեպքերը, երբ կարենալ երանգավորիչ բայը
ինքն է թերփում կամ հանդես գալիս խոնարհված ձևով:

Օրինակներ՝ Այնպիսի զգացումներ կան որ մարդս կը զգայ միայն
առանց բացաւրել կարենալու (ՄՏԵ, 47): Օրս կը տարածամէք, առանց
որ կարենայի աշխատիլ վայրկեան մը սեղանիս առջեւ (ՎՇԵԶ, 99):
Առանց ճիշ մը համել կարենալու կը փոռէի թաւալկոր (ՕԶԵ, 277): Զէր
համարձակեր պանդոկ վերադառնալ առանց վնարել կարենալու (ԶՈՆԵՄ,
316): Զէր հասներ հան՝ որ կարենաւ ստաւած սրտերը մէր նստով խանդա-
վառել (ԶԳՄՆ, 76):

Երբեմն անորոշ դերբայը անփոփոխ ձևով կամ գործիականով կա-
պակցվում է դիմավոր բայի հետ՝ սաստկացման իմաստով:

Օրինակներ՝ Կարծել կը կարծենք թէ Աւտորիան ալ համոզուած է
որ իր փորձը չպիտի յաջողի (ԶՊԵԺ, 4, 224): Կը բողոքեն, բողոքելով կը
բողոքեն (Ն. տ., 252): Որքան տալ-տաս, տուածդ ամբողջ պիտի ծեր
Մահն ամբողջ տանի (ՍԲ, 354):

Հարակաւար դերբայը բայի լրացում.— Արեւմտահայերէնում հա-
րակատար դերբայը բայի լրացում է դառնում պարագայական իմաստ-
ներով:

Ամենից հաճախ աշն դառնում է վիճակի պարագա:

Օրինակներ՝ Բժիշկին դեռ մօրութիւն բռնած կը խորհի (ԶՊԵԺ, 4, 504):
Օրին մէկն ալ իր էրիկը տուն բերին ոտքը կտաւած, ամիսներով անցոր-
ծութեան դատապարտուած (ԳԶԵԺ, 1, 8): Ոմանք էշ հեծած նամբայ
եկան (Ն. տ., 227): Ոտք ելալ գողգոջուն ու ամբաստանեալէն աւելի
տոգունած (Ն. տ., 2, 46): Յոգնած եկան գրաւել իրենց աթոռները (ԵՕԵԺ,
1, 41): Աշուտ անձրեւնոցը առած փողոց ելալ (Ն. տ., 255): Ստուեր մը

կ'անցնի ցուպին կորնած (ՎՇԵԶ, 213): Մինչդեռ մնալով փակուած կը տարուէր երազելու (ՇՇ, 1, 301): Կը մեկնէի բոլորովին հանգստացած (ԿՓԶ, 209):

Հարակատար դերբայը առավելապէս ժխտական ձևով բաղական հաճախ դառնում է նաև ժամանակի պարագայ:

Օրինակներ՝ Պատասխանող շտացած ահա կը գրեմ վերստին (ՄՏԵ, 29): Ամէն յոյսեր դեռ չծլած կ'անհետին (ՄՄԵԺ, 170): Դեռ չի սիրած գարնան բուրումն ու ծաղիկ, Կեանքը չապրած թոխքներով ուստոստուն, Սնարիս քով հատար տրտում ու մենիկ (ՌՈՆ, 44): Քեզ չհանչած ունէի՞ր դուն այդ անունը միթէ (ՎԹԵ, 81): Բայց քաղցրութիւնդ էր անսահման, Այնքան որ իսկ գացած հովուն՝ Դեռ դիւթանքների ինծի կու գան (ն. տ., 410): Տակաւին շամուսնացած լսած էի իր մասին (ԳՍԱՄԻՃ, 280): Շաբթը չլրացած մեռաւ ան (ԶԳԶ, 66):

Երբեմն հարակատար դերբայը կարելի է մեկնաբանել ո՛ր վիճակի, ո՛ր ձևի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Զօրաւոր մարդը կ'ապրի մոռցած գիրքերը բոլոր (ՎԹԵ, 194): Երկրաւոր իրերը այլակերպուած կ'երեւան (ԱԶԵ, 274):

Կարող են համատեղվել վիճակի և ժամանակի իմաստները: Օրինակ՝ Ատոր մասին թերեւս օր մը պիտի հարցուփորձեմ այն հոգին, զոր պիտի նանչնամ զիս ամենէն աւելի նանչցած ու հասկցած (ԱԶԳՃ, 125):

Համատեղվում են նաև վիճակի և պատճառի իմաստները: Օրինակ՝ Այլ աւելի նեղացած կը փաքքուիմ վերարկուիս մէջ և կոնակս դարձնելով կը ջանամ քնանալ (ՕԶԵ, 284):

Ընթացակցական դերբայը բայի լրացում.— Թեև այս դերբայը բարբառային ծագում ունի, սակայն արևմտահայ գրական լեզվում բաղական շատ է գործածվում՝ ցույց տալով դիմաւոր բայի արտահայտած գործողութեանը համընթաց գործողութեան հատկանիշ և կատարելով ձևի պարագայի սլաշտուն:

Օրինակներ՝ Զեփիռն, է՛ խաղալէն խաղալէն կը փրթի բլուրներուն կողմէն (ՌԶՅ, 298): Մութ սենեակիս մէջ կը շրջիմ առջի համբոյրն անբռնելէն (ՄՄԵԺ, 36): Հեռուներէն ուտի մը թաւ հեծքը կու գայ դողդուլէն (ն. տ., 37): Կը մարիմ լուսը լամբարիս, ու կ'երագեմ մրափելէն (ն. տ.): Կ'անցնի ասուպը դէմքիդ ծալուալէն (ՎՇԸԵ, 24): Բայց ինչ փոյթ մեզ, դուն վրնջէ Եփրատին հետ սուրալէն (ՍԸԵ, 141): Մոնչելով և լողալէն իր զաւակը փրկել կ'ուզէր (ն. տ., 168): Թուփերն ի վար ջուրը կ'երբար հեւալէն (ՌՍԵ, 41): Թափօրը կու գար պողալէն ու երգելէն (20Ե, 119): Բարակ բրտինքը, որ վագելէն վագելէն ինքդիները նիհարցուց, պզտիկ իր

սլաւոնները կը շարժէ անոր մազերէն (ն. տ., 315): Իրիկուն Ադամ եկաւ երգելէն (ՌՈՆ, 87): Թիթևոնիկները կու գան քալարելէն, զողալէն (ՎԹԵ, 86): Ինն անգամ եփրատն անցել է ձիով լողալէն (ԱՀԳՃ, 136): Կթոտ ոտքերուն վրայ դեղեկելէն հրապարակ կու գար (ՕԶԵ, 137): Օրերն իրիկուն կ'ընէին անհատկանալի գանգատներ մըքմըքալէն (ՎՀՀՄ, 100): Ուրիշներ պերաններուն վրայ՝ ոտքերին օդին մէջ օտօրելէն կը նաշէն (ՊՄՏՀԳ, 260):

Որոշ դէպքերում լրացումը հնարավոր է մեկնաբանել և՛ իբրեւ ընթացակցական դերբայ, և՛ իբրեւ անորոշ դերբայի բացառական հոլովածն՝ դրանց նմանութեան և կատարած շարահայտական դերի ընդհանրության պատճառով:

Օրինակներ՝ երկու ժամէ ի վեր բեղ կանչելէն հոգիս բերանս եկաւ (ՀՊԵԾ, 1, 17): Ընկերները խնդալէն կը մաբէին (ԼԲԸԵ, 128): Կը քայքայուին ու կը մեռնին խորձ մը արցունք վեր նետելէն (ԱԶԵ, 58): Գիւշերն ի բուն մըմնջալէն նուազեցան (ՍԲ, 297):

Ենթակայական դերբայի լրացական դերի մասին. — Արեւմտահայերէնում ենթակայական դերբայը բայի լրացում չի դառնում: Սակայն առանձին դէպքերում այդ դերբայը ածականների շարքում գործածվելիս նշանակում է պարագայական իմաստ արտահայտել: Օրինակ՝ Իր ակնարկը այս անգամ պիտի տաբամուի հաստատ, խաղաղ, քափանցող (ՇՇ, 1, 154):

Այստեղ հնարավոր է նաեւ ածականների հետ միասին նաեւ քափանցող դերբայը մեկնաբանել որպէս որոշիչ:

VII. ԲԱՅԻ ԼՐԱՏՈՒՄՆԵՐԸ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐՈՎ

Դերանունների լրացական հարաբերությունը բայի նկատմամբ երկու կարգի է: Մի դէպքում գործ ունենք այն դերանունների հետ, որոնք գոյականին հարաբերակից լինելով կատարում են նրանց հատուկ պաշտոններ: Այսպիսի լրացական հարաբերության քննությունը կատարվել է գոյական լրացումների բաժնում:

Երկրորդն այն է, որ դերանունները, մեծ մասամբ ցուցական, հարցա-հարաբերական, կատարում են մակբային հատուկ պարագայական պաշտոններ: Այստեղ նկարագրում ենք հենց այդ լրացական հարաբերությունները:

Ցուցական դերանունները բայի լրացում. — Բայի լրացում դառնում են այսչափ, առչափ, ասպէս, այդչափ, այդպէս, այսպէս, այնպէս, այնչափ, ասանկ, ատանկ, անանկ ցուցական դերանունները: Դրանցից այս-

չափ, ալիչափ, այնչափ, աաչափ արտահայտում են չափի իմաստ: Ընդ որում այնչափ, աաչափ, երբեմն և այլ ցուցականներ գործածվում են հիմնականում որպես ձևական անդամ, որին հանդիպադրվում են որչափ, որքան հարցա-հարաբերական դերանունները երկրորդական նախադասություններում:

Օրինակներ՝ Չոր ձեռք կը բերէ այնչափ, որչափ պէտք է գիմացիրը շողքորթիլու համար (ՀՊԵԺ, 2, 180): Սաչափ բռնւմ միայն որ պարտը յղացի զինքը պաշտպանել (ԵԾԵԺ, 4, 218): Մինակ սաչափ կարելի է ըսել որ սէր բնաւ գոյութիւն ունեցած չէր մէջերնին (ՕԶԵ, 50): Զինքը զիս այնքան կը շլացնէր, որքան կը կուրացնէ բացարձակ ազատութիւնը (ՇՇ, 1, 305): Այն աղօտած է այնչափ, որ զայն հազիւ կը տեսնեմ (ՎԹԵ, 74): Սիստեմը այնքան ժողովրդականացաւ, որ գիւղին բոկոտն գառաջէկըր սկսան փողոցներուն մէջ իրարու գանկի վրայ զննութիւններ բնել (ԵԵ, 65):

Իհարկէ այս ցուցական դերանունները կարող են գործածվել նաև իբրեւ լիարժեք անդամներ:

Օրինակներ՝ Երբեք այսչափ խնդացած չէի (ՀՊԵԺ, 4, 152): Երբեք տկանջներն այսչափ հալածուած չէին (ն. տ., 310): Ալիչափ միայն կը լիշնւմ (ՕԶԵ, 277): Վալելուչ ձևերն ու համարձակ բաղութրը այնքան կը վալլէին իր մատղաշ ու աղուոր հասակին (ԳԶԵԺ, 1, 156):

Այսպէս, ալիպէս, այնպէս, աաանկ, աաանկ, անանկ, սապէս ցուցական դերանուններն արտահայտում են ձևի իմաստ: Գործածութեամբ սրանք նման են նախորդներին: Նշենք օրինակներ ընդհանուր ձևով:

Եթէ այս մոլութիւնն այսպէս շարունակուի (ՀՊԵԺ, 4, 451): Քանի տնդամ էկատեր եմ, ահա, սապէս նստած է զէմս (ԼՇԸԵ, 340): Ինչո՞ւ հայուն տառապանքը ասանկ յաւերժացաւ (ՏԶՎ, 65): Յետոյ սապէս կը շարունակէ (ՍԶԵ, 363): Հասարակ բաղաբաղարութիւնը և պարզ կնամե-ձարութիւնը անանկ կը պակնեցէին (ՕԶԵ, 209): Մէկը սապէս գրում է (ն. տ.): Ատելութիւն, քիչ այսպէս բացած չէի կտրծքս գեռ (ՎԹԵ, 151):

Հարցաձևաբերական դերանունները բայի լրացում.— Բայի լրացում կարող են դառնալ որչափ, որքան, ինչպէս, քանի, ինչ դերանունները: Ընդ որում դրանք մի գեղարուած դրվում են երկրորդական նախադասութեան մեջ (հարցաբերական դերով), մյուս գեղարուած՝ այլ նախադասութեաններում (հարցական դերով):

Օրինակներ՝ Ահաւասիկ ինչպէս կ'երեսկայէի զինքը (ԳԶԵԺ, 1, 379): Որչափ խնդացին այն օրը (ԵԵ, 586): Ինչ սառեցաւ, եկուր ննջասկնեակը տես (ԳՆԱՍՓ, 86): Ի՞նչ կ'երբաս կու գաս բուրվառի նման օրօ-

բուհին (ԶՈՆԵՄ, 72): նրա՞ն կը սիրէի դայն (ՀԵԱԳԱ, 155): էս անտէր բրըշակին տակ Դանկ՝ մնաս մինակ ու մենուճար (ն. տ., 258): Մութը որքան քանձաւանդ, կմախքները այնքան երկար ու հսկայ կ'երեւէին (ն. տ., 394): Ես չգիտէի թէ երկինքի ո՞ր ճամբէն կու գային այն մարդիկը ու ինչպէս կը ներկէին հազար հազար գոյները դաշտերուն (ն. տ., 396):

Որոշյալ գերանուններէ լրացական դերի մասին.— Ամբողջ գերանունը նրբամէ ամբողջապէս, ամբողջութեամբ բառերի փոխարեն գործածովելով դառնում է բայի լրացում: Օրինակ՝ Գաստար էմի և դրացի նարգար շիշով օդին ամբողջ խմեցին (ՀԵԱԳԱ, 132):

VIII. ԹՎԱԿԱՆՈՎ ԱՐՏԱՀԱՅՏՎԱԾ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ընդհանրապէս իմականը բայի լրացում չի լինում: Սակայն դասական առաջին (որը կարող է հանգիստ գտլ նաեւ առջի ձևով), ինչպէս և սակավաթիւ բանականական իմականներ երբեմն կատարում են որոշչի կամ պարագայի գեր դերբայների կամ դիմաւոր բայերի մոտ:

Օրինակներ՝ Առաջին լսելուս բան մը չկրցի խորհիլ (ԹԳԿ, 28): Առջի տեսնելուն նաեւ առած էր այդ տիկնոջ քով (ԴԶԵԺ, 1, 275): Ամիր-խաս աչքերը շուրս բացած և ախանջները տասնըշուրս, կը լսէր այդ ձայնը (ՈԶՑ, 183): Ամէն որ կը ջանայ առաջին սկսողն ըլլալ այսինչ կամ այսինչ գործին, անծանօթ ճամբայ մը առաջին բացողը (ԱԶԵ, 229): Մեզ շարեցին շուրս շուրս (ԱՅՄՉՄ, 77): Կը փախն անոնք երկու, երեք երեք (ՎՄՀԲ, 182): Հայրս առջի խանութպանը մնացած էր, իննգ վաստկելով, ևարիւր փառք տալով Աստուծոյ (ԹԲԱՆ, 281):

ՄԱԿՐԱՅԱԿԱՆ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Մակբայի բառակապակցությունները բաժանվում են երկու խմբի: Առաջինը կազմում են այն կապակցությունները, որոնցում արտահայտվում է մակբայների դրսևորած հատկանիշի համեմատության այս կամ այն աստիճանը:

Համեմատության աստիճաններն արտահայտվում են գոյականի և հոլովվող այլ բառերի բացառական հոլովով, մակբայներով, մասամբ ածականներով, ցուցական դերանուններով, կապաչին կառույցներով:

Համեմատության աստիճանն ունենում են ոչ միայն ձևի, այլև չափի ու աստիճանի, ժամանակի, տեղի մակբայները:

Մակբայների համեմատության աստիճանի կազմությունը բացառական հոլովով.— Չափի, ժամանակի, ձևի, տեղի մակբայների ցույց տված հատկանշի համեմատության աստիճանը կարող է կազմվել առաջին հերթին համեմատվող առարկայի անվան բացառական հոլովով, այլ խոսքով՝ համեմատության բացառականով:

Բերենք օրինակներ առանձին-առանձին:

Ա. Չափի և աստիճանի մակբայի համեմատության աստիճան.— Գուք կանայքդ նոր լաթերը ամուսիններեդ անլի կը սիրէք (ՀՊԵԺ, 1, 126): Չափէն անլի կ'աշխատէր (ն. տ., 2, 92): Ամենէն շատ խօսողներն ամենէն քիչ խօսողներէն են (ն. տ., 4, 260): Արփիարի ապաքինումը կը տեւէ ամիսէն անլի (ԵՕՆԺ, 4, 39): Այս գործողութիւնը երկու ժամէ անլի կը տեւէ (ն. տ., 76): Իրենց տէրոջմէ անլի մեծ ծառայութիւն կ'ընեն մարդկային սեռին (ՀՊԵԺ, 5, 82): Ամէն բանէ անլի վաճառականին տեսիլն էր, որ ողբերգական գոյն մը կու տար ապագայիս հեռապատկերին (ԹԲԱՆ, 586): Միթէ կը կարծես թէ ես ֆէն! Էուզ կը չարշարուիմ (ԵՕՆԺ, 4, 554): Երգիծանքին ճշմարիտ հայրենիքը Յունաստանէն անլի Իտալիան եղաւ (ՌԶՅ, 484): Ամէն հեղուն տէրտէրին օրհնել կու տար գերեզ-

մանը, հաճուստ: մը առիկի տոտաձեռնութեամբ տալով օրհնողէքը (ԳՁԵԺ, 1, 19):

Բ. Ժամանակի մակբայի համեմատութեան աստիճան.— Չէ՞ր գիտեր որ ի՞նչ շուտ պիտի ծերանամ (ՀՊԵԺ, 1, 71): Դատարու մէջ ամենէն ուշ հասնողը արգարութիւնն է (ն. տ., 255): Անոր մէջ ճշմարտութենէ առաջ բաժանորդը կը փնտռէ (ն. տ., 2, 255): Թուրքիոյ մէջ պաշտօն վարողներն ամենէն առաջ աչս բայը կը սորվին (ն. տ., 4, 426): Դօն կը մեկնի սովորականէն կանուխ (ԵԾԵԺ, 1, 246): Այս կիսն ամէն քանի առաջ իր անկախութեան սիրահար մէկն էր (ԳՁԵԺ, 2, 68): Այն ուսումն ժամը շորսին, սովորականէն ուշ եկաւ խմբագիրը (ն. տ., 112): Մինչ կը վազէ ինձմէ, շուտ ճակատագիրս այնտեղ (ՎԹԵ, 184): Կեանքը ամենէն կանուխ աշխատեց կրօնիս և ամենէն ուշ հօն կը վերջանայ (ՎՈԿ, 166): Երեկոյն արեւէն ուշ ձգեց գործը (ՀԵԱԳԱ, 70):

Գ. Անի մակբայի համեմատութեան աստիճան.— Հանքերն երբեմն հանգերէն դիւրաւ կը գտնուին (ՀՊԵԺ, 4, 497): Սլացաւ երկինքն ի վեր ուրուրի պէս և կայծակէն առագ (ՈՁՅ, 215): Անկախօրէն մեր ներկայ պարագայէն, բանխմաց և արթնամիտ մարդիկ դիտեն թէ քննադատի մը գրական պարկեշտութիւնը չի կրնար վտանգուած ըլլալ (ԱՀԳԾ, 310): Ան բոլորէն զաղտուկ հող և մօխիւր կ'ուտէր (ԳՊՍՄ, 191): Անկախաբար կամքէն, տատաօրէն կը սնուցանէի անոր պատրանքը (ԶՈՆԵՄ, 109):

Մակբայների համեմատութեան աստիճանի կազմութիւնը մակբայներով.— Մակբայների արտահայտած հատկանշի համեմատութեան աստիճանները կարող են կազմվել տոաջին հերթին չափի մակբայներով: Այդ դերը կատարում են շատ, Բիշ, Բիշ մը, չափազանց, խիստ, առիկ, լոյծ, բոլորովին, պակաս և այլ չափի մակբայներ:

Ա. Չափի և աստիճանի մակբայի համեմատութեան աստիճան.— Էդական սեռն ալ արականին պէս վիճարանութիւն Բիշ մը շատ կը սիրէ հօս (ՀՊԵԺ, 1, 166): Քիշ մը չափազանց պնդեր է (ԵԾԵԺ, 1, 75): Այս մեծ երջանկութենէն հարուստ այս տղուն պիտի նկատէր իր շնորհակալութեան այս Բիշ մը շատ ընրմ ու Բիշ մը շատ խենթ բառերը (ՎՇԵԶ, 74): Առաջին անգամի համար չափազանց խիստ չլարուեցան հետս (ԵԾԵԺ, 4, 580): Կը խնդրէ իւր բժիշկէն որ Բիշ մը նուազ դառն զեղեր տալ իրեն (ՏԿՎԱ, 285): Նէնէթ Լուկի մօտեցաւ, առիկ, Բիշիկ մը առիկ (ՇՇ, 1, 75): Միթէ Բիշ մը Բիշ հառաջած էր Աւետիս իր անկողնին մէջ (ն. տ., 183): Աղանի շատ առիկ բարկացաւ (ՇՇ, 1, 60):

Բ. Ժամանակի մակբայի համեմատութեան աստիճան.— Քիշ մը առաջ պատ մը բաշեցիր առջիս (ԵԾԵԺ, 1, 35): Միւս օր ու միւս օրերը

աւելի ու աւելի կանուխ դացի հոն (ՌՍԵ, 237): Շատ վերջը միայն ինք ալ փոխադարձ համակրութիւն մը զգաց ինծի համար (ԳՁԵԺ, 1, 230): Անցնելով նա մոռցուկ կ'ըլլայ շատ կանուխ (ՄՄԵԺ, 161): Քիչ մը վերջը կողմնակի արահետով անտառ մտանք (ԼՇԸԵ, 71): Առատտուն շատ կանուխ արթնցաւ (ՁԵՆ, 46): Քիչ վերջ կը հասնինք եկեղեցի (ՎՄՇԲ, 148): Մայրս կորսնցուցած էի շատ աւելի կանուխ (ԿԳՁ, 159): Անիկա բացած է այժմ խոպանը շատ սուաշ (20Ե, 47): Յիշէ մեր անցեալ գեղեցիկ օրերն որ կարի շուտ սահեցան (ՍՏԵ, 115): Ան շատ կանուխ տարիքէն ձեռք ձգած էր դանակ գործածելու արուեստը (ՇՇ, 1, 263): Լորր գիւղին մէջ շատ շուտ տարածուեցաւ (ՀԵԱԳԱ, 258): Երկու դրացի արագաղները... գրեթէ միշտ հաշտ էին իրարու հետ (ն. տ. 32): Գրեթէ միշտ կ'երթար գիշերելու Լեւորթին յարկաբաժինը (ՇՇ, 1, 184):

Գ. Տեղի մակրայի համեմատութեան աստիճան.— Միւս օր ու միւս օրերը աւելի ու աւելի կանուխ դացի հոն, աւելի մետիկ նստելու համար այս հիւանդոտ սփինքսին (ՌՍԵ, 237): Շատ բացէն կ'երթայինք (ԵՈՆԺ, 4, 316): Շատ վարր հագիւ կը նշմարուէր գիւղին խանձարուրը (ՌՁՁ, 90): Քիչ մը վերջը թխազոյն դօտի մը կ'երկննայ սպառնադին (ն. տ., 290): Քիչ մը բովնաի ու ետեւօք նստած է գետինը (ԼՇԸԵ, 233):

Դ. Ջնի մակրայի համեմատութեան աստիճան.— Տաղանալի մէջ Ժամերը շատ կամաց կ'երթան (ՀՊԵԺ, 4, 72): Մարդոց շատ դիւրին չէր այդպիսի ժամանակին տնէ դուրս ելնել (ՄԵ, 214): Հիմակ աւելի դիւրաւ կըրնային ռննել բարեկամիս դէմքը (ԵՆ, 479): Գրեթէ բնագոյնաւ մերկացուցին իրենց գլուխները (20Ե, 206): Հովիւր կը քալէ քիչ մը բարձրօրէն (ՎՇԵՀ, 221): Ժամ էր որ Անգրաւիկ Ֆեներճեան քիչ մը լրջաբար մտածէր իւր իսկական կարողութեան վրայ (ՏԿՎԱ, 39): Յետին անասունները, անշունչ իրերը կը փոխարինեն զայն և գուցէ աւելի անկեղծօրէն, աւելի քաղցրօրէն (ՌՁՁ, 36): Աւելի ուժգնօրէն Զարուհի կապուեցաւ Մարտիկեանին (ՁԵՆ, 109): Նարեկացին ալ միեւնոյն երևոյթը չի՞ ներկայացնէր, ինչպէս շատ իրաւամբ գիտել տուած է Յովհաննէս Գաղանճեան (ԱԶԳՃ, 164): Անոնց մատներուն ծայրը կը համբուրէր յով քաղաքալուրօրէն (ՕՁԵ, 137): Էսել կամ պակաս դիւրին յաջողութիւններու ամենաշնչին մէկ մասը իսկ յուսով հոստեղ միամտութիւններուն մեծագոյնը սլափի ըլլար (ն. տ., 231): Այցելութեան ժամուն կը հասնի կիներ, բոլորովին շնչասպառ և կասկարմիր (ՇՇ, 1, 344): Երկուքին կրկին կը բարձրանանք սանդուխները, զանգաղօրէն, շատ զանգաղօրէն (ն. տ., 266): Շատ ողբերգականօրէն կ'ըսէր ինծի (ԿՍԱՄԻՃ, 438): Շատ հաւանակաւորաւ սխալեցայ (ՏԿՎԱ, 254): Շատ սրտանց կը սիրեմ ևս մեր հողն ու

բարը (ՌԶՑ, 252): Խիստ հազուադէպօրէն միայն կարելի էր ժամներ տունը դռնէլ (ՇՇ, 1, 184):

Ձնի մակրայի համեմատութեան աստիճանը կարող է կադմվել նաեւ ձնի մակրայով: Օրինակ՝ Որոնք իրարու էին յաջորդեր անբմբհնելիօրէն արագ (ՍԲՍ, 59):

Ածականները եւ կարող են ձնի մակրայի համեմատութեան աստիճան կադմել: Օրինակ՝ Անսովոր արագ բնթացքի մէջ էինք (ԳՍԱՄԻՃ, 273):

Մակրայների համեմատութեան աստիճանների կադմութիւնը ցուցական ղերանուկներով.— Մակրայների համեմատութեան աստիճանների կադմութեանը մասնակցում են ցուցական այսֆան, այնֆան, ալնչափ, ալղչափ, նոյնֆան, նոյնչափ դերանունները, ընդ որում ցուցական դերանունները մի դէպքում մակրայի համեմատութեան աստիճանը որոշող են տալիս ձեականորեն, իսկ նրանց բովանդակութեանն արտահայտւում է երկրորդական նախադասութեամբ:

Օրինակներ՝ Այս մարդն այնչափ անգրաբար տանջեց Սամաթիացիները, որոնք իրենց վարժարաններուն այս մարդուն շնորհիւ փճանալը տեսնելով, աւացուցին իրենց հարաբերութիւնն (ՀՊԵԺ, 2, 174): Այս թերթին մէջ Օգսէն այնֆան շուտ սկսաւ փոխել իւր կարծիքները, որ ընթերցողն ալ հոռւէն չկրցաւ հասնիլ (ն. տ., 250): Արփիար այնֆան խանդավառօրէն այս ամէնը կը պատմէր, որ անկարելի էր չհիանալ իր միամիտ ուղևորութեան վրայ (ԵՅԵԺ, 4, 125): Առատան ժամը 9 ու կէսին կ'անցնէին Մքքէի առջևէն, թէև այնֆան հեռուանց, որ հազիւ ցամաքը տարտամօրէն կրնանք որոշել (ն. տ., 316): Այնֆան հաստատապէս համոզուել են, որ ամէնքն ալ իրմէ խոստովանութիւն մը կրնան սպասել (ՏԿՎԱ, 221): Զանոնք կրկնած էր այնֆան շատ, որ այլևս իրմէ անջատաւ կը թուէին (ՇՇ, 1, 301): Հայուն ճշմարիտ երկրորդ ոսկեղարը կը սկսի գրեթէ դարուս առաջին բառորդէն եւ կը սլանայ այնֆան արագ, որուն հետէն հազիւ պիտի կրնային հասնիլ սուրացող հովերը (ԶԳԶ, 135): Կը սիրեմ քեզ այնֆան խորապէս, որ երբեմն նոյնիսկ կը կասկածիս բո՛ւ գոյութեան, բու իրական ըլլալուդ (ՎՄԶԲ, 215):

Ցուցական դերանունները կարող են գրվել մակրայների վրա նաեւ որպէս լիարժէք եւ ոչ ձեական անդամ:

Օրինակներ՝ Այս հրէշին ծնանելուն վրայ շեմ դարձանար, բայց այնչափ վաղ մեռնելուն վրայ կը խորհիմ (ՀՊԵԺ, 4, 437): Ալղչափ քերտօրէն մի խօսիք (ԵՅԵԺ, 1, 166): Շնորհակալութեան փրտուոյց գիր մը ուղղեց ազնիւ տոբթորին, որ այսֆան կանուխէն կը սկսէր հանդիսատար

ապացուցները տալ իր մարդասիրական զգացումներուն ընկերութեան հանդէպ (եւ, 159): Այնչափ մեղմութեամբ արմատացան, անտառուեցան (ՍԸԵ, 33): Իրօ՞ր ախտան դիւրաւ ձգուելիք բաժնուելիք մէկն էի եւ (ԳԶԵ, 1, 145): Մահուան ախտան մօտ գեղեցիկը պակասութեան մը արդիւնք համարուած էր տանը մէջ (ն. տ., 376): Երբեք չեմ ճանչնար կնոջ հոգի մը, որ այնքան յարատեւ նայած ըլլայ երկինքն ի վեր (ՌԶՅ, 284): Այդքան առաջ չեմ կրցած երթալ (ՏԶՎ, 96): Դառն դարմանք մը ունեցաւ միայն, ու անոր այդչափ դիւրաւ հաւանելուն համար արհամարհոտ կաբէկցութիւն մը (ԼԲԸԵ, 84): Վաղուան գրականութեան գաղափարը կը սկսի ահա այնքան իսկ շուտ ոտքի վրայ կանգնիլ (ԱԶԳՃ, 273): Խեղճ տղան այդքան կանուխ կ'սկսէր տառապանքը ճանչնալ (ԱԶԵ, 119): Այդքան բարձրօրէն, ազնուօրէն, ամբողջականօրէն գրականութեան նուիրաբերուած կեանք մը բիշ կարելի է գտնել (ն. տ., 389): Որքան տխուր է, երբ քեզ կ'ուրանան ախտան կանուխ (ՎՄԶԲ, 205): Յետոյ դարձաւ նոյնքան լուռ (ՍԲՄ, 29): Կեանքն էր որ իսկապէս կ'ընթանար այնքան շուտ, թէ կնոջ այդպէս կը թուէր (ն. տ., 59): Անոր մասին ուրեքն իմնովիմ տարբեր մտապատկեր մըն էր կազմեր (ՇՇ, 1, 184): Պարսպ տեղը մարդէ այդքան նեղիմակօրէն չէր խօսեր (եւ, 107): Վարդուհիի այնքան շեշտ նայուածքին առջեւ Վարդան գրեթէ ջղախնացած էր (ՇԵԱԳԱ, 136): Այդքան կանուխ դալու սովորութիւն չունէր (ԳԱՍԿ, 37):

Մակբայական այս կապակցութիւնները կարող են պահպանուիլ նաեւ մակբայից գոյական կազմուելու դեպքում: Օրինակ՝ Անոր ախտան մօտիկութիւնը դիմը կ'անշարժացնէր (ՇՇ, 1, 72):

Մակբայեւրի համեմատութեան աստիճաններէ կազմութիւնը կապալին կառուցներով.— Կապալին կառուցներով կարող են կազմուիլ ձիւ, շափի ու աստիճանի, ժամանակի մակբայների համեմատութեան տատիճանները: Այդպիսի դեր կարող են կատարել չափ, քան, մինչեւ, պէս կապերը:

Որինակներ՝ Երկու թաղն ալ դիրար կործանելու չափ յառաջ պիտի երթային (ՇԳԵԺ, 3, 161): Կը փափաքին որ կարելի եղածին չափ շուտ ձեզ կրկին վաշխենք (ԵԵԵԺ, 1, 133): Ոչ ոք իրեն չափ վաշխէջօրէն պիտի կարենար պոռոտ, հարուստ այդ ցուցադրանքին արժանաւոր դերասանը հանդիսանալ (եւ, 32): Ո՞վ առաւել քան զիս կրնայ սիրել զքեզ (ՍՏԵ, 46): Դալուստ աղան գրամատան բռնակիրն արքեպիսկոպոս չափ կանուխ կու գար առաւօտները փակուիլ իւր վանդակին մէջ (ՏԿՎԱ, 279): Կէս ժամուան չափ վերջը վանահայրը դարձաւ վանք (ԼՇԸԵ, 154): Քեզի կը մնայ կարելի եղածին չափ շուտ մեկնիլ (ՏԶՎ, 144): Որ միւսնոյն

ատեն ճամփորդական հոթերու, տեղական կեանքի միեւն մէկ աստիճան-
հաւեւանցի ուսումնասիրութեան, աղուոր ու անառակ տղու թողած ու
ժողոված տպաւորութիւններու փունջ մը պիտի ըլլայ (ՕՉԵ, 147): Որ կ'անց-
նին վալբեկանի պէս արագ (ն. տ., 152): Միջատի մը շափ արագ անցաւ
երիտասարդ հրամանատարին ձախ կողմը (ՎՀՀՄ, 289): Յաջորդ օրը
կեանքը վերսկսաւ առաջուան պէս միօրինակ (ՍԹՍ, 104):

Մակբայների համեմատութեան աստիճանների կազմութիւնը տար-
բեր միջոցներով համատեղ.— Մակբայների համեմատութեան այս կամ
այն աստիճանի կազմութեանը երբեմն մասնակցում են տարբեր միջոց-
ներ (գոյականի բացառական հոլովածը, մակբայները, կապալին կա-
ռուցները, ցուցական գերանունները և այլն): Անշուշտ բոլոր նշված մի-
ջոցները նույն մակբայի մոտ հանդես չեն գալիս միանգամից:

Օրինակներ՝ Այն թուականին պայտաւաճառները կօշկակարներէն
շատ աւելի գրամ կը վաստակէին (ՀՊԵԺ, 2, 150): Քու Մարտիկ աղալէկ
հազարապատիկ աւելի կ'արժէ (ԵՕԵԺ, 1, 40): Տէր Միկտիլ գուրս հլու
աւելի մտաւանջ Բան իւր ալցելութենէն առաջ (ն. տ., 375): Կանուխ կը
դառնար այն օրը Գարեգին իւր տուն, սովորականէն շատ կանուխ (ՏԿՎԵ,
117): Հազիւ ինձմէ Բանի մը տասնեակ Բալլ անդին խճուղին է ու գետը
(ԼՇԸԵ, 38): Հասանք վերջապէս անոր ծանօթ հրապարակը, մեր հաշուած
ժամանակէն աւելի կանուխ (ՎՀՀՄ, 135): Հիմա տարիները առաջուրն
աւելի արագ կ'ընթանային կարծես (ՍԹՍ, 164): Ինձմէ հազարապատիկ
աւելի հաճոյքներ կրնային ունենալ (ԳՍԱՄԻԺ, 404): Կեանքը ժամանա-
կէն շատ վաղ սպառեց մեզ (ն. տ., 475): Միտքը գրամ էր օգնել անոր,
անձայն, անտրտունջ, առաջուրնէ շատ աւելի սրտանց (ԲՆԿՀ, 186):
Առաջուրնէ Բիշ մըն ալ աւելի պիտի սիրես (ՇՇ, 1, 212): Փիւսին մտա-
ծումը կը լառաքանայ շոգեկառնէն շատ աւելի արագ (ն. տ., 220):

Մակբայական բառակապակցութիւնների երկրորդ խումբը կազ-
մում են այն կառուցները, որոնցում մակբայն ստանում է ոչ համեմա-
տութեան աստիճան կազմող լրացումներ: Այս դեպքում մակբայի լրա-
ցումներ կարող են դառնալ հոլովվող բառերի հայցական հոլովածները
(լրացումով կամ առանձին), այլ հոլովածներ (տրական, գործիական),
կապալին կառուցներ, մակբայներ, հարցահարարական և այլ տե-
սակի գերանուններ:

Մակբայի լրացումները հայցականով.— Այսպիսի լրացումներ կա-
րող են ստանալ ժամանակի, տեղի և մասամբ չափի մակբայները:

Օրինակներ՝ Ներսէս զրկուած էր Բանի մը տաքի առաջ պատրիար-
քութեան գահուն վրայ բարձրանալէ (ՀՊԵԺ, 2, 220): Քանի մը օր առաջ

լիստոնի չափ կառք տեսայ (ն. տ., 4, 277): Երկու օր վերջը վանդակիս
 դռնակն ափ առին (ն. տ., 5, 48): Հայրդ ալ կ'ուզէ որ ժամ առաջ սրտշումդ
 տաս (եՅԵԾ, 1, 47): Նեմզար հանքմ կ'էս ժամ ետքը կու գայ (ն. տ., 140):
 Շարաբ: մը ետքը գիւղերուն մէջ կը խօստի (ն. տ., 537): Ներք որ քու
 աշակերտդ արբեցեալ, Տասնեկինգ դարեր յետոյ գրեզ պաշտէ (ՍՐԵ,
 236): Երլաղդին կռնակը Բանի մը հարկը Բայլ վերօք կը կենան հսկայ,
 իրարո: գիրկ մտած, իրարու կողք ծակած ժայռեր (ՀՅԵ, 69): Պաղտօն
 բաշկ, ամէն օր կառք մը աւելի, իր երևակայած երջանկութեան գիրկը
 (ն. տ., 78): Կառք մը անցին գորշ սելերով ծածկուած հիւզակէն ծոյլ ծուխ
 մը կը բարձրանար (ն. տ., 96): Կ'էս ժամ անցին Նոր Գահիրէն կը բարձ-
 րանայ (եՅԵԾ, 4, 470): Երկու ժամ յետոյ աստիճան մ'աւելի մտերմա-
 ցած էր ալ: Երիտասարդաց հետ (ՏԿԼԽ, 91): Տուն դարձած էր վարժա-
 պետը մի Բանի ժամ յետոյ (ն. տ., 202): Հսկայ ծերուկ մը երկու Բայլ
 անցին նստէր կը խորհէր ձևորը ծնօտին (ԼՇԼԵ, 9): Երեկուկէս տարի
 վերջը, օր մըն ալ տիկին Տատրակեան ամուսինէն նամակ մը առաւ
 (ՕԶԵ, 51): Կ'երթամ պա: մը յիսուն տարի ետ (ՎՄՀԲ, 148): Շարաբ
 մ'առաջ նոր հագուստներս հագցուց (ՇՇ, 1, 155): Վարդանուշ կը վազէ
 երկու տուն դէպի վեր (ԲԵԿՀ, 174): Յիսուն Բայլ անցին կին մը կ'երթար
 (ԲԲԼԵ, 330):

Մակրայի լրացումները այլ հոլովներով.— Տրական, բացառական,
 գործիական հոլովներով լրացումներ կարող են ունենալ տեղի և ձևի
 մակրայները:

Օրինակներ՝ Ու ով բսաւ այդ կնոջ որ այդ պահուն մենակ, հոտ. Կր
 բհհհգին մէջ ճերմակ, ձևորերն կուրծիին խաշացի, Հեկեկալով առջեւէս
 տանէր ստուերն իր գլխոտ (ԽՍԵ, 48): Միացէք, տաղեր, որ աշխարհ եկար,
 Հեռու իրարմէ ատենով, տեղով (ՎԹԵ, 332): Բնաւորութեամբ խիստ հեռի
 էր Տիգրանէն (ԳԶԵԾ, 1, 22): Խղեկի զաղտնի բրած ես այդ գողութիւնը
 (ՀՊԵԾ, 4, 426): Հակառակ լրջութենէ և ողջմտութենէ վարսախներով հե-
 ոտ այս աշխատութեան, տեսակ մը չարգանք կը զգայի այդ ծերունիին
 հանդէպ (ԵՅԵԾ, 4, 161): Կը քաղեմ երգն իր էջերուն իր ստուերով գիւ-
 րեղիստն (ԲԹԱ, 103):

Մակրայի լրացումները մակրայներով.— Ժամանակի, տեղի, ձևի
 մակրայները կարող են ստանալ մակրայներով լրացումներ:

Այսպէս, հետեւյալ օրինակում ձևի մակրայն ստացել է ժամանակի
 մակրայով լրացում. Ատեն ատեն կու գար նորէն Համբարձում աշան մեր
 տունը միշտ կ'ոճկուած, միշտ սակաւախօս, միշտ յամբաւալ (ԵՅԵԾ, 1,
 517):

Զեի մակրայր կարող է դառնալ ժամանակի մակրայի լրացում:

Օրինակներ՝ Զոր սլարատոր էի ամէն իրիկուն կրկնիլ իրեն, կերակուրէն անմիջապէս առաջ (ԵՕՆԺ, 4; 9): Անմիջապէս յետոյ թաղին ծերերն ու պառաները կը խորխոփէին (ՌԶՅ, 246):

Ժամանակի մակրայը կարող է դառնալ տեղի մակրայի լրացում. Օրինակ՝ Պիտի անշուշտ անվերջօրէն դեռ երթայի Այսպէս հեռու, միշտ եկու (ՎՌԵ, 262):

Ընդհանրական մակրայը կարող է դառնալ չափի մակրայի լրացում:

Օրինակ՝ Շոյեց, զգուեց, սիրեց, հոտոտեց, հեազհեաէ աւելի (ՇՇ, 1, 75):

Մակրայի լրացում կարող է դառնալ նաեւ ածականը: Օրինակ՝ Շիշո քիմա կ'երդէ մէկը (ԲնԿԷ, 252):

Մակրայի լրացումներ կապալին կառուցներով.— Կապային կառուցներով լրացումներ ստանում են ձեռի մակրայները: Լրացումներն աւրտահայտում են տարրեր հարաբերություններ:

Օրինակներ՝ Ռազիաններուն հոծ թուփերը քմահաճ դրստանգումներով կ'արշաւէին ամէն կողմէ, մակարոյծ տուներու հետ խառնիխառն (ԵՆ, 314): Պիտի մեռնի այս աստուածն այս մարդուն հետ զիբկրնդ-խառն (ՎՌԵ, 334): Կ'անցնին ճայերու խումբերը շարք շարք, Սլաքի պէս շեշտ, հետի պէս արագ (ՍԲ, 292): Ու հիմա՝ քահանային աղօրքին հետ համընթաց՝ փոսին երկու դիէն բահերով հողերուն տակ հեծեծող զազադր հեազհեաէ կը ծածկուէր (ԳԶԵԺ, 1, 189): Համբիկ, ծունկներուն վրայ դեռ կզկախիկ, այս անհատատալի երեսփը կը դիտէր (ԵՆ, 224): Մեր ոտքերուն ներքեւ կը զգանք անոր ծածանքը պոխիէն մինչեւ յետոյը, կոհակին անձնատուր ու անոր լուսերանդ համընթացներուն տակ սաւառագին (ԼԲԸԷ, 126): Հաստատ քայլերով կ'ընթանային երկուքն ալ, կամայ կամայ, անուշադիր իրենց շուրջը տիրող ընդհանուր ոչկուրութեան, աչք խաժամովին մէջ տալօրինապէս միայնակ (ն. տ., 157): Կառք մը կ'անցնի զազադի պէս յամբընթաց (ՊԴՏ, 30): Չարաչար կ'աշխատէր խեղճ աղջիկը մինչեւ իրիկուն քակոյկին վրայ կուրսամակ (ԵՆ, 405): Պօղօն լուսինը ինրդինք արդէն կողմ կողմի կը զգար մահուան հետ (ՎՄԱՕ, 29):

Մակրայի լրացումներ ղերանուններով.— Մակրայի ստանում է լրացումներ հարցահարաբերական և ցուցական գերանուններով, որոնք արտահայտում են տարրեր իմաստներ:

Օրինակներ՝ Ինչ փոյթ. զիպուածն է նեաժ ալսման հեռու իրմէ զիս (ԱՍԵ, 31): Բայց ժամերն ուրբան յամբապէս կը սահին (ՍՏԵ, 135): Ուր-

շափ աւելի գիրութեամբ պիտի սիրէինք այս գրական վաստակաւորը (ԳԶԵԺ, 1, 403): Եւ որքան հեռու կ'առլրիմ ակամայ իմ սրտիս մօտիկ շքնադ վայրերէն (ԼՇԸՆ, 33): Ի՞նչ պիտի ունենայ այդ տղան քեզի հետ խօսելու այդպէս յանախ (Ն. տ., 337): Պիտի անշուշտ անվերջօրէն դեռ երթայի Այսպէս հեռու, միշտ հեռու (ՎԹԵ, 262): Ինչպէս արագ կը սուրայ ժամանակը (ԶԳԶ, 159): Նայեցաւ և զգաց մայրը թէ իր սրտահատորները որքան անարտունջ, որքան յիսուսօրէն տառապեր էին (ՀԱԶԹ, 269): Ի՞նչ զանդաղ կը քալէ մարդկային միտքը (ԶՈՆԵՄ, 199): Ինքզինքը տեսաւ այսպէս մինակ (ՀՈՆ, 160): Այն ատեն պիտի տեսնես թէ ամէն ալ ինչ սրտանց պիտի աշխատին (ԶՈՆԵՄ, 109): Հիմա կը զգամք և որքան հաւանանքի զատողութիւններ ըրեր ու կարծիքներ յայտնէր եմ (ԵՈՆԺ, 4, 604): Երբ այսպէս լռիկ կ'արշաւէր բանակը (ՄԵ, 101): Վարի յարկի տղան ամէն գիշեր այսպէս բրտօրէն կը գոցէ իր դուռը (ՇՇ, 1, 174):

Մակբայի և կապի իմաստների համատեղման մասին.— Արեւմտահայերէնում մի շարք բառեր համատեղում են մակբայի և կապի իմաստներ: Դրանցից են առաջ, յետոյ, հեռու, մօտ, որոնք կարող են հանդես գալ և՛ կապի, և՛ մակբայի դերում: Կապի դերում հանդես գալիս դրանք գրվում են կապի խնդրի հետ:

Օրինակներ՝ Մարդոցմէ հեռու ապրիլն է իմ ցաւերուս դարմանը (ԵՆ, 27): Ըկեղատապ մը տարեր էր զինքը մօրմէն առաջ (Ն. տ., 516): Կարենաս վտանգաւոր մարդերէն հեռու, խելքդ զլուխդ աշխատիլ (ԵՈՆԺ, 4, 579): Շոգենաւին մէջ ծանօթներէ հեռու նստաւ (ԳԶԵԺ, 1, 87): Առուտուրի կեդրոնին մէջ կարճ շրջանէ մը յետոյ գնաց մանաւանդ զեզերիլ բնակութիւններուն շուրջ (ՇՇ, 1, 128):

Իբրև մակբայ գործածվելիս դրանք ստանում են մակբայի լրացումներ:

Օրինակներ՝ Դեռ Բանի մը տաւի առաջ քիչ շատ բարեկեցիկ վիճակ մը ունէր (ԵՈՆԺ, 1, 434): Երբոր ժամ մը յետոյ վեր կ'ելլեմ, մութը տարածուած է ամէն կողմ (ԼՇԸՆ, 134):

Պատահում են, սակայն դեպքեր, երբ այդ բառերը համատեղում են մակբայի և կապի հատկանիշներ՝ ստանալով և՛ մակբայի լրացումներ, և՛ կապի խնդիր:

Օրինակներ՝ Թէ որ Լորդական ժողովուրդը ասկից հաւիւր յիսուն տաւի առաջ հայրենեաց և ողբութեան գաղափար հաղիւ թէ ունէին (ՄԵ, 103): Հիմա իրենց թնդանօթներու հաւուածներէն ալ շատ հեռու կը գրտնուինք (ԵՈՆԺ, 4, 316): Գարաշի բաղաբը իր նաւահանգիստէն երեք ժամ

հեռու կը գտնուի (ն. տ., 320): էտկար Շահին ճանչցած էմ ասկից շուրս տարիի չափ առաջ՝ Փարիզի մայթին վրայ (ԱԶԵ, 474): Ապրեցաւ միշտ վտանգէ հեռու ու ապահով (ՎՇԵԶ, 307): Ակումբը մեզի շատ մօտ ըլլալուն, յաճախակի կ'ըլլար մեր մօտքը հոն (ԳՊՍՄ, 95): Գիւղէն քիչ հեռու, ջաղացքներուն մօտ, բով բովի, երկու անձեւ ժայռեր կային (ՀԵԱԳԱ, 161): Կէսօրէն քիչ վերջը հոն հասանք (ՕԶԵ, 53): Անմիջապէս ուղղուեցանք շուկայէն շատ անդին, դէպի ծովախորշին խորը (ն. տ.): Եւ, այդպէս, իրարմէ երկու քայլ միայն հեռու, առանձին, արձանացած մնացած էինք (ն. տ., 88): Այդ ձանձրոյթը պիտի տեսնէի աւելի շեշտուած կերպով, մեկնումէս քիչ օրեր առաջ (ՇՇ, 1, 310): Գիւղէն քիչ մը դուրս, փոքրիկ աղբիւրի մը տանող ճամբայէն, գրեթէ ամէն գիշեր, երկու որբեր կը քալէին (ՎՀՀԾ, 276): Մեկնիր էր սուղնոց անուշահոտութեան մը բոյրը ձգելով՝ հեռանալէն բաւական ետքն իսկ (ՍԹՍ, 68): Երբեմն այնպէս թուէր ինծի՝ թէ նկատուր էի դէպքէն ու անապատէն ճիւղ հարիւր տարիներ հեռու (ՀԱՀԹ, 334): Ինքն իսկ կը նմանէր բնութեան անխառն ու հարադատ զուկի մը, սկզբնական դարերու էակի մը, մարդկութենէն դուրս բոլորովին (ԼԲԸԵ, 115): Բաֆֆիին տունէն քանի մը քայլ անդին տեւրակներն էն գիւղին հին եկեղեցիին (ՎՄԱՕ, 191): Ասկէ մօտաւորապէս ամիս մը առաջ մեր սպասման սրահի Փորթուկալցի պաշտօնեան այցաբարդ մը դրաւ սեղանիս վրայ (ն. տ., 216): Ոմանք միայն կ'ապրին հարիւր տարի առաջ իրենց ժամանակէն (ԲՆԿԶ, 238):

Այսպիսի կառույցները կարող են պահպանվել նաև մակբայի գոյականաբար գործածվելու դեպքում: Օրինակ՝ Իմէ կարելի էլածին շափ հեռուները կը պատէինք (ԵՕԵԺ, 4, 303):

Գ Լ Ո Ւ Խ Է Զ Ի Ն Գ Ե Ր Ո Ր Գ

1. ԴԵՐԱՆՎԱՆ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Արևմտահայերենում սովորաբար գերանունները լրացումներ չեն ստանում: Սակայն անորոշ, որոշյալ, ցուցական, ժխտական մի շարք դերանուններ ԼՐԲԵՄԻՆ կարող են սնեհալ որոշչային հարաբերությամբ կապակցվող լրացումներ:

Անորոշ դերանունների լրացումներ.— Ամենից հաճախ լրացում ստանում է մէկը, ապա ոմանք և մէկ քանի: Լրացում դառնում են ամականները, դերանունները, դերբայները, գոյականները և այլն:

Օրինակներ՝ Յանցամբը իմս է որ ասանկ վառնոց մէկը գործակա-
տարս րրեր ևմ (ԵԵ, 131): Ինծի պէս մէկը չի կրնար ամուսնանալ (ԳԱԱՓ, 76): Գիտէր թէ որքան անպարմանելի սխալ մը գործած էր ամուսին ընտրելով իրեն այնպիսի մէկն, որ հօր մը տարիքն ունէր (ԳՁԵԺ, 2, 63): Կարմիրն է սա մէկը (ԲՆԿԶ, 125): Մեծ Եղբայրը, Բարի մէկը, չէր կրնար կարգալ իր հոգին (Ն. տ., 54): Դարձեալ չգտայ այդ անունին մօտիկ մէկը (ՍՍԼԸ, 320): Դիպացիք Զիչօ Զաքարի գոմէշներու Խաւ յաճախ կը տեսնէին օտար մէկը, որուն դէմքը սպումդի էր նման (ՀՆԱԳԱ, 258): Կը կարծէի որ հետաքրքրութիւն շարժող մէկը չեմ (ԵՕԵԺ, 1, 43): Մարդ ի՞նչ կը խօսի առաջին անգամ տեսած մէկուն հետ (Ն. տ., 45): Դիտես որ դրամապաշտ մէկը չեմ (Ն. տ., 198): Այդ տեսակի նկարագրի տէր մէկը բնականաբար չպիտի կրնար հանդուրժել (Ն. տ., 432): Եթէ քիչ մը զարգացում ունենար, բոլորովին տաբեր մէկը պիտի բլար (Ն. տ., 530): Ինք շատ դիւրագրգիռ բնութեամբ մէկն էր (Ն. տ., 432): Այժմ մեր ազգայիններէն ոմանք հանդանակութիւն մը կ'ընեն իրենց մէջ (ՀՊԵԺ, 4, 478): Բանաստեղծք ոմանք իրենց փոքրիկ զրասնեակին մէջ կը տեսնեն զայն (Ն. տ., 6, 268): Բիրէ գտնուող հայերէն ոմանք հաշիշի գործով կը զբաղէին (ԵՕԵԺ, 1, 465): Հոն հաստատուած էին ուրիշ մէկ քանիներ (Ն. տ., 4, 126): Այդ հրաժարականներէն մէկ քանին իւր անձնական տկարութեան արդիւնքն էին (ՀՊԵԺ, 1, 221): Հերոսի թարմ

վարկա չկրցաւ քնկերներէն մէկնումէկը մղել վեհանձն շարժումի մը (ԱՅՄԶՄ, 13): Ձեռք երգերէն ուման ալ սիրած էմ յանկարծուստ (ՎՇԵԶ, 39): Ուրիշ մը տանիքէն անկողինը վար կը ձգէր... անլի ուրիշ մը իր ձեռքին տակ ակիշը, մազն ու տապակը բռնած էր (ՇԵԱԳԱ, 65): Գիւղացիներէն մէկ Բանիներ Պարսամին խանութը շտապեցին (ն. տ., 217): Հարսնետէրը ու բոլոր ուրիշներ՝ ամէնքն ալ լուսաւորչակուն ու պարտականները շալաւաճառին, շատ աւելի անոր կը շոտցէն պատիւը (ԲԲԱԵ, 85): Ես անոնց մէկ Բանին որսալու յանդուղն մտածութիւնը կ'ունենամ (ն. տ., 163): Ապակիներէն մէկ Բանին կտորած ու տեղը թանձրաբարդ փակցուած, մոռլ, տխուր գետնաղամբան մըն է կարծես (ն. տ., 1, 432): Ապասելէն ուրիշ ճար շունինք (ՇՊԵԺ, 4, 168): Իմ Լըջանկութեանս մէջ ոտք կոխող ինէ ուրիշի մը գոյութեան ահաւոր ստուգութիւնը ունիմ (ԳԶԵԺ, 1, 226): Դուն կարսնցնելի ուրիշ բան բրած շունիս (ԳԶԵԺ, 1, 283):

Որոշյալ դերանունների լրացումներ.— Սրանցից լրացումներ ստանում են ամէն մէկը, իւրաքանչիւր, բոլորը: Լրացումներն արտահայտվում են հոլովով բառերի սեռական, բացառական հոլովներով, ցուցական գերանուններով:

Յրինակներ՝ Իր աչքը սեւեւելով կը տեսնէր իրեն տարեկից մանկութեան քնկերուհիներն որոնց ամէն մէկը հիմա իրեն պէս երիտասարդ, առողջ ու գոտարթ ամուսինով մը Լըջանիկ եղեր էր (ԳԶԵԺ, 2, 63): Ապշահար տեսած էի այն բոլորը, որոնք Երեսան կու գալին մեռնող զիւղի մը հոգեվարքին հետ (ԳՊՄՄ, 219): Օրն անոնց իւրաքանչիւրէն տասնական ակունջ կը կտրէինք (ՇՊԵԺ, 4, 410): Իմ նպատակս արկածներս պատմել է մինչեւ իրենց վերջը, չէ թէ անոնց ամէն մէկին դատ-դատ հետեւանքները (ՕԶԵ, 281): Անոնց ամէն մէկուն յատկացուած է առանձին բաժին մը (ՎՈԿ, 222):

Ցուցական դերանունների լրացումներ.— Ցուցական գերանուններից լրացումներ ստանում են ասոնք, անոնք, միւսը, սաչափ, ալդպէս: Լրացումներն արտահայտվում են անձականերով, գերանուններով:

Օրինակներ՝ Ճիշդ ալդպէս տղան կը պահէ իր քով Եարի մէկ ընծան անհուն զգուսներով (ՂՇԸԵ, 24): Ճիշդ այնպէս զգացիմք, երբ առաջին անգամ Չոպան Լեւան հսկայ ու երկաթալոյն ապառաժները տեսանք (ՇԵԱԳԱ, 346): Ըսաւ թէ իր ծննդաբերութիւնը տեղի պիտի ունենար ճիշդ սաչափ օր վերջ (ՇՇ, 1, 246): Լաւ գրամ շինեց, բայց կերցուց ամէն անոնց որ հանդիպեցան իրեն (ԳՍԱՄԻՃ, 296): Պետրոսն էր նա միւսը (ԲԵԿԶ, 35): Գինիին կամ նոր ձգմուած նոնահիւթին գոյնն է այս միւսը

(ն. տ., 125): Վկայ նաև սա միւսները (ն. տ., 162): Բոլոր ասոնք չէին կրնար բացատրել շոգենաւին մէջ տիրող յուզումը (եօեթ, 4, 315): Ուրեմն բոլոր այս միւսները հիւսնդ են (ն. տ., 327): Բոլոր ասոնք Լորի խրնդիրներն են (ն. տ., 622): Բայց այդ միւսը կայ (ԳՁեթ, 1, 226): Ասոնք լիովին կ'ապացուցանեն ինծի ներկայութիւնը այն միւսին (ն. տ., 231): Ամէն անոնք, իր հոգեհատորներն ու մտերիմները և զինքը յարգողները, բոլորը կը խոսարհէին ոչ միայն հօր մը, մեծ հօր մը, աղգականի մը յիշատակին տոջն (ԽԱՇՄԱ, 150): Երբեք առիթ չփախցունէր հալածել ամէն անոնք որ աղգային իրաւունքներուն զպշիլ կ'ուզէին (2Պեթ, 2, 60):

Ժխտական դերանունների լրացումներ.— Լրացումներ կարող են ստանալ ոչինչ, ոչ ոք, ոչ մէկը ժխտականները: Լրացումներն արտահայտում են անականներով, գոյականներով (մասնական բացառականով):

Օրինակներ՝ Մինչդեռ բիրտերն ոչինչ ունին գովեստից արժանի (2Պեթ, 4, 449): Ձեր նախորդներէն ոչ ոք այնքան արդիւնատուր ըրած է իւր պաշտօնն (ն. տ., 5, 12): Ներէ ծաղկող ծիւրերուն, ճերմակ ոչինչ, ճերմակ ձիւն (ԲՈՆ, 85): Մեր բնէկ վանառականներէն ոչ ոք մտքէն անցուց օգնել այդ մեծ հիւանդին (ԱԶԵ, 372): Մէկ հօգիի արտօնելի չէ Մէկ ոչինչէլ, Աւելի տանիլ իրեն հետ (ՍԲ, 363): Ինչ որ պիտի պատմեմ՝ ոչինչ ունի իր մէջ հոյակապ ու շքեղ (ԶԳԶ, 61): Մենք գերիներն ենք մարդոց, որոնք հասարակաց ոչինչ ունին գեղեցիկին հետ (ԳՍԱՄԻՃ, 407): Ոչ ոք մեր բծիշկ գրողներէն յաջողած է կարծեմ համակրելի ոճ մը մէջտեղ դրնել (ԳՁեթ, 1, 442): Իրապէս անոնց ոչ մէկն է վաւերականը (ԹԲԱՆ, 183): Մարդը մը ներս մտաւ, որ գրեթէ ոչինչ ունէր մարդկային (ԵՆ, 36):

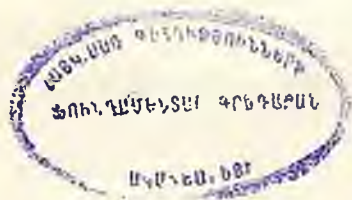
Այլ դերանունների լրացումներ.— Հազվադէպ լրացում ստանում են հարցա-հարաբերական և նույնիսկ անձնական դերանունները:

Օրինակներ՝ Դոյքերս տեղատրելէն Լաբը առաջին գործս Լզաւ շըրջանը ընել շոգենաւին յարկերուն, տեսնալու համար թէ ծանօթ որո՞նք կային (ՕԶԵ, 143): Տղայ մ'ինծի կը գրէ. Ձեզ ճանչնալէս շատ առաջ Քանիներ ձեր տաղերէն գոց գիտէի (ՎԹԵ, 333): Երկուքէն որո՞ւն խնդալ, որո՞ւն ծայտիլ (ԳԱԱՓ, 41): Ամէն ձեռներէցութեմէ զուրկ ինքը, մօրը կորուստէն յետոյ միայն զղացեր էր, փայփայտած խոտալի մը փայլուն հեռանկարը կը փոխարկուի դառն մղձաւանջի (ԽԱՇՄԱ, 173):

2. ԹՎԱԿԱՆՆԻ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Թվական անունները առհասարակ լրացում չեն ստանում: Սակայն որոշ պայմաններում քանակական, երբեմն և դասական թվականները կարող են լրացում ստանալ գոյականով, գերանվամբ, մակբայով, դանազան կառույցներով:

Օրինակներ՝ Մալ-թեփէ հինգերորդ կայարանն է Հայտար-Փաշայի կեդրոնական կալաւանէն (ՏԿՎԱ, 265): Հարիւր սաչափ հազար ֆրանկ կորսընցուցած էի (ՕԶԵ, 263): Հայրը եղած էր... հաշնարած՝ բազմացնելու համար իր յաւիտենապէս երեսուն ոչխարները (ՍՍԼՃ, 150): Շաբաթը առնուազն երեւ արձակ և մէկ ոտանաւոր բանաստեղծութիւն կը ստորագրէի (ԹԲԱԵ, 493): Կեանքի ապահովութեան ղգացումը այնչափ մեծ էր մեր մէջ, որ կրնար առնուազն իօքը աչդպիսի ձմեռներու միահամուռ յարձակումին դիմադրել (ն. տ., 512): Ամէն մէկ նուագարանը եօթն անգամ եօքը հղանակ սնէր (ԽԶՅ, 220):

ՀԱՄԱՌԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԱՅԻ—Ա. Թևոզյան, բանաստեղծություններ, Երևան, 1967

ԱՅՄԶՆ—Ա. Մառուկյան, Մանկություն շունեցող մարդիկ, Երևան, 1963

ԱԶԳԺ—Ա. Հառուքյան, Գիշերվան ճամփորդ, Երևան, 1963

ԱԶԵ—Ա. Չոպանյան, Երկեր, Երևան, 1966

ԱԶԳԴԳ—Ա. Չոպանյան, Պետրոս Գորյանի կյանքն ու գործը, Երևան, 1965

ԱՍԵ—Ա. Սեմա, Երկեր, Երևան, 1966

ԱՅՆԿ—Ա. Մապեան (Չիլիեկերեան), Նոր կեանք (գերբնականներ), Ուսիր, Սև, 1966

ԲՅԱ—Բ. Թովսյան, Արևազար, Երևան, 1968

ԲԵԿԶ—Բ. Նուրիկյան, Կարոտ հայրենի, Երևան, 1978

ԳԱԱՓ—Գ. Անեմեան, Անաստասիական փողոցներ, Պէյրուս, 1964

ԳԵՊԿ—Գ. Աղաբաբյան, Պատենչին վրա, Երևան, 1979

ԳՍՍԿ—Գ. Աղաբաբյան, Սև և Կարմիր, Երևան, 1979

ԳՊՍԵ—Գ. Պաղտիկեան, Արտի մրմունջներ, Լուս Անհերս, 1978

ԳՍՍՄԻԺ—Գ. Սեան, Ամեն մարդ իր ճանապարհով, Երևան, 1979

ԴՍՍԵՆԵ—Դ. Սեան, Սև ծավր Նոյնն է միշտ, Պէյրուս, 1954

ԴԶԵԺ—Դ. Զոհրապ, Երկերի ժողովածու, 1—2, Երևան, 1962

ԻՆ—Ինոկսան, Երկեր, Երևան, 1980

ԵՊԺ—Ե. Պարսամյան, Փաստողիներ, Երևան, 1974

ԵՔԺԵ—Ե. Բաշեան, Ժամանակ և շրջապատ, Պէյրուս, 1974

ԵՕԵԺ—Ե. Օսյան, Երկերի ժողովածու, 1—6, Երևան, 1966—63

ԶԳԶ—Զ. Դալմեկարյան, Հասկարազ, Երևան, 1965

ԶԵԵ—Զ. Եսայան, Երկեր, Երևան, 1959

ԶՈՆԵՆ—Զ. Ուրուհի, Եվ Եղև մարդ, Երևան, 1967

ԹԲԱԵ—Թիկատիեցի, Լ. Բալայան, Առանձնաբ, Երկեր, Երևան, 1982

ԹԳԿ—Թիկատիեցի, Գյուղի կյանքը, Երևան, 1966

ԻԲԸԵ—Լ. Բալայան, Ընտիր Երկեր, Երևան, 1962

ԼԸԸԵ—Լ. Շանթ, Ընտիր Երկեր, Երևան, 1968

ԽԵՇՄԱ—Խ. Ամիրյան, Շուր ծախող Ալի, Երևան, 1964

ՄԵ—Մեհենց, Երկեր, Երևան, 1957

ԷՍԼ—Կ. Սիսակ, Լուսաբաց, Երևան, 1936

ԿՓԶ—Կ. Փոլատեան, Զրույց, Գ հատոր, Պէյրուս, 1966

ՀԱԶԺ—Հ. Ասատուրյան, Հովակիմի թոռները, Երևան, 1973

ՀԳՄԵ—Հ. Գանգրուհի, Մեր հայր, Պէյրուս, 1969

ՀԵԱԴԱ—Համաստեղ, Երկեր (Գիւղը և Անձրէ), Պէյրուս, 1966

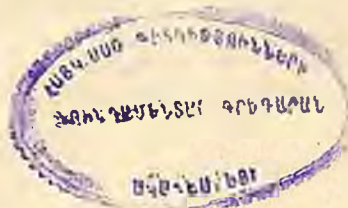
ՀՄԿԼ—Հ. Մանուկ, Կապույտ լույս, Երևան, 1968

ՀնմԱ—Հ. Խորունի. *Մեղրի աբաշեան, Երևան, 1978*
 ՀՊԵԺ—Հ. Պարոնյան. *Երկերի ժողովածու, 1—10, Երևան, 1962—1979*
 ՀՆԵ—Հ. Օշական, *Երկեր, Երևան, 1979*
 ՄՋԵ—Մ. Զաբիթյան. *Երգեր, Երևան, 1963*
 ՄՄԵԺ—Մ. Մեճարեկյ, *Երկերի ժողովածու, Երևան, 1956*
 ՅՊԳՆՄԱ—Յ. Պլեպեկեան. *Դէպի նոր մարզու աշխարհ, Լոս Անճելլոս, 1977*
 ՀնՍԳ—Յ. Խորունի. *Սպիտակ գիրքը, Պէյրուի, 1967*
 ԸՆԷ—Ե. Նարդունի. *Լուսամատեան, Փարիզ, 1966*
 ԵՇ—Ե. Շաննուր. *Երկեր Երկու գրքով, 1, Երևան, 1982*
 ՊԳՏ—Պ. Գուրյան. *Տաղեր, Երևան, 1963*
 ՊՄՏ—Պ—Պ. Պետրեան, Պ. Մարգարեան, Ս. Տարոնցի, *Հայ գրականութիւն Բ տարի, Երևան, 1979*
 ԳՍԵ—Պ. Սիմոնյան. *Մարդկայն, Երևան, 1981*
 ԺԶՏ—Ի. Զաբաբյան. *Յայտալույս, Երևան, 1959*
 ԲՈԵ—Ի. Ռբերյան. *Երկեր, Երևան, 1983*
 ԲՍԵ—Ի. Սևակ, *Երկեր, Երևան, 1955*
 ՍԲ—Սփյուռնաւայ բանաստեղծութիւն (ժողովածու). *Երևան, 1981*
 ՍԸԵ—Սիւմանբո. *Ընտիր Երկեր, Երևան, 1957*
 ՍԹՍ—Ս. Թեկրյան. *Սահանք, Երևան, 1982*
 ՍՊ—Սիլվուսմանայ պատմվածք, 1, *Երևան, 1984*
 ՍՍԷՃ—Ս. Սիմոնեան, *Հեռ եւ ճակատագիր, Պէյրուի, 1972*
 ՍՎՄ—Ս. Վահագն, *Մատանիներ, Պէյրուի, 1969*
 ՍՏԵ—Ս. Տյուտար, *Երկեր, Երևան, 1959*
 ՎԹԵ—Վ. Թեֆեյան, *Երկեր, Երևան, 1958*
 ՎՄԱԸ—Վ. Մանեան, *Անկապ որդիր, Երուսաղէմ, 1968*
 ՎՄԶԲ—Վ. Մավյան, *Հայու բեկորներ, Երևան, 1967*
 ՎՀՀԵ—Վանե Հայկ, *Հայրենի ծխան, Երևան, 1960*
 ՎՇԵՀ—Վ. Շուշանյան, *Երկիր Հրշատակաց, Երևան, 1966*
 ՎՌԿ—Վանե-Վանյան. *Ոսկի կամուրջ, Երևան, 1958*
 ՏԿԷԱ—Տ. Կամսարական, *Վարժապետին ողջիկը, Երևան, 1956*
 ՏԶՎ—Տ. Զյուլիւրյան. *Վանքը, Երևան, 1962*
 ՕԶԵ—Օ. Չիֆրե-Սարաֆ, *Երկեր, Երևան, 1981*
 ՕՓՅ—Օ. Փանիկյան. *Յայտերգ, Երևան, 1988*

ԲԱՎԱՆԻԱՆԻԹՅՈՒՆ

Երկու խումբ	5
Գ Լ Ռ Ի Ե Ա Ռ Ա Զ Ի Ն ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	7
I. Դոյականի լրացումները զոյականով	7
1. Գոյականի լրացումը ուղղականով	7
2. Գոյականի լրացումները սեռական հոլովով	11
Ա. Հատկացուցիչ-հատկացչալ կապակցութիւններ	12
Բ. Որոշիչ-որոշչալ կապակցութիւններ	18
3. Գոյականի լրացումները միտս թիւ հոլովներով	33
4. Գոյականի լրացումները կապային կառուցներով	41
II. Գոյականի լրացումը անականով	47
III. Գոյականի լրացումը րականով	50
IV. Գոյականի լրացումները դերանուններով	52
V. Դոյականի լրացումները դերբայներով	55
VI. Գոյականի լրացումները մակբայով	58
Գ Լ Ռ Ի Ե Ն Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ ԱՆԱԿԱՆԱԿԱՆ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	63
1. Գոյական լրացումներով բառակապակցութիւններ	64
2. Ածականի լրացումները մակբայով	84
3. Ածականի լրացումները անականով	89
4. Ածականի լրացումը թվականով	90
5. Ածականի բառակապակցութիւններ՝ նախադասութեան կառուցվածքով՝ առանց ստորոգման	91
Գ Լ Ռ Ի Ե Ն Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ ԲԱՅԱԿԱՆ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	95
I. Բայի լրացումները զոյականով և հոլովված այլ բառերով	95
Ա. Բայի խնդրառութիւնը	95
Բ. Բայի լրացումները տրական հոլովով	103
Խնդրային տրականով բառակապակցութիւններ	103
Պարագայական տրականով բառակապակցութիւններ	116
Գ. Բայի լրացումները հայցական հոլովով	123
Խնդրային հայցականով բառակապակցութիւններ	125
Պարագայական հայցականով բառակապակցութիւններ	131
Դ. Բայի լրացումները բացառական հոլովով	138
Խնդրային բացառականով կապակցութիւններ	138
Պարագայական բացառականով բառակապակցութիւններ	150
Ե. Բայի լրացումները դործական հոլովով	157
Խնդրային դործականով բառակապակցութիւններ	158
Պարագայական դործականով բառակապակցութիւններ	165
II. Բայի կապային լրացումները	178
III. Բայի լրացումները զբարբալան նախդրովոր կառուցներով	208

IV. Բայի լրացումները մակբայով	213
V. Բայի լրացումները ածականով	219
VI. Բայի լրացումները դերբայներով	223
VII. Բայի լրացումները դերանուններով	231
VIII. Խվականով արտահայտված լրացումների մասին	233
Գ Լ Ո Ի Խ Զ Ո Ր Ր Ո Ր Դ ՄԱԿԲԱԿԱԿԱՆ ԲԱՌԱԿԱԿԱՆԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	234
Գ Լ Ո Ի Խ Հ Ի Ն Գ Ե Ր Ո Ր Դ	
1. Դերանվան բառակապակցությունների մասին	244
2. Բվականի լրացումների մասին	247
Համառոտագրություններ	248

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ԱՐՁՈՒՄԱՆԻ ԳՈՍՅԱՆ

ԱՐԵՎՄՏԱՀԱՅԵՐՆԵՐԻ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Հրատ. խմբագիր Լ. Ս. Սուրաֆյան
Տպ. խմբագիր Հ. Մ. Մանուչարյան
Կազմը՝ Յու. Հ. Առաքելյան
Սրբագրիչ՝ Է. Ա. Սոխիկյան

ИБ № 1308

Հանձնված է շարվածքի 12. 12. 1985 թ.: Ստորադրված է տպագրության 25. 06. 1986 թ.:
Տպիր 60×84¹/₁₆: Բուդթ № 1: Տառատեսակ «պրբի սովորական», բարձր տպագրություն:
Պայմ. 14,65 մամ., տպագր. 15,75 մամուլ: Ներկ. մամուլ 14,65: Հրատ.-հաշվարկ. 13,75
մամուլ: Տպարանակ 1500: Հրատ. № 6665: Պատվեր № 1359: Գինը 2 ռ. 15 կ.:
ՀՍՍՀ ԳԱ Հրատարակչություն, 375019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24 գ.:
Издательство АН АрмССР, 375019, Ереван, пр. Маршала Баграмяна, 24 г.
ՀՍՍՀ ԳԱ Հրատարակչության տպարան, 375019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24:
Типография Издательства АН АрмССР, 375019, пр. Маршала Баграмяна 24.

98
/ 2

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0219646

22.154

